

BARÁTH NOÉMI EMŐKE: Kutatói aranybánya? A Modus Operandi Nyilvántartás kutathatósága

BELLAVICS MÁRIA ZSÓKA: Bűnügyi adatgyűjtés és adatfelhasználás a klinikai profilalkotás tükrében

HERÉDI ISTVÁN: A kiberbűncselekmények felderítésének nehézségei

JUHÁSZ GYÖNGYIKE: A kriminalisztikai célú adatgyűjtés, az elektronikus Modus Operandi Nyilvántartás jövője és kutatási lehetőségei

KESZI TAMÁS – LOHNER KLAUDIA: A hálózatelemzés elmélete és rendőrségi gyakorlata

BÁNÁTI TIBOR: Rendőrségi adatgyűjtés és adatfelhasználás a profilalkotásban

SOMOGYVÁRI MIHÁLY: A szexuális bűnelkövetők karakterisztikája, és kezelési lehetőségei büntetés-végrehajtási keretek között

CHRISTIÁN LÁSZLÓ – ERDŐS ÁKOS: A rendőri jogalkalmazás társadalmi értékelésének netnográfiai vizsgálata

FÜSTÖS MÓNIKA: A feljelentési hajlandóság és a rendőrségbe vetett bizalom összefüggései. Szisztematikus szakirodalmi áttekintés a Web of Science alapján

BODA MIHÁLY: Az igazságos háború elméletének kiterjesztése a rendészetre: történelmi és kortárs elméletek

HERTELENDI LAJOS: Egy kábítószer készítésének elősegítése büntett nyomozása és tanulságai

KÖNYVISMERTETÉS: Hogyan döntünk? ...és hogyan kellene?

INTERJÚ: „Mesterséges intelligencia a köz szolgálatában”

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

70. ÉVFOLYAM

2022/1. SZÁM

BELÜGYI SZEMLE

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

ELNÖK TITKÁR TAGOK

Dr. Felkai László, közigazgatási államtitkár, Belügyminisztérium
Prof. dr. Dános Valér ny. r. vezérőrnagy, egyetemi magántanár
Prof. dr. Finszter Géza, a Magyar Tudományos Akadémia doktora
Prof. dr. Haller József, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. dr. Herke Csongor, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. dr. Kecskés László, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
Prof. dr. Kerezi Klára, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, egyetemi tanár
Prof. dr. Koltay András, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem rektora, egyetemi tanár
Prof. dr. Korinek László, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
Prof. dr. Maróth Miklós, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
Prof. dr. Mezey Barna, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Dr. Nyiri Sándor, ny. vezető ügyész, c. egyetemi docens
Prof. dr. Patyi András, a Kúria elnökhelyettese, egyetemi tanár
Prof. dr. Polt Péter, legfőbb ügyész, egyetemi tanár
Prof. dr. Sándor István, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. dr. Tóth Mihály, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
Dr. Ludek Michalek, a Cseh Rendőrákadémia tagja, egyetemi tanár
Dr. habil. Philipp Fluri ügyvezető, Genfi Biztonságpolitikai Központ
Detlef Schröder igazgató, Európai Unió Bűnüldözési Képzési Ügynökség
Dr. Ciprian Maftci, belügyi attasé, Románia Magyarországi Nagykövetsége

SZAKMAI TANÁCSADÓ TESTÜLET

Bakai Kristóf püör. dandártábornok, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal vámszakmai szakfőigazgatója
Dr. Balogh János r. altábornagy, az Országos Rendőr-főkapitányság vezetője
Dr. Bárdos Szabolcs nb. vezérőrnagy, az Alkotmányvédelmi Hivatal főigazgatója
Dr. Bolcsik Zoltán r. altábornagy, a Nemzeti Védelmi Szolgálat főigazgatója
Dr. Frech Ágnes, a Fővárosi Bíróság büntető kollégiumvezetője, az Országos Bírósági Hivatal szaktanácsadója
Dr. Góra Zoltán t. altábornagy, az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság vezetője
Hajdu János r. altábornagy, a Terrorellhárítási Központ főigazgatója
Dr. Halmosi Zsolt r. altábornagy, az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság vezetője
Dr. Hatala József ny. r. altábornagy, a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács elnöke
Prof. dr. Janza Frigyes ny. r. vezérőrnagy, c. egyetemi tanár, a Belügyminisztérium oktatási főszemlélője

Láng István, az Országos Vízügyi Főigazgatóság vezetője
Prof. dr. Kovács Gábor r. dandártábornok, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar dékánja, tanszékvezető egyetemi tanár
Prof. dr. Sallai János r. ezredes, Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
tanszékvezető egyetemi tanár
Dr. Szabó Hedvig nb. altábornagy, a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat
főigazgatója
Dr. Szabó Marcel alkotmánybíró, nemzetközi jogász
Dr. Takács Tibor r. altábornagy, a Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi
Elemző Központ főigazgatója
Dr. Tóth Tamás bv. altábornagy, a Büntetés-végrehajtás Országos
Parancsnokság vezetője
Dr. Túrós András ny. r. altábornagy, az Országos Polgárőr Szövetség elnöke

SZERKESZTŐSÉG

FŐSZERKESZTŐ	Prof. dr. Dános Valér ny. r. vezérőrnagy, egyetemi magántanár
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES	Dr. Hornyik Zsuzsanna
FELELŐS SZERKESZTŐ	Dr. Szabó Csaba PhD r. alezredes
OLVASÓSZERKESZTŐ	Végh Zsuzsanna
IDEGENNYELVI SZAKLEKTOR	Prof. dr. Boda József ny. nb. vezérőrnagy, c. egyetemi tanár
MUNKATÁRSÁK	Dr. Hertelendi Lajos r. alezredes Luda Henrietta Csala Károly r. ezredes Varga Anita
SZERKESZTŐSÉG	2090 Remeteszőlős, Nagykovácsi út 3. Telefonszám: +36 (26) 795-900 / 24-600 szerkesztoseg@belugyiszemle.hu www.belugyiszemle.hu
ISSN	ISSN 2062-9494 (Nyomtatott) ISSN 2677-1632 (Online) LXX. évfolyam
FELELŐS KIADÓ	Belügyminisztérium www.kormany.hu/hu/belugyminiszterium 1051 Budapest, József Attila utca 2-4.
NYOMDA	Duna-Mix Kft.
FELELŐS VEZETŐ	Szakolczai Lóránt bv. ezredes Megjelenik havonta

TARTALOM

GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ	„Ma szép büntetőjogásznak lenni!” Tóth Mihály professzor úr köszöntése 70. születésnapja alkalmából	9
	Újévi köszöntő	13
TANULMÁNYOK		
BARÁTH NOÉMI EMÓKE	Kutatói aranybánya? A Modus Operandi Nyilvántartás kutathatósága	17
BELLAVICS MÁRIA ZSÓKA	Bűnügyi adatgyűjtés és adatfelhasználás a klinikai profilalkotás tükrében	31
HERÉDI ISTVÁN	A kiberbűncselekmények felderítésének nehézségei	47
JUHÁSZ GYÖNGYIKE	A kriminalisztikai célú adatgyűjtés, az elektronikus Modus Operandi Nyilvántartás jövője és kutatási lehetőségei	59
KESZI TAMÁS – LOHNER KLAUDIA	A hálózatelemzés elmélete és rendőrségi gyakorlata	69
BÁNÁTI TIBOR	Rendőrségi adatgyűjtés és adatfelhasználás a profilalkotásban	87
SOMOGYVÁRI MIHÁLY	A szexuális bűnelkövetők karakterisztikája, és kezelési lehetőségei büntetés-végrehajtási keretek között	99
CHRISTIÁN LÁSZLÓ – ERDŐS ÁKOS	A rendőri jogalkalmazás társadalmi értékelésének netnográfiai vizsgálata	119
FÜSTÖS MÓNICA	A feljelentési hajlandóság és a rendőrségbe vetett bizalom összefüggései. Szisztematikus szakirodalmi átekintés a Web of Science alapján	149
BODA MIHÁLY	Az igazságos háború elméletének kiterjesztése a rendészetre: történelmi és kortárs elméletek. Az igazságos rendészet elmélete	169

DÁNOS VALÉR	Érdekes bűncselekmények, tanulságos nyomozások Főszerkesztői megjegyzések az új rovat elé	187
HERTELENDI LAJOS	Egy kábítószer készítésének elősegítése büntett nyomozása és tanulságai	191
	KÖNYVISMERTETÉS	
NÉMETH VIKTOR	Hogyan döntünk? ...és hogyan kellene?	201
	INTERJÚ	
HERTELENDI LAJOS – HORNÉNYIK ZSUZSANNA	„Mesterséges intelligencia a köz szolgálatában” Interjú Hajzer Károly informatikai helyettes államtitkárral	207

SZERZŐK

GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ

Prof. Dr. tanszékvezető, egyetemi tanár
Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar
gal.istvan@ajk.pte.hu

BARÁTH NOÉMI EMŐKE

tudományos segédmunkatárs
Nemzeti Közszerződési Egyetem, Rendészettudományi
Kar, Kriminálpszichológiai Tanszék, Kriminálpszichológiai
Kutatóműhely
barath.noemi.emoke@uni-nke.hu

BELLAVICS MÁRIA ZSÓKA

Dr. tudományos segédmunkatárs
Nemzeti Közszerződési Egyetem, Rendészettudományi
Kar, Kriminálpszichológiai Tanszék, Kriminálpszichológiai
Kutatóműhely
zsoka.bellavics@gmail.com

HERÉDI ISTVÁN

Dr. mb. alosztályvezető, rendőr százados
Nemzeti Nyomozó Iroda,
Kiberbűnözés Elleni Főosztály,
Felderítő Osztály
heredii@nni.police.hu

JUHÁSZ GYÖNGYIKE

bűnügyi főügyintéző
Országos Rendőr-főkapitányság, Bűnügyi Főigazgatóság,
Bűnügyi Elemző-Értékelő Főosztály
juhaszgy@orfk.police.hu

KESZI TAMÁS

senior elemző, rendőr őrnagy
Terrorelhárítási Központ
keszi.tamas@tek.gov.hu

LOHNER KLAUDIA

tudományos segédmunkatárs
Nemzeti Közszerződési Egyetem, Rendészettudományi
Kar, Kriminálpszichológiai Tanszék, Kriminálpszichológiai
Kutatóműhely
lohner.klaudia@uni-nke.hu

BÁNÁTI TIBOR

Dr. kiemelt főreferens, bűnügyi szakjogász, rendőr alezredes
Országos Rendőr-főkapitányság, Bűnügyi Főigazgatóság,
Bűnügyi Elemző-Értékelő Főosztály
banatit@orfk.police.hu

SOMOGYVÁRI MIHÁLY	főosztályvezető, bv. alezredes Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága somogyvari.mihaly@bv.gov.hu
CHRISTIÁN LÁSZLÓ	Dr. PhD, oktatási rektorhelyettes, tanszékvezető habilitált egyetemi docens, rendőr dandártábornok Nemzeti Közszerológati Egyetem christian.laszlo@uni-nke.hu
ERDŐS ÁKOS	tanársegéd, doktorandusz, pénzügyőr őrnagy Nemzeti Közszerológati Egyetem, Rendészettudományi Kar erdos.akos@uni-nke.hu
FÜSTÖS MÓNKA	doktorandusz Nemzeti Közszerológati Egyetem, Rendészettudományi Doktori Iskola
BODA MIHÁLY	Dr. PhD, tanszékvezető egyetemi docens Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar boda.mihaly@uni-nke.hu
DÁNOS VALÉR	Prof. Dr. főszerkesztő, egyetemi magántanár, ny. r. vezérőrnagy Belügyminisztérium, Belügyi Szemle Szerkesztősége valer.danos@bm.gov.hu
HERTELENDI LAJOS	Dr. kooperatív szerkesztő, rendőr alezredes Belügyminisztérium, Belügyi Szemle Szerkesztősége hertelendi.lajos@bmkiszf.hu
NÉMETH VIKTOR	Dr. PhD, egyetemi oktató, igazságügyi mediátor Nemzeti Közszerológati Egyetem, Továbbképzési Intézet nemeth.viktor@communicatio.hu
HORNYIK ZSUZSANNA	Dr. főszerkesztő-helyettes Belügyminisztérium, Belügyi Szemle Szerkesztősége zsuzsanna.hornyik@bm.gov.hu

„Ma szép büntetőjogásznak lenni!”

**Tóth Mihály professzor úr köszöntése 70.
születésnapja alkalmából**

A következő néhány gondolattal szeretném szeretettel és tisztelettel köszönteni a 2021. december 2-án 70. születésnapját ünneplő Tóth Mihály professzort, a „Misit”.

Tóth Mihállyal pontosan húsz évvel ezelőtt, 2001 nyár elején beszélgettem először. Végzős joghallgatóként bekopogtam hozzá, és megkértem, támogassa PhD felvételi kérelmemet a pécsi Büntetőjogi Tanszékre. Ha ő ott, akkor nemet mond, vagy csak nem lett volna ideje rám, másként alakult volna az életem. Az elmúlt húsz évben az is nyilvánvalóvá vált számomra, hogy Tóth Mihály professzor, vagy ahogy az egész országban a jogász szakma ismeri, Misi önzetlenül támogat mindenkit, akit arra érdemesnek tart. Az egyetemi szférában ez pont fordítva szokott lenni: a professzorok jelentős része a tanársegédek segítségét kéri, elvárja. Egy közigazdász professzor kollégám mondta mindig viccesen:

„A tanársegédnek mindent tudnia kell, a professzornak pedig csak egy dolgot: hol van a tanársegéd.” Misi segítőkészsége nemcsak azoknak a kollégáknak szól, akik közvetlen munkatársai, más egyetemek oktatói, bírák, ügyészek, ügyvédek is gyakran fordulnak hozzá tanácsért. Humorérzéke is legendás, a kritikai megjegyzéseit olyan briliáns módon rejti el mondanivalójában, hogy a kevésbé intelligens emberek néha észre sem veszik, hogy Misi éppen egy jól irányzott intellektuális KO-t vitt be éppen, például egy PhD-védés vagy habilitáció után az önmagát ünneplő jelöltnek. Sokszor csak a körülöttük állók mosolyognak egy picit az illetőn, mert hangosan nevetni nem mernek. Ma Magyarországon Misi az a büntetőjogász, akinek a véleményére mindenki odafigyel, akinek a szakmai álláspontja általában gyors, tüpontos és precíz megoldásokat rejt, mentesen a dogmatikai sallangoktól. Misi a jelenleg élő magyar büntetőjogtudósok között a legelismertebb, a legfelkészültebb, és a legsokoldalúbb professzor. Ő a „Number 1”.

Szakmai karrierje egy három lábú székhez hasonlít, több szempontból is. Az egyetlen büntetőjogász professzor, aki a tágabb értelemben vett büntetőjog három fő területét oktatja: az anyagi jogot Pécsen és a Károlin, az eljárásjogot a Pázmányon, és a BV jogot a jogi szakvizsga felkészítőn az ELTÉ-n. A szakmai pályafutása is három lábon áll: volt ügyészségi vezető, kodifikátor az Igazságügyi Minisztériumban, és jelenleg már egyetemi professzor. Negyedszázada három egyetemen tanított: Pécsen lett professzor 2000-ben, mellette a Pázmányon is tanított és tanít ma is, most éppen pedig főállásban a Károli egyetemi tanára. Szakmai karrierje így tehát több szempontból is három lábú szék. A három lábú szék pedig soha nem borul fel, akármilyen is történjen.

A pécsi pragmatikus büntetőjogi iskola, amely Földvári József professzor szellemi örökségéként a világos, egyértelmű megfogalmazás, a hallgatók számára érthető nyelvezetű tankönyvek, és a túlzott dogmatikai vadhajtások lenyesegetése révén kapta meg önálló arculatát, Tóth Mihály közel két évtizedes pécsi tanszékvezetői munkája alatt nyerte el mai hírnevét. Talán nem túlzás azt állítani, hogy a gazdasági büntetőjog témakörében az ország vezető tudományos műhelye lettünk. Emlékszem rá, hogy 2016-ban emiatt is egy kicsi szomorúsággal vettem át tőle a tanszékvezetést: számomra nagyobb megtiszteltetés volt Misi vezetése alatt dolgozni, mint a tanszék vezetőjeként. Mi mindannyian, a tanszékre beosztott oktatók az ő vállán álltunk.

Önmagát szerényen intercity professzornak nevezte gyakran. Misi ugyanis keddi napokon kora reggeltől estig bent volt a pécsi Büntetőjogi Tanszéken, és heti egy napba sűrítve megtartotta az előadásokat, a gyakorlatokat, konzultált a hallgatókkal, az adminisztratív ügyeket is elintézte, és néha a nap végén arra is maradt idő, hogy koccintsunk egyet: egy pohár kólával természetesen,

mértéktartó módon. Este indult haza Budapestre. Emiatt a keddi nap volt a pécsi büntetőjogi oktatás súlypontja: kedden voltak az előadások, kedden a tanszék összes oktatója és PhD-hallgatója bent volt, és vagy keményen dolgozott, vagy legalábbis ezt a látszatot keltette. Ez a hagyomány ma is él nálunk Pécsen.

Misi az elmúlt húsz évben több volt mint a főnököm, több volt mint a PhD-téma-vezetőm és kollégám. Közvetlen baráti kapcsolat alakult ki közöttünk, de emellett ugyanúgy tisztelem is, mint az édesapámat. Mindig, minden problémával először hozzá fordultam, néhány problémával pedig kizárólag hozzá. Nem vagyok benne biztos, hogy mindig maradéktalanul méltó voltam arra a bizalomra és segítségre, amit tőle kaptam az elmúlt húsz évben. A következő húsz évben legalábbis minden erőmmel arra fogok törekedni, hogy ilyen kételyek ne merüljenek fel bennem.

Kedves Misi! A magam és a kollégáim nevében azt szeretném most kívánni, hogy a következő húsz évben ne menj még nyugdíjba! Szüksége van rád a teljes magyar büntetőjogász szakmának, a hallgatóknak, és nekünk, pécsi kollégáidnak, barátaidnak is.

ÚJÉVI KÖSZÖNTŐ

„Az emberek ritkán érnek el sikert abban,
amit nem szívesen csinálnak.”
(Johann Wolfgang von Goethe)

A 2022. esztendő első lapszámának köszöntőjében egy korábbi Belügyi Szemle nyitógondolataiból idéztük a következőket: *„A hat évtized alatt a Szemle nemcsak egy jó tudományos szaklappá, hanem igazi szellemi műhellyé vált. Akik itt publikáltak, tudják, hogy álláspontjuk, véleményük olyanokhoz jut el, akik a téma ismerői, szakemberei. Ez a szellemi műhely teret engedett a tudományos vitáknak, szakmailag megalapozott érvek ütköztetésének is, amelynek végül eredménye a rendészeti tudományok fejlődése.”* (Pintér, 2013). Ezekkel a szavakkal méltatta a hatvanéves Belügyi Szemlét Pintér Sándor belügyminiszter a folyóirat 2013. évi első lapszámában.

Kedves Olvasóink!

Az év vége mindig is jó alkalmat ad arra, hogy összegezzük az elmúlt esztendő eredményeit, sikereit. Számba vehetjük, hogy mik voltak vágyaink, céljaink, az ehhez igazodó terveink, feladataink. Végigvehetjük azt is, hogy mindebből mit sikerült megvalósítanunk, elérnünk. Most mégsem vállalkozunk egy mindenre kiterjedő számvetés készítésére. Nem, mert ez esetben részletesen kellene szólnunk az elért eredményeinkről, esetleges kudarcainkról. A karácsonyi és az újévi ünnepi hangulat nem engedi meg most ezt számunkra. Az újévi köszöntő más műfaj. Ez persze nem jelenti azt, hogy elmenekülünk, elbújunk a nem teljesült vágyaink, céljaink beismerése elől. Ezt megtesszük a márciusi lapszámba tervezett Tükör rovatunk hasábjain éppen úgy, ahogyan azt a 2021. márciusi lapszámunkban tettük.

A fenti két idézetre esett választás nem véletlen. Szerkesztőségünk valamennyi tagja hittel és teljes szakmai meggyőződéssel vallotta és vallja, hogy az idézetekben rejlő gondolatok elvezethetnek bennünket azon cél megvalósításához, amely biztosítja, hogy a hazai tudomány képviselői, és a belügyi, rendvédelmi szakemberek számára olyan fórummá váljék a Belügyi Szemle, amely biztosítani képes a tudományos és a szakmai újdonságok, álláspontok bemutatása

mellett az eszmecseréket és a különböző nézőpontok ütköztetését egyaránt. Ugyanakkor azt is valljuk, hogy a ma még megszokott Gutenberg-galaxis felszínén megmaradva, de ki kell lépünk a digitális térbe, és bele kell fognunk az online galaxis felé irányuló nagy utazásba, a most még ismeretlennek tűnő nagy kalandba. Az utazás az elmúlt esztendőben megkezdődött. Annak érdekében, hogy megismerjük, milyen irányt vett, és hova vezetett el ez az út, álljon itt néhány tényadat.

Amikor 2020. január elején nekikezdünk a szinte paradigmaváltást jelentő új arculat kialakításának, az első pillanattól kezdve az elsődleges célkitűzések között szerepelt, hogy a kiemelt tudományterületek és a belügyi szakma képviselői számára egy olyan hazai és nemzetközi fórum kerüljön kialakításra, amely biztosítja a folyóirat ismertségének fokozását, elismertségének biztosítását. Ennek kézenfekvő megoldását a nemzetközi porondon történő megjelenésünkben láttuk. Ennek az útnak az online térben való létünk volt a kulcsa, ez vezetett el bennünket oda, hogy folyóiratunk 2021-ben elnyerte a Sherpa Romeo nemzetközi minősítést is. Így ma már nyugtázhatjuk, hogy a folyóiratunkban publikált cikkeket az angol nyelvű CrossRef (DOI) tudományos adatbázisok, a ProQuest és EBSCO nemzetközi indexelő szervezetek, a WorldCat nemzetközi könyvtárszolgáltató, a Google Scholar, illetve a magyar nyelvű MATARKA szemlézi. Szakmai partnereink az iThenticate plágiumfelderítési és adattartalomellenőrzési szolgáltató, valamint a ROAD (Directory of Open Access Scholarly Resources), a nyílt elérésű tudományos források címjegyzéke.

A szerzők részéről megnyilvánuló fokozott érdeklődést a lap iránt mi sem mutatja jobban, hogy 2021-ben a tizenkét, havonta megjelenő számok mellett hat online különszám is megjelent, amely lapszámokban összesen 132 közleményt tettünk közzé, köztük 26 angol nyelvű cikket. A folyóirat olvasottságára vonatkozóan csupán egyetlen adatra utalunk: a Belügyi Szemle Open Journal Systems rendszeréből történt éves letöltések száma 2021-ben meghaladta a 75 ezres számot. A fejlesztési eredményekről az év első negyedében megjelenő Tükör című rovatunkban számolunk majd be részletesen. E helyen csupán egyetlen attraktív információt osztunk meg olvasóinkal. A Magyar Tudományos Művek Tára Repozitóriumminősítő Szakbizottsága 2021. november 12-i ülésén minősített folyóiratnak nyilvánította a Belügyi Szemlét. A szakbizottság első alkalommal adott ki ilyen minősítést, mindössze öt folyóirat számára. A Szemle ezáltal megkapta az MTMT-ben az open access jelölést, és bekerült az OAI keresőbe. A minősítést igazoló logó e lapszámunktól kezdve a folyóirat főoldalán látható. 2022-ben igazi kihívást jelentő feladatot vállaltunk fel.

Határozott szándékunk, hogy ebben az évben tovább haladjunk a kvartilisek táborába vezető úton, és ezzel megalapozzuk a „Q” minősítés 2–3 éven belül történő megszerzését. Ugyanakkor továbbra is szívügyünknek tekintjük, hogy a Belügyi Szemle olvasóközönségének igényeit minél magasabb színvonalon tudjuk kielégíteni. Tisztában vagyunk azzal, hogy az elérendő eredmények kizárólag az együtt gondolkodás és a közös munka érdeme lehet, és hogy mindezt csakis a szerzőinkkel, lektorainkkal együttműködve vagyunk képesek megvalósítani. Nélkülük az elképzeléseink, terveink csupán elképzelések, tervek maradnak. Visszatérve a goethei idézetre, tiszta lelkiismerettel merem kijelenteni, hogy a Belügyi Szemle valamennyi munkatársa szívesen, a legőszintébb szeretettel szerkeszti e folyóiratot, és mindent elkövet annak érdekében, hogy a 2022-ben is különösen gazdag olvasási élményt nyújtson olvasóinak.

Bízva abban, hogy szerzőink alkotókedve, olvasóink érdeklődése továbbra is töretlenül megmarad, és hogy céljainkat 2022-ben is eredményesen meg tudjuk oldani, a Belügyi Szemle valamennyi kedves olvasójának, szerzőjének sikerekben gazdag, boldog, egészségben megélt új esztendőket kívánunk. Végezetül engedjék meg, hogy egy Thaiföldről, ismeretlen szerzőtől származó idézettel tegyük teljessé jókívánásainkat.

„Merj álmodni, mert az álmok álmodói meglátják a holnapot.

Merj kívánni, mert a kívánság a remény forrása, s a remény éltet bennünket.

Merj nyúlni olyan dolgokért, amit senki más nem lát.

Ne félj olyat látni, amit senki más nem lát.

Higgy a szívedben és saját jószágodban, mert ha így teszel, mások is ezekben főgnak hinni. Higgy a csodában, a szeretetben, mert teli van velük az élet.

De, ami a legfontosabb, hogy higgy önmagadban... mert odabenn a lelkedben rejtőzik a csoda, a remény, a szeretet és a holnap álmai.”

Szerkesztőség

Felhasznált irodalom

Pintér S. (2013). Hatvan éves lett a Belügyi Szemle. *Belügyi Szemle*, 61(1), 5–6.

Baráth Noémi Emőke

Kutatói aranybánya? A Modus Operandi Nyilvántartás kutathatósága

Researcher gold mine? Researchability of the Modus Operandi Register

Absztrakt

A tanulmány egy olyan bűnügyi nyilvántartási rendszer kutathatóságát mutatja be, amely külföldön gyakran megjelenik a kriminálpszichológiai szakirodalomban. Arra vállalkozik, hogy a hazai elektronikus Modus Operandi Nyilvántartás (továbbiakban: eModus) kutatásban felhasználható lehetőségeit tárja fel. Kiemelten arra fókuszál, hogy milyen adatok állnak rendelkezésre és ezek elemzése miként járulhatna hozzá a bűnügyi profilalkotás fejlődéséhez. A külföldi példák alapján látható, hogy a szexuális bűncselekmények esetében a gyilkosságok típusainak azonosítása és az áldozattá válás megelőzésében, valamint a gyerekek ellen elkövetett szexuális gyilkosságok esetében fontos eredményekkel zárultak az eModus-ban végzett kutatások. Hazai viszonylatban további kutatási irányok is megfogalmazhatók.

A cikk hazai és külföldi szakirodalmakat és kutatási eredményeket dolgozott fel. Fő szempont volt, hogy összegezze milyen eredmények születtek az eModus adatai felhasználása által.

A magyar eModus kihasználatlan adatelemzési terület még hazánkban. A jogszabályi keretrendszer nehezzé teszi a kutathatóságát, és ezáltal a benne rejlő kutatási potenciál elvész. Amennyiben a kutatási lehetőségek biztosítva lennének, a gyakorlatban dolgozó szakemberek is be tudnák építeni a munkájukba a kutatók által kimutatott eredményeket, így a bűnügyi profilalkotás tudástárát is bővítenék.

Az eModus valóban egy kutatói kincsesbánya lehet, ha az adatokhoz való hozzáférés – a jogszabályi keretek betartásával – teret enged a kutatóknak elemzések elvégzésére, valamint a kapott eredmények beépülését a rendvédelmi szakma is ösztönözi. További kutatási irány lehet a bűnözői karriernek mintázatainak

elemzése, valamint annak vizsgálata, hogy milyen bűnügyi sokrétűséget fedezhetünk fel egyes elkövetők esetében, és ez miként hat a módszereire. Nem utolsó sorban vizsgálni lehetne, hogy a nemzetközi kutatásokban felfedezhető trendek mennyire jelennek meg a magyar bűnelkövetők körében. Mindezek az eredmények pedig hozzájárulhatnak a rendőrség hatékonyabb működéséhez.

Kulcsszavak: profilalkotás, szexuális bűncselekmények, tipizálás, áldozattá válás, modus operandi

Abstract

The study presents the research potential of a criminal record system that often appears abroad in the criminal psychology literature. The study undertakes to explore the possibilities of the Hungarian Modus Operandi Register that can be used in research, with a special focus on what data are available and how their analysis could contribute to the development of criminal profiling. Foreign examples show that research in the Modus Operandi Register has yielded important results in identifying types of homicides and preventing victimization of sexual offenses, as well as in sexual homicides against children.

The article processed domestic and foreign literature and research results. The main consideration was to summarize the results obtained using the data from the Modus Operandi Register.

Modus Operandi can indeed be a research treasure trove if access to data – in compliance with the legal framework – allows researchers to carry out analyses, and if the incorporation of their findings is encouraged by the law enforcement officials. Another area of research could be to analyse patterns of criminal careers, as well as to examine what kind of criminal diversity can be discovered for each offender and how this affects his or her methods. Finally, it could be examined to what extent the trends that can be discovered in international research appear among Hungarian criminals. These approaches may contribute to a more efficient operation of the police.

Keywords: profiling, sexual offenses, typing, victimization, modus operandi

Bevezetés

Minden kutató felkapja a fejét, amikor egy több százezres elemszámú mintáról, adatbázis létezéséről tudomást szerez. Akkor pedig még jobban elkezd figyelni, amikor kiderül, hogy ez a hazájában megtalálható. A magyar rendőrség rendelkezik egy olyan kriminálpszichológiai szempontból aranybányának is nevezhető kriminalisztikai adatbázissal, nyilvántartással, melyet kutathatósága szempontjából is érdemes megvizsgálni. Ahhoz, hogy egy bűnözői profilt meg tudjunk alkotni, számos adatra szükségünk lehet. Az adatbázisok a sorozatos cselekmények összekapcsolásához is remek támpontokat adhatnak, ám ezen kívül is számos kutatási és gyakorlati haszna lehet a modus operandi jellegű nyilvántartások kutatók előtti szabályozott megnyitásának. A szexuális bűncselekmények felderítésére bevált külföldi gyakorlatok vannak, ezen belül is a szexuális bűncselekmények esetében a gyilkosságok típusainak azonosítása (Chopin & Beauregard, 2019), továbbá az áldozattá válás megelőzése során, illetve a gyerekek ellen elkövetett szexuális gyilkosságok (Skott, 2019) felderítéséhez is jó támpontként szolgáltak a modus operandiban végzett kutatások. Jelen tanulmány arra vállalkozik, hogy – a teljesség igénye nélkül – áttekintse, hogy mi a célja a magyar eModus, milyen adatok állnak rendelkezésre, és ezek egy kutató számára milyen lehetőségeket kínálhatnak, valamint milyen bevált külföldi példákkal találkozhatunk.

Modus operandi

Etimológiai jelentését tekintve a modus operandi (műveleti módszer) a kriminológiában olyan különálló minta vagy munkamódszer, amelyet egy adott bűnelkövetőhöz kötnek. A kriminológusok megfigyelték, hogy bármilyen szakterülete is legyen – betörés, autólopás vagy sikkasztás –, az életvitelszerű bűnöző nagy valószínűséggel ragaszkodik sajátos működési módjához. Ha például egy betörő úgy kezdi pályafutását, hogy a tetőről bemegy a házakba, akkor minden valószínűség szerint addig folytatja ezt a módszert, amíg „munkaképes”. Egyes betörők annyira ragaszkodnak elkövetési módszerükhöz, hogy újra és újra betörnek ugyanazokra a helyekre (URL1). A magyar eModus-t azért hozták létre, hogy az ismeretlen elkövetőjű bűncselekmények kapcsán a bűnelkövetés személyi, tárgyi és egyéb jellemzőit tartalmazó bűnügyi nyilvántartás ezen jellemzőket vizsgálva tegeyen lehetővé elemzéseket (Gárdonyi & Hautzinger, 2021).

Fosdick (1916) az elsők között fogalmazta meg a 20. század elején, hogy a bűnözők felderítése mint tudomány még gyerekcipőben jár. Amikor 1829-ben Sir

Robert Peel lerakta a modern rendőrségi szervezet alapjait, nem gondolt arra, hogy a bűnözők elfogása egy különálló funkció, s egy századdal később is – hiába javultak a személyzeti és a technikai feltételek – a bűncselekmények és a bűnözők összekapcsolásának „művészete” nyers és fejletlen volt. Továbbra is az ökölszabálmódszert alkalmazták, amelyben a szerencse és a találgatás játssza a főszerepet, pedig a nyomozói munka ennél nagyobb szakmai mélységeket rejt. A siker túl gyakran a véletlenek eredménye volt, nem pedig egy előre megfontolt terv kidolgozott lépése. A New York-i rendőrség elismerte, hogy a rendőrséghez nagyon elleni bűncselekmények miatt beérkezett panaszok csak kis hányadát tisztázták kielégítően a nyomozók fellépésének eredményeként.

A Bertillon-féle azonosítási rendszer, és utódja, az ujjlenyomatrendszer nagyban hozzájárult a rendőrség hatékonyságához. Hatóköriük azonban korlátozott, csak akkor hasznosak, ha egy bűnöző ujjlenyomatának mérései már nyilvántartásban vannak. Legtöbbször csupán megállapítják egy letartóztatott kilétét, és összefüggésbe hozzák egy korábbi bűnlajstromával. Ismeretlen vagy csak leírás alapján ismert bűnöző felfedezésében nem nyújtanak segítséget. Ahogy Reiss professzor találóan megjegyzi: *„Nem könnyű minden gyanús ember után az utcán futni és könyörögni neki, legyen szíves megvizsgálni az ujjlenyomatait.”* (Fosdick, 1916) És ezen a ponton a nyomozói munka nem csak Amerikában, hanem Európában is oly gyakran kifejezetten kudarcot vall. Fosdick (1916) úgy véli, hogy a bűnözők felülmúlják a nyomozókat a találékonyságban, s a bűnözés karrierré, iparaggá, művészetté vált, kialakult szokásokkal és gyakorlattal, elismert technikával, amely állítás napjainkban is megállja a helyét. Magas szintű hozzáértésre és kifinomultságra enged következtetni némely bűneset. Ennek a helyzetnek a megoldására gyakorlatilag ugyanazokat a módszereket alkalmazzák, amelyeket a Bow Street Runners¹ alkalmazott száz évvel ezelőtt a londoni bűnözés visszaszorítására tett erőtlen próbálkozásaik során. *„Ebből az elvből, miszerint a bűncselekmények nagy részét a szokásos bűnöző követi el, egy másik elv is származik. A szokásos bűnözők nagyon ritkán sokoldalúak a bűneikben. Hajlamosak újra és újra elkövetni ugyanazt a fajta bűncselekményt; gyakran nem merészkednek olyan bűnözési formákra, amelyeket nem ismernek. Ez egy könnyen kimutatható igazság. Amilyen mértékben különböző bűncselekményekről van szó, ugyanúgy igaz a sokkal inkább hasonló bűncselekményekről is.”* – összegzi Fosdick (1916).

A szokásos bűnelkövető olyan korlátozott látókörű személy, aki megszokásból, célszerűségből vagy korlátozott találékonyságból általában a bűnözés egy

1 A Bow Street Runners volt az első hivatásos rendőri erő Londonban, melyet Henry Fielding bíró alapított 1749-ben. A csoport 1839-ig működött, amikor megalakult a fővárosi rendőrség.

bizonyos formáját gyakorolja. A „hivatásos bűnözők” hajlamosak bűncselekményeiket bizonyos jellegzetesen egyéni módokon elkövetni. Minden bűnöző sajátos módon megjeleníti a személyiségét is a bűncselekményeiben. Ugyanazon ember egymást követő bűncselekményei felismerhetően hasonlóak. A szokásos bűnöző szinte kivétel nélkül hagy maga után valami határozott nyomot – talán végtelenül csekélyt, ami kiemeli őt társai közül –, így képzett megfigyeléssel, és a bűncselekmények racionális, helyes elvek alapján történő osztályozásával egy adott elkövető egy kis csoporton belül elhelyezhető, vagy akár fel is deríthető (Fosdick, 1916). Európa tudományos gondolkodása ezen a ponton kerül először közvetlen kapcsolatba a bűncselekmények és a bűnözők összekapcsolásának problémájával. Az új módszer magában foglalja a bűnözői működési módszerek intenzív tanulmányozását, a bűnöző által maga után hagyott nyomok pontos elemzését.

Nagyjából háromféle módon lehet felderíteni a bűncselekmény elkövetőjét: először, ha egy szemtanú felismeri; másodsor (például lopás esetén) az ellopott vagyontárgyak felkutatása által; harmadszor pedig a nyomok alapján, amelyeket maga után hagy. Az első módszer nem kielégítő, mert a legtöbb bűnügyben nem látják az elkövetőt, persze manapság nagy segítséget jelentenek a kamerák. A második módszer – a tulajdonra vonatkozó nyom – nehezen alkalmazható, mert sok ellopott vagyon nem azonosítható. A harmadik módszer, amellyel a bűnözést a bűnözővel, az általa maga után hagyott nyomok segítségével összekapcsolja, messze a legmegbízhatóbb, és többé-kevésbé mindig rendelkezésre áll. Ezt a bűnfelderítési módot azonban a rendőrség eddig nagyrészt figyelmen kívül hagyta. Egy-egy nyomozó itt-ott használta korábban, vagyis kellőképpen ismerte bizonyos típusú bűnözők módozatait és elkövetési gyakorlatát ahhoz, hogy egy újabb bűnesetet ismerjen fel, amely beleillett a bűnözői emberismeretébe. Az ilyen ismereteket még nem rendszerezték a 20. század elején.

A bűnözők által alkalmazott módszerek szisztematikus tanulmányozása jelentette a rendőrségi módszerek fejlesztésének új irányvonalát. Drezda (Németország) volt az első város, amely gyakorlati formában próbálta ki az új rendszert. Robert Heindl rendőrségi tanácsos, kriminológus a drezdai rendőrkapitányság egyik munkatársával egy olyan akatípust dolgozott ki, melyben a betörőket és tolvajokat működési módjuk szerint osztályozták. A katalógushoz szükséges információkat börtönöktől, újságoktól és rendőrségi tisztviselőktől szereztek be. Minden speciális módszernek külön fájlja volt az aktán belül. Ezen, a módszerekkel való elrendezésen túl – amely természetesen a fő besorolást képezi – a katalógus minden egyes kártyája tartalmazta a bűnöző profilképét, nevét és esetleges korábbi börtönbüntetését, a büntetés megkezdése és a szabadulás dátuma nélkül. A drezdai besorolás még csak kísérleti stádiumban volt, de

a tisztviselők azonban annyira elégedettek voltak a működésével, hogy kiterjesztették – a betörésen és lopáson kívül – más bűncselekmények hasonló akcióinak elkészítésére is.

Anglia egyes megyéiben és kerületeiben kezdeményezték a bűnözés módszer szerinti osztályozásának talán legátfogóbb tervét. Ez az úgynevezett „M.O.” vagy Modus Operandi System, amelyet W. L. Atcherley őrnagy dolgozott ki. Atcherley, a Yorkshire-i West Riding rendőrség főtitkja volt (Major, 1913). Rendszere több mint egyetlen bűncselekmény indexelése. Egy olyan módszertan kidolgozását jelentette, amely által az utazó bűnözők munkamódszerei összehasonlíthatóvá váltak, a földrajzi eltérések nyomkövetésével együtt. Ez magában foglalta úgynevezett multidiszciplináris bűnügyi adatbázis (criminal clearing-house) felállítását, amelyek mindegyike több megyét vagy kerületet foglalt magában. Ezekben a multidiszciplináris bűnügyi adatbázisokban a bűnözési módszerekre vonatkozó tényeket gyűjtötték össze és rendezték, hogy a rögzített adatokat későbbi kivizsgálások során felhasználják. Ez a módszer a bűncselekmények új osztályozását tette szükségessé. Atcherley őrnagy tíz kategóriát vagy alosztályt készített a nyomozótisztek számára, amelyek mindegyike a bűnöző által a bűncselekmény elkövetése során alkalmazott módszer egy szakaszához kapcsolódik (1. számú táblázat).

1. számú táblázat: *Atcherley őrnagy tíz modus operandi kategóriája*

1. Tulajdon megtámadása	Pontos meghatározás	Például lakóház helyett szálloda
2. Behatolás	Pontos meghatározás	Például ajtó helyett első ajtó
3. Eszközök	Egyértelmű kifejezés	Módszer, eszköz rögzítése
4. Tárgy	Tulajdon típusa	A sértett azonosítja
5. Idő	Lehetőségek	Nap, napszak, óra, különleges nap
6. Stílus	Alkalmazott megtévesztés jellemzése	Például szerelőnek/ügynöknek stb. adta ki magát
7. Narratíva	Hogyan kapcsolódik a helyszínhez	Rövid időre a közösség része volt
8. Alakzat	Elkövetők száma	Egyedül vagy párosan követték el
9. Közlekedés	Szomszédságból hiányzó járművek	Ingatlanon belüli mozgás rekonstruálása
10. Védjegy	Rendkívüli cselekmény	Például kutya megmérgezése, dohányozás, ivás stb.

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

Ez a vázlat egy nyomozói modus operandi kezdeti fázisát szemlélteti. Atcherley őrnagy olyan képleteket dolgozott ki, amelyekkel az egész bűntényt numerikus kóddal le lehet írni. A 20. század elején úgy vélték, hogy a bűnözés

módszerekkel történő osztályozása, a széles területet lefedő multidiszciplináris bűnügyi adatbázisokkal a nyomozói munka állandó kellékévé válik. Napjainkban a nemzetközi szakirodalomban ilyen jellegű adatbázisról nem számoltak be, inkább a kutatók gyűjtöttek modus operandi jellegű adatokat, ahogy azt mi is megtettük a magyar pilotkutatásunkban, amelynek témája a fiatalok bűnelkövetők agressziókutatása kriminálpszichológiai és kriminálpszichiátriai szempontok figyelembevételével (Haller, Bellavics, Barát, 2020).

Összességében tehát elmondhatjuk, hogy amikor modus operandi adatokkal találkozunk, akkor azok a bűnelkövetéssel összefüggő adatokat tartalmazzák. A tanulmány további részében szemléltem, hogy milyen külföldi kutatásokban jelenik meg a modus operandi mint elemzési rendszer.

Szexuális emberölések² kutatása során alkalmazott modus operandi adatok

Sara Skott (2019) kutatásába 18 modus operandi változó volt beemelve, amelyek elemzése során a szexuális és nem szexuális jellegű gyermekgyilkosságokat hasonlította össze, egyedülálló és hiánypótló módon. Az eredmények azt mutatták, hogy bár a szexuális erőszakkal társult gyermekgyilkosságot elkövetők jobban hasonlítanak más szexuális indítékkal emberölést elkövetőkhöz, mint az emberölést elkövetőkhöz, a gyermekeket célzó szexuális bűnelkövetők bizonyos változóknál eltérnek. A szexuális gyermekgyilkosságot elkövetők gyakrabban alkalmazták a fojtást gyilkossági módszerként, több helyszínt használtak, és a gyilkosság után bizonyítékokat semmisítettek meg. A tanulmány arra a következtetésre jutott, hogy a gyermekeket célzó szexuális erőszakkal társult gyilkosság elkövetőit a többi elkövetőtől eltérőnek kell tekinteni, és a szadizmushoz és az eszközszerűséghez kapcsolódó kiugró jellemzőket tovább kell vizsgálni.

2 „A szexuális emberölés a szexuális agresszió legextrémebb és igen ritka formája. Olyan szándékos emberölést tekintünk szexuális emberölésnek, amikor az emberölés elkövetése során az elkövető részéről megjelenik valamilyen szexuális magatartás, vagy amikor valamilyen szexuális elem alapozza meg azt a folyamatot, amely az emberöléshez vezet.” Lehoczki (2017) és Douglas, Burgess & Ressler (2006).

2. számú táblázat: Skott (2019) modus operandi változók

Halál oka	késelés	igen/nem
	halál okának oka volt az elhalálozás	igen/nem
	lövöldözés	igen/nem
Áldozat	támadás jellege	fizikai/ fegyveres
	megfojtották-e	igen/nem
	egyéb megölési módszer	igen/nem
Áldozat-elkövető viszonya	ismerősök voltak	igen/nem
	közeli családtagok voltak	igen/nem
	idegenek voltak	igen/nem
	ismeretlen kapcsolat	igen/nem
Helyszín	magánhelyiségben	igen/nem
	zárt helyen	igen/nem
Bizonyíték	megsemmisítés megkísérlése	igen/nem
Fegyver	használatra rögtönzött	igen/nem
	helyszínre vitték	igen/nem
Helyszín	több helyszínen történt emberölés	igen/nem
További áldozat(ok)	felnőtt	igen/nem
Felderítés	sikeres	igen/nem

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

A szakirodalomban a szexuális indítékkal elkövetett emberölések esetében a modus operandi típusú elemzések a legelterjedtebbek, ám ezen adatok gyűjtését és kódolását a kutatók végezték. Chopin & Beauregard (2019) 46 bináris változót vettek fel a szexuális és nem szexuális indíttatású gyilkosságot elkövetők modus operandijának vizsgálatára. Két változó az áldozat-elkövető viszonyt vizsgálja, akárcsak a fenti táblázatban is láthattuk. Egy változó azt vizsgálja, hogy az áldozat célpontja volt-e az elkövető vagy sem, három változó a bűncselekmény elkövetésének módját vizsgálja, nyolc változó a bűncselekmény környezeti aspektusát, hét változó a támadás során alkalmazott erőszak típusát, két változó a korlátozások alkalmazását, kilenc változó a bűncselekményben érintett fegyver használatát és típusát, egy változó a jelenléteket vizsgálja. Tizenhárom változó vizsgálja a törvényszéki figyelemfelkeltő stratégiákat. Az elemzést követően arra a megállapításra jutottak, hogy a szexuális indíttatású gyilkosságot elkövető személyt és bűncselekményét külön kell megvizsgálni. Ennek fényében olyan kezelési módszerek javasolhatók a bebörtönzés éveiben alkalmazható kezelésekkal kapcsolatban, amelyek hozzájárulhatnak a harmadlagos bűnmegelőzéshez (Gönczöl, 1994). Langevin és munkatársai (1988) eredményei arra

is utaltak, hogy a szexuális indítékú gyilkosokkal kapcsolatban szükséges az elkövetőre vonatkozó ismeretek fejlesztése. Könnyen előfordulhat, hogy a gyilkosokról és szexuális bűnözőkről felhalmozott elméleti és klinikai ismeretek nem eléggé specifikusak az ilyen típusú elkövetőkre.

Megfogalmazódik, hogy a rendőrségi adatok korlátozottak, mert sok hasznos információ csak az elkövetői vallomásból érhető el – így például a motivációnk vagy az áldozataik valós száma –, amelyet a rendőrségi adatok alábecsülhetnek (Chopin & Aebi, 2019). Az elemzéskor tovább lehet szűkíteni a fókuszot, például, ha a szexuális indítékú gyilkosok heterogenitását is szem előtt tartjuk (Beauregard & Proulx, 2002). Ehelyett úgy döntöttek, hogy az esetek nagy mintáját mutatják be, beleértve az áldozatok és a kontextus sokféleségét (például különböző életkorú áldozatok, az elkövető-áldozat viszony változatossága). Ezért lehetséges, hogy más különbségek is megjelennek, mivel a nők szexuális gyilkosai bizonyos különbségeket mutatnak a gyermekek (Beauregard & Martineau, 2015; Proulx, James, Siwic & Beauregard, 2018) és a férfiak szexuális indítékú gyilkosaihoz képest (Beauregard & Proulx, 2007).

A női sorozatgyilkosok tipizálására is remek háttérrel nyújt a modus operandi (Wilson & Hilton, 1998), mely az áldozat kiválasztás elemzéséhez járult hozzá. Ebben az esetben a szerzők alacsony és magas profilú elkövetést különítettek el egymástól, és rámutattak arra, hogy az Amerikán kívüli országokban a női sorozatgyilkosok aránytalanul több áldozatot követeltek, de Amerikában hosszabb bűnözői karriert tudtak befutni, ha alacsony profilú működési móddal társultak a bűncselekményeik.

Kim, Paek & Lee (2020) a metróban történt szexuális zaklatás rekonstruálásához hívták segítségül a modus operandit. Tanulmányuk a dél-koreai szülői metróállomásokon elkövetett szexuális bűncselekmények jellemzőit vizsgálja azzal a céllal, hogy feltárja az elkövetők viselkedési mintáit a bűnözési folyamat minden egyes lépésében, és az úgynevezett Crime Script (Cornish, 1994) segítségével jól használható bűnüldözési válasz kidolgozásához nyújt segítséget. A szerzők konkrétan a következő kutatási kérdésekre próbálnak választ adni: „Milyen döntéseket hoznak az elkövetők a bűncselekmény elkövetése előtt, közben és után? Melyek azok a helyzeti tényezők, amelyek befolyásolják a metrón szexuális bűncselekmények áldozatává válását? Milyen stratégiákat alkalmaznak az elkövetők a siker növelésére és a kudarc minimalizálására?” (Kim, Paek & Lee, 2020). Megállapításaik között szerepel, hogy a szituatív bűnelkövetés jelentős, így az arra való reakció is új munkamódszerek kidolgozására ösztönzi a rendőrséget.

A genealógiai kutatások is segítségül hívják a modus operandit, amely lehetőséget teremt a pszichoanalízis ötvözésével olyan ok-okozati összefüggések

megértésére, hogy a bűncselekményre és a bűncselekmény tárgyára az elkövető milyen magatartást tanúsított, ez pedig alkalmassá válhat a saját kézjegyének a kirajzolásához. Ez a személyes jellemző lehetővé teszi a több ezer mérfölddel távolabbi és két évvel későbbi, másik feljegyzési forrással való azonosítást. Az eredmény pedig egy egyszemélyes identitás, amely lehetővé teszi az utódokkal és az ősökkel való kapcsolat létrejöttét (Hatton, 2004).

Jogszabályi háttér

Hazánkban az eModus-ról az Országos Rendőrfőkapitány 12/2021. (IV. 30.) számú ORFK utasítása „*Az elektronikus Modus Operandi Nyilvántartás működtetésével kapcsolatos feladatokról*” című rendelet az irányadó szabályzó. Természetesen egyéb jogszabályok is vonatkoznak a különböző bünyügyi nyilvántartásokra, ám a területi korlátok szem előtt tartása miatt célzottan csak az eModus szabályzatát dolgozom fel.

A eModus célja, hogy az elektronikus nyilvántartásban szereplő adatokkal elősegítse a rendőrség bűnmegelőzési, bűnüldözési feladatai ellátását. Az adatbázis a szándékos bűncselekmények elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személyekként a kihallgatott személyek adatait, személyleírásait, fényképeit, az ügyszámot tartalmazza.

További adatokat tartalmaz még:

- élet, testi épség, emberi szabadság vagy vagyon elleni erőszakos bűntett gyanúsítottjairól;
- az embercsempészás három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő alakzat elkövetőiről;
- a nemi élet szabadsága és nemi erkölcs elleni bűncselekmény három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő alakzata gyanúsítottjairól;
- a gyermekkorú személy sérelmére elkövetett, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő bűntettel gyanúsítottokról;
- az üzletszerűen vagy bünszövetségben elkövetett, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekménnyel érintettekről;
- a kábítószer-kereskedelem, kábítószer birtoklása, kóros szenvedélykeltés, kábítószer készítésének elősegítése, kábítószer-prekurzorral visszaélés, új pszichoaktív anyaggal visszaélés esetében gyanúsítottokról;
- a radioaktív anyaggal visszaélés, nukleáris létesítmény üzemeltetésével visszaélés, atomenergia alkalmazásával visszaélés gyanúsított adatról.

Része továbbá a pénzhamisítás elősegítése, készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása, készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés, pénzmosás, információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás, a korrupciós bűncselekmények öt évet el nem érő szabadságvesztéssel büntetendő alakzat gyanúsítottjainak köre.

Végül pedig a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított személyek és kapcsolataik adatait is rögzíti az eModus. Az adatok megőrzése alap esetben 25 évig, életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető bűncselekmény esetén harminc évig vagy a nemzetközi kötelezettségvállalásban meghatározott ideig, amennyiben a büntethetőség elévülése kizárt, az adatok bűnüldözési adatállományba történt bekerülésétől számított ötven évig tart.

Az eModus adatbázis – a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény szerint – 37 bűncselekményt tartalmaz. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény szerint 74-re bővítették a nyilvántartásba vett bűncselekmények számát.

Kutathatóság

Mint az a fenti részből is kirajzolódott, az eModus egy igazi kincsesbánya lehet egy kutató számára, amennyiben hozzáférést kaphat a rendszerhez. Ehhez szükség van egy kutatási protokoll kidolgozására, amely részletesen kitér a kutathatóság mértékre, szintjére és a felhasznált adatok közlésére vonatkozó iránymutatásra.

Az eModus adatkezelője az ORFK, az ezzel kapcsolatos feladatokat az ORFK Bűnügyi Főigazgatóság Bűnügyi Elemző-Értékelő Főosztály (továbbiakban: Adatkezelő) látja el.

Az adatbázishoz való hozzáférés csupán az első lépés lenne. Ezt követően az adatok minőségének meghatározása történné, hiszen amennyiben hiányos az adatok kitöltése, annak pótlása több módon is megvalósulhatna. Egyrészt, ha a kutató rögzíti a hiányos adatot, amit az Adatkezelő ellenőriz és jóváhagy, vagy pedig az adatok pótlására szólítják fel az „ügygazdát”. Ez utóbbi a megnövekedett adminisztrációs terhek miatt kevésbé lenne népszerű kezdeményezés. Amennyiben a kutatónak lehetősége lenne az adatbázisban elemzéseket végezni, a rendszerben felfedezett kérdéses adatokat is tudná rögzíteni, ezáltal az Adatkezelő hasznos információkkal bővülne és a kutató is minőségi adatbázissal dolgozhatna.

Egy másik kérdés lenne a személyes adatok védelme, és annak a kutatóra vonatkozó szigorú, egyértelmű követelményrendszere, a kutatás során pedig

a kutató titoktartási nyilatkozattételre lenne kötelezve, hogy az adatokat csak összesítve, anonim módon hozhatja nyilvánosságra tudományos publikációk, előadások alkalmával. Másrészt a kutató bevonható lenne olyan elemzések elvégzésébe, amelyre az állomány tagjainak szűkös kapacitása van. Összességében tehát elmondható, megfontolandó, hogy a kutathatósággal kapcsolatban miként alakul az adatokhoz való hozzáférhetőség, milyen az adatminőség, és milyen körre terjed ki az eredmények felhasználhatósága.

Egy ilyen szerteágazó kriminalisztikai adatbázissal, amelyet az eModus tartalmaz számos elméleti hipotézis tesztelése megvalósulhatna magyar mintán is.

Tételezzük fel, hogy arra vagyunk kíváncsiak, vajon milyen bűnözői karrierallakások jellemzik a magyar elkövetőket, és ez milyen sajátosságokkal jár együtt, ez az elmúlt húsz év távlatában milyen trendeket rajzol ki a nyomozóhatóság előtt. A megoldás eléréséhez az úgynevezett útmodellelemzést hívhatjuk segítségül. Ez regressziós együtthatókkal mutatja meg, hogy milyen változók, milyen magyarázó erővel befolyásolják a függő változónkat, azaz a bűnözői karrier alakulását.

Más esetben regressziós elemzés alkalmazásával az áldozattáválás is modellezhető lenne az adatbázis alapján, ez pedig a bűnmegelőzés fejlődéséhez járulhatna hozzá, hiszen itt jelentős mennyiségű adat állna rendelkezésre és így a társadalom is profitálhatna, hiszen az állampolgárok biztonsága meghatározó jelentőségű.

Összegzés

Az eModus valóban kutatói kincsesbánya lehet, ha az adatokhoz való hozzáférés – a jogszabályi keretek betartásával – teret enged a kutatóknak elemzések elvégzésére, valamint a kapott eredmények beépülését a rendvédelmi szakma is ösztönzi. Kirajzolódott, hogy az adatok önmagukban egy gyűjteményben nem produktívak, azok elemzése által lehet a társadalom szolgálatába állítani, ebben pedig a kutatók lehetnek jó partnerek. Számos kutatási potenciál fedezhető fel az eModus rendszerében, hiszen lehetne a bűnözői karrier mintázatait elemezni, valamint azt, hogy milyen bűnügyi sokrétűséget fedezhetünk fel egyes elkövetők esetében, és ez miként hat a módszereikre. Nem utolsó sorban vizsgálni lehetne, hogy a nemzetközi kutatásokban felfedezhető trendek mennyire jelennek meg a magyar bűnelkövetők körében. Mindezek az eredmények pedig hozzájárulhatnak a rendőrség hatékonyabb működéséhez.

Felhasznált irodalom

- Atcherley, W. M. (1913). „M. O.” (Modus Operandi). In *Criminal Investigation and Detection*-a pamphlet by Major Atcherley. West Riding of Yorkshire.
- Beauregard, E. & Proulx, J. (2002). Profiles in the offending process of nonserial sexual murderers. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 46(4), 386–399. <https://doi.org/10.1177/0306624X02464002>
- Beauregard, E. & Proulx, J. (2007). A classification of sexual homicide against men. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 51(4), 420–432. <https://doi.org/10.1177/0306624X06294432>
- Beauregard, E. & Martineau, M. M. (2015). An application of CRAVED to the choice of victim in sexual homicide: A routine activity approach. *Crime Science*, 4(1), 1–11. <https://doi.org/10.1186/s40163-015-0036-3>
- Cornish, D. B. (1993). Crimes as scripts. In *Proceedings of the International Seminar on Environmental Criminology and Crime Analysis* (pp. 30–45). Florida Statistical Analysis Center, Florida Criminal Justice Executive Institute.
- Chopin, J. & Aebi, M. F. (2019). The tree that hides the forest? Testing the construct validity of ViCLAS through an empirical study of missing data. *Policing: A Journal of Policy and Practice*, 13(1), 55–65. <https://doi.org/10.1093/police/pax062>
- Chopin, J., & Beauregard, E. (2019). The Sexual Murderer Is a Distinct Type of Offender. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 63(9), 1597–1620. <https://doi.org/10.1177/0306624X18817445>
- Douglas, J. E., Burgess, A. W. & Ressler, R. K. (2006). *Crime classification manual*. Jossey Bass.
- Fosdick, R. B. (1916). Modus Operandi System in the Detection of Criminals. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 6(4), 560–570. <https://doi.org/10.2307/1132736>
- Gárdonyi G. & Hautzinger Z. (2021). A kriminalisztikai kutatások fejlesztésének lehetősége. *Belügyi Szemle*, 69(10), 1725–1740. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.10.3>
- Gönczöl K. (1994). Bűnözés és megelőzés. *Társadalmi Szemle*, 49(5), 40–54.
- Haller J., Bellavics M. Zs. & Baráth N. E. (2020). Kriminálpszichiátria – elméleti háttér és gyakorlati hasznosítás. *Magyar Rendészet*, 20(3), 119–135. <https://doi.org/10.32577/mr.2020.3.7>
- Hatton, S. B. (2014). “The Origin of John Hatton (Died 1770) of Baltimore County, Maryland.” *The American Genealogist*, 87, 66–74.
- Kim, T., Paek, S. Y. & Lee, J. (2020). An Examination of Subway Sex Offense Modus Operandi: A Case of Seoul, South Korea. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(23), 1–14. <https://doi.org/10.3390/ijerph17238979>
- Langevin, R., Ben-Aron, M., Wright, P., Marchese, V. & Handy, L. (1988). The sex killer. *Annals of Sex Research*, 1, 263–301. <https://doi.org/10.1007/BF00852801>
- Lehóczki Á. (2017). A fantázia szerepe a szexuális emberölésekben. *Magyar Rendészet*, 17(2), 67–85.

- Meloy, J. R. (2000). The nature and dynamics of sexual homicide: An integrative review. *Aggression and Violent Behaviour*, Vol. 5. No.1. 1–22.
- Skott, S. (2019). Sexual Homicide Targeting Children: Exploring Offender, Victim, and Modus Operandi Factors. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 63(9), 1663–1680. <https://doi.org/10.1177/0306624X19825814>
- Proulx, J., James, J., Siwic, M. & Beaugard, E. (2018). Sexual murderers of children: Psychopathological and modus operandi factors. In Proulx, J., Beaugard, E., Carter, A. J., Mokros, A., Darjee, R. & James, J. (Eds.), *Routledge International Handbook of Sexual Homicide Studies* (pp. 141–156). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315212289-8>
- Wilson, W. & Hilton, T. (1998). Modus operandi of female serial killers. *Psychological reports*, 82(2), 495–498. <https://doi.org/10.2466/pr0.1998.82.2.495>

A cikkben szereplő online hivatkozások

URL1: *Modus Operandi*. <https://www.britannica.com/topic/modus-operandi>

Alkalmazott jogszabályok

1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről

12/2021. (IV. 30.) ORFK utasítása az elektronikus Modus Operandi Nyilvántartás működtetésével kapcsolatos feladatokról

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Baráth N. E. (2022). Kutatói aranybánya? A Modus Operandi Nyilvántartás kutathatósága. *Belügyi Szemle*, 70(1), 17–30. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.1.1>

Bellavics Mária Zsóka

Bűnügyi adatgyűjtés és adatfelhasználás a klinikai profilalkotás tükrében

Collection and application of criminal data in the light of clinical profiling

Absztrakt

Jelen tanulmány célja a klinikai, illetve pszichiátriai szaktudás alkalmazási lehetőségeinek vizsgálata a rendészeti tevékenység szolgálatába állítva, különös tekintettel a profilalkotás módszerére. Körüljárjuk a klinikai szaktudás jellegét és röviden ismertetjük azon szakmákat, melyek a klinikumban diagnosztikai tevékenységet végeznek. Bemutatjuk a pszichiátria szaktudás jelentőségét a bűncselekmények kapcsán releváns nemzetközi és hazai eredményekre támaszkodva. Megvizsgáljuk azon szakmai tapasztalatokat, melyek felvetik egy külön, a bűncselekmények kapcsán felmerülő pszichés állapotokra fókuszáló pszichiátriai specializáció szükségességét. Ennek kapcsán nem csak azokra a pszichés körképekre hozunk példát, melyek a civil ellátásban viszonylag mellőzöttek, de bűnelkövetők körében központi jelentőségűek lehetnek, hanem sorra vesszük a bűncselekmények kapcsán felmerülő pszichés zavarok komplex jellegéből adódó nehézségeket, melyekre a klinikait kiegészítve a rendészeti szaktudás alkalmazása lehet megoldás. Végül ajánlást teszünk a bűnügyi pszichiátria diszciplína megalapozásához szükséges első lépésekre.

Kulcsszavak: pszichiátria, klinikai pszichológia, klinikai profilalkotás, mentális zavar, bűnelkövető

Abstract

The aim of the present study is to investigate the place of clinical and psychiatric expertise in the service of law enforcement, with special regard to the method of profiling. We introduce the nature of clinical expertise and briefly describe the professions that perform diagnostic activities in the clinical practice.

We present the importance of psychiatric knowledge based on relevant international and domestic findings related to crime. We examine professional experiences that raise the need for a psychiatric specialization focusing on the mental conditions that arise in connection with crime. In this context, we do not give examples of mental disorders only, relatively neglected in civilian care, but may have importance in cases of violent offences, and also demonstrate the complex nature of the psychiatric disorders associated with crime, which requires special police expertise besides clinical. Finally, we recommend the first steps needed to establish the specialization of criminal psychiatry.

Keywords: psychiatry, clinical psychology, clinical profiling, mental disorder, offender

Bevezetés

A bűnözői profilalkotás mint nyomozástámogató kriminalisztikai módszer manapság a világ számos országában integrált részét képezi a nyomozói tevékenységnek több bűncselekménytípus kapcsán is. Az eljárás annak ellenére, hogy csak fél évszázaddal ezelőtt született meg, és ennek megfelelően jelenleg is formálódó módszer, világszerte egyre inkább bevett gyakorlatnak számít a bűnüldözés során, és a médiavisszhangnak köszönhetően, mely a kezdetektől kíséri, jelentős figyelem övezi mind laikus, mind szakmai körökben. Ugyan a bűnözői profilalkotásnak több megközelítési lehetősége van, hazánkban ezek közül csak az egyik, a szociológiai profilalkotás van rendszer szinten alkalmazásban, emiatt indokoltnak tűnik a profilalkotói eljárások szélesebb spektrumának megismerése és adaptálása a magyar bűnelkövetői populációra. A modern profilalkotásnak a három legjelentősebb megközelítési lehetősége a bűnügyi nyomozati elemzés, a statisztikai megközelítés és a klinikai módszer. Jelen tanulmányban a klinikai profilalkotást vesszük górcső alá, és vizsgáljuk meg annak helyzetét hazánkban (Bendzsák & Benke, 1994; Kemény, 1999).

A klinikai profilalkotás az egyik legkevésbé kiforrott profilozó módszer. Az eljárás lényege, hogy a klinikumban jártas szakemberek profilalkotói tevékenység során alkalmazzák a tudásukat elsősorban a bűnelkövető pszichiátriai állapotára koncentrálni. Alapfeltevése, hogy egyes bűncselekmények esetében meghatározó jelentősége van a mentális állapotnak, illetve egy esetleges pszichiátriai zavar jelenlétének, mely megmutatkozik a bűnelkövetés módjában. Ez alapján a helyszíni viselkedéselemeket tanulmányozva meghatározható az adott állapot, és bejósolható az elkövető későbbi magatartása, illetve egyéb, a bűnelkövetői

viselkedéstől független tulajdonságai (Lehoczki, 2011). A klinikai profilalkotás a legrégebbi, egyben paradox módon módszertanilag a legkevésbé kidolgozott eljárás. Számos emblematikus eset köthető a klinikai profilalkotáshoz, köztük az 1950-es években készült első sikeres profilként is számon tartott ügy, mely dr. James Brussel nevéhez fűződik. 1948 és 1956 között New York-ban összesen 32 helyszínen robbantásos merénylet történt, melyeknek az elkövetője feltehetően ugyanaz a személy volt. Annak ellenére, hogy a hatóságok nagy erővel dolgoztak az ügyön, évekig nem történt érdemi előrelépés, így felkérték James A. Brussel pszichiátert, hogy készítsen az illetőről egy pszichológiai személyleírást. Brussel az ügygel kapcsolatos dokumentumok alapján, sokéves klinikai tapasztalataiból kiindulva felállított egy pszichológiai fantomképet az illetőről, melyben többek között kitért az illető családi állapotára, életkorára, és még arra vonatkozóan is tett előfeltevéseket, hogy az elkövető előállításakor milyen öltözetet fog viselni. Amikor a merénylőt, George Meteskyt végül kézre kerítették, kiderült, hogy egy részletet leszámítva a profil teljes mértékben ráillt (Kemény, 1999). Egy másik említésre méltó példa Andrij Romanivocs Csikatiló, a „rosztovi rém” 1980-as években készült profilja, melyet dr. Alekszandr Buhanovszkij állított fel. Az 53 ember megölése miatt elítélt Csikatilót ugyan nem a profil alapján kapták el, de letartóztatása után annak segítségével bírták szóra. Az eleinte teljes hallgatódzásba burkolódzó Csikatiló azután tett vallomást, hogy Buhanovszkij felolvasott a róla készült személyleírásból részleteket, melyet előzőleg a helyszíni adatok alapján írt. Csikatilót annyira megrendítette a pontosan ráillő kép, hogy megtört és bevallotta a gyilkosságokat (Louri, 1995).

A fenti két igen impozáns eset érthető módon beindította mind a szakma, mind a civil közönség fantáziáját. A külső szemmel misztikus tudással machináló klinikusok sokakban keltették azt a benyomást, hogy különleges képességek birtokában vannak, szinte gondolatolvasók, ugyan ezt ők maguk is cáfolták. A valóságban egy igen egyszerű dolog történt: két pszichiáter, akik évtizedeket töltöttek hasonló problémákkal küzdő emberek tanulmányozásával, a korábbi tapasztalataikból kiindulva megsaccolták az ismeretlen elkövetők jellemzőit, mely az ő esetükben sikeres volt. Ha közelebbről, józan szakmai szemmel vesszük szemügyre ezen eseteket, észre kell vennünk a szerencse faktor igen nagy szerepét mindkét ügyben. Hangsúlyozzuk, hogy a szerencse szerepe itt nem a két orvos „tippelgetésének” sikerében keresendő, hanem személyükben, tudniillik, a laikus közhiedelemmel ellentétben közel sem olyan egyértelmű, hogy egy, a hétköznapokban tevékenykedő klinikus birtokában van azon szakmai tapasztalatoknak és személyes kvalitásoknak, melyekkel a két fent említett ritka tehetséges kolléga bírt. A következőkben e problémakört járjuk

körbe, nevezetesen a pszichiátriai szakértelem esetleges szerepét a bűnelkövetés során, illetve az egyes, hogy úgy mondjuk az átlagos pszichiátertől reálisan elvárható tudást, mely hétköznapi szinten biztonsággal integrálható lehet a rendészeti munkába.

A klinikai szaktudás – pszichiátria és klinikai pszichológia

Mindenekelőtt ahhoz, hogy valóban értelmezni tudjuk a klinikai profilalkotás jelentését, fontos tisztáznunk a klinikai szaktudás fogalmát a jelen kontextusban. A pszichiátriai értelemben vett klinikai szaktudás alapvetően két, egymással összhangban működő diszciplína együttműködésére épül, ezek a pszichiátria és a klinikai pszichológia. A két műfaj tárgya ugyan közös, de egészen más perspektívából közelítik meg azt. A pszichiátria az orvostudományok közé tartozik, medikai szempontból releváns mentális zavarokat hivatott azonosítani és felismerni. A pszichiátriai diagnosztika alapja a pszichiátriai klinikai interjú és az úgynevezett pszichiátriai státusz, mely az észlelhető mentális állapot leírása, annak különböző aspektusai mentén. Igen fontos hangsúlyozni, hogy a pszichés státusz azon tüneteket öleli fel, melyek vagy a környezet számára észlelhetőek vagy a beteg számára is szubjektíve megélhetőek, ennek megfelelően a pszichiátria, hogy úgy mondjuk, a felszínre koncentrál, és az ezen a szinten megjelenő eltérések patomechanizmusára (Mátyássi, Szűcs & Kelemen, 2021). A pszichiátriai státusz természeténél fogva objektív vizsgálati eszközökkel nem megragadható, annak leírása és az arra támaszkodó diagnózis felállítása nagymértékben ki van szolgáltatva a diagnosztika szubjektív benyomásainak és személyes képességeinek. Ennek a problémának a kompenzálására alkotta meg a szakmai közösség azokat a diagnosztikai kézikönyveket, melyek vezérfonálul szolgálnak a szakemberek számára. A legjelentősebb diagnosztikai rendszer a DSM–5 („*Classification of Mental and Behavioral Disorders*” – a Mentális Zavarok Diagnosztikai és Statisztikai Kézikönyve), melyet az Amerikai Pszichiátriai Társaság alkotott meg 2013-ban (American Psychiatric Association, 2013). Mint a neve is mutatja a DSM–5 a DSM ötödik kiadása, az elsőt 1952-ben adták ki, és tekintettel a pszichiátriai betegségek komplex, társadalmi szempontból szenzitív jellegére, a szakma folyamatosan fejleszti azt, hogy a DSM mindig az aktuális, legmodernebb kutatási eredményeket és szociológiai, illetve erkölcsi globális helyzetet tükrözze. A DSM–5 igen precízen definiálja az egyes pszichiátriai betegségeket, meghatározza az egyes kórállapotok tüneteit, illetve, hogy azoknak milyen konstellációban, súlyossági szinten és mennyi ideig kell fennállniuk, hogy fel lehessen állítani az adott diagnózist (Lazáry, Németh & Bánki, 2021).

A klinikai pszichológia a pszichológia tudomány egyik alkalmazott területe, feladata a pszichiátriai kórképek felismerése és kezelése a pszichológia perspektívájából és eszköztárával. Mivel a pszichológia leíró tudomány, melynek tiszte az emberi pszichés és az azt szervező folyamatok tanulmányozása, a klinikai pszichológia is a normális pszichés folyamatokhoz viszonyítva, mondhatni azok torzult variánsaiként kezeli a mentálisan zavart állapotokat. A klinikai pszichológia ennek megfelelően nem a felszíni megjelenésre, sokkal inkább az az alatt húzódó folyamatokra helyezi a hangsúlyt, így vizsgálati eszköztára is ennek megfelelően van kialakítva. A klinikai pszichológiai az úgynevezett pszichodiagnosztikára támaszkodik, mely a feltáráó interjú mellett a személyiségmérő eszközök eredményein alapul. Ez utóbbiakra példa a laikusok számára is ismerősen csengő Rorschach-teszt, mely tintafoltok mentén történő asszociációk segítségével ad képet a beteg mélylélektani állapotáról (Urist, 1977). Ezen vizsgálati eszközök igen nagy előnye, hogy kevésbe vannak kiszolgáltatva a vizsgáló személyes benyomásainak és kvalitásainak, illetve a vizsgálati alany számára sem manipulálhatók, tekintve, hogy nincs tisztában a tesztek működési elvével. Ennek köszönhetően a pszichológiai vizsgálat elsősorban a felszín alatt húzódó folyamatokról és a személyiség szerkezetéről ad képet (Jekkel & Gonda, 2019).

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a két szakma egymás kiegészítői, és nem helyettesíthető egyik a másikkal. A pszichiátria a felszínen megjelenő tünetek leírásával és azok rendszerbe helyezett értelmezésével meghatározza a klinikai képet, melynek természetéről, illetve a manifeszt állapot talaját képező személyiségstruktúrákról a klinikai pszichológia ad információt.

Klinikai szaktudás relevanciája a bűnelkövetés kapcsán

A klinikai szaktudás bemutatása után érdemes röviden körbejárni, hogy ezen ismeretek alkalmazásának mennyire van létjogosultsága a rendészeti munka során. Világszerte számos tanulmány születik a bűnelkövetés és a mentális állapot tanulmányozására. Ezek közül több is nagy mintákra koncentrál, elsősorban börtönökben történő empirikus adatgyűjtést használva eszközül. Ezekben belül egyesek retrospektív adatgyűjtést segítségével gyűjtenek információt a bűnelkövetők pszichés állapotára vonatkozóan. Ezen vizsgálatok eredményei abból a szempontból aggályosak lehetnek, hogy az így felhasznált diagnózisok eredetileg nem kutatási célból készültek, emiatt torzulhat validitásuk, előnyük viszont, hogy ezzel a stratégiával igen nagy mintákról gyűjthető tapasztalat (Rotter, Way, Steinbacher, Sawyer & Smith, 2002). Egy másik, kutatási szempontból sokkal

hálásabb megközelítés a pszichiátriai interjúkon alapuló keresztmetszeti munkák, melyek kifejezetten kutatási célra fejlesztett eszközökkel gyűjtenek adatokat az adott csoportban. Hátrányuk viszont, hogy ilyen módon egységnyi idő alatt csak korlátozott számú alany vizsgálható (Fazel & Danesh, 2002). Ugyan az egyes módszerek mentén, ha változik is a kutatás érvényessége, az nagy általánosságban elmondható, hogy minden ebben a témában született publikáció igen magas gyakoriságról számol be a pszichés zavarok tekintetében, egyes esetekben akár több mint 90%-os érintettséget talál (Zabala-Baños et al., 2016). Ez a normál populációban mérhető hozzávetőleges 25%-os gyakorisághoz képest rendkívül magas (Alonso et al., 2004). Egy másik fontos tanulság, amit levonhatunk a fent idézett kutatásokból, hogy a börtönökben fogvatartott bűnelkövetők között igen nagy a komorbiditás, vagyis a vizsgálati személyeknél egynél több klinikai diagnózis állítható fel. Elmondható továbbá, hogy a fogvatartottak körében észlelt kórképek jó része nem epizódyszerű, hanem egész életen át jelen van, így ezen eredményeket nem lehet kizárólag a börtönhatásokkal magyarázni, nagy valószínűséggel a bekerülés előtt is fennálltak (Moore, Sunjic, Kaye, Archer & Indig, 2016). A pszichiátriai diagnózisok akkor állíthatók fel, ha azok markánsan megjelennek a klinikai képben, vagyis valamilyen módon befolyásolják az érintett viselkedését, gondolkodását és a világhoz való viszonyulását. Ezeket fontolóra véve könnyen beláthatjuk, hogy az elkövetés folyamán a fennálló kórképnek valamilyen formában hatása lehet a tettesi magatartásra, kapcsolatban állhat a bűnelkövetéssel, és amennyiben ez így van, a pszichiátriai szaktudás hasznosítható lehet az esetükben.

A fent tárgyalt kutatások normál börtönpopulációban készültek, vagyis olyan fogvatartottak között, akik büntethetőség szempontjából nem szenvednek releváns pszichés zavarban. Mellettük mindenképp meg kell említeni az igazságügyi pszichiátriákon kényszergyógykezelésben részesülő betegeket, akik a cselekményüket olyan kóros állapot hatása alatt követték el, mely akadályozta őket abban, hogy rálássanak tettük súlyosságára, illetve számoljanak annak következményeivel. Számos pszichiátriai kórkép kapcsán láthatunk előfordulni súlyos bűncselekményeket, melyek direkt köthetők a mentális állapothoz. A legtipikusabb és a köztudatban leginkább élő mentális zavar, mely violens bűncselekmények kapcsán szinte kötelezően előkerül, az a skizofrénia, így ehelyütt is ezt a kórképet említjük. A sztereotípiákkal ellentétben a skizofrén betegpopuláció nem kifejezetten agresszív, viszont az is tény, hogy a pszichés betegségek közül az egyik leggyakoribb kórkép, mely a pszichés szempontból diagnosztizálható bűnelkövetők között előfordul, például életellenes cselekmények kapcsán (Sher & Rice, 2015). A skizofrénia egy az egész életen fennálló és a globális személyiséget érintő betegség, melynek vezető tünete a pszichotikus állapot.

A pszichózis lényege, hogy az illető elveszíti a realitással való kapcsolatát, illetve valóságérzékelése sérül valamilyen formában. A skizofrén betegek esetében ez leggyakrabban hallucinációk, főleg hanghallások, látási, szaglási élmények vagy testi érzetek képében jelentkezik. A skizofrének esetében jellemző hanghallások sokszor utasítók, vagy szidalmaznak a beteget és környezetét. A másik tipikus pszichotikus tünet az úgynevezett téveszme, mely olyan kóros, nem egyszer a valóságtól elrugaszkodott meggyőződések takar, melyekben a beteg rendületlenül hisz. Ezek sokszor üldöztetési jellegűek, de láthatunk vallásos, mágikus vagy befolyásoltatásos tematikájú téveszmét ([American Psychiatric Association, 2013](#)). A skizofréniára jellemző pszichotikus tüneteket azért érdemes megemlíteni a bűnügyi pszichiátria kapcsán, mert ezek a betegek, ha mások életére törnek nem egyszer a fent említett kóros élményeik hatására teszik. Például gyakran látjuk, hogy a kóros hanghallás buzdítja a beteget arra, hogy megölje például az egyik közeli hozzátartozóját ([Kageyama et al., 2017](#); [Flynn, Rodway, Appleby & Shaw, 2014](#)). Máskor előfordul, hogy egy téveszme mentén tör valaki életére, mert úgy érzi, hogy az illető üldözi őt, vagy éppen valamilyen fajta ártó természetfeletti entitás szállta meg. Ezekben az esetekben érdemes a rendészeti munkát megtámogatni pszichiátriai szaktudással, mivel ezen cselekmények indítéka sokszor nem világos a pszichiátriai szempontból laikusok számára, ha úgy tetszik józan, hétköznapi logikával nem követhetők ([Hodgins, Piatosa & Schiffer, 2014](#)). A skizofrénia az eddig említett tünetek mellett más eltérésekben is megnyilvánul. Ezeknek a betegeknek a gondolkodása bizarrá válhat, viselkedésük szétesett, indulataikat nehezebben tudják fékezni, nem képesek megfelelő módon értelmezni környezetük jelzéseit. Ebből adódóan az általuk elkövetett bűncselekmények sokszor rendkívül brutálisak, és furcsa, igen felkavaró elemeket tartalmaznak. Emiatt már a helyszíni szemle során is kihívást jelenthet a tettes viselkedésének rekonstruálása, illetve behelyezni azt egy logikus forgatókönyvbe, például az áldozat testén található sérülések alapján ([Sher & Rice, 2015](#)). A betegek viselkedése igen nagymértékben eltér a normálisan megszokottól, ami megmutatkozhat szokatlan mozgásmintázatokban, a beszéd zilált, szétesett szövéseben és értelmetlen szavak használatában. Ez megjelenhet a helyzethez nem illő érzelmekben is, így ezekkel az egyénnel való kommunikáció is igen nehézkessé válhat, a kihallgatás is elemi akadályokba ütközhet, és ebből megint levonhatjuk azt a következtetést, hogy a betegekre specializált szaktudás segítségére lehet a nyomozói munkának ([American Psychiatric Association, 2013](#)).

A bűnügyi pszichiátria – egy új diszciplína?

Azt már röviden körüljártuk, hogy a pszichiátriai szaktudásnak van helye a bűnüldözés során. Most gondoljuk azt végig, hogy ez mégis milyen módon valósulhat meg. A mai Magyarországon alapvetően van lehetőség a rendvédelmi szervek szolgálatába állítani a klinikai szakértelmet, és ezt az igazságügyi pszichiátria teszi lehetővé. Fontos viszont kihangsúlyozni, hogy az igazságügyi pszichiátria feladata elsősorban az, hogy a pszichiátriai szempontból érintett jogi esetkehez szaktudást biztosítson, így értelemszerűen nem korlátozódik a bűnügyekre (Baran, Szabó & Zsigmond, 2021). Ez tükröződik az igazságügyi pszichiátriai képzésben is, mely a pszichiátriai szakvizsgára ráépítve elsősorban a jogi ismeretekre fókuszál. Ennek értelmében az igazságügyi pszichiátriai szakvizsga önmagában nem garantál speciális, bűnesetekre koncentrálnó szaktudást és tapasztalatot. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy hazánkban nincsenek a témában jártas klinikusok, köztük igazságügyi pszichiáterek, akik kompetensek a témában. Hazánkban elvértve, de akadnak olyan szakemberek, akik egyéni érdeklődésük és tevékenységük mentén kialakítottak egy, a bűnelkövetésekre irányuló tudást, de ezek jellemzően elszigetelt, egyéni ismeretek (Sófi & Farkas, 2020; Lehoczki, 2011). Ez azért sem szerencsés, mert amellet, hogy háttérintézmény és szakmai közösség nélkül ezek az ismeretek nehezen örökíthetők és építhetők be az oktatásba, nem is feltétlenül ismertek a potenciális kuncsaftok által. Félő tehát, hogy azok a rendészeti szervek, melyek hasznosítani tudnák azokat, nem férnek hozzá.

De térjünk vissza a bűnügyi pszichiátria kérdésére, pontosabban arra, hogy van-e értelme az igazságügyi pszichiátrián belül egy új specializáció kialakításának, mely kifejezetten a bűnelkövetők klinikai értelemben vett lélektanára összpontosít. Ahogy korábban említettük, a bűnelkövetők között igen magas a pszichés rendellenességek aránya. Másrészt azt is fontos kiemelni, hogy ezt a réteget jellemzően más mentális zavarok érintik, mint a nem bűnelkövető személyeket. Egy az NKE RTK Kriminálpszichológia Tanszéken belül tevékenykedő Kriminálpszichológiai Kutatóműhely által jelenleg is vezetett kutatás részeredményei szerint a fiatalok bűnelkövetők közel 70%-a oppozíciós, illetve viselkedészavarral diagnosztizálható, és ezek messze a leggyakoribb eltérések körükben (Haller, Bellavics & Baráth, 2020). Az oppozíciós és viselkedészavar a gyermekkori deviáns, antiszociális attitűd egész személyiséget érintő jelenlétét jelzi (American Psychiatric Association, 2013). Felnőttkorban hasonló eltérés a személyiségzavarok között szereplő antiszociális személyiségzavar formájában van számon tartva. Az antiszociális személyiségzavar egyes kutatók szerint a bűnelkövető populáció több mint kétharmadában is lehet (Moran,

1999), míg a normál populációban 2–4% a gyakoriságuk (Mulay & Cain, 2020). A személyiségzavar definíció szerint az érzelmi élet és az indulati kontroll egész személyiséget átható és egész életen át jelenlevő zavara. A személyiségzavarok három csoportot képeznek: A) vagyis különc, B) vagyis dramatikus, C) vagyis szorongó csoportok, és ezeken belül helyezkednek el az egyes személyiségzavarok, melyek fő motívumaik mentén vannak meghatározva. A dramatikus csoportba tartozó antiszociális személyiségzavar fő jellegzetessége a többi ember szükségleteinek és jogainak semmibevétele, a társadalmi és erkölcsi értékek ignorálása. Képtelenek számolni tetteik következményeivel, impulzívák, empátiátlanok és manipulatívák. Előszertettel használják az agressziót tetteik eléréséhez eszközül, és ennek megfelelően igen gyakran kerülnek összeütközésbe a törvénnyel (American Psychiatric Association, 2013). Az antiszociális személyiségzavar egy igen extrém változata az úgynevezett pszichopátia, mely az empátiátlanság, a machiavellianizmus, vagyis manipuláció és kegyetlenség igen extrém verzióiban nyilvánul meg (Hare, 1970). Az antiszociális személyiségzavaros egyének nem kívánatos páciensek a pszichiátriai ellátásban. A fent részletezett nyilvánvaló okok mellett ez betudható annak is, hogy a tudomány jelen állása szerint nincs érdemi kezelése a személyiségzavaroknak, gyógyszeresen legfeljebb az érzelemszabályozási zavarból adódó hangulati és szorongásos panaszokat lehet kompenzálni, ezen kívül elsősorban pszichoterápiás eszközökkel lehet eredményeket elérni náluk, melyre a pszichiátriai osztályokon korlátozottan van lehetőség (Davidson et al., 2009; Rivas-Vazquez & Blais, 2002). Emiatt az antiszociális személyiségzavar nem igazán van jelen a normál civil ellátásban, vagy ha mégis, akkor a rá jellemző manipulatív módon, különféle hátsó szándékok mentén, például előszertettel választják a pszichiátriai osztályokat menedékül az igazságszolgáltatással szemben. Ennek megfelelően a civil ellátásban mozgó és képződő pszichiátereknek vajmi kevés szakmai tapasztalata és tudása van ennek a zavarnak a mély természetéről, mert ugyan lehet találkozni velük a pszichiátriai osztályokon, de ha a személyzet felismeri őket a deviáns, keretszegő viselkedésük mentén, pont amiatt szinte azonnal elbocsátásra kerülnek, így nincs lehetőség intenzíven tanulmányozni állapotukat.

A bűnelkövetés kapcsán a személyiségzavarok közül az A, vagyis különc csoport érdemelhet még figyelmet. Ebbe a csoportba tartozik a skizotíp, a skizoid és a paranoid személyiségzavar. Terjedelmi okok miatt csak röviden mutatjuk be a három személyiségzavart. Az első, vagyis a skizotíp személyiségzavar fő jellemzője a különc, furcsa habitus, sajátos gondolkodási stílus és hiedelemvilág, de ezek az emberek alapvetően a realitásban mozognak (Rosell, Futterman, McMaster & Siever, 2014). A skizoidok az abszolút magányos emberek, nem vágnak emberi társaságra, sőt sokszor kifejezetten nehezen viselik mások

közelségét. Érzelmileg extrém szinten sivárok, sokszor empátiátlanok. A paranoid személyiségzavar fő jellegzetessége a folyamatos gyanakvás. Ezek az egyének mindig lesben állnak, készen arra, hogy lebuktassák környezetük vélt vagy valós hátsó szándékait. Igen nehezen viselik a kritikát és ha ellentmondanak nekik, igen indulatosak tudnak lenni (American Psychiatric Association, 2013). Közös jellemzője a három személyiségzavarnak, hogy szociálisan rendkívül beszűkültek, kifejezetten kerülnek más emberek társaságát. Másik fontos tulajdonságuk, hogy ha frusztráció mentén időnként produkálnak is pszichotikus állapotot, alapvetően nem jellemző rájuk, s ha alacsony színvonalon is, de képesek annyira funkcionálni, hogy különösebben ne tűnjenek fel környezetüknek. Ebből adódóan igen ritkán kerülnek az egészségügy látóterébe, egyrészt mert az aszociális attitűdjükből adódóan nem tűnik fel nekik, hogy a közösséghez képest problémásak, vagy a kóros személyiségük mentén nem is képesek érzékelni, hogy velük van a gond, így nem kérnek segítséget. Másrészt nem produkálnak olyan szinten drámai tüneteket, mint például a skizofrén betegek, hogy az őket körülvevő embereknek okozzanak annyi problémát, hogy azok kénytelen-kelletlen, ha másként nem, mentő segítségével a megfelelő egészségügyi intézménybe juttassák őket. Emiatt mind a társadalombiztosító által finanszírozott ellátásban, mind a magánszektorban igen alul reprezentáltak, vagyis az ott tevékenykedő pszichiáterek igen ritkán találkoznak velük, és a kutatások számára is nehezen megközelíthetők. Ezzel szemben a bűnelkövetők között igen nagy arányban jelen lehetnek. Egy 2002-ben készült börtönpopulációt vizsgáló kutatásban a vizsgált minta több mint 30%-a diagnosztizálható volt valamelyik A-csoportba tartozó személyiségzavarral, mely az alapsokaságban előforduló 7%-hoz képest igen nagy szám (Longato-Stadler, Knorring & Hallman, 2002; Volkert, Gablonski & Rabung, 2018). Egy másik, valamivel egzotikusabb jelenség, ami kapcsán rendre szóba kerül az A-csoport, az a sorozatgyilkosság. Michael H. Stone „Anatomy Of Evil” című munkájában megállapítja, hogy a sorozatgyilkosok jó 50%-a skizotíp személyiségzavarral küzd, akik könnyen azonosíthatók az FBI Viselkedéstudományi Részlege által leírt aszociális dezorganizált elkövetőként (Douglas et al., 1992; Stone, 2009). Klasszikus példa erre a csoportra Jeffrey Dahmer a „Milwaukee kannibál”, aki az elkábított áldozatai testével machinált igen bizarr módon (Rosewood, 2017). Ugyan Magyarországon a sorozatgyilkos jelenség nemigen releváns jelenség, tekintve hogy rendkívül ritka, mégis ezekből az extrém példákából, illetve olyan tudományosan igazolt tényekből, minthogy a skizotíp személyiségzavar igen gyakran társul klinikai értelemben releváns szexuális devianciákkal, vagyis parafilákkal, joggal feltételezhetjük, hogy e zavaroknak a sorozatelkövetőknél kevésbé drámai cselekmények kapcsán is lehet jelentőségük (Gabbard, 2014).

Így ennek a csoportnak, melynek a hétköznapi ellátásban igen kis jelentőség jut, egy olyan szakember számára, aki kifejezetten a bűnelkövetésre specializálódik, kiemelt szerepe lehet.

Bűnügyi pszichiátria – speciális szakmai megfontolások

A következőkben egyéb, praktikusabb szempontok mentén vizsgáljuk meg azt a kérdést, hogy érdemes-e a bűnesetek pszichés állapotát tárgyaló önálló specializációként gondolni a bűnügyi pszichiátriára.

- Mint ahogy korábban említettük, a pszichiátriai diagnózis a pszichiátriai státuszon alapul jórészt, vagyis az észlelhető tüneteken. A pszichiáter számára rendkívül nagy jelentősége van a megfigyelésnek, hogy használható információkat gyűjtsön a betegről. Erre egy másik lehetőség az úgynevezett heteroanamnézis, mely a beteg korábbi viselkedéséről hozzátartozók, más orvosok stb. által szolgáltatott információkat foglalja magába. A bűnügyi pszichiátriai kázus egyik kulcseleme egy olyan speciális viselkedés – a bűncselekmény –, mely nagyban meghatározza az illetőről kialakított szakmai képet. A bűnelkövető viselkedést viszont nincs lehetőség megfigyelni, sokszor még szemtanú sem áll rendelkezésre, így a pszichiáter kénytelen a rendelkezésre álló dokumentációra hagyatkozni, mely jórészt a nyomozás folyamatából származik (Dietz, 1996).
- Igazságügyi pszichiátriai vizsgálatok során tapasztalható, hogy a vizsgált egyénnek a vizsgálat idején nincsenek jelenlevő, klasszikus értelemben vett pszichiátriai tünetei, hanem a betegség lehetőségét a bűnelkövetés jellege veti fel. Itt megint előkerül az a probléma, hogy a diagnózis szempontjából legfontosabb magatartásjegy nem megfigyelhető a vizsgálatot végző szakember számára (Bourget, Gagne, & Wood, 2017).
- A pszichiátereknek alapvetően nem egy ismeretlen jelenség a manipuláló beteg, így valamilyen szinten minden szakember tudja kezelni ezt a jelenséget. Mégis a bűnügyi pszichiátriai esetekben az osztályokon megszokottól igen eltérő motivációk mentén manipulálnak a vizsgálati személyek, és ne feledjük, hogy ők sokszor az antiszociális, illetve pszichopátiás spektrumokon mozognak, vagyis a megtévesztés mesterei (Heitzman, Opio & Waszkiewicz-Bialek, 2008).
- Végül nagyon fontos megemlíteni azokat a viselkedéselemeket, melyek szintén meghatározók lehetnek az állapot megállapítása során és szintén hozzáférhetetlenek a pszichiáter számára, így például az előállítás vagy a kihallgatás során tanúsított magatartás (Dietz, 1996).

A fentieket olvasva könnyen kitalálhatjuk a felmerülő problémák forrását: a bűnügyi pszichiátria esetei alapvetően multidiszciplináris esetek, vagyis a klinikain kívül egyéb szaktudást is megkíván értelmezésük, nevezetesen a rendészeti szakértelmet. A bűnelkövetői magatartás rekonstruálása, a helyszín vizsgálata, vagy akár a kihallgatás során mutatott attitűd értelmezése mind olyan jelenségek, melyek a hétköznapi ember számára nehezen kezelhetők, olyan szakemberek speciális ismereteit és tapasztalatát teszik szükségessé, akik kifejezetten ezekre a kázusokra vannak szakosodva, illetve rendelkeznek a megfelelő tapasztalati anyaggal.

Bűnügyi pszichiátria – első lépések

Most, hogy beláttuk, hogy a bűnelkövetéshez kapcsolódó pszichés állapotok értelmezésére speciális klinikai és egyben rendészeti ismereteket ötvöző pszichiátriai szaktudásra van szükség, gondoljuk végig azokat a lépéseket, melyekkel megalapozhatunk egy ilyen jellegű szaktudást. Nyilvánvalóan igen fontos élni azzal a szerencsés helyzettel, hogy a határaikon túl ez a terület jóval előrehaladottabb, így mindenképp fontos az eddig felhalmozott tudás importálása és adaptálása. Másrészt élnünk kell azzal az előnnyel, hogy hazánkban egy-egy pionír már megkezdte a bűnügyi klinikai szakértelem megalapozását, ezt a tudásanyagot mindenképpen ápolni és bővíteni kell, illetve a rendészeti szakemberek számára minél hozzáférhetőbbé tenni (Sófi & Farkas, 2020; Lehoczki, 2011). A megkezdett munkát viszont folytatni kell, törekedve a legmodernebb tudományos igényességre. Ezt pedig empirikus kutatásokon keresztül lehet megvalósítani, mely kifejezetten a magyar bűnelkövető populációra fókuszál. Ahogy azt korábban láthattuk, az empirikus adatgyűjtésnek számos módja van. Mi ezúttal a nagyobb mintákon felvett adatokra helyezük a hangsúlyt, melyek szerencsés esetben a 21. századra önálló tudományá fejlődött kutatómódszertan szempontjait követi, illetve igyekeznünk kell olyan vizsgálati eszközöket használni, melyek eredménye bizonyítottan a vizsgálni kívánt jelenséget méri, kiszűri a vizsgáló személyes impresszióit, lehetőleg objektív, és a populációtól függetlenül megismételhető. A kutatómódszertan sokak szemében igen szőrshasogató, és sokszor az az érzésünk, hogy felesleges aggályokat támaszt. De ha megfontoljuk azt, hogy a végeredménynek mindenki számára érthetőnek és hasznosíthatónak, illetve a nemzetközi kutató közösség által folyamatosan gyarapodó kollektív tudásba integrálhatónak kell lennie, belátjuk, hogy e szempontok igen fontosak (Szokolszky, 2014; Jekkel & Gonda, 2019). Az ilyen jellegű alap kutatásnak egy másik fontos aspektusa annak multidiszciplináris jellege,

melynek tükröződnie kell a vizsgálati eredményekben. Ennek az az alapvető feltevése, hogy a kutatás eszköze már a kezdetek kezdetén alkalmazza a rendészeti szakértelmet, vagyis a kriminológiai jelenségek kutatási célból való értelmezése olyan tudás mentén történjen, mely valóban érti és ismeri annak természetét.

Összefoglalás

A jelen tanulmányban röviden bemutatásra került a klinikai profilalkotás fogalma, illetve az a szaktudás, melyre támaszkodik. Megvizsgáltuk a klinikai szakértelem kapcsolatát a rendészettel, és speciális példákon keresztül tanulmányoztuk egy esetleges új, bűnügyi pszichiátriai specializáció létrejöttének lehetőségét. A továbbiakban végiggondoltuk azokat a szempontokat, melyek a bűnügyi pszichiátriai szaktudást megalapozó kutatások kapcsán számottevőek. Végeredményként felvetettük annak a lehetőségét, hogy egy ilyen szaktudás létrejöjjön, mely önmagában érték, hiszen általa olyan speciális ismeretekkel gazdagodhatnánk, melyet mind a klinikai, mind pedig a rendészeti szakemberek is tudnának hasznosítani a deviáns viselkedés értelmezése során. A bűnelkövetők körében folytatott empirikus adatgyűjtés gyümölcseként olyan sokváltozós, klinikai, kriminológiai és szociológiai adatokat tartalmazó adatbázisok hozhatók létre, melyek segítségével profilalkotói eljárások és a büntetés-végrehajtás során alkalmas kockázatbecslő skálák kerülhetnek kifejlesztésre. A bűnügyi pszichiátriai ismeret alkalmazható lehet kihallgatásstratégia kialakításában, támogathatja a rendőröket a zavart, pszichésen érintett bűnelkövető megközelítésében, és alkalmazható lehet a bűnprevenció, de akár az igazságügyi szakértés során is. És végül, de nem utolsó sorban, az ilyen elméleti tudásra építve a speciális képzés is megalapozható, melynek végeredményeként olyan szakemberek segíthetnék a rendészeti munkát, akiknek ismeretei stabil, megbízható természettudományos eredményekre támaszkodik elsősorban, és nem a személyes kvalitásaikra, illetve tapasztalataikra.

Felhasznált irodalom

Alonso, J., Angermeyer, M. C., Bernert, S., Bruffaerts, R., Brugha, T. S., Bryson, H., De Girolamo, G., De Graaf, R., Demeyttenaere, K., Gasquet, D., Haro, J. M., Katz, S. J., Kessler, R. C., Kovess, Y., Lépine, J. P., Ormel, J., Polidori, G., Russo, L. J., Vilagut, G., Almansa, J., Arbabzadeh-Bouchez, S., Autonell, J., Bernal, M., Buist-Bouwman, M. A., Codony, M., Domingo-Salvany, A., Ferrer, M., Joo, S. S., Martínez-Alonso, M., Matschinger, H., Mazzi, F., Morgan, Z.,

- Morosini, P., Palacín, C., Romera, B., Taub, N. & Vollebergh, W. A. M. (2004). Prevalence of mental disorders in Europe: results from the European Study of the Epidemiology of Mental Disorders (ESEMeD) project. *Acta psychiatrica scandinavica*, 109(420), 21–27. <https://doi.org/10.1111/j.1600-0047.2004.00327.x>
- American Psychiatric Association (2013). *DSM-5, Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition*. <https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596>
- Baran B., Szabó Á. & Zsigmond R. (2021). Forenzikus pszichiátria. In Németh A., Füredi J., Lazáry J. & Somlai Zs. (Szerk.), *A pszichiátria magyar kézikönyve* (pp. 739–759). Medicina.
- Bendzsák K. & Benke M. (1994). Profilalkotás mint nyomozási módszer. *Rendészeti Szemle*, 32(5), 22–37.
- Bourget, D., Gagne, P. & Wood, S. F. (2017). Dissociation: Defining the concept in criminal forensic psychiatry. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 45(2), 147–160.
- Davidson, K. M., Tyrer, P., Tata, P., Cooke, D., Gumley, A., Ford, I., Walker, A., Bezlyak, V., Seivewright, H., Robertson, H. & Crawford, M. J. (2009). Cognitive behaviour therapy for violent men with antisocial personality disorder in the community: an exploratory randomized controlled trial. *Psychological Medicine*, 39(4), 569–577. <https://doi.org/10.1017/S0033291708004066>
- Dietz, P. E. (1996). The quest for excellence in forensic psychiatry. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law Online*, 24(2), 153–163.
- Fazel, S. & Danesh, J. (2002). Serious mental disorder in 23 000 prisoners: a systematic review of 62 surveys. *The lancet*, 359(9306), 545–550. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(02\)07740-1](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(02)07740-1)
- Flynn, S., Rodway, C., Appleby, L. & Shaw, J. (2014). Serious violence by people with mental illness: national clinical survey. *Journal of interpersonal violence*, 29(8), 1438–1458. <https://doi.org/10.1177/0886260513507133>
- Gabbard, G. O. (2014). *Psychodynamic psychiatry in clinical practice*. American Psychiatric Pub.
- Haller J., Bellavics M. Zs. & Baráth N. (2020). Kriminálpszichiátria – elméleti háttér és gyakorlati hasznosítás és hasznosítás. *Magyar Rendészet*, 20(3), 119–135. <https://doi.org/10.32577/mr.2020.3.7>
- Hare, R. D. (1970). *Psychopathy: theory and research*. John Wiley & Sons.
- Heitzman, J., Opio, M. & Waszkiewicz-Bialek, E. (2008). Disease-defence-manipulation: the difficulties in providing forensic-psychiatry opinions. *Psychiatria Polska*, 42(4), 609–622.
- Hodgins, S., Piatosa, M. J. & Schiffer, B. (2014). Violence Among People with Schizophrenia: Phenotypes and Neurobiology. In Miczek, K. A. & Meyer-Lindenberg, A. (Eds.), *Neuroscience of Aggression* (pp. 329–368). Springer Berlin Heidelberg. <https://doi.org/10.1515/mks-2014-975-616>
- Jekkel É. & Gonda X. (2019). Klinikai pszichológiai vizsgálatok. In Réthelyi J. (Szerk.), *Pszichiátria jegyzet orvostanhallgatóknak* (pp. 216–227). Oriold és Társai Kft.
- Kageyama, M., Solomon, P., Yokoyama, K., Nakamura, Y., Kobayashi, S. & Fujii, C. (2017). *Violence Towards Family Caregivers by Their Relative with Schizophrenia in Japan*. *Psychiatric Quarterly*. <https://doi.org/10.1007/s11126-017-9537-4>

- Kemény G. (1999). A profilalkotás adaptálásáról. *Belügyi Szemle*, 47(3), 3–20.
- Lazáry J., Németh A. & Bánki M. Cs. (2021). Klasszifikációs rendszerek. In Németh A., Füredi J., Lazáry J. & Somlai Zs. (Szerk.), *A pszichiátria magyar kézikönyve* (pp. 201–209). Medicina.
- Lehoczki, Á. (2011). Irányzatok a bűnügyiprofil-alkotásban, *Belügyi Szemle*, 59(6), 62–81.
- Longato-Stadler, E., Knorrning, L. V. & Hallman, J. (2002). Mental and personality disorders as well as personality traits in a Swedish male criminal population. *Nordic Journal of Psychiatry*, 56(2), 137–144. <https://doi.org/10.1080/080394802753617962>
- Louri, R. (1995). *Csikaitilo – Hajsza a rosztovi rém után*. Ikon Kiadó.
- Máttyássi A., Szücs A. & Kelemen O. (2021). Interjú, anamnézis, státusz. In Németh A., Füredi J., Lazáry J. & Somlai Zs. (Szerk.), *A pszichiátria magyar kézikönyve* (pp. 135–146). Medicina.
- Moore, E., Sunjic, S., Kaye, S., Archer, V., & Indig, D. (2016). Adult ADHD among NSW prisoners: prevalence and psychiatric comorbidity. *Journal of Attention Disorders*, 20(11), 958–967. <https://doi.org/10.1177/1087054713506263>
- Moran, P. (1999). The epidemiology of antisocial personality disorder. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 34(5), 231–242. <https://doi.org/10.1007/s001270050138>
- Mulay, A. L. & Cain, N. M. (2020). Antisocial personality disorder. *Encyclopedia of Personality and Individual Differences*, 206–215. https://doi.org/10.1007/978-3-319-24612-3_569
- Rosell, D. R., Futterman, S. E., McMaster, A. & Siever, L. J. (2014). Schizotypal personality disorder: a current review. *Current psychiatry reports*, 16(7), 1–12. <https://doi.org/10.1007/s11920-014-0452-1>
- Rotter, M., Way, B., Steinbacher, M., Sawyer, D. & Smith, H. (2002). Personality disorders in prison: aren't they all antisocial?. *Psychiatric Quarterly*, 73(4), 337–349. <https://doi.org/10.1023/A:1020468117930>
- Rivas-Vazquez, R. A. & Blais, M. A. (2002). Pharmacologic treatment of personality disorders. *Professional Psychology: Research and Practice*, 33(1), 101–104. <https://doi.org/10.1037/0735-7028.33.1.104>
- Rosewood, J. (2017). *Jeffrey Dahmer: A Terrifying True Story of Rape, Murder*. LAK Publishing.
- Sher, L. & Rice, T. (2015). Prevention of homicidal behaviour in men with psychiatric disorders. *The World Journal of Biological Psychiatry*, 16(4), 212–229. <https://doi.org/10.3109/15622975.2015.1028998>
- Sófi, Gy. & Farkas, J. (2020). A fiatalkori pszichopátiás vonások legfőbb jellegzetességei és rendészeti vetületei. In Marton Zs., Németh K., Pelesz P., Péter E. (Szerk.), *IV. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia. Tanulmánykötet* (pp. 42–54). Pannon Egyetem.
- Stone, M. H. (2009). *The Anatomy of Evil*. Prometheus Books.
- Szokolszky Á. (2004). *Kutatómunka a pszichológiában*. Osiris Kiadó.
- Urist, J. (1977). The Rorschach test and the assessment of object relations. *Journal of personality assessment*, 41(1), 3–9. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa4101_1

- Volkert, J., Gablonski, T. C. & Rabung, S. (2018). Prevalence of personality disorders in the general adult population in Western countries: systematic review and meta-analysis. *The British Journal of Psychiatry*, 213(6), 709–715. <https://doi.org/10.1192/bjp.2018.202>
- Zabala-Baños, M. C., Segura, A., Maestre-Miquel, C., Martínez-Lorca, M., Rodríguez-Martín, B., Romero, D. & Rodríguez, M. (2016). Mental disorder prevalence and associated risk factors in three prisons of Spain. *Rev Esp Sanid Penit*, 18(1), 13–23. <https://doi.org/10.4321/S1575-06202016000100003>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

- Bellavics M. Zs. (2022). Bűnügyi adatgyűjtés és adatfelhasználás a klinikai profilalkotás tükrében. *Belügyi Szemle*, 70(1), 31–46. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.1.2>

Herédi István

A kiberbűncselekmények felderítésének nehézségei

Challenges of cybercrime investigations

Absztrakt

A bűnüldöző szervek jelenkori kihívásai közül kiemelkedik a kiberbűncselekmények eredményes felderítésének biztosítása. Általánosságban elmondható, hogy ezt a bűncselekményi kategóriát a nagyfokú látencia mellett olyan felderítési nehézségek is jellemzik, amelyek az eljárás ügymenetét jelentősen lassítják, vagy akár lehetetlenné tehetik annak sikeres befejezését.

Az internet lakossági penetrációjának növekedésével újabb és újabb felületek és szolgáltatások jelennek meg az online térben, amely egyben lehetőséget teremt újfajta elkövetési magatartások megjelenésének is. A kibertér által biztosított anonimitás ösztönző jelleggel hat az elkövetők számára, hiszen a kontaktelkövetésekhez képest jóval kisebb a lebukás esélye, illetve vagyont érintő bűncselekmények esetében jóval nagyobb az okozott kár is.

A kiberbűncselekmények különböző kategóriáinak felderítési nehézségei azonosak, legyen szó akár egy egyszerűbb, információs rendszer felhasználásával elkövetett bűncselekmény, akár egy szofisztikált módon kivitelezett kibertámadást érintő eljárásról. Ezek a nehézségek a legtöbb esetben az online identitást elfedő szolgáltatások használatához, a technikai újdonságokhoz, illetve a nemzetközi hatósági együttműködésből fakadó hiányosságokhoz kapcsolódnak.

A megoldási lehetőségek a közvetlen nemzetközi együttműködési formák – különös tekintettel a 24/7-es kapcsolati hálózatok – alkalmazásában, a nyílt forrású adatgyűjtés és az online profilalkotás aktív használatában, illetve a rendvédelmi szervek állományának rendszeres továbbképzésében rejlenek. Ha az adott szakkérdés még ezek mellett is meghaladja a felderítő szerv állományának ismereteit, úgy célszerű lehet különleges szakismerettel rendelkező szaktanácsadókat, illetve szakértőket is bevonni az eljárásba.

Kulcsszavak: kiberbűnözés, kiberbűncselekmény, kibertámadás, információs rendszerek, OSINT

Abstract

One of the current challenges law enforcement agencies are facing, is ensuring the effective and proactive fight against cybercrime. This category of crime is characterized by its latent nature and detection difficulties that can significantly slow down the prosecution process or even make it impossible for the law enforcement agencies to conduct successful investigations.

With the growing of the number of the active internet-users, new interfaces and services are emerging in the online space, which also creates opportunities for the rise of new types of crime. In general, cybersecurity threats are on the rise. The anonymity provided by cyberspace acts as an incentive for offenders, as they are much less likely to be caught as if they were committing a contact-based crime, and the damage caused is much greater if we are speaking about cybercrime affecting assets.

Detection difficulties do not depend on the complexity/seriousness of the cybercrime. Simple cyber-enabled crime is just as difficult to uncover as sophisticated cyber-attacks. The main difficulties are related to the use of online identity masking services, technical innovation and gaps in international cooperation among authorities.

Possible solutions can offer the use of direct international cooperation, in particular 24/7 (always available) contact networks, the active use of open-source investigations and online profiling, and the regular training of law enforcement personnel. If the specific issue at stake is beyond the knowledge of the intelligence services' staff, it may be appropriate to involve specialized advisers or experts with specific expertise.

Keywords: cybercrime, cyber-dependent crime, cyber-attacks, information systems, OSINT

Kiberbűnözési tendenciák

Az információs rendszereket érintő, vagy azok felhasználásával elkövetett bűncselekmények száma folyamatosan nő (Lella, Theocharidou, Tsekmezoglou & Malatras, 2021). Ez a tendencia nem csupán Magyarországra jellemző, hanem az egész világon általános érvényű szabályként írható le ([URL2](#)). Az elkövetett

bűncselekményeknek csupán a töredéke jut a hatóság tudomására, a többség feljelentés – vagy akár észlelés – nélkül növeli a statisztikát (ISACA, 2019). A látencia jól szemléltethető a túlterheléses támadásokkal, melyek az információs rendszer működését ugyan akadályozzák, mégis jellemző, hogy az úgynevezett határvédelmi eszköz – másnéven tűzfal – a kérések számának emelkedésével kiszűri az indokolatlannak tűnőket, így az üzemeltető nem is jelzi a támadást a hatóságoknak.

A hatóságok tudomására jutott bűncselekmények elkövetőinek felderítése sokszor nem egyszerű feladat: nem csupán komoly nemzetközi együttműködést igényel bármilyen – az elkövetőkre vonatkozó – releváns információ beszerzése, hanem a nyomozás egyben türelemjáték is, hiszen a nemzetközi jogi aktusokon alapuló eljárási cselekmények teljesítése akár több hónapot is igénybe vehet.

A Nemzeti Nyomozó Iroda Kiberbűnözés Elleni Főosztályán napi rendszerességgel találkozunk azokkal a jellemző akadályokkal, amelyek egy-egy bűncselekménytípus felderítését megnehezítik vagy lehetetlenné teszik. Melyek ezek az akadályok, és mi jelenthetne megoldást az áthidalásukra?

A kiberbűncselekmények kategorizálására a nemzetközi szakirodalom nagy általánosságban a következő elhatárolást alkalmazza:

- kizárólag a kibertérben követhetők el azok a cselekmények, amelyek valamely információs rendszert közvetlenül érintenek, a bűncselekmény csak ezeken a rendszereken valósulhat meg. Ilyen például a túlterheléses támadás, a rosszindulatú kódsorok alkalmazása, illetve e rendszerek feltörése;
- míg a kibertér felhasználásával elkövetett cselekmények olyan „klasszikus” bűncselekmények, amelyek esetében az elkövetés eszköze az információs rendszer. Ilyen lehet például az online csalás, zsarolás vagy zaklatás (Furnell, 2016).

Álláspontom szerint utóbbi kategóriába sorolhatjuk a sok esetben külön kezelt gyermekek online szexuális kizsákmányolását, illetve a bankkártyabűnözést is.

Egy aktív internetfelhasználó átlagosan legalább havi rendszerességgel szembeesül kiberbűncselekmény elkövetésével (Lella et al., 2021), azonban ezt ignorálja, vagy nem jelzi a hatóságoknak. A jelzés elmaradásának egyik oka lehet a hatósági vizsgálat járulékos elemeitől való félelem – így különösen az információs rendszer adattartalmának átvizsgálása –, míg az ignorálásra jó példa lehet az adathalász oldalak észlelése, amelyek oly mértékben szaporodtak el (Lella et al., 2021), hogy a legtöbb felhasználó egyszerűen tovább navigál az oldalakról, vagy a kínált szolgáltatás – például zeneletöltés – érdekében megadja a szentítvének nem ítélt személyes adatait. A bűncselekményi kategória azonban rendkívül tág, hiszen akár egy online hirdetésben vagy álprofilban megjelenített

személyes adat is felvetheti a személyes adattal visszaélés bűncselekmény elkövetésének gyanúját – a törvényi tényállási elemek megvalósulása esetén. Nincs jelentős különbség egy ilyen, egyszerű megítélésű cselekmény, és egy jóval összetettebbnek gondolt kibertámadás felderítése között a potenciális nehézségek tekintetében, így érdemes ezeket összességében vizsgálni.

Online anonimitás

A mindennapi gyakorlatunkban a kiberbűncselekmények alapvető sajátosságai közül talán a legkiemelkedőbb az a nagyfokú anonimitás, amit a kibertér teremt meg az elkövető számára. Az anonimitás azonban csak egy lehetőség, amivel az elkövető élhet, hiszen akarva-akaratlanul személyére közvetlenül vagy közvetve utaló identitással is követhet el jogsértéseket.

A valós identitás elrejtésének egyik legkézenfekvőbb módja az online avatárrok használata. Az avatár egy olyan, kizárólag az online világban létező személyes profil, amely nem a tulajdonosának valós adataira építkezik. A legtöbb felhasználó azonban lustaságból vagy nemtörődomségből személyére vagy valós, illetve egyéb álprofiljaira közvetetten vagy közvetlenül utaló elemeket is felhasznál az avatárrok megalkotásakor, amelyek segítségével járulékos információk szerezhetők be a profilt ténylegesen használó személy kilétére vonatkozólag. Ezen túl természetesen a szolgáltatói adatkérések is a hatóság rendelkezésére állnak, melyeken keresztül az adott profilt használó személy hálózati kapcsolatára, illetve az általa megadott személyes adatokra vonatkozó információk szerezhetők be.

Az online rejtőzködés technikai szempontból egy távoli szerver közbeiktatásával valósulhat meg, amely jellemzően valamely VPN-szolgáltatóhoz köthető privát hálózatot jelent. Az elkövető a saját hálózati kapcsolatát ebben az esetben egy olyan szolgáltató szerverein keresztül irányítja át, amely kifejezetten az online anonimitás biztosítása érdekében kínálja e szolgáltatását.

A hatóság ilyenkor csupán a szolgáltató tartományába eső – és jellemzően külföldön található – kiszolgálószerver hálózati címét tudja beszerezni, annak tekintetében pedig további szolgáltatói megkeresések, vagy nemzetközi jogsegélykérelem kibocsátása szükséges.

A probléma az, hogy a VPN-szolgáltatók – népszerűségük megőrzése érdekében – a legtöbb esetben nem működnek együtt a hatóságokkal, vagy egyáltalán nem is válaszolnak ilyen jellegű megkeresésekre, így kizárólag nemzetközi hatósági együttműködés keretében lehet bármilyen jellegű információt beszerezni tőlük. Ehhez azonban szükséges a kiszolgáló szerver pontos helyének

azonosítása is, majd az érintett állam hatóságainak megkeresésével kerülhet sor az esetleges forgalmi adatok lefoglalására. A VPN-szolgáltató gazdasági társaságokat azonban sok esetben olyan országban jegyzik be, amellyel az adatkérő államnak nincs jogsegélyegyezménye, hatóságai pedig nem vesznek részt a nemzetközi bűnügyi együttműködési formákban.

Nemzetközi együttműködés

A jogsegélykérelem kibocsátására irányuló előterjesztés elkészítését követően – amelyben az illetékes ügyészség intézkedik annak a fogadó állam részére történő megküldéséről – több hónap is eltelhet addig, amíg a hatóság értesül arról, hogy egyáltalán nincs is lehetőség adatokat beszerezni az érintett szolgáltatótól. Ennek egyfajta áthidalását jelentheti az Európa Tanács Budapesten, 2001. november 23-án kelt Számítástechnikai Bűnözésről szóló Egyezménye (a továbbiakban: Budapesti Egyezmény) (The Convention on Cybercrime of the Council of Europe; [URL 1](#)) alapján üzemeltetett nemzeti 24/7-es kapcsolati pontok irányába kiküldött adatmegőrzésre irányuló megkeresés. Ennek keretében egy tagállam az egyezményben részes másik tagállam a hét minden napján, huszonnégy órában elérhető hatósági kapcsolati pontjait megkeresheti, hogy annak illetékességi területén működő szolgáltatót kötelezze az ügygel összefüggő elektronikus adatok megőrzésére legfeljebb 90 napig, illetve a jogsegélykérelem megérkezéséig. Ez utóbbi feltétel különösen fontos, hiszen a megőrzésre irányuló kérelem megküldése mellett intézkedni kell az adatok beszerzése iránt is – azaz a jogsegélykérelem előterjesztéséről.

Hazai kapcsolattartási pontként a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda Kiberbűnözés Elleni Főosztálya került kijelölésre, saját tapasztalataink pedig azt mutatják, hogy egyes tagállamok nem csupán a megőrzés tényéről értesítik hatóságunkat, hanem a kérelmezett elektronikus adatokat – például előfizetői adatokat – is több esetben rendelkezésünkre bocsátják válaszukban. Ez felgyorsíthatja az ügymenetet, hiszen a válaszban megérkezett adatok tekintetében további eljárási cselekmények végezhetők, nem szükséges a jogsegély keretében adott válasz bevárása.

Ugyanebben a körben értékelendő a megkeresett állam hatóságai és gazdasági társaságai eljárási jogának, illetve gyakorlatának különbözősége a hazaitól. Az Amerikai Egyesült Államokban székhellyel rendelkező gazdasági társaságok saját eljárási gyakorlatában például megszokott, hogy a hatósági megkeresés tényéről értesítik az érintett felhasználót. Ez komoly aggályokat jelenthet a büntetőeljárás eredményes lefolytatása szempontjából, így e szolgáltatókat a

nekik címzett adatkérésben külön fel kell hívni arra, hogy ne értesítsék az érintett személyt a megkeresés tényéről.

Szintén fontos, hogy a külföldi hatóságok jellemzően akkor szolgáltatnak – gyorsan – adatot, ha azon keresztül az elkövetőre utaló közvetlen információk birtokába kerül a megkereső hatóság. Ha azonban a bűncselekmény és a kért információ közötti kapcsolat csupán közvetett, vagy a megkeresésben megjelölt tényállásból egyértelműen nem ismerhető fel, a megkeresett állam vagy megtagadhatja a válaszadást, vagy az adatkérés kiegészítésére hívhatja fel a megkereső államot saját jogrendjére hivatkozva.

Kvalifikált elkövetők, új módszerek

Saját tapasztalatunk alapján, valamint a nemzetközi trendeket szemlélve (Lella et al., 2021) a kibertérben elkövetett bűncselekmények további jellemzője, hogy az online szolgáltatások bővülésével, a technológiai újítások felszínre kerülésével új elkövetési magatartások jelennek meg, valamint az elkövetők is új eszközökhöz jutnak. A felderítő szervezeteknek így rendkívül naprakész ismeretekkel kell rendelkezniük a technológiai fejlesztések terén, amelynek felépítése időigényes feladat, így jellemzően csak reaktív válasz adására nyílik lehetőség.

A dark weben – az internetnek csak speciális célszoftverrel elérhető részén – a felhasználók a VPN-szolgáltatás használatához hasonló fokú anonimitást élveznek, hiszen e hálózat egy kiterjesztett privát hálózatként is értelmezhető, azonban nincs olyan központi szolgáltató, aki felé a hatóság megkereséssel élhetne, ellentétben a VPN-kapcsolódást biztosító szolgáltatókkal.

A dark webes hálózatokon elkövetett bűncselekmények szolgáltatói oldalról történő felderítése így kizárólag az átirányítások számának megfelelő szolgáltatói adatkérés kiküldésével valósulhat meg, amely jellemzően legkevesebb három szolgáltatót, és akár ennek megfelelő számú államot érint.

A dark webes hálózatok részeként üzemelő kiszolgálók általában nem tárolnak forgalmi adatokat, így a megkeresések a legtöbb esetben nem is vezetnek eredményre. Éppen ezért az ilyen hálózatokon megvalósuló bűncselekmények felderítése szolgáltatói oldalról sok esetben kivitelezhetetlen, azt egyéb technikai, humán és leplezett eszközök alkalmazásával érdemes megkezdni.

A kiberbűncselekmények felderítésének komoly kihívása, hogy a kibertámadásokat – mely jelzővel jellemzően a kizárólag kibertérben elkövetett bűncselekményeket illetik – szofisztikált informatikai ismeretekkel rendelkező, sok esetben akár állami támogatással rendelkező elkövetők vagy elkövetői csoportok hajtják végre. Az elkövetéshez így nem csupán többszörös VPN-, hanem

korábban már megfertőzött számítógépekből álló botnet-hálózatokat is felhasználnak, amely jelentősen növeli az eredményes felderítéshez elengedhetetlen idő- és kapacitás szükségletet is.

Amennyiben az attribúció során egy vélhetően államilag szponzorált hacker-csoport jelenik meg feltételezett elkövetőként, úgy a büntetőjogi felelősségre vonás lehetősége elenyésző, hiszen az érintett állam nem fog adatot szolgáltatani az elkövetők vonatkozásában.

A kriptovalutákhoz köthető blokklánc-technológia megjelenése egy felületet teremtett a kibercbűncselekmények elkövetői számára ahhoz, hogy anonim módon hajtsanak végre online pénzügyi tranzakciókat, melyek visszakövetése, illetve a használt kriptotárcák konkrét személyhez társítása sok esetben lehetetlen ([URL2](#)).

A blokklánc-technológia egy olyan tranzakciós modellt jelent, melyben az egyes tranzakciókat könyvelő „főkönyv” nem centralizált módon egy központi nyilvántartónál található meg – mint például a bankok esetében –, hanem minden olyan felhasználónál, aki a rendszer működtetésében részt vesz. Ezek a felhasználók – a kriptobányászok – jutalékot kapnak a tranzakciós díjakból, amiért informatikai eszközeik számítási teljesítményét a blokklánc működtetésére áldozzák. Az egyes tranzakciók úgynevezett kriptotárcák között történnek, amit egy egyszerű regisztrációt követően bárki szabadon létrehozhat. A tranzakciós láncolat, vagyis a blokklánc az egyes műveletek tekintetében csak az azokban érintett tárcák azonosítóját és a tranzakciós értéket tartalmazza, melyet egyes kriptovaluták tervezői ráadásul titkosított formában tesznek csak megjeleníthetővé ([Möser et al., 2017](#)).

A kriptotranzakciók elemzése rendkívül időigényes feladat, és a különböző kriptoszolgáltatások – mint például az úgynevezett „coinjoin”, mely esetben egy gyűjtőtárca üzemeltetője vállalja, hogy a tárcájába utalt kriptovalutákat egy másik céltárcába utalja tovább, megnehezítve ezzel a forrástárca azonosítását – alkalmazása ezt csak tovább bonyolítja, így ennek vizsgálatára szoftveres eszközök beszerzése vagy különleges szakértelemmel rendelkező szakértő, illetve szaktanácsadó közreműködése válhat szükségessé.

Nyílt forrású adatgyűjtés – a megoldás?

Az információs rendszereket érintő bűncselekmények összes kategóriájában jellemző, hogy az internetről származó nyílt forrású adatok felhasználásával sok esetben több információ szerezhető be, mint akár a szolgáltatói megkeresések, akár a hatósági adattárakból történő lekérdezések során. A rendvédelmi

szervek rendelkezésére álló adattárak statikusak, azokat kizárólag a személy hatósági érintkezései során frissítik, amennyiben ilyenre nem kerül sor, az adatok akár több évig is érintetlenek maradnak. Az online felületeken ezzel szemben a felhasználók és ismerőseik is aktívan osztanak meg szöveges, grafikus vagy egyéb tartalmakat, mely a megosztások rendszerességétől függően egy jóval dinamikusabb adatbázist jelent.

A nyílt forrású adatgyűjtés, angol szavakkal Open Source Intelligence (a továbbiakban: OSINT), olyan adatok beszerzését és feldolgozását jelenti, amelyek nyílt forrásból bárki számára hozzáférhetők, tehát nyilvánosak (NATO, 2001). Az adatok forrásának felkutatása, begyűjtése és elemzése egy előre meghatározott cél érdekében történik.

A „nyílt forrás” további értelmezésre szorulhat: nem beszélhetünk nyílt forrásról akkor, ha egy olyan adatbázisból szerzünk adatokat, amelyhez kizárólagos vagy szervezeti szintű hozzáféréssel rendelkezünk, például lakcímnnyilvántartás; nyílt forrásról beszélünk azonban akkor, amikor egy regionális vagy hozzáférés-korlátozással ellátott adatbázishoz regisztrációval, vagy külföldi IP-cím használatával férünk hozzá, például kínai közösségi média.

Az elérhető adatok köre rendkívül változatos: személyes adatok, gazdasági társaságok adatai, műszaki specifikációk, technológiai információk, dokumentumok, fájlok stb.

A jól megtervezett, rendszerezett formában végrehajtott adatgyűjtés csökkentheti az egyéb adatszerzésre irányuló igényt, így kizárólag olyan adatokat kell beszerezni más eljárási cselekményekkel, amelyekhez nyílt forrásokból nem lehet hozzáférni. Az eljárás eredményességének és időszerűségének biztosítása mellett az online felderítési módszerek alkalmazásával a rendelkezésre álló erőket is hatékonyabban lehet felhasználni, hiszen a kibertérből is beszerezhető információk összegyűjtése már nem terheli az állományt.

A rendvédelmi szervek tekintetében az OSINT nem kizárólag önmagában kell, hogy az adatgyűjtés alapját képezze, hanem a beszerzett információkat a rendelkezésre álló más adatforrásokkal – hatósági nyilvántartásokkal, leplezett eszközökkel – kiegészítve, egymással összefüggésben kell vizsgálni.

A bűnügyi felderítésben az online beszerezhető személyes adatok köre a leginkább hangsúlyos kategória, hiszen a személyekre és kapcsolataikra vonatkozó információk gyűjtése talán a legegyszerűbb – különös tekintettel a közösségimédia-felületek népszerűségére. Fontos azonban nyomatékosítani, hogy a releváns adatok köre nem merül ki az alapvető személyes és kapcsolati információkban, hiszen sok esetben akár a célszemély hálózati kapcsolatára, online jelenlétére, felhasználási, nyelvhasználati szokásaira tekintettel is lehetséges további adatokat gyűjteni.

Általánosságban kijelenthető, hogy annál több információ szerezhető be egy entitásról, minél nagyobb az online aktivitása (entitás alatt személyeket, gazdasági társaságokat, földrajzi helyeket, eszközöket, illetve bármely olyan dolgot érthetünk, amely az adatgyűjtés szempontjából releváns). Nem kizárt azonban, hogy olyan személyről szerezzünk online információkat, aki egyébként nem internetfelhasználó.

A bűnüldöző szervek számára kiemelt lehetőséget teremt az internet mint potenciális, nyílt felderítési adatok forrása. Jelentősége nem csupán abban áll, hogy nagy mennyiségű adat szerezhető be, hanem abban, hogy relatíve alacsony ráfordítással olyan adatok is beszerezhetők, amelyek leplezett eszközök alkalmazásával sem kerülnének a felderítő szerv birtokába.

A felderítés hatékonysága abban mérhető, hogy a beszerzett információkat milyen mértékben képes feldolgozni az adatgyűjtést végző szerv. Előnyös helyzetet jelent számukra, hogy a nyílt forrásból beszerzett adatokat a rendelkezésükre álló mögöttes adatbázisokban – például személyek nyilvántartása – ellenőrizni tudják, így az adatgyűjtés eredménye pontosabban validálható.

A nyílt forrásból beszerzett információk önmagukban is szolgálhatnak bizonyító erővel, ugyanakkor könnyen elképzelhető, hogy akár az adatgyűjtés folyamán, akár annak befejezését követően szolgáltatói megkeresések vagy nemzetközi jogsegély teljesítése válik szükségessé.

Az aktív – tehát a célszemély irányában valamely interakció felhasználásával végrehajtott – adatgyűjtő eszköz alkalmazásának tervezésekor számolni kell azzal, hogy elképzelhető, hogy az így beszerzett adat nem tehető a nyomozati iratok részévé, csak operatív információként használható fel. Amennyiben az adatgyűjtéshez használt eszközt az OSINT-dokumentációban a felderítő szerv megjeleníti, úgy a nyomozati iratok megismerésekor egyértelművé válhat a célszemély számára is az információ forrása, amely annak jövőbeli alkalmazását lehetetlenítheti el.

Egy megfelelően felépített anonim profil esetében további, különleges szakismeretekre is szükség lehet annak érdekében, hogy azt egy konkrét személyhez lehessen kötni. Jó példa lehet erre a felhasználó nyelvhasználati szokásainak elemzése, mely a társadalmi, közösségi hovatartozására, származására, képzettségére vonatkozó információkkal is szolgálhat (Omar, 2019).

Szakmai továbbképzés

Végezetül a hatóság tagjainak szakismerete az, amely sok esetben az eljárás folytatásának akadályát képezheti, hiszen a technológiai fejlődést nem minden

esetben tudja lekövetni a rendvédelmi szervek oktatásszervezési tevékenysége, emiatt jellemzően az új elkövetési magatartások felderítése akad el.

A kiberbűnözés területén a szakmai ismeretek közvetítése tekintetében kiemelkedő a szakirányítás szerepe, amely vezérfonallal szolgálhat egy-egy új bűncselekménytípus felderítése vonatkozásában.

Mivel a kiberbűncselekmények száma folyamatosan nő, biztosítani kell a felderítő állomány részére a folyamatos szakmai továbbképzés lehetőségét is, melynek keretében megismerkedhetnek az online térben megjelenő újfajta lehetőségekkel, illetve bepillantást nyerhetnek a felderítés folyamatába is.

Általánosságban pedig, amennyiben az eljárást folytató szerv nem rendelkezik kellő szakértelemmel a bűncselekmény felderítéséhez, célszerű megfontolni szakértő vagy szaktanácsadó bevonását az eljárásba. Példaként említhető a kriptovalutákhoz kötődő bűnözés, hiszen a blokklánclemzés különleges szakértelmet igénylő feladat, mely ismeretekkel nem biztos, hogy rendelkezik a kirendelni kívánt informatikai szakértő. Szaktanácsadóként azonban a területen különleges szakismerettel rendelkező személy is bevonható az eljárásba¹, így további értékes információkhoz juthat a hatóság anélkül, hogy eszközt vagy szoftvert vásárolna, illetve különleges szakértelemmel rendelkező munkavállalót foglalkoztatna. A szaktanácsadó büntetőeljárásba történő bevonásának lehetőségéről a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 270. §-a rendelkezik.

1 2017. évi XC. törvény a Büntetőeljárásról, 270. §. „(1) Az ügyészség, a nyomozó hatóság, illetve a rendőrség belső bünnmegelőzési és büñfelderítési feladatokat ellátó szerve, valamint a rendőrség terrorizmust elhárító szerve szaktanácsadó közreműködését veheti igénybe, ha a bizonyítási eszközök felderítéséhez, felkutatásához, megszerzéséhez, összegyűjtéséhez vagy rögzítéséhez különleges szakismeret szükséges. A vádemelés után az ügyészség a bizonyítási indítvány megtétele, bizonyítási eszköz felkutatása és biztosítása érdekében vehet igénybe szaktanácsadót.

(2) Ha a szaktanácsadó eljárása során a személy testének sérthetlenségét érintő cselekmény elvégzése szükséges, erről az ügyészség vagy a nyomozó hatóság külön rendelkezik.

(3) Az ügyész, illetve a nyomozó hatóság tagjának kizárására vonatkozó rendelkezéseket a szaktanácsadóra megfelelően alkalmazni kell.

(4) A szaktanácsadó közreműködésének a tényét, a közreműködés módját és tartalmát az eljárási cselekményről készült jegyzőkönyvben vagy feljegyzésben fel kell tüntetni.”

(5) A szaktanácsadó a közreműködésével végzett eljárási cselekményre vonatkozóan tanúként hallgatható ki.

Felhasznált irodalom

- Furnell, S. (2016). The evolving landscape of technology-dependent crime In McGuire, M. R. & Holt, T. J. (Eds.), *The Routledge Handbook of Technology, Crime and Justice* (p. 13–25). Routledge Handbooks. <https://doi.org/10.4324/9781315743981-4>
- Information Systems Audit and Control Association (ISACA) (2019). *State of Cybersecurity Part 2*.
- Lella, I., Theocharidou, M., Tsekmezoglou, E. & Malatras, A. (2021). *ENISA Threat Landscape Report 2021*. European Union Agency for Cybersecurity.
- Möser, M., Soska, K., Heilman, E., Lee, K., Heffan, H., Srivastava, S., Hogan, K., Hennessey, J., Miller, A., Narayanan, A. & Christin, N. (2017). *An Empirical Analysis of Traceability in the Monero Blockchain*. Princeton University. <https://doi.org/10.1515/popets-2018-0025>
- North Atlantic Treaty Organisation (NATO) (2001). *NATO Open Source Intelligence Handbook*.
- Omar, A. & Deraan, A. B. (2019). Towards a Linguistic Stylometric Model for the Authorship Detection in Cybercrime Investigations. *International Journal of English Linguistics*, 9(5), 182–192. <https://doi.org/10.5539/ijel.v9n5p182>

A cikkben található online hivatkozások

- URL1: Európa Tanács, Számítástechnikai Bűnözésről szóló Egyezmény 2001. <https://www.coe.int/en/web/cybercrime/the-budapest-convention>
- URL2: EUROPOL: Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA) 2020. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/internet-organised-crime-threat-assessment-iocta-2020>

Alkalmazott jogszabályok

2017. évi XC. törvény a Büntetőeljárásról

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

- Herédi I. (2022). A kiberbűncselekmények felderítésének nehézségei. *Belügyi Szemle*, 70(1), 47–57. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.1.3>

Juhász Gyöngyike

A kriminalisztikai célú adatgyűjtés, az elektronikus Modus Operandi Nyilvántartás jövője és kutatási lehetőségei

The forensic data collection, the future and the research
opportunities of the electronic Modus Operandi Registration

Absztrakt

Jelen tanulmány célja, hogy ismertesse a Modus Operandi Nyilvántartásban (továbbiakban: eModus) rejlő fejlesztési lehetőségeket, melyet az elméleti és a gyakorlati terület szimbiózisában lát megvalósíthatónak. Bemutatja az eModus történetét, működési alapelvét, a perszeverancia kriminalisztikai jelentését, valamint a nyilvántartásban kezelt adatok körét. A rendőrségen zajló kriminalisztikai célú adatgyűjtésbe való betekintésen keresztül jut el az eModus jövőjével kapcsolatos elképzelésekig, melynek részét képezheti például a mesterséges intelligencia alkalmazása, a perszeverancia kutatása, vagy a bűnözői életutak vizsgálata.

Kulcsszavak: kriminalisztika, modus operandi, bűnügyi adatkezelések, perszeverancia

Abstract

The aim of the present study is to describe the possibilities inherent to the Modus Operandi Register, which are achievable by a symbiosis of the theoretical and practical approaches. The study presents the history of the Modus Operandi registry, its operating principle, the forensic meaning of perseverance, and the range of data managed in the registry. It provides insight into the future of the electronic Modus Operandi Register through insight into forensic data collection at the police, which may include, for example, the application of artificial intelligence, research on perseverance, or the investigation of criminal life paths.

Keywords: forensics, modus operandi, criminal data management, perseverance

A modus operandi jelentése

A modus operandi kifejezésből a modus jelentése módszer, az operae pedig munkát, tevékenységet jelent, vagyis a munkamódszerről, kriminalisztikai értelemben az elkövetés módszeréről (módjáról) beszélünk.

Az eModus az úgynevezett modus tárgyú, felderítetlenül maradt bűncselekményekre, valamint a modus tárgyú, szándékos bűncselekmény megalapozott gyanúja miatt kihallgatott személyekre vonatkozóan az elkövetés módszereinek, az alkalmazott eszközöknek, a sértetteket és a helyszíneket jellemző ismérveknek, valamint az elkövetők – személyiségét is jellemző – kriminális viselkedésmódjának, az elkövetés előtti, alatti, utáni magatartásának nyilvántartási rendszere. A modus tárgyú, a nyilvántartás gyűjtőkörébe tartozó bűncselekményeket az eModus működtetésével kapcsolatos egyes feladatokról szóló 12/2021. (IV. 30.) ORFK utasítás melléklete határozza meg.

A perszeverancia

A nyilvántartási rendszer azon a felismerésen alapul, hogy az elkövetőknél felfedezhető bizonyos elkövetési módszerekhez, a végrehajtás egyes mozzanataihoz, a kialakult és bevált metódusokhoz való állhatatosság, kitartás. Ezt nevezük perszeveranciának (Kovács & Pásztor, 2011).

Az elkövetési munkamódszerekhez való ragaszkodás (amit egyes kutatók profizmusnak neveznek) (Kovács & Pásztor, 2011) a bűncselekmény sikerességét biztosítja. Például a trükkös csalók, tolvajok megtévesztő legendái – utóbbi időben erre példa az úgynevezett unokázós csalások módszere –, de megemlíthető a zárféssű használata, páncélszekrények különböző nyitási módjai. További példaként hozhatjuk a korábbi években végrehajtott rablás bűncselekmény sorozatot, ahol az elkövetők minden esetben összetörték a sértettek telefonját, hogy azok ne tudják értesíteni a hozzátartozókat vagy a hatóságot.

Ez a kitartó ragaszkodás megfigyelhető az elkövetők olyan viselkedésében, viselkedésjegyeiben is, amelyek nem kapcsolódnak szükségszerűen a bűncselekmény elkövetéséhez, és az elkövető érzelmi, pszichikai szükségleteinek kielégítését szolgálják, egyfajta elkövetői névjegyként értelmezhetők (Fenyvesi, 2016). Ezek akár már a helyszínen is megjelennek nyomok formájában, de az elkövető viselkedésére is utalhatnak. Például az elkövető egy bizonyos fojtási

módot alkalmaz, bélsárt hagy a helyszínen, a helyszínen eszik, iszik vagy dohányzik, a sértett egy ruhadarabját elviszi, vagy később visszatér a helyszínre.

Összességében a perszeverancia egyrészt a munkamódszerekhez való ragaszkodásban (ügynevezett profizmus), másrészt az elkövetői névjegyhez kapcsolódó, aláírás jellegű viselkedésben (bizonyos sértetti körhöz, tárgyakhoz, tethelyhez, az elkövetés eszközéhez, módjához történő ragaszkodásban) érhető tetten. A perszeverancia bizonyos bűncselekményeknél – mint például az emberölés, a szexuális erőszak, a testi sértés, a rablás, a betöréses lopás, a trükkös csalás vagy lopás – nagyobb gyakorisággal fordul elő, míg más bűncselekményeknél – például a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények – ilyet alig lelhetünk fel.

Az eModus rövid története

Jelenleg az eModus a rendőrség egyetlen olyan kriminalisztikai alapú nyilvántartása, amely a korábbi, manuális alapon működő nyilvántartás elveit alapul véve és annak adatbázisára épülve, a büntetőeljárások során használt Robotzsaru integrált ügyviteli és ügyfeldolgozó elektronikus iratkezelő rendszerből (továbbiakban: Robotzsaru rendszer), automatikus adatátvétellel, emberi ellenőrzést, elemzés-értékelést követően tárol személyes és bűnügyi személyes adatokat, kriminalisztikai jellemzőket.

A papír alapú nyilvántartást a Bűnügyi Nyilvántartás Szabályzatáról szóló 01/1967. MNK Belügyminisztere Helyettesének parancsa (X. fejezet) léptette hatályba. Évtizedekig kartotékrendszerben kezelték a személyek adatait, gúnynevét és tetoválását, valamint dossziékban helyezték el az elkövetők által végrehajtott bűncselekményekre vonatkozó iratokat. Számítógépes támogatást a Gépi Prioráló Rendszer (GPR) B jelű nyilvántartása, valamint a kódolt kriminalisztikai jellemzők keresésére szolgáló kereső-kutató rendszer adott.

2007-ig kellett várni a nyilvántartás teljes digitalizálására, és egy új, akkoriban modernnek számító informatika rendszer – a Kriminalisztikai Archiváló Rendszer – fejlesztésére. Újabb lépés a nyilvántartás történetében, hogy az időközben elavult informatikai rendszer helyébe egy új rendszert fejlesztettek. Az eModus-NOVA rendszer bevezetésére 2020-ban került sor.

A nyilvántartásban kezelt adatok köre

A nyilvántartásban szereplő adatok kezelésére a jogszabályi felhatalmazást a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (továbbiakban: Rtv.) adja meg.

Az eModus ugyan egy egységes adatbázis, de az adatkörök az alábbiak szerint tematizálhatók (12/2021. ORFK utasítás):

- Az eModus az ismeretlen tetteses nyilvántartásrészben kezeli a modus tárgyú, felderítetlen bűncselekmények kriminalisztikai jellemzőit.
- Az ismert tetteses nyilvántartásrészben a modus tárgyú bűncselekmények elkövetőinek (gyanúsítottak) adatai, személyleírása, kriminalisztikai jellemzői és az általuk elkövetett modus tárgyú bűncselekmények kriminalisztikai jellemzői találhatóak. Itt kezeljük a személyek ál- vagy gúnynevét, a személyleírási ismérvek közül kiemelten fontos tetoválását, és más különös ismertetőjeleit.
- Az olyan tetoválással rendelkező személyek is szerepelnek a nyilvántartásban egy szűkített adatkörrel, akik nem a modus gyűjtőkörébe tartozó bűncselekményt követtek el.

Az eModus a büntetőeljárás során keletkezett, kriminalisztikai információkat tartalmazó dokumentumokat is kezeli (például jegyzőkönyvek, rendőri jelentések, az ügy menetére, befejezésére utaló határozatok), valamint a gyanúsítottakról a nyilvántartásba vételkor készített személyfényképeket és tetoválás fényképeket. A dokumentumtárban megtalálhatók a korábbi papíralapú nyilvántartás digitalizált iratai is.

Az egyes bűncselekményekhez és személyekhez kapcsolódó kriminalisztikai jellemzők tekintetében az eModus a kriminalisztika hét alapkérdésére kíván válaszolni.

A nyilvántartás

- a bűncselekményekre (eseményekre) vonatkozóan a Mikor? – Hol? – Miért? – Mi történt? kérdésre;
- a személyekre vonatkozóan a Ki? – Kivel? kérdésre;
- a tárgyakra vonatkozóan a Mit? – Mivel? kérdésre;
- a módszerekre vonatkozóan a Hogyan? kérdésre válaszolva gyűjti a kriminalisztikai jellemzőket.

A bűnügyi ügyfeldolgozást támogató Robotzsaru rendszerben és az eModusban kezelt adatok közötti különbség három ponton jelentkezik. Egyrészt a kezelt bűncselekményi körben található eltérést, mely az eModusban a modus tárgyú bűncselekményekre korlátozódik.

Másrészt az adatok megőrzési ideje eltér az eModus javára. Az eModusban minden más rendőrségi adatkezelésnél hosszabb ideig tárolhatók az elkövetőkre és ügyeikre vonatkozó adatok, amelyek a nyomozó szerveknél viszonylag rövid idő elteltével már nem találhatóak meg. Az ügyfeldolgozásra szolgáló

Robotzsaru rendszerben a bűncselekmény büntethetőségének elévüléséig kezelhetők az adatok. Ezzel szemben az eModusban korábban az adatok megőrzési ideje a bűncselekmény büntethetőségének elévülésétől számított húsz év volt. Az Rtv. 2021. február 1-jei hatályú módosításával ez megváltozott. Jelenleg a nyilvántartásba kerülésétől számított 25 évig kezelhetők az adatok. Amennyiben a bűncselekmény életfogytiglani büntetéssel is büntethető, abban az esetben 30 év, ha a bűncselekmény büntethetőségének elévülése kizárt, akkor 50 év lesz a megőrzési idő. Így az eModust tekinthetjük a rendőrség adatkincsének is.

Harmadrészt az eModus középpontjában a kriminalisztikai információk állnak. A Robotzsaru rendszer egy ügyviteli tevékenységet szolgáló rendszer, amely a statisztikai célú Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (továbbiakban: ENyÜBS) adatainak gyűjtésére szolgál. Az ENyÜBS módszerek – néhány kivételtől eltekintve – a Büntetőtörvénykönyv alapján a jogi tényállást képezik le. Ezzel szemben az eModus a történeti tényállásra és a kriminalisztikai információkra fókuszál, és igyekszik a bűncselekmény és az elkövető teljes „modus képét” tárolni. És ezzel a gondolattal át is térünk a következő témára.

A kriminalisztikai célú adatgyűjtés a rendőrségi adatbázisokban

A korábban említettek szerint az eModusba a Robotzsaru rendszerben gyűjtött információk kerülnek át. Akkor mi is a gond, milyen is az adatminőség?

A Robotzsaru rendszer egy ügyvitelt és iratkezelést támogató rendszernek indult. Ezzel párhuzamosan kialakult egy Büntetőtörvénykönyvre épülő adatbázis, majd egy statisztikai, valamint létrejött az ellenőrzést támogató és a vezetői információs igényeket kiszolgáló rendszer. A büntetőeljárás feldolgozásának támogatásán túl a rendőri vezetés részéről a statisztikai adatok gyűjtésére fogalmazódott meg igény. Így a rendszer fejlődése során inkább a statisztikai szemlélet érvényesült.

A kriminalisztikai igényeket az eModus lett volna hivatott támogatni, de ezt az igényt ezzel a – Robotzsaru rendszerben történő statisztikai célú – adatbevitellel nagyon korlátozottan lehetett kielégíteni. Így az eModus oldalon – mint az elmúlt évtizedekben – manuális, emberek általi adatrögzítésre volt szükség. A kriminalisztikai igény 2007-ben, az új informatikai rendszer fejlesztése során fogalmazódott meg először, de akkor ezt csak korlátozottan lehetett megvalósítani, inkább az eModus alkalmazkodott a Robotzsaru rendszer adatgyűjtéséhez, illetve az eModus oldalon továbbra is megmaradt a manuális adatrögzítés és -módosítás.

Az eModus-NOVA rendszer fejlesztésekor nemcsak a hardver- és szoftverinfrastruktúra cseréjét tűztük ki célul, hanem a kriminalisztikai célú adatgyűjtéssel összefüggésben egy újfajta szemlélet kialakítását is. A kriminalisztikai célú adatgyűjtés elveinek kidolgozásakor célként határoztuk meg az adatvagyon kiépítését. Ezek az alapelvek a következők.

- Az adatok mennyisége helyett a minőségi adatgyűjtést kell előtérbe helyezni.
- A megkülönböztetés nélküli kötelező adatrögzítés helyett az ügyszpecifikusan árnyalt adatrögzítést kell megvalósítani. Amennyiben lehetséges, biztosítani kell az automatikus adatkitöltést.
- Az adminisztrációs teherként megjelenő utólagos adatrögzítés helyett az adat megismeréséhez, észleléséhez térben és időben legközelebb kell elvégezni az adatrögzítést. Így biztosíthatók olyan, a bűnüldözés egészében hasznosítható naprakész információk, amelyek azonnal visszacsatolhatók a bűnügyi ügyfeldolgozó állomány részére.

Ezeknek az elveknek megfelelő adatgyűjtés kialakítása néhány éve megkezdődött az eModusban található módszerszótárak szakértők által történő felülvizsgálásával. Ezeket a módszerszótárakat használják a helyszíni szemlék során az ügynevezett e-Szemle programban. Ez azért nagyon fontos előrelépés, mert akkor és ott rögzítik az adatot, ahol, akinél az keletkezik, már az első büntetőeljárás cselekménynél megtörténik a pontos és naprakész információk rögzítése.

Majd a Robotzsaru rendszerben is bevezettük ugyanezen szótárak használatát. A büntetőeljárás során ügyszpecifikusan meghatározott módszercsoportokból az adatok beérkezésekor naprakészen lehet rögzíteni a bűncselekmény során alkalmazott módszereket, az esemény és ez által az elkövető „modus képét”. A kriminalisztikai célú adatgyűjtés és az eModus felé történő adatszolgáltatás átalakítása biztosítja, hogy a bűncselekményre vonatkozó hiteles információkkal rendelkező bűnügyi nyomozói állomány rögzítse a büntetőeljárás során ezen adatokat.

A bűnügyi szakterületen el kell fogadtatni ezt a másfajta szemléletet és meg kell értetni, amilyen adatot rögzítenek, azt kapják vissza egy nyilvántartásból, legyen az a Robotzsaru rendszer, az eModus, de akár a bűnügyi nyilvántartás. Ezért 2022-ben nagy hangsúlyt fektetünk az eModusba beérkező adatok minőségének, a történeti tényállásnak megfelelő adatrögzítés ellenőrzésére.

Csak akkor lesznek alkalmasak a rendőrségi adatbázisok elemzésre vagy kutatásra, ha olyan rendszer használatát biztosítjuk a felhasználóknak, amelyben pontos és hiteles adatokat találnak. Ugyanakkor ezen adatok nyilvántartás részére történő biztosítása éppen a felhasználói oldal adatrögzítési fegyelmén múlik, azon, hogy a büntetőeljárás során milyen pontossággal és teljességgel, valamint a tényállásnak megfelelően rögzíti-e a beszerzett adatokat.

Az eModus jövője

Az eModus eredményes működése, a pontos és hiteles adatok rendelkezésre állásán túl úgy biztosítható, hogy növeljük a nyilvántartás ismertségét és elfogadottságát.

Ezt egyrészt a képzések, valamint a készülő e-learning tananyag publikálása révén kívánjuk erősíteni.

Másrészt az eModusban szereplő adatokat transzparenssé tettük a bűnügyi ügyfeldolgozó állomány részére oly módon, hogy egyszerű (személyre, ügyre, eseményre, helyre történő) lekérdezéseket, kisebb kutatásokat hajthatnak végre a kereső sablonok használatával, így támogatva a büntetőeljárások eredményességének növelését. Amennyiben az állomány maga használja keresésre az eModust – és nem az elemző-értékelő egységekhez fordul ezirányú igényével –, a keresésekre adott találatok felhasználása során saját maga tapasztalhatja meg, hogy érdemes és szükséges pontos kriminalisztikai adatokat rögzíteni a büntető-eljárás során, hogy azok a későbbiekben kereshetők legyenek. Hosszabb távon ettől azt várjuk, hogy a keresések eredményessége (de akár eredménytelensége is) visszahat az adatminőségre.

Az eModus elemző (kereső-kutató) felületének fejlesztésével a tárolt adatok hatékonyan kereshető nyilvántartása jött létre, amely alkalmas mélyebb szintű elemzések elvégzésére, azok eredményének vizualizációjára, térképes megjelenítésére. A strukturált adatokban történő kutatás kombinálható a szöveges tartalmakban történő kereséssel, amely növelheti az elemzések hatékonyságát.

Hosszabb távon pedig a mesterségesintelligencia-eszközök alkalmazása lehetőséget biztosíthat mind az adatfeldolgozás, mind pedig az elemzések hatékonyságának növelésére. A gépi tanulási eszközök alkalmazása lehetőséget adhat az adatok minőségi javítására, csökkentheti a feldolgozásra szánt időt, valamint segítségével a nagy mennyiségű adathalmazban feltárhatóak lehetnek mélyebb összefüggések, elvégezhető komplexebb elemzések.

Hosszú távon az előbbiekben említett képességek kialakításával az eModus képes lesz betölteni funkcióját, garantálható a jogszabályi kötelezettség alapján történő adatkezelés, valamint biztosítható a 21. század követelményeinek megfelelő, a hatékony bűnügyi munkát támogatni képes elemző-értékelő tevékenység háttere.

Kutatási lehetőségek és témák az eModus-ban

A nyilvántartás működése és jövője tekintetében számos olyan kérdés felmerül, melyek megválaszolása felveti a tudományos kutatások szükségességét. Természetesen a gyakorlati szakemberekben is számos kutatási kérdés fogalmazódik meg, azonban mindennapi munkájuk nem feltétlenül teszi lehetővé ezen kérdések megalapozott, eredményekkel alátámasztott megválaszolását. Véleményem szerint az eModus számos olyan, még kiaknázatlan lehetőséget rejt magában, melyek kutatásokon keresztül a rendőrségi gyakorlati munkában is nagy szerepet játszhatnak, kezdve a mesterségesintelligencia-kutatásokkal, egészen a bűnelkövetői életpálya vizsgálatokig.

Mint korábban kifejtettem, a nyilvántartási rendszer alapelve, hogy az elkövetők állhatatosan, kitartóan ragaszkodnak elkövetési módszerekhez, kialakult metódusokhoz. Természetesen a gyakorlati szakembereknek vannak erre vonatkozó hipotéziseik, de megérne egy vizsgálatot, hogy ez a hipotézis tudományosan igazolható-e. Vagy éppen az, hogy az elkövetők ilyen fajta irányultságát mennyiben befolyásolta a jelenkori társadalmi, szociológiai, technikai környezet.

Ezen túlmenően kutatások tárgya lehet az új módszerek és elkövetési magatartások vizsgálata, amely abban is segíthet, hogy jövőbeni ilyen irányú trendeket is feltérképezhessük. Ezzel összefüggésben vizsgálható lenne az elkövetői karrierpálya alakulása, vagyis, hogy milyen társadalmi, pszichológiai mozgatórugók működnek egyes elkövetők bűnözői karrierjének alakulásában.

E kérdések megválaszolása egy szorosabb együttműködéssel lehetséges, ahol a kutatóknak – célhoz kötötten, jogszabályi keretek alapos vizsgálatával és azok betartatásával – lehetőséget biztosítunk a fenti témakörök vizsgálatára, majd a kutatási eredményeket beépítjük a mindennapi tevékenységünkbe.

Mindez persze nem lehetséges, ha az adatbázis minősége kívánnivalót hagy maga után. Az eModus fejlesztése felé vezető út első lépcsője tehát nem más, mint egy megbízható, naprakész adatokkal rendelkező adatbázis létrehozása, amely nemcsak a rendőri, hanem a precíz kutatói munkának is alapköve.

Az elmélet és a gyakorlat szorosabb együttműködése tehát hozzájárulhat a bűnügyi adatkezelések fejlődéséhez, és végső soron az elkövetők eredményes felderítéséhez.

Felhasznált irodalom

Fenyvesi Cs. (2016). A kriminalisztika, mint a bűnügyi sakkjátszma tudománya. In Gaál Gy. & Hautzinger Z. (Szerk.), *A határrendészettől a rendészet tudományig* (pp. 189–201). Magyar Hadtudományi Társaság.

Kovács K. & Pásztor A. (2011). A perszeverancia kriminalisztikai jelentősége. *Belügyi szemle*, 59(12), 89–103.

Alkalmazott jogszabályok

1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről

01/1967. MNK Belügyminisztere Helyettesének parancsa a Bűnügyi Nyilvántartás Szabályzatáról 12/2021. (IV. 30.) ORFK utasítás az elektronikus Modus Operandi Nyilvántartás működtetésével kapcsolatos egyes feladatokról

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Juhász Gy. (2022). A kriminalisztikai célú adatgyűjtés, az elektronikus Modus Operandi Nyilvántartás jövője és kutatási lehetőségei. *Belügyi Szemle*, 70(1), 59–67. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.1.4>

Keszi Tamás – Lohner Klaudia

A hálózatelemzés elmélete és rendőrségi gyakorlata

Theory and policing practice of network analysis

Absztrakt

Tanulmányunk célja, hogy rávilágítson a hálózatelemzési módszerek hasznosságára a rendvédelem területén, illetve arra, hogy e terület jövője az elmélet és a gyakorlat összefogásán, és produktív együttműködésén múlik. Rövid történeti áttekintés után ismertetjük a hálózatelemzéssel és gráfelmélettel kapcsolatos legfontosabb fogalmakat, majd bemutatjuk egy maffiahálózat lehetséges bomlasztási stratégiáját. Végezetül elméleti szinten taglaljuk a hálózatelemzés és a profilalkotás kapcsolódási pontjait.

Kulcsszavak: játékelmélet, gráfelmélet, hálózatelemzés, bűnügyi elemzés

Abstract

The aim of our study is to highlight the usefulness of network analysis methods in the field of law enforcement, and that the future of this field depends on collaboration and productive cooperation of theory and practice. After a brief historical overview, we introduce the most important concepts related to network analysis and graph theory, and then present a possible resolution strategy for a mafia network. Finally, we provide an overview of the directions of network analysis that can be used in profiling.

Keywords: game theory, graph theory, network analysis, criminal analysis

Bevezető

Az elemző-értékelő tevékenység számos módszert és technikát tudhat magáénak. Annak függvényében választja meg az elemzést végző személy a megfelelő módszereket és technikákat, hogy milyen elemzési feladat megoldása a cél. Napjainkban a bűnözés folyamatos változásával nézünk szembe, mely magába foglalja azt a növekvő információ- és adatmennyiséget, melyet a bűnüldöző szervek szakembereinek át kell látniuk, majd rendszerezniük oly módon, hogy az adatok alkalmasak legyenek következtetések levonására. A szinte átláthatatlan adatmennyiségek vizsgálatát segíti – többek között – a jelen tanulmányban vizsgált módszer: a hálózatelemzés. A bűnözői hálózatok szisztematikus elemzése életképes eszköznek tekinthető a bűnözői magatartás alaposabb megértéséhez (Van der Hulst, 2009). A bűnözői magatartás, viselkedés megértése pedig elengedhetetlen a profilalkotásban.

A hálózatelemzés és a profilalkotás is a nyomozástámogató vagy műveleti elemzés módszerei közé tartoznak. Egyik módszer épülhet a másikra egy bűnügyi elemző-értékelő tevékenység során. A szervezetek és bűnesetek hálózatelemzési eszközökkel való feltérképezése és elemzése nagyban segítheti a profilalkotók munkáját is, például azzal, hogy a szervezet vagy csoport tagjairól a hálózatelemzés kapcsán többtinformációhoz jutunk. Másrészt a hálózatelemzési eszközök akár alkalmazhatók olyan statisztikai modellezésben, ahol összefüggéseket keresünk a helyszíni jellemzők és az elkövető tulajdonságai között (Baumgartner, Ferrari & Salfati, 2005; Baumgartner, Ferrari & Palermo, 2008). Ezzel kapcsolatban azonban meglehetősen kevés kutatási eredmény áll jelenleg rendelkezésre. Végül, de nem utolsó sorban megközelíthetjük úgy is e két módszer kapcsolódási pontjait, miszerint, amikor hálózatelemzést végzünk, egy csoportot, csoportműködést vagy szervezetet profilozunk, hiszen ismeretlen jellemzőkre következtetünk az ismert információkból, és a nyomozást elősegítő következtetéseket vonunk le. Például azzal, hogy meghatározzuk egy hálózat határait, csökkentjük a számításba vehető elkövetői kört.

Nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy egyrészt e tudományterület napjainkban is folyamatosan fejlődik, másrészt azt, hogy a rendőrségi területen való alkalmazása még gyerekcipőben jár.

Tanulmányunkban rövid történeti áttekintés után bemutatjuk a gráfelmélet és szociális hálózatelemzés olyan alapvető fogalmait és alapköveit, melyek segítsünk lehetnek egy hálózat elemzése során, majd egy olyan esettanulmánnyal zárjuk a gondolatsort, mellyel rávilágítunk, hogy a hálózatelemzés módszerével olyan megállapításokra juthatunk, melyek messze túlszárnyalják azokat a következtetéseket, melyeket egy szimpla strukturált adathalmazból, e módszer alkalmazása nélkül vonhatnánk le.

A szociográfia tudománya

Minden tudományterület számára fontos, hogy az általa vizsgált jelenségeket mérőszámokkal tudják leírni. Ez teszi lehetővé, hogy minél objektívebb módon lehessen vizsgálni a folyamatokat, a vizsgálatok megismételhetők legyenek, illetve bizonyos területeken a predikció lehetőségét biztosítják. Nincs ez másképp az emberi kapcsolatok vizsgálatával foglalkozó szociológia területén sem.

Ez a tudományos igény a 20. század elején öltött testet, amikor Georg Simmel (Wolff, 1950) német filozófus és Jacob Levy Moreno (1934) amerikai orvos, pszichológus letette a szociográfia alapjait (Gießmann, 2017). Magyarországon Mérei Ferenc pszichológus, pedagógus, hálózatkutató volt a meghonosítója ennek a területnek (Mérei, 1974; 1996). Vizsgálataik során az emberi kapcsolatok működését, a diádokat, a triádokat és az emberek csoportműködését kutatták.

A szociográfia alkalmazásának a legnagyobb lökést a szintén 20. század elején fellendülő játékelméleti kutatások adták, amikor is megjelentek azok a matematikai módszertanok – így kombinatorika, játékelmélet, mátrixelmélet, gráfelmélet –, amelyek lehetővé tették a hálózati mérőszámok vizsgálatát. A játékelmélet alapjait 1928-as munkájában Neumann János és Oscar Morgenstein fektette le, amikor is a gazdaság működésének modelljét játékelméleti módszerekkel értelmezték és modellezték (Clefos & Bega, 2020). A tudományterület fejlődéséhez jelentős mértékben hozzájárultak a magyar kombinatorika iskola tagjai, például König Dénes, Egerváry Jenő, Erdős Pál, Rényi Alfréd vagy Lovász László.

A 20. század második felében az informatika mint feltörekvő tudományág annak a lehetőségét nyújtotta, hogy az egyébként számításigényes feladatokat már gyorsan és tömegesen lehetett végrehajtani, illetve a vizsgálatokhoz szükséges adatkollekciók, melyek manapság már természetesen keletkeznek, mindenkiről rendelkezésre álljanak a vizsgálatokhoz.

A gráfokkal kapcsolatban fontosnak tartunk két személyt kiemelni, akik ennek a matematikai területnek a létrejöttében nagy szerepet játszottak: Leonhard Euler és Sir William Rowan Hamiltont.

Leonhard Euler Kalinyingrádban (Königsberg) egyetemi tanárként dolgozott, és gyakran megemlítik mint a königsbergi hidak bejárhatósági problémájának megoldóját. A feladat szerint Königsberg hét hídját úgy kell bejárni, hogy mindegyiken csak egyszer haladunk át, és ugyanoda érkezünk. A probléma vizsgálatakor állapította meg azt a tételt, miszerint, ha egy gráfban páratlan fokú csúcs szerepel, úgy a gráfot nem lehet úgy bejárni, hogy a kiinduló és a befejező csúcs ugyanaz legyen. A gráfelméletben mai napig használt Euler-kör elnevezés azt a gráfot jellemzi, melyet úgy lehet bejárni, hogy minden élet pontosan egyszer használunk úgy, hogy a kezdő és befejező csúcs azonos. Euler-útnak pedig azt

a bejárési útvonalat hívjuk, amelyet be lehet járni úgy, hogy minden útvonalat egyszer veszünk igénybe, de nem ugyanabba a csúcsba érünk vissza, mint amiből indultunk. Euler megállapította, hogy ez csak abban az esetben teljesülhet, ha legfeljebb két páratlan fokú csúcs van a gráfban (Jackson, 1987; Elekes, 2015).

A másik személy, akit ki szeretnék emelni, Sir William Rowan Hamilton, aki 1859-ben egy olyan játékot hozott forgalomba, melynél a feladata az volt, hogy egy előre megadott gráf összes csúcspontját be kellett úgy járni, hogy minden csúcsot pontosan egyszer kell érinteni. Itt nem kell minden útvonalat felhasználni és nem fontos, hogy a befejező és a kezdő csúcs megegyezzen (Benjamin, Chartrand & Zhang, 2015).

Elsősorban a szociológia területén vált népszerűvé a hálózati kapcsolatok és struktúrák elemzése. Innen ered a manapság elterjedt társadalmi kapcsolatháló elemzés (social network analysis – SNA) kifejezés is. Ez a tudományág viszonylag szűkebb matematikai eszközkészlet felvonultatása mellett, elsősorban gyakorlati szempontból közelít a hálózatok, kapcsolatok elemzési problémáihoz. A hálózatelmélet és -elemzés kiterjedt, sok szempontból a gráfelmélet eredményeire építő eszközökkel rendelkezik, a hálózati struktúrák leíró elemzése során felhasznált mutatószámok erre viszonylag korlátozott mértékben támaszkodnak (Sebestyén, 2011).

A fejezetben említett személyek vizsgálódásai és kutatásai megalapozták a hálózatok tudományát, mely mára már korántsem korlátozódik a matematika tudományára, vagy játékok kitalálására, de a szociális hálózatok elemzésére sem. Ahogy Barabási-Albert László magyar származású hálózatkutató mondta: *„Hálózatok mindenhol vannak. Az agy axonok által összekötött idegsejtek hálózata, maguk a sejtek pedig biokémiai reakciók által összekötött molekulák hálózatai. A társadalmak szintén hálózatok, olyan emberek hálózatai, akiket a barátság, a családi kapcsolatok és szakmai kötelek kötnek össze. Magasabb szinten a táplálékláncok és ökoszisztémák a fajok hálózataiként ábrázolhatók. A hálózatok átjárják a technológiát is: az internet, az elektromos hálózatok, valamint a szállítási rendszerek csupán néhány példa erre. Még a nyelv is, amit gondolataink közvetítésre használunk, önmagában véve nem más, mint szintaktikai kapcsolatokkal összekötött szavak hálózata.”* (Barabási, 2006).

Tanulmányunkban a hálózatokat a rendészettudomány szemüvegén keresztül vizsgáljuk. A következő fejezetben szereplő alapfogalmak, mérőszámok és csoportosítások nem speciálisan e területhez köthetők, ugyanakkor fontosnak tartjuk tisztázni, hogy honnan érdemes indulnia azoknak az elemző kollégáknak, akik hálózatelemzésre adják a fejüket.

Mérőszámok és csoportosítások a gráfelméletben

A hálózatelemzés alapja a kombinatorika egyik önálló területe, a gráfelmélet. A hálózati struktúra modelljeinek áttekintése során a hálózatok alkotórészeinek két alapvető típusát kell megkülönböztetni. Az egyik típusba a hálózatok alanyai, vagy másképpen elemei tartoznak. Ezek, az előzőekben részletesebben bemutatott alanyok lehetnek egyének, csoportok, szervezetek, de akár országok, államok, sőt régiók is. A másik típust az elemek közötti viszonyok (relációk, kötődések, kapcsolatok) adják. A társadalmi hálózatok grafikus ábrázolásában az egyes cselekvőket pontok, a közöttük levő viszonyokat pedig a pontokat összekötő vonalak reprezentálják. A pontok és a viszonyok által meghatározott hálózatok a szó matematikai értelmében egy gráfot határoznak meg. Ennek tulajdonságait elemezhetjük a gráfelmélet fogalmainak és összefüggéseinek segítségével (Galambosné, 2015).

Alapfogalmak a gráfelméletben

Aktor alatt a hálózat egy szereplőjét értjük. Mivel több tudományterületet is érint a gráfok alkalmazása így tudományterületenként különféle kifejezéseket alkottak velük kapcsolatban. A csúcsokkal kapcsolatban találkozhatunk az objektum, a rekord és az aktor, az éllel kapcsolatban a kapcsolat, a reláció és a kötés kifejezésekkel. A továbbiakban a szociográfoknál az aktor és a kötés (angol szakirodalomban: node, tie) fogalmakat használjuk.

A társadalmi vagy szociális kapcsolatokat leíró gráfokban kiemelt szerepük van az úgynevezett duáloknak, melyek két aktor és az azokat összekötő kötés alkot. A duál a szociográfok legkisebb egysége, mivel az egész gráf a csoport tagjai közötti kapcsolatokat tartalmazza, így aki nincsen kapcsolatban a csoport egy másik aktorával, úgy azokat nem tekinthetjük a gráf tagjainak. Tehát legalább egy kapcsolattal rendelkeznie kell minden aktornak.

A duálokkal kapcsolatban felmerül még, hogy ha a kapcsolat viszonyosság elvén jön létre, akkor dichotóm kapcsolatról beszélünk, mint a házasság vagy a rokonság. Amikor a kapcsolat irányított jelleget ölt – jellemzően a hierarchikus felépítésű kapcsolatnál, mint a főnök-beosztott viszony, szülő-gyermek viszony –, akkor irányított kapcsolatról beszélünk. Ezek a kapcsolattípusok önállóan és egyszerre is jelen lehetnek egy gráfban.

Következtetések levonására használjuk még a triál fogalmát, mikor is olyan kapcsolatokat ábrázolunk a gráfban, amelyekre konkrét adat nincsen, de logikai vagy tapasztalati úton feltételezhető a kapcsolat.

Ha mesterségesen akarunk egy gráfot előállítani, akkor véletlenszerűen duálokat generálunk (véletlenszerűen adunk hozzá éleket), aminek az lesz az eredménye, hogy a gráfban a kapcsolatok számának eloszlása egyenletes lesz. Az így létrejött gráfokat véletlen gráfoknak nevezzük. A valós életben szerveződő hálózatoknál ugyanakkor jellemző az úgynevezett skálafüggetlenség. Ez azt jelenti, hogy a kapcsolatok létrejötte nem véletlenszerűen történik, hanem valamilyen vezérlő elv alapján. Ezt preferenciális kötődésnek nevezzük. A skálafüggetlen hálózatok nagy hibátűréssel rendelkeznek a véletlenszerű hibákkal, beavatkozásokkal szemben, ugyanakkor a tudatos, célzott, a hálózat működése szempontjából fontos elemek eltávolítása már a hálózatos működés komoly akadályát jelentheti (Barabási & Crandall, 2003).

Csoportosítás

A gráfokat több szempont szerint csoportosíthatjuk. Adattartalom szerint beszélünk egymódú, illetve többmódú gráfokról. Egymódúnak nevezzük azt a gráfot, mely homogén adatokat tartalmaz, jellemzően ilyenek a szociográfok, hiszen minden aktor egy személyt jelképez. Többmódúnak akkor nevezzük a gráfot, ha a csúcsok különböző típusú objektumokat tartalmaznak, például valamilyen tárgyat, úgymint gépjárművet, egy lokációs helyet (például egy címet) vagy egy távközlési eszközt (például egy mobiltelefont), és az őket összekötő éleket.

A gráfok másik csoportosítása az irányítottság szerinti, ahol a kapcsolatok kölcsönös viszonyt tükröznek, például a házasság vagy a rokonság kérdése, és ilyenkor jellemzően a kapcsolat léte hordozza az információt, azokat a gráfokat dichotóm gráfoknak hívjuk. A másik csoport az úgynevezett irányított gráf, ami jellemzően valamilyen birtoklási, hozzátartozási kapcsolatot feltételez, például hierarchiában a szülő-gyermek viszonyt vagy például egy személy és valamilyen objektum, például gépkocsi közötti birtoklási viszonyt tükröz. Értelmszerűen a gépjármű nem birtokolhatja a személyt, így a kapcsolat nem kétirányú. Ilyen jellegű gráfokkal ábrázoljuk azokat a folyamatokat is, amikor információ vagy anyag áramlik egy híváslista tekintetében vagy pénz átutalásakor.

A gráfokat súlyozottság szerint is megkülönböztethetjük, így beszélhetünk súlyozott, illetve súlyozatlan gráfokról is. Ilyenkor nemcsak a kapcsolatok léte, hanem azok súlya is fontos a vizsgálat szempontjából. Jellemző gráfípus itt a „szeret-nem szeret” gráfban a kötéshez rendelt skála, vagy irányított gráfok esetén a bankszámlák közötti átutalás összege.

Mérőszámok

A hálózati mérőszámok egyik része a teljes hálózat állapotát tükrözi vissza különböző szempontból megközelítve. Ilyen lehet az átlagos úthossz vagy a sűrűség.

A mérőszámok másik csoportja a hálózatot alkotó aktorokhoz vannak hozzárendelve. Minden egyes aktorhoz meghatározott módszer szerinti mérőszámokat kell kiszámolni. Ilyen a fokszám (degree), mely megmutatja, hány közvetlen kapcsolattal rendelkezik egy adott aktor. A közelség (closeness) a hálózat többi aktorához vezető utak átlagos lépésszámát jelenti. A hosszú, nagy lépésszámú utak csökkentik a hatás erősségét. Ez az érték annál nagyobb, minél rövidebb úton éri el az aktor a hálózat többi aktorát. Egyszerűen megfogalmazva, minél személyesebb, közelebb a kapcsolat, annál erősebb a viszony két aktor között. A közöttiség érték (betweenness) arra ad mérőszámot, hogy milyen erős kapcsolatokkal rendelkezik az adott aktor. Ez az érték a hálózati struktúrából eredő hatalmára enged következtetni, azt mutatja meg hogy a hálózat részei között milyen fontos pozíciót tölt be. Egyszerűen megfogalmazva, aki a hálózat részei között összeköttetést teremt annak fontos szerepe van a hálózatban (Ni, Sugimoto & Jiang, 2011).

Kisebbségi gráfok esetében a számítások elvégezhetőek, azonban nagyobb elemszámú gráfok esetében már időigényes a feladat megoldása. Korunk technikai lehetőségeit kihasználva ma már viszonylag egyszerű a nagy mennyiségű számítás igénylő feladatok megoldása.

Gráfok elemzése

Fontos szempont a vizsgálandó gráf meghatározása. A való világban meglévő végtelen gráfok vizsgálatára vannak módszerek, de a jelen feladatunk szempontjából szükséges, hogy a vizsgálandó részgráfot leképezzük valamilyen szempont szerint. Így az egyik első kérdés, hogy hol húzódnak a hálózat határai. Jellemzően két megközelítést használnak: az aktorok, illetve a kötések valamely tulajdonságát hasonlítják egy határértékhez. A peremkritériumoknak nem megfelelő aktort vagy kötetést eltávolítják a hálózatból. A vizsgálandó probléma jellege szerint meg kell határoznunk, hogy szeretnénk-e súlyokat használni. Amennyiben igen, a megfelelő aktorokhoz a megfelelő súlyokat kell hozzárendelnünk. A meghatározott adatok gyűjtéséhez szükséges a megfelelő módszertant is kidolgozni.

Szociális hálózatok előállításakor jellemzően az ismertséget vesszük alapul, tehát azokat tekintünk csoporttagoknak, akik a hálózat többi szereplőit ismerik,

kapcsolatban állnak velük. Szociológiai megközelítéssel a csoportba az tartozik bele, akit a csoport többi tagja elismer csoporttagként. De objektív, független szempontok alapján is építközhetünk: például egy vállalat munkavállalói alkothatnak egy vizsgálandó csoportot, a határfeltétel pedig az, hogy munkaszerződés legyen a vállalat és a személy között.

A hálózati mérőszámokat az elérendő cél szem előtt tartásával kell kiválasztani és kiszámolni. A hálózat elemzését azután lehet megkezdeni, hogy a megfelelő mérőszámokat összerendeltük, és az adott csoportnak megfelelő szerepekkel azonosítottuk. Itt figyelemmel kell lennünk mindig arra, hogy az adott hálózat milyen jellegű, mert a különböző típusú hálózati rétegekre különböző tulajdonságok jellemzők. Amennyiben a hálózatunk homogén, tehát az összes aktor és kötés ugyanazon hálózati rétegből származó adatokat tartalmaz, úgy csak az adott hálózati rétegre jellemző tulajdonságokat kell figyelembe vennünk. Amennyiben különböző hálózati rétegeket tartalmazhat a hálózat, például személyes kapcsolat, mobiltelefon kommunikáció vagy Facebook-kapcsolat, úgy elővigyázatosan kell feldolgoznunk és értékelnünk a kapott adatokat. Feldolgozhatjuk a rétegeket külön-külön és a kapott eredményeket összevethetjük, vagy egyben is, azonban az eljárás eredménye nagyban torzulhat a különféle rétegekhez rendelt különböző viselkedésmintázatok keveredése miatt.

Különböző csoportok és különböző kommunikációs vagy társadalmi kapcsolatokat jellemző rétegekből származó adatok vizsgálatakor a mérőszámokon keresztül bizonyos aktorok csoportban betöltött szerepe azonosíthatóvá válik.

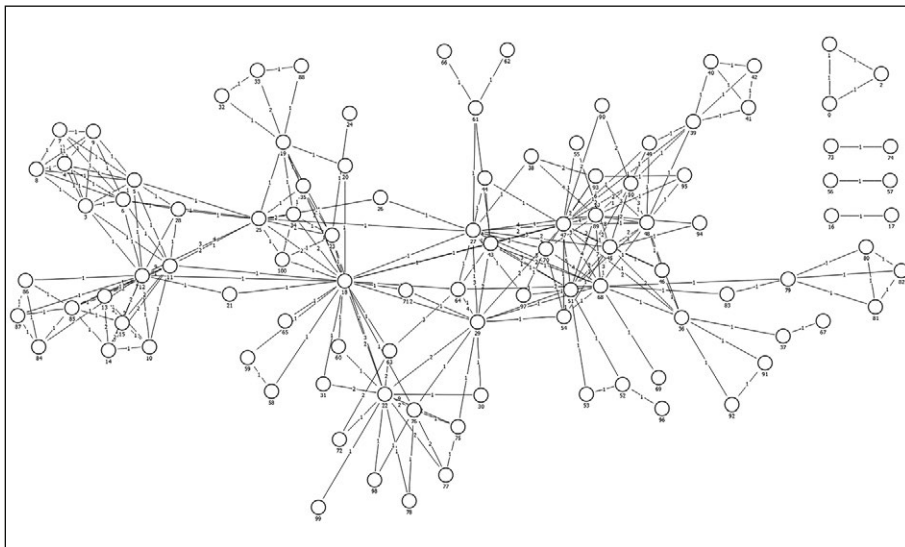
Esettanulmány

Az esettanulmányhoz tartozó adatokat az interneten bárki számára nyíltan elérhető forrásból gyűjtöttük (Cavallaro, 2020). Az esettanulmány az úgynevezett Montagna maffia, pontosabban a Salvatore Montagna vezetésével működő olasz-kanadai bűnszervezet felszámolása, illetve az ellenük folyó büntetőeljárás során gyűjtött adatokra támaszkodik. Salvatore Montagna a Bolsonaro New York-i maffiacsalád kanadai ágának volt a vezetője. 2006-tól kezdődően szoros rendőrségi ellenőrzés alatt végezték tevékenységüket. Az ügyben gyűjtött információkból készült adathalmazt vizsgáltuk hálózatelemzési módszerekkel. A feldolgozott adatok (1. számú ábra) a csoport működése során történt személyes találkozóról nyújtanak információt. Az ebből készült gráf egy súlyozott dichotóm gráf. A kötésekön látható súlyok a feljegyzett személyes találkozások számát jelzik. Mivel látható az ábrán, hogy a csoport számos tagját megfigyelték a rendőrségi akció során, így a hálózat határai adottak. A feltételezett feladat

az, hogy egy korlátozott rendőrségi akcióval hogyan lehetne tíz olyan személyt a szervezetből kivonni, hogy a szervezet működését a legjobban akadályozzuk.

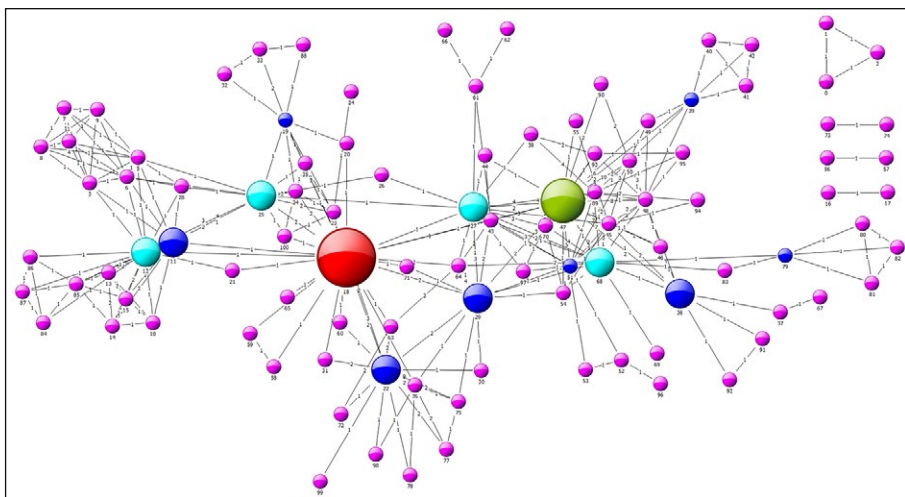
Alapvető stratégiai elgondolásunk a skálafüggetlenségre épül. Tekintve, hogy egy hierachikusan felépülő csoport semmiképp sem tekinthető véletlen hálózatnak, ezért a működése szempontjából fontos aktorokat távolítjuk el. A másik feladat pedig annak meghatározása, hogy egy ilyen rendőrségi akció után a jelenleg ismert tagok közül ki veheti át a megmaradt csoport vezetését.

1. számú ábra: Kiinduló adatkollekció

Forrás: A szerzők saját szerkesztése.

2. számú ábra: Közöttiségi (betweenness) értékkel súlyozott ábra

Forrás: A szerzők saját szerkesztése.

Ahhoz, hogy a rendőrségi akció elérje a kívánt eredményt a tíz kiválasztott személy letartóztatását rövid időn belül kell foganatosítani, hogy a szervezet ne tudja magát újrastrukturálni, vagyis a személyek eltávolítását érdemes egy akció keretében végrehajtani. A képzeletbeli rendőri művelettől azt az eredményt várjuk, hogy a szervezet időlegesen meggyengül, akár működésképtelenné is válik egy időre, illetve, hogy azonosítani tudjuk azt a személyt, aki ezek után vezető szerepet fog betölteni a szervezetben.

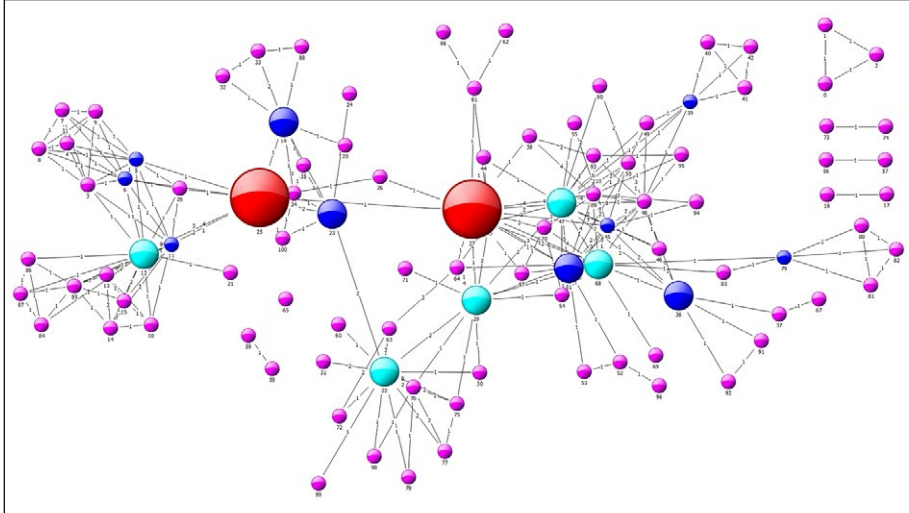
Természetesen a „kísérlet” során nem használunk fel minden hálózatelemzési mérőszámot, de figyelembe kell vennünk azt, hogy egy valós akció megtervezésekor sokkal több mérőszámot, illetve több mérőszám együttesét is vizsgálni kellene. Nem foglalkozunk az egyes személyek egyéni képességeivel és adottságaival sem. A valóságban fontos szerepe lehet annak is, hogy a csoport egy-egy szereplője milyen személyes jellemvonásokkal rendelkezik, például mennyire kedves, mennyire szimpatikus, mennyire elfogadott, mennyire erőszakos vagy mennyire ambiciózus. Az eredményektől csupán azt várjuk, hogy megmutassa, az egyes szereplők léte, illetve eltávolítása milyen erősen tud hatni a hálózat működésére.

Vizsgálatunkban a betweenness mérőszámok játsszák a főszerepet (itt úgynevezett centralizált, normalizált mérőszámokat használtunk).

Az első ábrán láthattuk a hálózat felépítését, a kiinduló állapotot. Ez egy statikus állapot, mely egy bizonyos időszakon belül történt adatok gyűjtéséből

összeállított adatkollekció. A vizsgálatunk tehát arra irányul, hogy ha mindig a legfontosabb szereplőt távolítjuk el a hálózattól, ki „öröklí” a szerepét (3. számú ábra)?

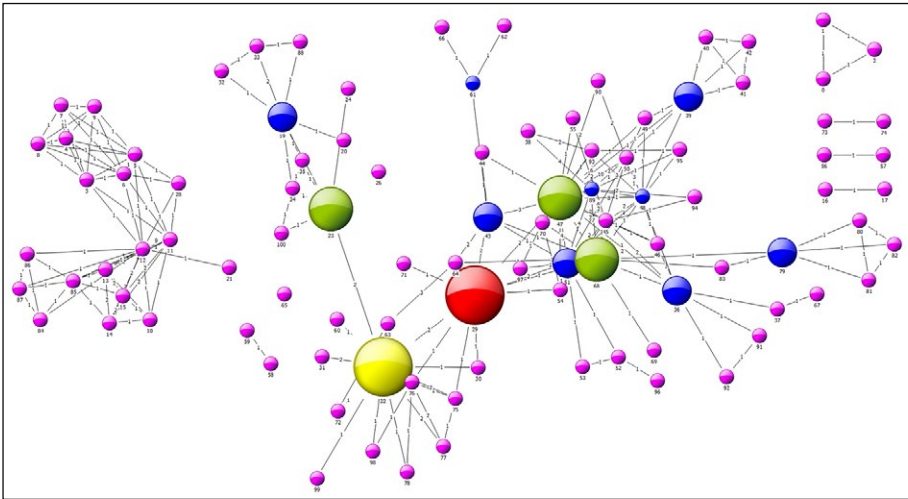
3. számú ábra: *A legnagyobb közöttiségi értékkel rendelkező aktor eltávolítása utáni állapot*

Forrás: A szerzők saját szerkesztése.

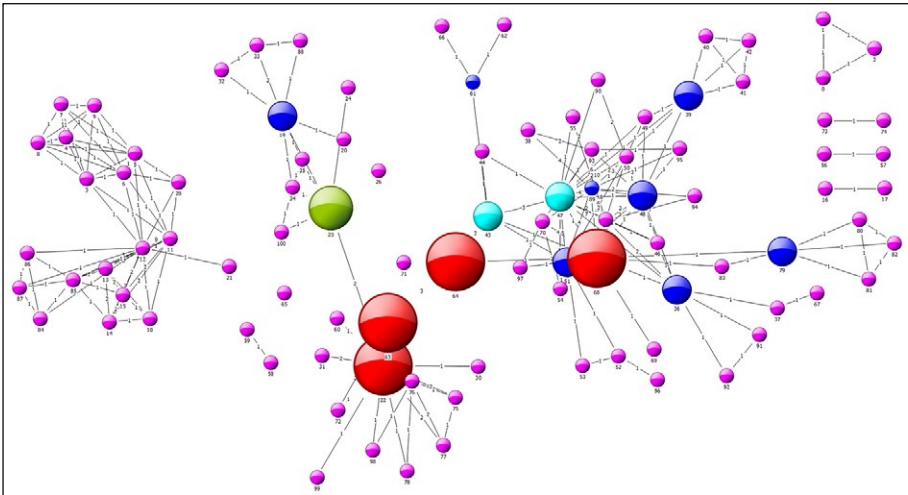
Több lépésben végezzük a vizsgálatot (4–7. számú ábra), míg el nem jutunk ahhoz az állapothoz, amikor tíz személyt kiemeltünk a szervezetből (8. számú ábra).

4. számú ábra: További két aktor eltávolítása utáni állapot

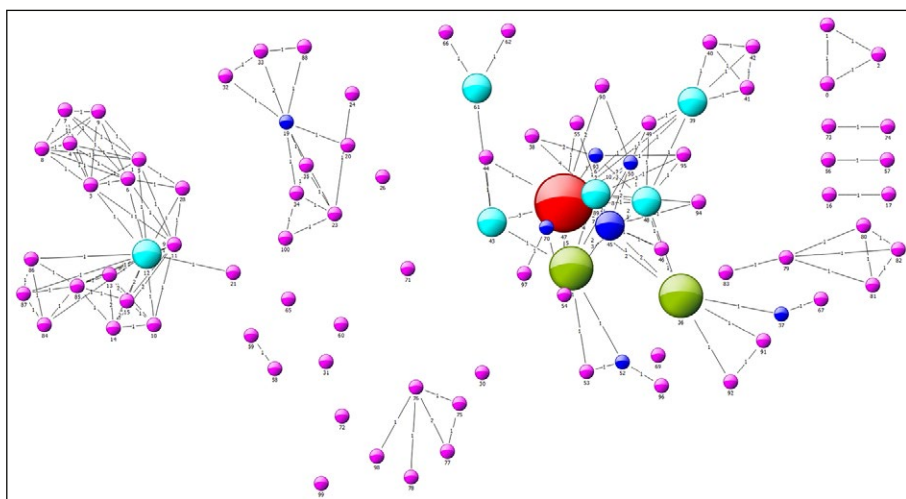
Forrás: A szerzők saját szerkesztése.

5. számú ábra: A negyedik aktor eltávolítása utáni állapot

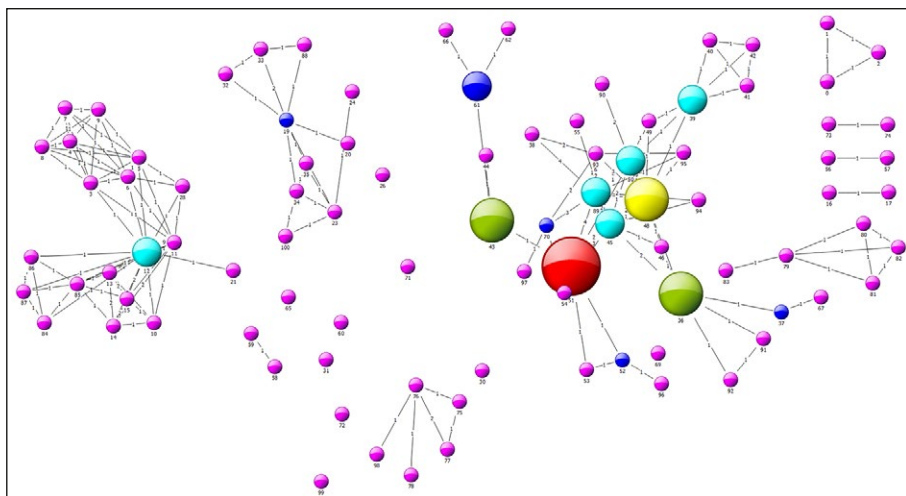
Forrás: A szerzők saját szerkesztése.

6. számú ábra: A nyolcadik aktor eltávolítása utáni állapot

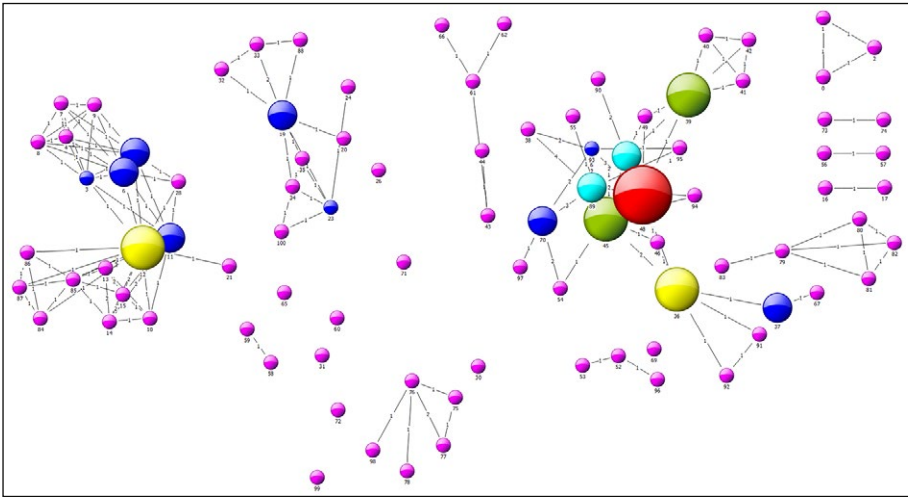
Forrás: A szerzők saját szerkesztése.

7. számú ábra: A kilencedik aktor eltávolítása utáni állapot

Forrás: A szerzők saját szerkesztése.

8. számú ábra: A tizedik eltávolított aktor utáni állapot

Forrás: A szerzők saját szerkesztése.

Amennyiben csak egy-egy szereplőt egy-egy akció keretében távolítottunk volna el a hálózatból, akkor a hálózat újra strukturálna, működése tovább folyna oly módon, hogy a kapcsolati rendszere megváltozik. Új kapcsolatok keletkeznek, a hierarchikus szintek is megváltoznak. Más kapja a vezető szerepet, más a végrehajtóit és így tovább. Bizonyos esetekben fontos vizsgálati szempont lehet az is, hogy a szervezet dinamikája hogyan befolyásolja a változásokat. Ehhez azonban – ahogy korábban említettük – ismernünk kellene a hálózat aktorainak egyedi jellemvonásait is, melyre vonatkozóan a rendelkezésünkre álló adatbázis nem tartalmaz adatot.

Az utolsó, 8. számú ábrán láthatjuk a szimulált várható helyzetet. Láthatjuk, hogy a 8. számú ábrán szereplő személy, az első ábrán vajmi kevésbé tűnik a hálózat meghatározó szereplőjének. A kiinduló és az utolsó ábra összehasonlításával megállapíthatjuk, hogy különböző hálózatelméleti módszerek, illetve a hálózati mérőszámok használata nélkül, nem tudtuk volna megmondani, hogy a legnagyobb betweenness értékkel rendelkező aktorok eltávolítása után (tíz db), mely aktor fog vezető szerepet betölteni a hálózatban.

Rövid értékelés

A fenti feladat megoldása során csak a hálózat szerkezetét és az aktorokhoz hozzárendelhető mérőszámot használtuk. A valóságban a hálózatelmélet rendvédelmi

területen történő alkalmazása sokkal összetettebb feladat, ahol számos más körülményt is figyelembe kell vennünk, a megválaszolandó kérdés pedig nem mindig ilyen egyszerű. Az esettanulmány azonban jól érzékeltette azt, hogy a módszer még ilyen hiányos információkkal is használható. Ezen túlmenően természetesen a hálózatelemzés eszközt nem csak a maffiahálózatok vizsgálatára, és azokkal kapcsolatos nyomozati stratégiák kialakítására használhatjuk. A szervezett bűnözés különböző formái, legyen az egy úgynevezett „unokázós család”, egy kábítószerterjesztő-hálózat, vagy egy terroristahálózat elemzése mind megkívánhatják a hálózatelemzés széles eszköztárának alkalmazását. Kezdve egy kapcsolatrendszer feltérképezésével az egészen bonyolult, és szabad szemmel átláthatatlan mennyiségű szereplővel rendelkező hálózatok szétbontásáig.

Mindemellett a fenti elemzést kiegészíthetnénk profilelemzési tevékenységgel oly módon, hogy megvizsgáljuk a szervezet által elkövetett (elsősorban az erőszakos, személy elleni) bűncselekményeket, melyekre elkövetői profilokat állítunk fel abban az esetben, ha az adott cselekmény elkövetője ismeretlen. A profilokat ezt követően megkíséreljük összekapcsolni a hálózat egyes szereplőivel. Ez segítséget nyújthat a nyomozati, hálózat bomlasztási, vagy akár kihallgatási stratégiák kialakítása során.

Az esettanulmányon túl

Láthattuk, hogy a bűnüldözés és felderítés területén alkalmazhatók a hálózatelemzési technikák. A tudományos világ azonban ennél előrébb tart. Körülbélül a 2000-es évektől kezdve már a rendvédelem területén is születnek olyan kutatások, melyek a hálózatelemzési eszközöket predikcióra használják. A Bayes-hálózatok két különböző matematikai terület kombinációi: a gráfelméleté és a valószínűségszámításé. Speciális grafikus modellek, amelyek irányított, aciklikus gráfokból állnak, vagyis nem lehetséges, hogy bármelyik csomópontból elinduljunk, és irányított körök halmaza mentén haladjunk a megfelelő irányba, visszaérkezve a kezdő csomópontba (Stephenson & Andrew, 2000). A bayesi hálózat (BN) alkalmas bűnözői magatartási modell felállítására oly módon, hogy összekapcsolja az elkövető cselekményét a bűncselekmény helyszínén található információkból a pszichológiai profiljával. Strukturális és paramétertanuló algoritmusokat alkalmaznak az olyan kapcsolatok felfedezésére, amelyek egy olyan adatbázisba vannak beágyazva, amelyek a brit rendőrség által az 1970-es évektől az 1990-es évek elejéig megoldott gyilkossági esetek helyszínére és elkövetői jellemzőire vonatkozó adatokat tartalmaznak. A BN-modell felépítése után egy következtetési algoritmus segítségével képesek megjósolni az elkövetői

profil a tethelyen megfigyelt viselkedési jegyekből (Baumgartner et al., 2005). Más kutatók a bayesi hálózat kapcsán alátámasztották, hogy a tethelyi bizonyítékokból egy ismeretlen elkövető tulajdonságaira lehet következtetni, ami segít szűkíteni a felderítetlen emberöléssel gyanúsítottak listáját. azt mutatják, hogy átlagosan az elkövető jellemzőinek 80%-át helyesen jósolják meg az új, egyáldozatú emberölés bűncselekmények esetében (Baumgartner et al., 2008).

Összegzés

Láthattuk, hogy a hálózatelemzés számos elméletet és rengeteg kutatómunkát tudhat magáénak – holott a témával kapcsolatos kutatásokból csak egy enyhe ízelítőt adtunk tanulmányunkban. A fenti áttekintés és vizsgálat során világossá vált, hogy a hálózatelemzés eszköze alkalmas lehet, hogy a rendvédelmi szervek felvegyék a versenyt a szinte átláthatatlan adatmennyiséggel, és nem elhanyagolható segítséget nyújtson a bonyolult és szerteágazó kapcsolati rendszerek feltérképezésében. Azonban az is szembeűnő, hogy e módszer hatékony és precíz gyakorlati alkalmazása számos ismeretet, rengeteg képzést, illetve ideális esetben szoftverek alkalmazásának megbízható ismeretét is megköveteli az azt gyakorlóktól. Ezen túlmenően egy nagyon dinamikusan fejlődő tudományterületről van szó. Nem várható el tehát, hogy a nyomozók, felderítők – adminisztratív terheik mellett – maguk végezzék el a hálózatok elemzését, megismerkedve a fogalmakkal, eljárva a megfelelő képzésekre, majd rutint szerezve e területen. Nem véletlen tehát, hogy a hálózatelemzés egy olyan módszer, melyet a rendvédelemben az elemző-értékelő területen dolgozó kollégák alkalmaznak. Azonban a hálózatelemzés rendőrségi gyakorlata még gyerekcipőben jár. A fejlődés ütemének követése folyamatos hálózatelméleti kutatásokkal lenne lehetséges. Figyelemmel arra, hogy az eltérő csoportok különbözőképpen viselkednek, és a különböző hálózati rétegek eltérő kommunikációt vagy viszonyt jellemeznek, szükséges, hogy elővizsgálatot, kutatást folytassunk már ismert működésű, hasonló tulajdonságokkal rendelkező csoportok tekintetében. Ezután egy ismeretlen csoport vizsgálatakor, a korábbi kutatások eredményét felhasználva a csoport tagjainak szerepét sikeresen azonosíthatjuk a mérőszámok segítségével.

A profilalkotásnak és a hálózatelemzéseknek több kapcsolódási pontja is van. Fenntartjuk a lehetőségét, hogy az általunk említetteknél akár több. A fenti kutatások eredményei rámutattak, hogy a hálózatelemzés alkalmazható módszer lehet a profilalkotás területén. Ennek hazai kutatása szintén olyan, gyakorlatban is alkalmazható eredményeket hozhat, mellyel hatékonyabbá tehető a nyomozások támogatása. E területben rejlő lehetőségek kiaknázása tehát az elmélet és a gyakorlat szoros, produktív együttműködésén áll vagy bukik.

Felhasznált irodalom

- Barabási, A. L. & Crandall, R. E. (2003). Linked: The New Science of Networks, *American Journal of Physics*, 71(4), 409–410. <https://doi.org/10.1119/1.1538577>
- Barabási A. L. (2006). A hálózatok tudománya: a társadalomtól a webig. *Magyar Tudomány*, 167(11), 1298–1308.
- Baumgartner, K. C., Ferrari, S. & Salfati, C. G. (2005). Bayesian Network Modeling of Offender Behavior for Criminal Profiling. *Proceedings of the 44th IEEE Conference on Decision and Control*, 2702–2709. <https://doi.org/10.1109/CDC.2005.1582571>
- Baumgartner, K. C., Ferrari, S. & Palermo, G. (2008). Constructing Bayesian networks for criminal profiling from limited data. *Knowledge-Based Systems*, 21(7), 563–572. <https://doi.org/10.1016/j.knosys.2008.03.019>
- Benjamin, A., Chartrand, G. & Zhang, P. (2015). *The Fascinating World of Graph Theory*. Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400852000>
- Cavallaro, L., Ficara, A., De Meo, P., Fiumara, G., Catanese, S., Bagdasar, O., Song, W. & Liotta, A. (2020). Disrupting resilient criminal networks through data analysis: The case of Sicilian Mafia. *PLOS ONE*, 15(8), 1–22. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0236476>
- Clefos, A. & Bega, D. (2020). The last representative of great mathematicians. *Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor = The Technical Scientific Conference of Undergraduate, Master and PhD Students*, 1, 348–351. <http://repository.utm.md/handle/5014/8667>
- Elekes Á. (2015). *Kompatibilis Euler-séták* (Szakdolgozat). Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Természettudományi Kar.
- Erdős P. (1973). The art of counting: Selected writings. *Mathematicians of Our Time*, 5(23), 742–755.
- Erdős P. & Rényi A. (1959). On random graphs, I., *Publ. Math.*, 6, 290–297.
- Galambosné Tiszberger M. (2015). *A hálózatok kutatás módszertani vizsgálati lehetőségei – szakirodalmi összefoglalás*. Pécsi Tudományegyetem.
- Gießmann, S. (2017). *Drawing the Social: Jacob Levy Moreno, Sociometry, and the Rise of Network Diagrammatics*. Universität Siegen. <https://doi.org/10.25969/mediarep/3794>
- Jackson, B. (1987). *Compatible Euler tours for transition systems in Eulerian graphs*. *Discrete Mathematics*. [https://doi.org/10.1016/0012-365X\(87\)90125-7](https://doi.org/10.1016/0012-365X(87)90125-7)
- Mérei F. (1974). *Szociálpszichológiai vizsgálatok az iskolában*. Fővárosi Pedagógiai Intézet.
- Mérei F. (1996). *Közösségek rejtett hálózata*. Osiris Kiadó.
- Moreno, J. L. (1934). *Who shall survive?: A new approach to the problem of human interrelations*. Nervous and Mental Disease Publishing Co. <https://doi.org/10.1037/10648-000>
- Ni, C., Sugimoto, C., & Jiang, J. (2011). *Degree, closeness, and betweenness: Application of group centrality measurements to explore macro-disciplinary evolution diachronically*.

- Sebestyén, T. (2011). Hálózatelemzés a tudástranszferek vizsgálatában – régiók közötti tudáshálózatok struktúrájának alakulása Európában. *Statisztikai Szemle*, 89(6), 667–697.
- Stephenson, T. A. (2000). *An Introduction to Bayesian Network Theory and Usage*. IDIAP.
- Van der Hulst, R. C. (2008). Introduction to Social Network Analysis (SNA) as an investigative tool. *Trends in Organized Crime*, 12(2), 101–121. <https://doi.org/10.1007/s12117-008-9057-6>
- Wolff, K. H. (1950). *The Sociology of Georg Simmel*. The Free Press.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

- Keszi T. & Lohner K. (2022). A hálózatelemzés elmélete és rendőrségi gyakorlata. *Belügyi Szemle*, 70(1), 69–86. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.1.5>

Bánáti Tibor

Rendőrségi adatgyűjtés és adatfelhasználás a profilalkotásban

Police data searching and data usage in criminal profiling

Absztrakt

Jelen tanulmányban bemutatom a rendőri eljárásban beszerzendő adatok körét, valamint az adatgyűjtés szabályait, jogszabályi kereteit. A profilalkotás szempontjából kiemelt jelentősége van a kriminalisztikai adatoknak, hiszen e módszer megbízhatósága – többek között – a beszerzett adatok minőségén múlik. Így a jogszabályi keretek és kriminalisztikai ajánlások ismerete szükséges minden nyomozó és minden profilalkotással foglalkozó elemző egység számára. Ezen túl bemutatom a hazai profilalkotás múltját és jelenét, valamint említést teszek a jövőbeni fejlesztési irányokról.

Kulcsszavak: adatgyűjtés, adatfelhasználás, kriminalisztika, specifikus profilelemzés

Abstract

In the present study, I present the scope of data to be obtained in police proceedings, as well as the rules and legal framework of data collection. Forensic data are of key importance for profiling, as the reliability of this method depends, among other things, on the quality of the data obtained. Thus, knowledge of the legal framework and follow-up of forensic recommendations is necessary for all investigators and all analytical units dealing with profiling. In addition, I present the past and present of domestic profiling, as well as mention future development directions.

Keywords: data searching, data usage, criminalistics, criminal profiling

Bevezetés

A Nemzeti Közszerzőgálati Egyetem Kriminálpszichológiai Kutatóműhely szerzőzésében 2021. szeptember 17. napján megtartott konferencián volt szerencsém előadóként felszólalni. Miért tartottam és tartom ezt most is szerencsémnek? Azért, mert a büntetőeljárás során jelenleg méltatlanul mellőzött eljárást, a profilalkotást mutathattam be, annak magyar és nemzetközi kitekintésével együtt. Az elméleti és gyakorlati szakemberek érdeklődésének fókuszában az elkövetői profilelemzés egy alapvetően emberölés nyomozásában használható speciális nyomozási eljárásként él, melyet a hétköznapi ember az amerikai sorozatokból ismerhet meg, többnyire felületesen, esetenként alulértékelve, vagy túldimenzionálva a profilozók munkájának jelentőségét.

A hazai gyakorlatban az élet elleni bűncselekmények, azon belül is kifejezetten az emberölés vonatkozásában elrendelt büntetőeljárások során alkalmazott specifikus profilelemzésről, a tevékenységet megelőző adatgyűjtő és elemző-értékelő munkáról beszéltem a konferencián. Jelen tanulmányomban a profilozás múltja és jelene, az eljárásban beszerzendő adatok köre, azok felhasználása, valamint a profilozás jövőbeli felhasználhatósága a központi kérdés. A profilalkotás hazánkban a bűnügyi elemzői munka szerves része, egy olyan speciális, felderítést támogató bűnelemzői feladat, amely a nyomozások segítésére, az elkövetői kör szűkítésére irányul. A profilozás alapvető, egyik legfontosabb célja a sorozat-bűncselekmények összekapcsolása, a vizsgált deliktumok sorozatba illeszthetőségének megállapítása. A hazai és nemzetközi szakirodalom különböző meghatározásokkal operál, egy valamit azonban egyöntetűen kijelenthetünk: a profilalkotás egy olyan, nyomozást segítő eljárás, amely segítséget nyújt a bűncselekmények felderítéséhez és megértéséhez, a helyszínen talált nyomok, és viselkedési jegyek azonosításával és elemzésével (Turvey, 2000).

A profilalkotás, a profilozó

Általánosságban elmondhatjuk, hogy az elkövetői profilalkotás a bűnügyi magatartástudományi elemző-értékelő módszer egyik formája, amellyel súlyos bűncselekmények esetén szűkíthető a számításba vehető elkövetői kör. A profilalkotási folyamatnak és a nyomozásnak egymás mellett, egy időben kell folyniuk, hiszen a profilalkotás egy iránymutatás, a nyomozás támogatásának egyik eszköze. A hazai hatályos jogi szabályozást Bűnügyi Elemzési Szabályzatról szóló 23/2018. (VI. 21.) ORFK utasítás III. fejezt, 2. pont, 8. alpontja

tartalmazza, mely szerint „*az eseti nyomozást támogató bűnügyi elemzési formák közé tartozó specifikus profilelemzés.*”

A profilozó egy olyan, bűnügyi elemző-értékelő tevékenységet végző szakember, aki munkája során a hagyományos kriminalisztikai adatok mellett az elkövető viselkedési jellemvonásait is vizsgálja, megalkotja a lehetséges elkövető személyiségprofilját. Személyiség-lélektani vonatkozásban a személyiségprofil egy olyan mérési eredmény, amely egyszerre jelzi az egyének közötti különbséget (ilyenkor a személyt a többiekhez viszonyítva szemléljük) és az individuum egyediségét (amikor az egyén vonásainak erősségét egymással összevetve tanulmányozzuk) (Gyöngyösiné Kiss & Oláh, 2007).

A hazai szabályozás kitér a profilt készítő személy kvalitásaira is. A norma szerint a specifikus profilalkotás speciális ismereteket igénylő bűnelemző tevékenység. Ezért tehát a „*speciális ismereteket igénylő bűnügyi elemzési feladatokat csak az annak megfelelő szintű szakirányú végzettséggel vagy – a bűnügyi elemző egység vezetőjének döntése alapján – megfelelő szakmai ismeretekkel rendelkező bűnügyi elemző hajthatja végre.*” [23/2018. (VI. 21.) ORFK utasítás IV. fejezet 3. pont, 13. alpont].

A profilalkotási módszerek

A profilalkotásnak alapjában véve két módszere van: az induktív és a deduktív. Az induktív profilalkotás lényege, hogy a korábban feldolgozott, nyilvántartásokból nyert adatok és elemzések felhasználásával, és a profilozó személy bűnügyi tapasztalatai segítségével, bűncselekményi és elkövetői adatok felhasználásával alkotja meg a lehetséges elkövető profilját. Az így kapott eredmény egy átlagosnak mondható, meglehetősen általános leírást tartalmazó személyleírásnak tekinthető. Az induktív profilalkotás előnyei, hogy rövid idő alatt elkészíthető az elkövető személyiségrajza, ehhez nem igényel speciális szakismerettel rendelkező profilozót, hátránya viszont, hogy túlzottan általános (Turvey, 2000).

A deduktív profilalkotásnál a nyomozás során összegyűjtött tárgyi és személyi bizonyítékok elemzése és értékelése után következtetünk a lehetséges elkövető tulajdonságaira. Az elemzést végző személy a helyszínen és az eljárás további szakaszában összegyűjtött adatokból összeállítja, mintegy rekonstruálja a bűncselekményt a klasszikus kriminalisztikai módszerek felhasználásával. Ilyen „klasszikus” módszerek a daktiloszkópiái, ballisztikai, szerológiai vizsgálatok. A tárgyi bizonyítékok mellett a személyi bizonyítékok – mint a tanúvallomások, szakértői vélemények – elemzése sem mellőzhető. Az így kapott eredmények felhasználásával alkotja meg a szakember az elkövetői profilt.

A deduktív módszer előnye, hogy pontos információkkal szolgál a lehetséges elkövető magatartásáról, szokásairól, személyiségjegyeiről, hátránya viszont, hogy sok időt és ráfordítást igényel az elkészítése, és jelentős multidiszciplináris tudást és gyakorlatot igényel a profilalkotó részéről (Turvey, 2000). Egy másik felosztás szerint négy fő irányzata van a profilalkotásnak: a diagnosztikus értékelés, a bűnügyi nyomozati elemzés, a nyomozati pszichológia és a viselkedés bizonyítékelemzés (Lehoczki, 2011). Bármelyik felosztást is vizsgáljuk, mindegyik módszerrel kapcsolatban meg kell állapítanunk, hogy bármelyiket is alkalmazzuk, az eredmény csak annyira lesz megbízható, mint az információk, amelyekre alapul (Turvey, 2000).

Történelmi előzmények

A profilalkotást az Amerikai Egyesült Államokban fejlesztették ki és a tudományokon belül elfoglalt helyét a kriminológián belüli segédtudományként határozták meg. Az első ismert profilalkotásról az 1880-as években, a „Hasfelmetező Jack”-ként elhíresült sorozatgyilkos utolsó áldozatánál, Mary Jane Kellynél alkalmazott eljárásban beszélhetünk. A halottszemlét végző dr. Thomas Bond a sérülésekből úgynevezett karakter-diagnózist állított fel a whitechapelli gyilkos lehetséges személyiségéről. Ezt tekinthetjük az első, rendőrségi nyomozásban felhasznált személyiségprofilnak. A profilozás módszerét a II. világháborúban az USA hadserege is használta. A profilalkotás a Merriam-Webster szótár szerint: *„az a cselekmény, amikor valakit a megfigyelt jellemzői, vagy viselkedése alapján meggyanúsítanak”* (URL1).

A pszichológiai mellett a szociológiai profilalkotás módszere is alkalmazott eljárás volt Európa nyugati részén. A szociológiai profilalkotás hazánkba brit közvetítéssel jutott el. A Budapesti Rendőr-főkapitányág két szakembert – Benke Miklóst és Bendzsák Katalint – a módszer megismerése céljából az Egyesült Királyságba küldött 1993-ban. Az általuk tanulmányozott módszer alapjaiban különbözik az amerikai eljárástól, mivel statisztikai alapokra épül. Az alapvető különbség tehát abban rejlik, hogy míg az USA-ban dolgozó profilozók tevékenysége jelentős mértékben személyes kvalitásaikon alapul, addig a szociológiai (statisztikai alapú) módszer tudományosan elsajátítható, ugyanolyan eredménnyel megismételhető eljárást eredményez a specifikus profilalkotásban.

A pozitív tapasztalatok okán az 1995-ben, Lyonban megrendezett nemzetközi bűnelemző konferencián hazánkat képviselő Kunos Imre rendőr ezredes a brit alapokon nyugvó módszert a hazai társadalmi-gazdasági-kriminológiai sajátosságokat elemezve alakította át. Az így átformált speciális profilalkotó eljárást

1997-től kezdődően alkalmazzák az Országos Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Főigazgatóság Bűnügyi Elemző-Értékelő Főosztályán.

A hazai alkalmazás alapvetései

A szociológiai – statisztikai alapú – profilalkotás hazai módszerének alapvetései a következők.

- A vizsgált bűncselekménynek vannak ismert jellemzői (például az elkövetés körülményei, a sértett/áldozat személye, az elkövető egyes vonásai), és vannak olyanok (többnyire az elkövetőre vonatkozóan), amelyek ismeretlenek.
- A már feldolgozott bűncselekmények között meghatározható egy olyan kör, amelyhez tartozó esetek az ismert adatokban eléggé hasonlóak az ismeretlenhez, és ezek alapján feltehető, hogy az ismeretlen eset a nem ismert változóiban is a hasonló csoport sajátosságait tükrözi.
- Egy szociológiai alapvetés szerint a hasonló adottságokkal rendelkező és hasonló körülmények között élő személyek egy adott szituációban hasonló módon viselkednek. Ez olyan bizonyított tény, melyet a kriminalisztika, a kriminológia, a kriminálpszichológia és a viktimológia ismeretei is alátámasztanak.
- A fentiekből következően a szociológiai-statisztikai alapú profilalkotás azon a feltevésen alapul, ha hasonló sértettek sérelmére, hasonló módon követnek el hasonló bűncselekményt, akkor az elkövetők is azonos körből kerülhetnek ki.

A profilalkotás helye a tudományok közt

Ahogy a bűnelemzés, úgy a profilalkotás is a bűnügyi tudományok közé sorolható részterület, mivel annak több ágával is szoros összefüggésben áll. A hagyományos jogtudományi besorolás alapján a büntető jogtudományok két alapvető területe az anyagi büntetőjog és az alakí, más néven büntetőeljárásjog. Mindkét jogterületen belül léteznek úgynevezett jogi és nem jogi bűnügyi tudományok. Míg a jogi bűnügyi tudományok területéhez soroljuk például a kriminalisztikát vagy a kriminológiát, addig a nem jogi bűnügyi tudományok közé tartozónak tekintjük a kriminálpolitikát éppúgy, mint például a kriminálpszichológiát. Esetünkben a nem jogi bűnügyi tudományok bírnak jelentőséggel, ugyanis Nagy Ferenc szerint a kriminológia, a kriminalisztika és a különböző bűnügyi segédtudományok is ebbe a halmazba tartoznak (Nagy, 2004).

A profilalkotás elsődlegesen a nem jogi, és azon belül is a bűnügyi segédtudományokhoz tartozik, hiszen alapvetően statisztikai, matematikai, szociológiai és kriminálpszichológiai eljárásokat alkalmaz. Mindemellett módszereit tekintve elsősorban a kriminológia tudományával hozható kapcsolatba, mivel a kriminológia tudománya részletesen foglalkozik a bűncselekményt elkövető emberrel, annak személyiségével, és az elkövetés okaival (Gampel & Székely, 2009).

A profilalkotást más nézőpontból tekintve az elkövetők felderítésére szolgáló eljárásként aposztrofálhatjuk. Ebből a nézőpontból vizsgálva a kriminalisztika egyik módszerének, ezen belül a kriminálmotodika részterületének, vagy akár a krimináltechnikán belül alkalmazott egyik eljárásfajtajának is tekinthetjük (Alföldi, 2012).

A bizonyítékoknak a büntetőeljárásban történő értékelése is jogilag szabályozott keretek között történik, felhasználásukról a 2017. év XC. törvény a büntetőeljárásról 167. §-ában rendelkezik a jogalkotó. Az első bekezdés értelmében *„a büntetőeljárásban szabadon felhasználható a törvényben meghatározott minden bizonyítási eszköz, és szabadon alkalmazható minden bizonyítási cselekmény. A törvény azonban elrendelheti egyes bizonyítási eszközök igénybevételét.*

(2) A büntetőeljárásban fel lehet használni azokat a tárgyi bizonyítási eszközöket, amelyeket valamely hatóság – jogszabályban meghatározott feladatainak ellátása során – a büntetőeljárás megindítása előtt vagy azzal egyidejűleg készített, illetve beszerzett.

(3) A bizonyítékoknak nincs törvényben előre meghatározott bizonyító erejük.

(4) A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékeli, a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg.

(5) Nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközökből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyészség, a nyomozó hatóság, illetve a (2) bekezdésben meghatározott hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők büntetőeljárási jogainak lényeges sérelmével szerzett meg.”

A jogszabályi rendelkezés citálása a szövegezés közérthetőségével, kógens voltával, a taxatív felsorolás szükségességével indokolható. A sorolt rendelkezés egyike sem megkerülhető, kizárólag a büntetőeljárásjog szabályaival meghatározott módon és eszközökkel beszerzett bizonyítékok felhasználása engedélyezett a nyomozásban.

Az adatgyűjtés során a nyomozóhatóság több forrásból származó, kiterjedt adatszerző tevékenységet folytat. Az elsődlegesen felhasználandó adatok köre a közhiteles nyilvántartásokban szereplő adatok, az úgynevezett bűnügyi személyes adatok. A 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról

és az információszabadságról 3. § megfogalmazása alapján „*bűnügyi személyes adat: a büntetőeljárás során vagy azt megelőzően a bűncselekménnyel vagy a büntetőeljárással összefüggésben, a büntetőeljárás lefolytatására, illetve a bűncselekmények felderítésére jogosult szerveknél, továbbá a büntetés-végrehajtás szervezeténél keletkezett, az érintettel kapcsolatba hozható, valamint a büntetett előéletre vonatkozó személyes adat.*”

A bűnügyi személyes adatokon túl természetesen minden más személyes, különleges, genetikai, biometrikus, egészségügyi adatot is beszereznek a nyomozás során, melyeket a profilalkotásban szabadon felhasználhatnak. A nyomozás során beszerzett adatok jellemzően a bűnügyi helyszínen beszerzett adatok, a hatóságoktól beszerzett valamennyi adat, a mobilszolgáltatóktól beszerzett adatok, bármely elektronikus és manuális nyilvántartásból beszerezhető adat. A profilalkotás mellett más elemző-értékelő módszerek is segíthetik a nyomozást, illetve ezen módszerekből levont következtetések segíthetik a profilalkotási tevékenységet.

Meg kell említenem a magyarországi profilalkotás meghatározó személyiségét, Fülöp Gyula szociológust, aki Pálvölgyi Miklós programozóval együtt alkotta meg a szociológiai, vagy más néven specifikus profilalkotást (Nagy & Elekesné, 2004). Fülöp Gyula készítette el a 256 kérdést tartalmazó, a mai napig használt, úgynevezett profiladatlapot, amely egy statisztikai alapú adatgyűjtést szolgál, kitöltése a nyomozást lefolytató szerv, az eljáró nyomozó feladata. A korábbi bűnelemzési szabályzat, azaz a 13/2001. (X. 2.) ORFK utasítás tartalmazza a kitöltendő kérdőívet.

Az adatlap felépítése:

- 1–10. kérdés – az ügy azonosító adatai;
- 11–70. kérdés – a sértett adatai;
- 71–120. kérdés – a bűncselekmény körülményei, leírása;
- 121–146. kérdés – az áldozat sérüléseinek felsorolása;
- 147–165. kérdés – az elkövető eszközei és cselekményének indítékai;
- 166–254. kérdés – az elkövető adatai.

Az így beszerzett adatok feldolgozását, elemzését és értékelését követően megismerhetjük:

- a valószínű elkövető fizikai tulajdonságait (nem, életkor, magasság, testalkat), életkörülményeit (lakás, munka, vagyoni helyzet), társas kapcsolatait (család, párkapcsolat, baráti kör, munkakapcsolatok), iskolázottságát, életvitelét, korábban elkövetett bűncselekményeit;
- a sértett és elkövető lehetséges kapcsolatát (ismerős, ismeretlen, helyi vagy nem helybéli lakos);

- az elkövetés motívumait (harag, önbecsülés helyreállítása, anyagi haszon-szerzés), körülményeit (társsal vagy egyedül), a végrehajtás módját, az elkövető magatartását (menekül, átkutatja vagy megváltoztatja a helyszínt, álcázza magát stb.).

A profilozás során megválaszolandó alapkérdések

Mint minden egyes nyomozás során, a bűnügyi elemző-értékelő tevékenység során is a kriminalisztika alapkérdéseire keressük a válasz. Tekintettel arra, hogy a jelenlegi gyakorlat az emberölés bűncselekmények vonatkozásában alkalmazza a profilalkotást, az alábbi alapkérdésekre keresünk válaszokat:

- Kit ölték meg (nem, kor, foglalkozás, családi állapot, életmód, anyagi helyzet, iskolai végzettség stb.)?
- Miért ölték meg (pénzért, féltékenységből, bosszúból, szerelemfáltésból stb.)?
- Mivel ölték meg (lelőtték, leszúrták, agyonverték, megfojtották stb.)?
- Hol ölték meg (lakásában, nyilvános helyen, városban, falun stb.)?
- Milyen körülmények között ölték meg (megkínózták, megerőszakolták, meglepték, veszekedést követően stb.)?
- Mikor ölték meg (időpont, napszak)?

A szociológiai profil elkészítésének menete

A profilozást végző elemző a vizsgált ügy iratainak és a nyomozást folytató szerv által megküldött, úgynevezett profiladatlap adatainak ismeretében kiválasztja az ügy releváns momentumait, alapadatait (az adatok releváns voltának megítélése minden esetben egyedileg, relatíve objektív módon történik).

A vizsgált ügy így leválogatott adatainak figyelembevételével egy számítógépes program leválogatja a korábban ismertté vált esetek adatbázisából a vizsgált üggyhöz hasonló ügyeket. A számítógépes program az adatbázisban szereplő és leválogatott ügyek közül a statisztikai jellegű motívumokból és az elkövetések körülményeiből leszűkít egy lehetséges vélt személyi kört. Az így kapott adatokból hozza létre a profilozó a vizsgált ügynek leginkább megfelelő profilt, azaz meghatározza az ismeretlen személy leginkább valószínű tulajdonságait, az elkövetett bűnügy feltételezhető motívumait, és az elkövetés egyéb, releváns körülményeit.

A jelenlegi jogi szabályzó, a 23/2018. (VI. 21.) ORFK utasítás rendelkezései alapján a specifikus profilelemzést is magába foglaló értékelő jelentésnek tartalmaznia kell az alábbi adatokat.

Az elemzéssel kapcsolatos tartalmi elemek:

- az elemzést végző bűnügyi elemző egység megnevezését;
- az elemzést végző elemző(k) nevét és elérhetőségét;
- a megrendelő megnevezését és az ügy előadójának nevét;
- a kapott feladat rövid leírását;
- a felhasznált információs adatbázisok megnevezését;
- az elemzés során tett megállapításokat (hipotézis, konklúzió, előrejelzés vagy becslés);
- a megállapítások alapjául szolgáló premisszákat;
- a feltárt információs réseket és hiányosságokat;
- az elemzés során tett javaslatokat a nyomozás, előkészítő eljárás, titkos információgyűjtés folytatásához vagy a vezetői döntés meghozásához.

A profilozás vonatkozásában feltüntetendő elemek:

- az ismert tényállási elemek összefoglalása;
- a specifikus profilalkotás módszere, alapelvei;
- a profil elkészítésének menete;
- a sértettre vonatkozó lényegi adatok összefoglalása (életvitele, főbb jellemvonásai, kapcsolatai, egyéb szociológiai jellemzői);
- a számítógépes elemzés eredménye (táblázatos formában);
- a feltételezett elkövető(k) leírása: személyleírás, bűnügyi és szociológiai jellemzők;
- a verziókat erősítő és gyengítő tényezők;
- ellentmondások és tisztázandó kérdések.

Befejezés

Ahogy azt korábban már említettem, a profilozás az USA nyomozóhatóságainál az emberölés, annak kifejezetten a sorozatot képező többes elkövetési alakzatban, a köznyelvben sorozatgyilkosságnak nevezett módon elkövetett deliktumok felderítése kapcsán terjedt el. A nyugati társadalmak rendőri szervei az elmúlt időszakban a prediktív rendészet olyan módszereinek igénybevételével igyekeznek felderíteni a bűncselekmények elkövetőit, amely módszerek hazánkban történő alkalmazása elengedhetetlen. Az eredményes bűnmegelőzés, valamint a sikeres felderítés és bizonyítás érdekében meg kell vizsgálnunk a prediktív – előrejelző – rendészeti eszközök, módszerek alkalmazhatóságát, a magyarországi felhasználhatóság érdekében pedig implementálni kell azokat úgy a jogi, mint a kriminalisztikai tudományterületek vonatkozásában.

A jelenlegi gyakorlat szerint a hazai bűnüldözésben az emberölés büntettének gyanúja miatt, valamint az eltűnéses ügyekben elrendelt eljárásokban alkalmazták a profilalkotást. Az Országos Rendőr-főkapitányság bűnelemzéssel foglalkozó szakembereinek álláspontja szerint ugyanakkor nem kizárólag a fenti esetekben lenne eredményesen felhasználható ez a speciális bűnelemzési forma. Jelenleg a nemi erkölcs elleni bűncselekmények, a vagyoni elleni erőszakos deliktumok, továbbá a sorozatjellegű erőszakos bűncselekmények elkövetőinek felderítésére való alkalmazhatóságának lehetőségeit vizsgálják.

Joggal merülhet fel a kérdés, hogy miért az erőszakos cselekmények elkövetőinek felderítésében gondolkodik a megnevezett szakembergárda. Ennek magyarázata az elkövetés során beszerzett adatokban, a kriminalisztikai elváltozásokban keresendő. A kriminalisztika által régóta vallott álláspont, hogy a külvilágban bekövetkezett fizika-kémiai elváltozások, azaz nyomok és sérülések, valamint anyagmaradványok jelentős mennyiségben az erőszakos módon elkövetett bűncselekmények helyszínén és sértettjein lelhetők fel.

A szemle során – legyen az helyszíni vagy halottszemle – készült jegyzőkönyv, fotók, videófelvétel, sértetti látlelet vagy szakvélemény elkészítéséhez szükséges orvosi vizsgálat, a nyomozás során beszerzett, vizsgálat tárgyává tett adatok mind-mind a profilalkotás alapját képezik. Alapvetésnek számít azon megállapítás, mely szerint az erőszakos cselekmények elkövetésének helyszínei hordozzák a legtöbb, az elkövető személyére, személyiségére utaló nyomot, elváltozást. Az is tény, hogy az erőszakos elkövetési magatartást tanúsító személyek személyiségjegyei azok, amiket a leginkább kategorizálhatnak a szakemberek, ezzel is egyediesítve a lehetséges elkövető viselkedését, jellemző magatartását. Mivel a profilalkotás arra a kérdésre keresi a választ, hogy „milyen típusú embert keresünk”, a speciális megkülönböztető jegyek alapján a sorolt bűncselekmény-kategóriák elkövetőinek azonosításában való alkalmazása jelentős eredményekkel kecsegtet.

Felhasznált irodalom

- Alföldi Á. D. (2012). A profilalkotás tudományterületi elhelyezkedése és elméleti modelljei. *Magyar Tudomány*, 173(8), 980–987.
- Gampel A. & Székely Gy. L. (2009). A profilalkotás alkalmazásának lehetőségei a magyar büntetőeljárásban. *Ügyészek Lapja*, 16(ksz), 19–30.
- Gyöngyösiné Kiss E. & Oláh A. (Szerk.) (2007). *Vázlatok a személyiségről – a személyiség-lélektan alapvető irányzatainak tükrében*. Új Mandátum Könyvkiadó.
- Lehoczki Á. (2011). Irányzatok a bűnügyiprofilalkotásban. *Belügyi Szemle*, 59(6), 62–81.

- Nagy F. (2004). *A magyar büntetőjog általános része*. Korona.
- Nagy E. & Elekesné Lenhardt Zs. (2004). A specifikus elkövetői profilalkotás elmélete és gyakorlata. *Belügyi Szemle*, 52(6), 51–65.
- Turvey, B. E. (2000). Criminal Profiling. In Siegel, J. A., Saukko, P. J. & Knupfer, G. C. (Eds.), *Encyclopedia of Forensic Sciences* (pp. 466–471). Academic Press. <https://doi.org/10.1006/rwfs.2000.0754>

A cikkben szereplő online hivatkozások

URL1: Merriam Webmaster. *Criminalistics*. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/profiling>

Alkalmazott jogszabályok

- 13/2001. (X. 2.) ORFK utasítás a Magyar Köztársaság Rendőrsége Bűnelemzési Szabályzatának kiadásáról
- 23/2018. (VI. 21.) ORFK utasítás a Bűnügyi Elemzési Szabályzatról
2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról
2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Bánáti T. (2022). Rendőrségi adatgyűjtés és adatfelhasználás a profilalkotásban. *Belügyi Szemle*, 70(1), 87–97. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.1.6>

Somogyvári Mihály

A szexuális bűnelkövetők karakterisztikája, és kezelési lehetőségei büntetés-végrehajtási keretek között

Characteristics and treatment opportunities for sex offenders within prisons

Absztrakt

A magyar Büntetés-végrehajtási Szervezet az elmúlt közel egy évtizedben olyan jogszabályi változásokat és azokat követő intézkedéseket vezetett be, amelyek a nemi élet szabadsága és nemi erkölcs elleni bűnelkövetők, azaz a szexuális bűnelkövetők elhelyezésének és kezelésének kérdéseit érintik.

A fentiekhez kapcsolódóan a szerző a cikkben röviden bemutatja a szexuális bűnelkövetők definíciós kérdéseit, és a börtön mint megfigyelési közeg szerepét. Ismerteti az érintett fogvatartotti kör demográfiai jellemzőit, és a büntetés-végrehajtás szempontjából releváns karakterisztikáját. A bemutatott kutatások elsődlegesen olyan fogvatartotti profilok felállítását szolgálják, melyek meghatározzák a velük kapcsolatos kezelési irányokat, továbbá röviden felvázolja az eredmények mentén kialakított hazai kezelési lehetőségek kereteit.

Kulcsszavak: szexuális bűnelkövetők, kockázatelemzés és kezelés, terápiás lehetőségek, büntetés-végrehajtás

Abstract

The Hungarian Prison Service in the last decade has introduced legislative changes and subsequent measures concerning the placement and treatment of sex offenders. In connection with the above, the author briefly presents the issues with defining sex offenders and the role of prison itself, as well as the demographic data and characteristics of the prison population. The highlighted researches were also intended to establish inmate profiles that determine and

dictate the related treatment directions. Based on the researches the study provides a brief depiction of the treatment possibilities in Hungary.

Keywords: sex offenders, risk assesment and management, therapeutic options, execution of sentences

Bevezetés

Az elmúlt évtizedek során a szexuális bűncselekmények hátterére, eredetére fókuszáló elméletek és nemzetközi kutatások kiemelt figyelmet kaptak, melynek hátterében egyrészt a társadalmi változások, másrészt az erre reflektáló jogszabályi változások, továbbá a szexuális bűnelkövetők intézményi kezeléséből fakadó kérdések állhatnak.

A közbeszéd és a szakmai irodalmak jelentős része szexuális bűnelkövetők alatt az erőszakos szexuális bűnelkövetőket érti, ezen belül is külön megkülönböztetve azokat, akiknek az áldozata fiatal vagy gyermekkorú volt. Ez utóbbi csoportot gyakran pedofilként vagy gyermekmoleesztálóként azonosítják. Az angolszász terminusnak megfelelően (az elemzések összehasonlíthatósága kedvéért) jelen tanulmányban a „gyermekmoleesztáló” alatt azon elkövetőket értjük, akik áldozata 14 éven aluli. Fontos azonban néhány további fogalmi kérdést is tisztázni:

- A szexuális bűnelkövető – bűnelkövető jellegéből fakadóan – elsősorban jogi kategória (Grady, 2009), azaz egy adott ország büntető törvénykönyvében rögzített magatartási kör, mely jelentősen eltérő az egyes országok jogi terminológiáiban¹. Így az empirikus elemzések összehasonlíthatósága, ezáltal pedig validitása is korlátozott.
- Szem előtt kell tartani továbbá, hogy akárcsak a bűnelkövetők egésze, úgy a szexuális bűnelkövetők is nagyon heterogén csoportot alkotnak kriminológiai és pszichológiai értelemben egyaránt. A különböző típusoknak emellett jelentősen eltérő mintázata van az áldozat életkora, ismeretségi szintje és az erőszak alkalmazásának szintje stb. szerint is (a későbbiek során a tanulmányban erre még részletesen is kitérünk). Ezen jellemzők viszont jelentősen eltérő beavatkozási és kezelési alternatívákat is feltételeznek társadalompolitikai és büntetőpolitikai szinten egyaránt.

¹ A hazai jogi szabályozás alapján a vérfertőzés, a prostitúció elősegítése is például szexuális bűncselekménynek számít, de az emberkereskedelem (még ha a célja szexuális célzatú is) nem. Ugyanakkor a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. törvény) 132. § alapján visszaesési kockázatot csökkentő foglalkozást számukra is kell biztosítani.

- Végül pedig különösen fontos a fogalmi tisztázás azon elkövetők esetében, akiknek az áldozata fiatal vagy gyermekkorú, ugyanis ezen kategória nem egyenlő a pedofiliával, függetlenül attól, hogy a közbeszédben gyakran öszszemosódik a két fogalom. A pedofília medikális diagnosztikai kategória, azon belül egy parafília, mely nem jár együtt feltétlenül bűnelkövető magatartással, míg általában véve a fiatalkorú áldozattal bíró szexuális bűnelkövetők motivációja mögött számos tényező állhat, és csak egy részük tartozik a pszichiátriai értelemben vett pedofilok közé (Feelgood & Hoyer, 2008).

A fenti definíciós megközelítések tisztázása mellett mindenképpen fontos szem előtt tartani, hogy ezen kutatások, illetve terápiás programok többségének a színtere a börtön. Fontos szempont már minden ilyen vizsgálat tervezése során és korlátainak felismerésében, hogy a börtön mint vizsgálati közeg nem pusztán egy mintavételi kérdés, hanem az eredmények magyarázata, értelmezése szempontjából kiemelten fontos tényező, és az elemzés során nem lehet figyelmen kívül hagyni a szabadságvesztés büntetés intézményrendszerének hatásait és sajátosságait sem. Az így kapott eredményeket pedig értelemszerűen igyekeznek a büntetés-végrehajtási rendszerek kamatoztatni és beépíteni működési rendszerükbe, terápiás lehetőségeikbe, azonban újabb determinációt jelent, hogy a börtönök adta keretek már önmagukban jelentősen meghatározzák a terápiás eszközök lehetőségét és sikerét is (Day, Casey, Vess & Huisy, 2012; Blagden, Winder & Hames, 2014; Blagden, Perrin, Smith, Gleeson & Gillies, 2017).

A fenti nemzetközi példákhoz hasonlóan a jelen tanulmány keretei között bemutatott elemzés is arra tesz kísérletet, hogy a hazai börtönök szempontjából alkalmazható eredményeket, és a szexuális bűnelkövetők tekintetében jól meghatározható és kezelési szempontból is értelmezhető profilokat tudjon felállítani.

A szexuális bűnelkövetők nemzetközi és hazai számadatai és demográfiai jellemzői

A szexuális bűncselekményekért elítéltek létszámadatainak európai összehasonlításához az Európa Tanács SPACE-I kiadványai (Aebi, Tiago & Burkhardt, 2016; Aebi, Tiago, Berger-Kolopp & Burkhardt, 2017; Aebi & Tiago, 2018, 2020, 2021) adják a legátfogóbb, standard viszonyítási alapot. Az adatok elemzése az alapvető trendek mellett rávilágít a szexuális bűncselekmények már említett jogi terminológiai nehézségeire is. A szexuális bűncselekményekre vonatkozóan a SPACE kétfajta adatot gyűjt: a „Rape” és az „Other types of sexual

offence”, azaz a szexuális erőszakot elkövetők, illetve az összes többi szexuális cselekményt elkövetők köre. Az adatok alapján fontos, hogy a két kategória több ország adatszolgáltatásában nem elválasztható, és az eltérő jogrendszerek és terminológiák használata okán a két kategória tartalma az egyes országokban szintén különböző lehet.

1. számú táblázat: *Az Európa Tanács tagállamai átlagának elkövetői létszáma az egyes évek adatszolgáltatásai alapján (%)*

	Szexuális erőszak	Egyéb szexuális bűncselekmény	Összesen
2020	4,7	3,9	8,8
2019	5,1	5,1	10,2
2018	4,6	3,9	8,5
2017	nincs adat		
2016	4,5	3,3	7,8
2015	3,9	3,7	7,6

Forrás: SPACE-I, 2016–2021.

A magyar nyilvántartás alapján szexuális bűnelkövetőként – minden ilyen tartalmú bűncselekményt beleértve – 2021 októberében a teljes fogvatartotti populáció 5,8%-a volt nyilvántartva (elítélte és letartóztatotti létszámmal együtt). A SPACE adatok alapján a szexuális bűncselekményt elkövető teljes hazai populáció az európai arányhoz mérten (2020-ban 8,8%) látszólag alacsonyabbnak tekinthető, ám ha a magyarországi jogrendszer alapján az erőszakos szexuális bűncselekményeket tekintjük, akkor az a 2021. októberi adatok alapján 5,2%, amely enyhén meghaladja a SPACE statisztikák „Szexuális erőszak” kategóriájának 2020. évi adatát (4,6%).

Az egyéb szexuális bűncselekmények erősen eltérő arányának oka lehet a nagyobb látencia, vagy az ítélkezési gyakorlat és jogi terminusok adminisztratív nehézsége is. Így az adatszolgáltatások általában a jellemző bűncselekményre vonatkoznak, nem az összes elkövetett bűncselekményre. Azaz, ha például valakinek prostitúcióval összefüggő cselekményei mellett más – az adott jogrendszerben – súlyosabb bűncselekménye is van (például emberölés vagy emberkereskedelem), akkor ez utóbbi mentén kerülnek be a bűnügyi statisztikákba.

A magyarországi jogrendszer büntető törvénykönyve külön fejezetben foglalkozik a szexuális bűncselekmények elkövetőivel², akik – mint korábban írtuk

2 A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) „A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények” című XIX. fejezetét

– igen széles elkövetői skálán mozognak. A bűncselekményük típusait, illetve a szexuális bűncselekményeken belüli arányait az alábbi táblázat mutatja.

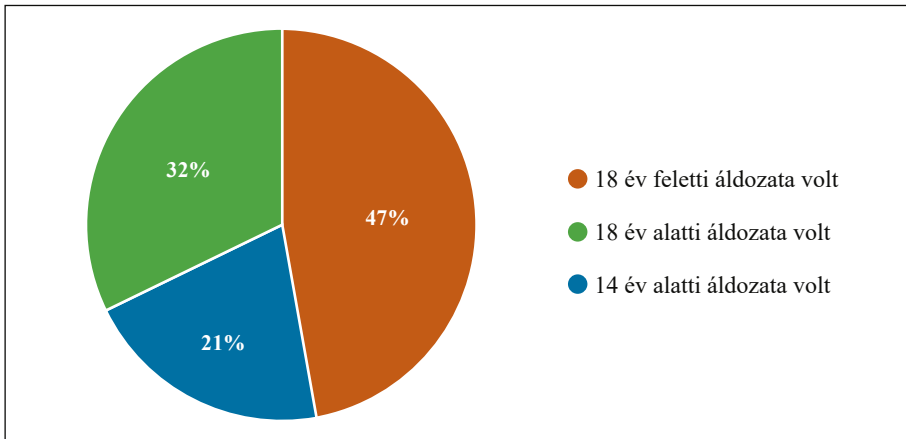
2. számú táblázat: Szexuális bűncselekmények megoszlása (%)

Erőszakos cselekmény	89,6
Prostitúcióval összefüggő cselekmény	3,2
Gyermekpornográfia	2,9
Gyermekprostitúció használata	1,3
Nem erőszakos szexuális cselekmény	2,9
Összesen	100

Forrás: BVOP alapnyilvántartása³ alapján a szerző másodelemzése.

A fenti táblázatban látható, hogy a nem erőszakos szexuális bűncselekmények aránya igen alacsony a bűncselekménycsoporton belül, így a továbbiakban az erőszakos elkövetők jellemzőire fókuszálunk részletesebben. Az erőszakos elkövetők néhány alapjellemzőinek bemutatása azért is releváns, mert alátámasztják, illetve kiegészítik a később bemutatott elemzések eredményét is.

1. számú ábra: Erőszakos szexuális elkövetők megoszlása az áldozatok életkora alapján (%)

Forrás: BVOP adatai alapján a szerző másodelemzése.

3 A Büntetés-végrehajtási Szervezet fogvatartotti populációjának hazai adatait nyilvántartó rendszer (FO-NIX) tartalmazza a fogvatartottak főbb alapadatait (a fogvatartottak személyi adatait, a korábbi fogva tartásának adatait, a szabadságvesztés során történt főbb eseményeket, munkáltatással kapcsolatos adatokat, a szabadulásához szükséges adatokat, annak várható idejét stb.).

Az áldozatok életkora szerinti bontás alapján az látható, hogy az áldozatok kevesebb mint fele felnőtt áldozat (47%), tehát az erőszakos szexuális bűncselekményt elszennvedők között jellemzőbb a fiatalkorú áldozat. Tovább bontva az áldozatok életkorát, megállapítható, hogy az elkövetők közel harmadának (32,2%) volt gyermekkorú, 14 éven aluli áldozata. Fontos azonban megjegyezni, hogy a hazai szabályozás alapján erőszakosnak tekintjük a 12 éven aluli áldozat sérelmére elkövetett bűncselekményeket akkor is, ha azokban erőszakos jelleg vagy genitális szexuális cselekmény nem jelenik meg⁴.

Az alábbiakban bemutatott, 3. számú táblázat a kiszabott ítéletek átlagos hosszát, illetve a visszaesési jellemzőket mutatja. A szexuális bűnelkövetők ítéletének átlagos ideje – tükrözve a bűncselekmények szigorúbb társadalmi megítélését és egyben a börtönön belüli megítélést is – hosszú tartamúnak mondható.

3. számú táblázat: *Az erőszakos elkövetők fogva tartási alapjellemezői*

Elkövetői csoport	Átlag ítélettartam (év)	Első büntényesek aránya az egyes csoportokon belül (%)
18 év feletti áldozata volt	7,9	32,9
18 év alatti áldozata volt	8,7	47,1
14 év alatti áldozata volt	8,1	64

Forrás: BVOP adatai alapján a szerző másodelemzése.

A visszaesési fokozatot azért tartottuk fontosnak bemutatni, mert beszédes mutatója az elkövető kriminális háttérének, továbbá fontos elemzési szempontnak bizonyult a később bemutatott statisztikai és kvalitatív jellegű vizsgálatok során is. Látható, hogy a 18 év feletti áldozattal bíró erőszakos szexuális elkövetők között a legalacsonyabb az első büntényesek aránya, tehát körükben több a visszaeső, míg a 14 év alatti áldozatú elkövetők körében kiemelkedően magas az elsőbüntényesek aránya (64%), kevésbé jellemző a visszaeső elkövetési módot.

4. számú táblázat: *Az erőszakos elkövetők iskolai végzettség szerinti százalékos megoszlása (%)*

	8 osztálynál kevesebb	Befejezett 8 osztály	Szakiskola	Érettségi	Felsőfokú képzettség
18 év feletti áldozata volt	9,89	72,31	11,43	4,40	1,98
18 év alatti áldozata volt	10,05	65,83	17,59	4,02	2,51
14 év alatti áldozata volt	9,29	59,94	19,87	8,97	1,92

Forrás: BVOP adatai alapján a szerző másodelemzése.

4 Btk. 197. § (2)

Végzettség tekintetében alapvetően minden szexuális bűnelkövetői csoportnál a befejezett 8 osztály dominál, de ezen legmagasabb iskolai végzettség leginkább a felnőtt áldozatú elkövetőket jellemzi. Azon szexuális bűnelkövetők körében, akik áldozata 18 évnél fiatalabb, magasabb a szakiskolát végzettek aránya (különösen a 14 év alatti, gyermekkorú áldozattal bírók között), de nem ritka az érettségivel rendelkező elkövető sem.

A fent bemutatott, viszonylag szűk körű témát felölelő leíró statisztikák önmagukban nem sokat mondanak el az elkövetői kör valós különbségeiről. Mindazonáltal az adatok relevanciája abban áll, hogy a teljes elítélti populációra vonatkoznak, és az adatok alátámasztják, és részben magyarázzák is a későbbiekben bemutatott kisebb mintán készült, de szélesebb körű elemzések eredményeit.

A Büntetés-végrehajtási Szervezet belső kutatásai a szexuális bűnelkövetők karakterisztikájára vonatkozóan

A Büntetés-végrehajtási Szervezet régóta foglalkozik a szexuális bűnelkövetők karakterisztikájának és kezelési lehetőségeinek feltérképezésével, elemzésével. Ennek oka részben az érintett bűncselekmények súlyában, negatív társadalmi megítélésében rejlik, mely a büntetés-végrehajtás falain belül is szakmai kihívások elé állítja a szakembereket. A belső szakmai elvárások mellett a jogi körtelmek is előírják ezen tevékenységek irányát, így a Bv. törvény 132. §-ában konkrét elvárásként szerepel meghatározott szexuális bűncselekmények elkövetőinek visszaesési kockázatának mérése, és azok terápiás kezelése⁵.

A kezelési irányok és az elkövetői körrel kapcsolatos mélyebb ismeretek feltárása érdekében az elmúlt években több empirikus vizsgálatot is folytatott a BVOP, mind az elkövetők általános jellemzőire (Drexler & Somogyvári, 2015a), mind a női szexuális bűnelkövetőkre (Drexler & Somogyvári, 2015b; 2015c), illetve a szexuális bűnelkövetők egyes csoportjainak karakterisztikájára vonatkozóan (Somogyvári, 2021).

Az elemzések célja elsősorban az volt, hogy feltárják a szexuális bűnelkövetők heterogén csoportjának jellemzőit, melyek alapján olyan fogvatartotti profilokat lehet felállítani, melyek meghatározzák az elítéltek biztonsági és kezelési

5 Bv. törvény 132. § „[...] a tizennyolcadik életévét be nem töltött sértett ellen elkövetett személy elleni erőszakos bűncselekmény elkövetési körülményeiből a szexuális motívum a kockázatértékelési vizsgálat alapján kimutatható, az elítélt befogadását követően fel kell mérni, hogy fennáll-e a veszélye annak, hogy szabadon bocsátását követően hasonló bűncselekményt fog elkövetni. Ha ennek a lehetősége fennáll, akkor az elítélt részére az állapotára és a kezelés jellegére vonatkozó tájékoztatás mellett – önkéntes részvételi alapon – fel kell ajánlani megfelelő, a visszaesés valószínűségét csökkentő pszichoterápián vagy más foglalkozáson való részvételt.”

szükségeit, valamint támpontul szolgáljanak a kezelési rendszer (URL1) kioldozásához és fejlesztéséhez.

A több alkalmazott célú elemzés közül két irányt emelnénk ki, melyek részleteiben is rávilágítanak az egyes elkövetői csoportok különbségeire. Az első jellemzően a BVOP adatbázisain alapuló – már publikált – kvantitatív kutatások és annak főbb eredményei, míg a második egy – az elérhető bírósági határozatok egy körének kvalitatív feldolgozásán alapuló – elemzés, amely jelen tanulmány keretén belül kerül először publikálásra.

Kvantitatív vizsgálatok

A kvantitatív kutatások közül legfrissebb egy 2021-ben publikált tanulmány, amely már vizsgálati kérdéseiben is nagyban épített a korábban végzett elemzésekre (Somogyvari, 2021). A vizsgálat egy alkalmazott jellegű elemzés volt, mely a szexuális bűnelkövetők csoportjának különbségeit mutatta be, elsősorban a börtönök és a fogva tartás során felmerülő kérdések szemszögéből, az elhelyezést, a biztonságot és a terápiás programok feltételrendszerét meghatározó attribútumokra koncentrálva. A vizsgálatba bevont fogvatartottakat különböző elemzési egységekre bontottuk, és a róluk rendelkezésre álló adatokat is több adatforrásból, a Büntetés-végrehajtási Szervezet saját nyilvántartásából és a Kockázatértékelési és Kezelési Rendszer szélesebb körű adatbázisából nyertük. A kutatás főbb eredményei röviden összefoglalva az alábbiakban ragadhatók meg.

- A visszaesési adatokat, illetve a végrehajtásra váró ítéletek számát tekintve a szexuális bűnelkövetők adatai kedvezőbbek az általános börtönpopulációhoz képest, ahogy a fiatalkori devianciák és a kriminalitás egyéb tényezői (14 éves kor előtti vagy 14 és 18 év közötti alkohol- és drogfogyasztás, kisebb súlyú bűncselekmények elkövetése stb.) kapcsán is. Érdekes különbség, hogy az állami gondozottság a szexuális bűnelkövetői körnél a legmagasabb. A vizsgált változókból kiolvashatóvá vált az is, hogy a szexuális bűnelkövetők közül a gyermekkorú áldozattal szembeni elkövetők markánsan eltérnek minden más vizsgált csoporttól, körükben mind a baráti kör, mind a család börtönviseltsége lényegesen ritkább, míg a drogfogyasztás – a börtönpopulációtól eltérően – elenyésző százalékukra jellemző.
- A börtönön belüli kockázati kategóriákon belül fontos megállapítást nyert, hogy a korábbi vagy börtönön belüli szuicid cselekmény inkább a fiatalkorú sértettel bíró szexuális bűnelkövetők körében volt megfigyelhető, és a leginkább érintett kör ezen belül is a családon belüli fiatalkorúval szembeni

elkövetők csoportja volt (Drexler & Somogyvári, 2015a). Egy másik fontos kockázati faktor az együtt nem működés, illetve a részben ezzel járó rosszabb fegyelmi háttér azonban már a felnőttel szembeni szexuális erőszakot elkövetők, valamint a kontrollcsoport körében volt jellemző.

Összességében az elmúlt évek kvantitatív vizsgálatai által megállapíthatóvá vált, hogy a szexuális bűnelkövetők köre mind az egyéb más erőszakos elkövetőktől jelentősen eltér, mind pedig a fiatal és felnőttkorú sértettekkel bíró elkövetők között markáns különbség figyelhető meg az egyes vizsgált attribútumok mentén. Ezen feltárt különbségek a reintegrációs szükségletek és a börtönön belüli kockázatok szempontjából is megjelentek, így a gyermekkori háttér, a börtönön kívüli és belüli sérülékenység, a beilleszkedési kérdések, az öngyilkossági kockázat, és egyéb területek. Így tehát megalapozottnak tűnik a felvetés, hogy ezen fogvatartotti csoportoknak külön egységként kezelése a szakmailag indokolt eljárás, ugyanakkor a kvantitatív vizsgálatok mellett már a korábbi években is végeztünk kvalitatív jellegű, szöveges elemzéssel járó vizsgálatokat is, az eddig rendelkezésre álló ismereteink mélyítésére.

Kvalitatív vizsgálat

Az elmúlt évek kvalitatív vizsgálatai közül egy nagyobb, még le nem zárult kutatás első fázisának elemeként végzett elemzést kívánunk bemutatni. Ennek során a Bírósági Határozatok Gyűjteményéből ([URL2](#)) kulcsszavas kereséssel leválogatott száz anonimizált bírósági határozatot (ítéletet) vizsgáltunk. A határozatok kiválasztásánál az elemzés első felében nem volt relevanciája sem az ítélet dátumának, sem helyének, kizárólag az elkövetett bűncselekmény kapcsán az erőszakos szexuális elkövetési jellegnek.

Az elemzés lényege volt, hogy esetlegesen olyan kiegészítő információkhoz jussunk, amelyek a korábban bemutatott statisztikákból nem nyerhetők ki, így különösen az elkövetett cselekmény jellege, az elkövető körülményei, és az áldozathoz való viszonya. A határozatokat az alábbi szempontok szerint elemeztük.

- Az elkövetés jellege: azaz a cselekmény folytatódagos-e, hosszabb időtávon át értelmezhető vagy egyszeri alkalom, illetve tervezett-e vagy impulzív, egy adott helyzethez köthető, de szintén egyszeri cselekmény.
- Az erőszak intenzitása, kiterjedtsége: az elemzés első lépésében három al-kategória mentén csoportosítottuk az eseteket.
 - Nem fedezhető fel valós, manifeszt erőszak, mely esetben az elkövető „csak” rábeszéli, ráveszi áldozatát a szexuális cselekményre.

Ez a határozatok alapján, de jogi szempontból is kizárólag gyermekkorú áldozatok esetén értelmezhető kategória.

- Zsarolás, melyben a fizikai erőszak nem valósul meg, de a fellépés vagy a környezet maga erőszakos (például verbális kényszer).
- Fizikai kényszerítés, azaz bántalmazásban megjelenő manifeszt erőszak, ami a lefogástól a szadisztikus erőszakig terjedhet.

A fenti három kategóriát az erősebb együttjárások kimutathatósága okán később összevontuk implicit (nincs vagy maximum verbális erőszak) és explicit (fizikai kényszerítés) erőszak kategóriává.

- Szadisztikus jelleg megjelenése: külön elemzési kategóriaként vizsgáltuk a szadisztikus jelleget, ahol a cselekményt az extrém erőszak vagy kínzás kíséri, melynek jellemzően egy eszköze volt a szexuális erőszak is.
- Indíték, motiváció: a közvetlen indíték jellege alapján vizsgáltuk, hogy a cselekmény maga milyen helyzethez kötődik. Három fő kategória alapján próbáltuk csoportosítani az eseteket:
 - a kiváltó motiváció szexuális indíték;
 - valamilyen impulzív erőszakos cselekmény másodlagos megnyilvánulása a szexuális erőszak;
 - illetve az opportunista elkövetés, azaz valamilyen erőszakos hasznoszerzési céllal elkövetett cselekmény járulékos eleme az erőszak (ide tartozik tipikusan az „öregezés” kapcsán felmerült nemi erőszak).

Az elemzés során később a három kategóriát szintén összevontuk „szexuális” és „járulékos” elkövetői kategóriákat alkotva.

- Kriminális kiterjedtség: ebben a kategóriában figyelembe vettük részben az elkövető előéletét, kriminális karrierjét, illetve, hogy volt-e az aktuális vagy korábban elkövetett bűncselekményeiben más, nem szexuális „járulékos” bűncselekménye. Az elemzés során egy korábbi kutatásunk metodikáját követve (Drexler & Somogyvári, 2015a) indexet készítettünk, melyben kilenc kategóriába soroltuk az elkövetett bűncselekményeket.⁶ Az elemzésben nem foglalkoztunk az elkövetett bűncselekmények számával vagy súlyossági fokával, kizárólag a bűncselekmények megléte volt releváns. Tehát, ha valakinek szerepelt a bűnügyi rekordjában emberölés és kábítószer-kereskedelem, úgy 2 pontot kapott, de szintén 2 pontot kapott az, akit lopásért és testi sértésért ítélték el, habár a cselekményei összességében enyhébb súlyúak. Az indexen így legfeljebb 8 pontot lehetett kapni, ha valaki minden

6 A kategóriák a következők voltak: 0. Kizárólag szexuális bűncselekmény. 1. Emberölés. 2. Súlyos erőszakos. 3. Egyéb erőszakos. 4. Csalás, hamisítás, okirattal visszaélés. 5. Vagyoni jellegű bűncselekmények. 6. Kábítószerrel összefüggő bűncselekmények. 7. Prostitúcióhoz köthető bűncselekmények. 8. Egyéb.

- bűncselekménycsoportban érintett volt. A mintában a legmagasabb pontértékekkel három olyan személy volt, aki tehát összesen öt különböző bűncselekménycsoportban is szerepelt, így az index 0 és 5 közötti skálán mozgott.
- Kiemelt vizsgálati szempont volt – a jogi minősítést is meghatározóan – az áldozat életkora, illetve az áldozat és az elkövető viszonya (ismeretségük szintje), valamint az elkövető és az áldozat szocioökonómiai háttere, depriváltsági szintje.

Az elemzés eredményei

Az elemzésben a fenti szempontok mentén (az általános benyomások értékelése mellett) az egyes tényezők közti együttjárásokat is vizsgáltuk, a kutatás jelen fázisában egyszerű statisztikai összefüggéseket keresve.

Az első elemzési körben az áldozatok életkorát, és az elkövető áldozatokhoz való viszonyát vizsgáltuk, annak kriminális háttere és szociális jellemzői alapján. Ezen vizsgálati körben az alábbi megállapításokra jutottunk.

- Az elkövetők szociális jellemzőit tekintve elmondható, hogy a vizsgált fogvatartottak közel felére jellemző a deprivált szociális háttér, az instabil munkaviszony, az alacsony iskolai végzettség, és az átlag alatti, bizonytalan jövedelem, amit igen alacsony szocioökonómiai státuszként lehet összefoglalni. A sértettek közel felére szintén jellemző a szociális depriváltság, ami felnőtt áldozatoknál kiemelten jellemző.
- Az elkövetők kriminális hátterére jellemző, hogy a családon belüli áldozatoknál az elkövetők zömében első büntényesek, és profiltiszta elkövetés jellemzi őket (tehát korábban nem volt jellemző más bűncselekmény, és a vizsgált cselekménye is tisztán szexuális jellegű), míg a felnőtt áldozatokkal bíró elkövetők esetében ezek a jellemzők teljesen ellentétesek, nagyobb arányban megfigyelhető körükben a visszaesés és a kiterjedt kriminális háttér is.
- A felnőtt áldozatok esetén jellemzőbb a társtettesek jelenléte, akár aktív részesként, akár pszichés támogatásként, míg a gyermekkorú áldozatokkal bíró elkövetők esetén ez elhanyagolható. Amennyiben megfigyelhető ilyen társtettes, akkor is jellemzően családtagok jelennek meg, akár passzív (például anya, aki hagyja, akár maga is de facto áldozat), akár aktív félként (aktív részese az eseményeknek).
- Az erőszak intenzitásának növekedése és a szadisztikus jelleg is a felnőtt áldozatokkal bíró elkövetőknél dominánsabb.

A második vizsgálati körben az erőszak jellegét, a motivációt és az elkövetők-nél tapasztalható kriminalitás kiterjedtségét vizsgáltuk részletesebben. A bírósági határozatok szöveges elemzése, és az eredmények statisztikai összegzése alapján az alábbiakat tudtuk megállapítani.

- A vizsgálatok alapján az erőszakosság (ezen belül a szadisztikus jelleg is) a kriminális kiterjedtséggel pozitív, míg a tisztán szexuális indítékkal negatív korrelációban áll.
- Az elemzés során az erőszakosság jellege és intenzitása mellett a szexuális vagy járulékos indíték és a kriminális kiterjedtség is erős összefüggést mutatott egymással. Azaz nem meglepő módon, de az adatokból jól láthatóan a profiltiszta elkövetés a tisztán szexuális motivációval, míg a szélesebb kriminális kiterjedtség a járulékos elkövetéssel járt együtt.
- A kiterjedt kriminalitással bíró elkövetők – a vizsgált határozatok alapján – jellemzően nem ismerték a sértettet. Ahogy a fentiekben már említésre került, a kriminális kiterjedtség az áldozat korával is összefügg, kiemelkedő értéket az idős áldozatok esetén mutatott. Ezzel ellentétben a profiltiszta megjelenés jellemzően fiatal áldozatokkal szemben figyelhető meg, és ezen elkövetői kör esetén a társtettesség, illetve az impulzív vagy járulékos elkövetés nem jellemző.

A rendelkezésre álló bírósági határozatok alapos szöveges elemzése, majd annak kvantitatív vizsgálata során tehát azt találtuk, hogy az erőszakos szexuális bűnelkövetői kör mélyebben elemezve két jól elkülöníthető elkövetői profilra osztható az egyes vizsgálati elemek mentén. Ezen két elkövetői kört igyekszik összefoglalni az 5. számú táblázat.

5. számú táblázat: *A kvalitatív vizsgálat mentén felállított szexuális bűnelkövetői profilok*

PROFILTISZTA ← KRIMINÁLIS KITERJEDTSÉG → KITERJEDT KRIMINALITÁS	
SZEXUÁLIS	← KÖZVETLEN KIVÁLTÓ INDÍTÉK → JÁRULÉKOS
IMPLICIT	← ERŐSZAK MEGNYILVÁNULÁSÁNAK SZINTJE → EXPLICIT
Egyedüli elkövető Büntetlen Sértettet jellemzően ismeri Jellemzően gyermek az áldozat Az áldozat jobb szocioökonómiai hátterű	Jellemző a társtettesség Büntetett előélet Sértettet ritkábban ismeri Zömében felnőtt, ritkán idős áldozat Az áldozat és elkövető deprivált Sadisztikus jelleg dominánsabb Erőszak repertoárja explicitebb

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

A kvalitatív elemzés során arra jutottunk, hogy az itt kapott eredmények összehasonlíthatóak a statisztikai alapokon nyugvó további vizsgálatainkkal, függetlenül attól, hogy a két típusú vizsgálat más-más adatkörökből táplálkozik. Ugyanakkor az így nyert eredmények jól láthatóan kijelölik a szexuális bűnelkövetők eltérő elhelyezési, biztonsági és kezelési szükségleteit is.

A szexuális bűnelkövetők kezelésének alternatívái, annak hazai lehetőségei és problémái

A szexuális bűnelkövetőkkel kapcsolatos szükségletek a börtönök szempontjából elsődlegesen elhelyezési kérdéseket vetnek fel, amelyek mögött minden, kezelésükkel foglalkozó állam bv. szervezete komoly szakmai döntéseket kell mérlegeljen. A terápiás célok és azok hatékonysága mellett természetesen fontos kérdés, hogy az adott börtön (vagy szervezet) milyen típusú és mértékű erőforrásokat tud mozgósítani akár költségek, akár infrastruktúra, akár személyi állomány terén. Fontos szempont az is, hogy az adott ország jogi és végrehajtási rendszerén belül pontosan kikre fókuszálnak a kezelés során, és azon fogvatartotti kör számára milyen speciális részlegeket, milyen erőforrások felhasználásával célszerű létrehozni (azaz van-e elvi lehetőség szeparált részlegre, van-e elég szakember stb.), illetve milyen módszertant érdemes követni az elhelyezés során.

A kezelés és a fogva tartási kockázatok szempontjából fontos az elhelyezés típusa, melynek kapcsán a döntési pont a többé-kevésbé szeparált és az integrált elhelyezés között mozog. A szeparált elhelyezés előnye a biztonság és a nyugodt környezet, illetve a terápia szempontjából fontos peer support. Hátránya azonban, hogy egyben a tágabb börtönkörnyezet számára is egyértelművé teszi, hogy a részlegben elhelyezett fogvatartottak szexuális bűnelkövetők, ezáltal „célkeresztet” helyezve egy erősen vulnerábilis csoportra (McNaughton & Webster, 2018). A börtönök menedzsmentje szempontjából ugyanakkor az sem mellékes, hogy a szeparált elhelyezés csökkenti a fogvatartotti hierarchia alján elhelyezkedő gyermekmoleesztálókkal szembeni erőszakos cselekmények bekövetkezési valószínűségét, és az ebből származtatható szuicid cselekményeket is.

A kezelési stratégiák, de különösen a terápiás programok kidolgozásának szempontjából szintén fontos kérdés a programokba való bevonhatóság kérdése, melyek kapcsán a bűncselekmény elismerése, és a részvétel önkéntessége az egyik leginkább releváns kérdés.

A bűncselekmény beismerése vagy tagadása széles skálán mozoghat, így benne van a cselekmény relativizálása, a felelősség eltolása, vagy akár a teljes tagadás,

a bűncselekmény elkövetésének el nem ismerése is (Maletzky, 1996), melynek háttérben szintén széles skálán mozgó tényezők állhatnak a valós ártatlanságtól, a pszichológiai szempontú aspektusokon át, a börtönközeghez köthető – a viktimizáció elkerülésére irányuló – gyakorlatias okokig bezárólag. A bűncselekmény beismerése egyrészt a terápiás módszertan szempontjából (Maletzky, 1996) kiemelt jelentőségű, gyakran ez a programokba való bevonás és/vagy bennmaradás feltétele, másrészt egy csoportterápia dinamikáját is rombolja az ellenállás (Schlank & Shaw, 1996). A magas szintű tagadás tehát a terápiás bevonhatóságot és a hatékonyság eredményességét is csökkenti (Maletzky, 1996).

Ennek kapcsán fontos dilemmát jelent a terápia kötelező érvényű jellege. Amennyiben azt kötelezővé teszik, vagy a terápiás programban való együtt nem működésnek komoly szankciói vannak (direkt vagy indirekt módon befolyásolhatja a feltételes szabadlábra bocsátást például), úgy az együttműködés és a beismerés valószínűbben lesz látszólagos és érdekezérelt, ami ellene hathat a terápiás céloknak.

A fenti szakmai szempontok mérlegelése a hazai gyakorlat kialakításánál is fontos lépés volt, melyek nagyban meghatározzák a kezelési programok adta kereteket és lehetőségeket, valamint annak hosszabb távú fenntarthatóságát és eredményességét is.

Hazai elemzési és kezelési módszerek

Ahogy már korábban is említettük a törvényi szabályozás előírja bizonyos szexuális bűncselekmények elkövetői kockázatelemzésének és kezelésének szükségességét a büntetés-végrehajtás keretein belül. A vonatkozó szabályozásra reagálva a szexuális bűnelkövetők kezelésének 2015 óta két fő szakmai iránya került kidolgozásra a BVOP által, melyek 2021-ben kiegészültek egy központosított kockázatbecsléssel is, melyeket az alábbiakban részletesebben bemutatunk.

Kockázatkezelési irányok

Az első kezelési lehetőség egy, a sértett életkorától független, valamennyi bv. intézetben elérhető foglalkozássorozat, melyet a büntetés-végrehajtási intézetek pszichológusai végeznek. A belső szabályzók rendelkezései alapján a szexuális bűnelkövetőknek nyilatkozni kell arról, hogy a visszaesés valószínűségét csökkentő foglalkozássorozaton részt kívánna-e venni. A foglalkozássorozat célja – a visszaesési kockázat csökkentésén túl –, hogy rávilágítson a felelősségükre,

korrigálja a kriminális attitűdjeiket és gondolkodásukat. A foglalkozássorozatra vonatkozó irányelveket belső módszertani segédanyagok segítik. Ez alapján a foglalkozásokat minimálisan tíz alkalomra kell tervezni, egyénileg vagy csoportosan, az alkalmak száma azonban minden esetben igazodik a fogvatartottak szükségleteihez. Amennyiben a foglalkozássorozatba történő csoportos szintű bevonásnak valamilyen akadálya van (akár személyiségbeli, akár biztonsági), az egyéni foglalkozások továbbra is elérhetők.

A kezelési lehetőségek egy másik elérhető módja egy nagyobb lélegzetvételező, komplex kezelési program, a kifejezetten 18 évnél fiatalabb áldozattal bíró elkövetők részére. Ezen program egy legalább nyolc hónapon át tartó intenzív kezelési program, mely jelenleg országosan egy helyen, központosítottan működik. A programban való részvétel feltétele a legalább részleges felelősségvállalás a bűncselekményért, a csoportban való működés képessége, illetve a program elvégzéséhez szükséges intellektuális szint, mivel az főleg kognitív viselkedésterápiás alapokra épül.

A program jelenleg a Budapesti Fegyház és Börtön területén, a Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézet (a továbbiakban: KKMI) által működtetett kivizsgáló és kezelési részlegben működik. A szexuális bűnelkövetők részére felajánlott program tehát önkéntes és szeparált elhelyezést biztosít, szakmai felügyeletért és működtetésért a KKMI felel, ami egyben a fogvatartotti kockázatbecslést és kezelést is felügyeli, ezáltal biztosítva mind az adatok koherenciáját, mind az elemzés és kezelés színtézisét. A részlegnek több pozitív hozadéka is van az elkövetői körre nézve, leginkább a viktimizációs kockázat és az intenzív terápiás hatás miatt. Ezen szeparált elhelyezés tehát Magyarországon a gyermekmoleesztáló elkövetői kört érinti, részben alapozva a tanulmányban bemutatott jelentős különbségekre.

Vizsgálva az önkéntesség és kötelező jelleg kérdését, a magyarországi gyakorlat tehát az önkéntesség mellett tette le a voksát. A kötelező jelleg elsősorban akkor lenne kivitelezhető, ha a bírósági döntés során kitérnének a program elvégzésének kötelező jellegére, valamint, ha a szeparált elhelyezés a fogva tartás teljes időtartamára biztosított lehetne. Ez esetben a tényleges programot megelőzhetné egy felkészítő, érzékenyítő szakasz, ami a tagadás feloldására irányulna.

Szexuális bűnelkövetők kockázatértékelése

A fent bemutatott szexuális bűnelkövetők számára elérhető terápiás lehetőségek mellett 2021 októberétől a Budapesti Fegyház és Börtönben egy már említett, önálló részleg került kialakításra, ahol a KKMI által felügyelt és működtetett,

18 éven aluli sértettel szembeni szexuális bűnelkövetők előzetes központi kivizsgálása, illetve speciális elhelyezése és kezelése történik. A részleg protokollja alapján azon felnőtt, férfi fogvatartottat, akivel szemben az illetékes bíróság a Btk. XIX. fejezete alapján szab ki jogerős, letöltendő szabadságvesztést, és a bűncselekményének áldozata 18 év alatti, annak a KKMI végzi el központi-
lag a kockázatelemző, valamint az egyéb reintegrációs programokat és döntéseket elősegítő vizsgálatait.

A szexuális bűnelkövetőkkel kapcsolatos kivizsgálás eredménye – a fogvatartott általános és fogva tartási kockázataira, különösen a szexuális bűncselekményéhez köthető visszaesési kockázatára figyelemmel – egy a szexuális bűncselekmények és az egyéb erőszakos rendkívüli események megelőzése kapcsán szakmai támogatást nyújtó kockázatértékelési összefoglaló jelentés elkészítése. A kivizsgálások során fel kell mérni a szexuális bűnelkövetők részére felajánlott, a visszaesés valószínűségét csökkentő foglalkozásokra való bevonhatóságot, arra való alkalmasságot és motivációt, illetve a fogvatartott kockázati és protektív tényezőit.

Mindezt a részleg szakemberei komplex adatelemzési módszerekkel, személyes interjúkkal, kérdőívekkel, pszichodiagnosztikai eszközökkel, valamint a Büntetés-végrehajtási Szervezet számára rendelkezésre álló adatbázisok, és a társszakterületekkel történő együttműködések által mérik fel. Az így elkészült összefoglaló értékelésnek számtalan szakmai kérdésre kell kiterjednie, többek között az elvégzett tesztek eredményére, a javasolt kezelési programokra, a bevonhatóságra, az együttműködésre, az agresszivitás kockázatára, és a szakmai véleményekre, illetve kiegészülhet a KKMI által javasolt elhelyezési feltételekkel vagy konkrét letöltőház megjelölésével.

Összegzés

A tanulmányban igyekeztünk átfogó képet adni a szexuális bűnelkövetőkkel kapcsolatos hazai szakmai dilemmákról, a közelmúlt őket érintő fő vizsgálati irányairól és a legfontosabb eredményekről, valamint az ezekre építő kezelési rendszer működéséről.

Az alkalmazott – így a fentebb részleteiben is bemutatott – kutatások keretében a szexuális bűnelkövetők különböző fogvatartotti profiljait kíséreltük meg felállítani, melyek elsődlegesen azonban nem a klasszikus értelemben vett profilalkotói, azaz nyomozati vagy klinikai célokat szolgálnak. A vizsgálatok relevanciája abban rejlik, hogy feltárja a büntetés-végrehajtási szervezetek szempontjából azokat az elkövetői attribútumokat, csoportjellemzőket, melyek

meghatározzák a börtönökön belüli feladatokat, különösen a biztonsági, a kezelési és az elhelyezési aspektusokra fókuszálva.

A büntetés-végrehajtási intézetek biztonsága szempontjából a legfontosabb, hogy biztosítani tudják a biztonságos működést, amiben benne foglaltatik a fogvatartottak személyi állományra és egymásra való veszélyessége, a szuicidumok, fegyelmi események kockázata stb., melyek felmérését segíthetik az ilyen jellegű célzott vizsgálatok.

Fontos hozzáadott értékkel bírnak a kezelési lehetőségek kialakításában is, hiszen a felmért kockázatokra reagálva lehet megállapítani az eltérő és szükséges beavatkozási és kezelési irányokat. Mindez meghatározza a programok jellegét (csoportos vagy egyéni kezelés) és azok irányát (például agressziókezelés vagy más kognitív viselkedésterápián alapuló program) is.

Végül pedig a fenti szempontokat figyelembe véve lehet a fogvatartottak elhelyezési lehetőségeit meghatározni.

Ahhoz, hogy megfelelő szakmai háttérrel lehessen nyújtani a fenti szempontok érvényesítéséhez szükségesek a fogvatartottak karakterisztikájára és az egyes elkövetői körök eredményes kezelésére irányuló alkalmazott kutatások lebonyolítása. A KKMI részben mint a kockázatelemzésért felelős szervezeti elem a szexuális bűnelkövetőkre irányuló vizsgálatokat készítve, részben a kezelés szempontjából végrehajtó szervként is igyekszik az eredményeket és az új típusú módszertanokat beépíteni gyakorlati munkájába.

Felhasznált irodalom

- Aebi, M. F., Tiago, M. M. & Burkhardt, C. (2016). *SPACE I – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations. Survey 2015*. Council of Europe.
- Aebi, M. F., Tiago, M.M., Berger-Kolopp, L. & Burkhardt, C. (2017). *SPACE I – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations. Survey 2016*. Council of Europe.
- Aebi, M. F. & Tiago, M. M. (2018). *SPACE I - 2018 – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations*. Council of Europe.
- Aebi, M. F. & Tiago, M. M. (2020). *SPACE I - 2019 – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations*. Council of Europe.
- Aebi, M. F. & Tiago, M. M. (2021). *SPACE I - 2020 – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations*. Council of Europe.
- Blagden, N., Perrin, C., Smith, S., Gleeson, F. & Gillies, L. (2017). “A different world” exploring and understanding the climate of a recently re-rolled sexual offender prison. *Journal of Sexual Aggression*, 23(2), 151–166. <https://doi.org/10.1080/13552600.2016.1264633>

- Blagden, N., Winder, B. & Hames, C. (2014). "They Treat Us Like Human Beings"—Experiencing a Therapeutic Sex Offenders Prison. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 60(4), 371–396. <https://doi.org/10.1177/0306624x14553227>
- Day, A., Casey, S., Vess, J. & Huisy, G. (2012). Assessing the Therapeutic Climate of Prisons. *Criminal Justice and Behavior*, 39(2), 156–168. <https://doi.org/10.1177/0093854811430476>
- Drexler B. & Somogyvári M. (2015a). A szexuális bűntelkövetők hazai vizsgálata büntetés-végrehajtási statisztikák alapján. *Belügyi Szemle*, 63(3), 65–96. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2015.3.4>
- Drexler B. & Somogyvári M. (2015b). Női szexuális bűntelkövetők I. - Elméleti keretek, tipológiák. *Börtönügyi Szemle*, 34(3), 28–42.
- Drexler B. & Somogyvári M. (2015c). Női szexuális bűntelkövetők II. - Alapadatok, leíró statisztikák. *Börtönügyi Szemle*, 34(4), 1–21.
- Drexler, B. (2015) Featured data for sexual offenders. In Somogyvari, M. (Ed.), *Review of Hungarian Prison Statistics* (pp. 27–37). Hungarian Prison Service Headquarters.
- Grady, M. D. (2009). Sex Offenders Part I: Theories and Models of Etiology, Assessment, and Intervention. *Social Work in Mental Health*, 7(4), 353–371. <https://doi.org/10.1080/15332980802052456>
- Feelgood, S. & Hoyer, J. (2008). Child molester or paedophile? Sociolegal versus psychopathological classification of sexual offenders against children. *Journal of Sexual Aggression*, 14(1), 33–43. <https://doi.org/10.1080/13552600802133860>
- Maletzky, B. M. (1996). Denial of Treatment or Treatment of Denial? *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 8(1), 1–5. <https://doi.org/10.1177/107906329600800101>
- McNaughton Nicholls, C. & Webster, S. (2018). The separated location of prisoners with sexual convictions: Research on the benefits and risks. *Analytical Summary 2018*. Her Majesty's Prison and Probation Service.
- Schlank, A. M. & Shaw, T. (1996). Treating Sexual Offenders Who Deny Their Guilt: A Pilot Study. *Sexual Abuse. A Journal of Research and Treatment*, 8(1), 17–23. <https://doi.org/10.1177/107906329600800103>
- Somogyvari, M. (2021). Sex Offender Characteristics: Analysis Based on a Sample of Hungarian Prisoners. *Journal of Humanities and Social Sciences Studies*, 3(3), 41–54. <https://doi.org/10.32996/jhsss.2021.3.3.6>

A cikkben található online hivatkozások

URL1: „Soha nem fogok meggyógyulni” - a pedofília mint betegség. <https://magyarnarancs.hu/lelek/soha-nem-fogok-meggyogyulni-120767?pageId=44>

URL2: *Bírósági Határozatok Gyűjteménye*. <https://eakta.birosag.hu/anonimizalt-hatarozatok>

Alkalmazott jogszabályok

2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Somogyvári M. (2022). A szexuális bűnelkövetők karakterisztikája, és kezelési lehetőségei büntetés-végrehajtási keretek között. *Belügyi Szemle*, 70(1), 99–117. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.1.7>

Christián László – Erdős Ákos

A rendőri jogalkalmazás társadalmi értékelésének netnográfiai vizsgálata

Netnographic analysis of the social evaluation of law enforcement

Absztrakt

A netnográfia jól alkalmazható, gyors és hatékony kvalitatív kutatási módszer, amely nyilvános online tereket használ adatforrásként, hogy azonosítsa és megértse a gyorsan alakuló és szétbomló, neotörzsek formájában megjelenő felhasználói csoportok kultúráját, gondolkodásmódját, döntési mechanizmusait (Dörnyei & Mitev, 2010b) és attitűdjét a vizsgálat tárgyát illetően.

A vizsgálatunkban alkalmazott netnográfia újszerű lehetőséget biztosít a rendőrség, illetve a rendőrökhöz való társadalmi viszonyulás, a hatósággal és tagjaival kapcsolatos vélemények tanulmányozására. Jelen tanulmányunkban egy konkrét, 2020. májusi rendőri intézkedést követően a közösségi médiában kialakult társadalmi diskurzus kapcsán arra keressük a választ, hogy az állampolgárok miként vélekednek a rendőri intézkedésekről, illetőleg, hogy a rendőrhatalóság tevékenységével kapcsolatos vélemények kialakításában mennyire meghatározók az objektívnek tekinthető szempontok.

Eredményeink azt mutatják, hogy az online közösségi felületeken a rendőri jogalkalmazás, illetve a rendőrség társadalmi értékelése a legritkább esetben történik tárgyilagos módon (6,73%). A vélemények szignifikáns részében (58,35%), a hírközlésben szereplő konkrét cselekményhez tartozó tényeknek valójában nincs meghatározó szerepe. A hozzászólók többsége egyértelműen elfogult az intézkedés alá vont személy vagy a hatóság irányába. A konkrét intézkedésre, a rendőrségre és általában a rendőri tevékenységhez negatívan viszonyuló, az úgynevezett kritikus aldimenzióba tartozók a teljes vizsgálati elemszám közel ötödét (18,13%) adják. Ettől valamivel elmarad azoknak a támogató aldimenzióba sorolható hozzászólóknak az aránya (12,08 %), akik pozitív attitűdökkel viszonyulnak a rendőrséghez, a szervezet tagjaihoz és annak tevékenységéhez.

Az eredmények alapján nagy bizonyossággal állítható, hogy a rendőrséghez vagy a rendőri jogalkalmazáshoz való viszonyulást egy-egy sajtóhír – legyen az bármennyire is tényszerű – nem képes jelentősen befolyásolni, sem pozitív sem negatív irányba.

Kulcsszavak: netnográfia, rendőrség társadalmi megítélése, rendőri tevékenységhez való viszonyulás, rendőri intézkedés, közösségi média

Abstract

Netnography is an adaptable, fast and efficient, qualitative research method that uses public online spaces as data source to identify and understand the culture, mindset, decision-making mechanisms (Dörnyei & Mitev, 2010b) and attitudes of the rapidly evolving and disintegrating internet user groups.

Netnography research method used in our study provides a novel opportunity to study social attitudes of law enforcement and police officers, as well as internet users' opinions about the authority and its members. In this study, we systematically analyse the online discourse around an event occurred in May 2020 in Budapest.

Our results suggest that online community platforms rarely provide objective assessments of law enforcement and social evaluation of the police authority (6,73%). In a significant proportion of the opinions (58,35%), the facts related to the specific act published in the media do not actually play a decisive role. The majority of contributors are clearly biased towards either the individual subject to police measures or the acting authority. Those in the so-called critical sub-dimension, who have negative perception towards the applied measures or the police, makes up nearly the one fifth (18,13%) of the total number of items. The proportion of respondents in the supportive sub-dimension (12,08%) is slightly lower.

Based on the results, it can be stated with a high degree of certainty that the attitude towards the police or law enforcement cannot be significantly influenced by a single press report, neither in positive nor in negative direction.

Keywords: netnography, social perception of police, attitudes towards police, police measures, social media

Bevezetés

2020-ban világszerte több mint 3,6 milliárd ember volt jelen valamilyen közösségi média (social media) felületen. Előrejelzések szerint a közösségimédia-felhasználók száma 2025-re elérheti a 4,41 milliárdot. Az internethasználók átlagosan 144 percet töltenek el naponta valamilyen közösségi felület vagy üzenetküldő applikáció használatával (Clement, 2020). Magyarországon 2018-ban a felnőtt lakosság (16 év feletti) napi átlagos aktív internetezési ideje 3,8 óra volt. Az internetező felnőttek 97%-a heti rendszerességgel használt valamilyen közösségi média szolgáltatást (LinkedIn, Twitter, Pinterest, Videó, InaVideo, Instagram, Google+, YouTube, Facebook, 9gag) (URL2). A 2016-os ifjúsági felmérés eredményei szerint a magyar fiatalok (15–29 éves) körében hétvégén és hétköznap egyaránt a második leggyakrabban előforduló szabadidős elfoglaltság (70%) az internetezés és az IT-eszközök használata. A 15–29 évesek 79%-a tagja valamilyen közösségi oldalnak. A regisztrált fiatalok 80%-a pedig naponta használja ezeket az oldalakat (Bauer et al., 2017).

A közösségi média (social media) és közösségi hálózatok (social network) használata potenciálisan drámai változást képes előidézni az állam és polgárai kapcsolatában (Chew & Eysenbach, 2010; Morozov, 2013). A közösségi média kínálta tömeges információmegosztás lehetősége a társadalmon belül elkerülhetetlenül kihat a közigazgatásra is (de Graaf & Meijer, 2013). A közösségi médiumok és hálózatok megjelenésével egyrészt új típusú konfliktusok jelennek meg a közigazgatás és az állampolgár viszonyában (de Graaf & Meijer, 2019), másrészt újfajta lehetőségek nyíltak meg arra, hogy a nyilvánosságot bevonják a kormányzati döntések és reformok végrehajtásába (Mergel, 2013a). Fontos továbbá, hogy a közösségi felületek megjelenésével addig nem létező kommunikációs csatornák keletkeztek a közigazgatás és a civil lakosság között (Gunawong, 2015).

A közösségi oldalakon keresztül zajló kommunikáció ugyanakkor nemcsak a közigazgatás–állampolgár viszonyban érvényesülhet, hanem fordítva is. Ez a kétirányú csatorna új lehetőségeket is magában foglal, és interakciót generál a felek között. A közösségi felületeken (például Facebook, Twitter) biztosított reakciógombok alkalmazása, a like-ok, megosztások/retweet-ek és megjegyzések, a párbeszéd és visszacsatolás fontos indikátoroknak minősülnek az állampolgár–közigazgatás dimenziójában (Bonsón, Royo, & Ratkai, 2017; Mergel, 2013b). A közösségi média és a közösségi oldalak tehát lehetőséget biztosítanak arra, hogy a civil társadalom egy-egy intézkedés, döntés vagy stratégiai terv kapcsán visszajelezzon az államhatalom szervei számára. Így a közigazgatási szervek közösségi oldalain vagy azok tevékenységével kapcsolatban közölt

cikkek alatt megjelenő kommentek egyfajta informális panaszintézményként funkcionálhatnak.

Az ezredfordulót követően a közösségi oldalak a rendészeti tevékenységet illetően is kiemelt szerephez jutottak. A közösségi média új távlatokat nyitott meg az állampolgárokkal történő kapcsolattartásra. Mindez elsődlegesen a közösségi rendészet filozófiáját követő rendőri szervek számára volt meghatározó, ugyanis azok felismerték, hogy ezen felületek kiváló terepet nyújtanak a rendészeti munkához különösen fontos bizalomépítéshez, az emberek bizalmába férkőzéshez, egyúttal megkérdőjelezhetetlenül az egyik legfontosabb kommunikációs csatornává léptek elő (Christián, 2013). A tradicionális rendészet vertikális, lefelé irányuló kommunikációjával ellentétben a közösségi rendészet sajátossága ugyanis, hogy a rendőrség és az állampolgárok között horizontális, kétirányú kommunikáció zajlik (Greene, 2000; Kappeler & Gaines, 2009). Erre pedig az újszerű médiafelületek kiváló lehetőséget nyújtottak. Érthető tehát, hogy 2013-ban az Egyesült Államok legnagyobb rendőri szerveinek 75%-a már rendelkezett regisztrált közösségi profillal, és rendszeresen használta a három legjelentősebb közösségi oldal – Facebook, Twitter, MySpace – valamelyikét (Lieberman, Koetzle & Sakiyama, 2013). Az Egyesült Királyság rendőri erői szintén sok éve, 2008 óta használják a Facebookot és a Twittert a társadalom tagjaival történő kommunikáció kiemelt eszközeként (Keane, 2016). A Rendőri Vezetők Nemzetközi Szervezetének (International Association of Chiefs of Police, IACP) 2016-os felmérése szerint, a megkérdezett rendőri szervek 96%-a regisztrálva volt valamely közösségi médiafelületen – elsősorban a Facebookon (URL1).

Hazánkban sokkal később jelentkeztek érezhető változások e területen. A rendészeti szakemberek számára ugyanis a decentralizált, polgárközeli közösségi rendészet létrehozása a rendszerváltozás egyik legnagyobb elszalasztott lehetősége maradt (Christián, 2016), ezáltal a közösségi rendészet számára mérvadó innovációk a tradicionális hazai rendészet látóhatárán kívül ragadtak. A „látható”, a társadalmi diskurzusra nyitott rendőrség koncepciója persze idővel hazánkban is megjelent és fontossá vált. A nemzetközi gyakorlattól eltérően azonban a magyar rendőrség még a 2010-es évek közepén sem használta a közösségi oldalakat az állampolgárokkal történő kapcsolattartásra (Less, 2015), így ezt a meghatározó kommunikációs potenciált kihasználatlanul hagyta. A rendvédelmi feladatokat ellátó magyar szervek közül ekkor még csak a katasztrófavédelem rendelkezett hivatalos Facebook-profillal, amelyet 2013 májusában indított el a szervezet (Molnár, 2018). Napjainkra e területen a rendőrség gyakorlatában is történt némi előrelépés, de az egyelőre elmarad a nyugat-európai társhatóságok eredményeitől. A Budapesti Rendőr-főkapitányság (BRFK) közösségi

médiahasználatát vizsgáló kutatás szerint, a BRFK tekintetében még nem válsult meg teljes mértékben a kétoldalú és kétirányú partneri kommunikáció az állampolgárokkal. A vizsgálatot végző kutató szerint a londoni rendőrséggel összevetve a magyar rendőrhatalomnak még sok tennivalója van e téren, de az eddigi eredmények jó alapot adnak a bizakodásra (Uricska, 2020).

A közösségi média olyan interaktív kommunikációs platformok összefoglaló megnevezése, amely lehetővé teszi a különböző ötletek, vélemények, információk és értékek szabad áramlását az internetes felületen keresztül (Csordás, Markos-Kujbus & Gáti, 2014). A hagyományos médiaszolgáltatásokkal (például újság, rádió, internetes hír) ellentétben a közösségi média különlegességét az adja, hogy ez utóbbi kétirányú kommunikációt tesz lehetővé. Ezen keresztül a felhasználóknak lehetősége van személyekről, eseményekről vagy éppen szervezetekről, intézményekről pozitív, semleges vagy negatív verbális, vizuális ingereket közvetíteni. A rendőrség szempontjából a közösségi média használata több okból is meghatározó lehet. Less (2015) szerint: *„A közösségi média a mobil eszközök segítségével lehetővé teszi a vélemények gyors kialakulását, cseréjét és futótűzszerű terjedését. Ez egyrészt hasznos a rendőrség számára, hiszen a megosztott tartalmakat figyelemmel kísérve hasznos információhoz juthat, másrészt veszélyes is lehet rá nézve, hiszen a rendőrséggel kapcsolatos negatív hírek (például egy rendőr elítélhető magatartása) is gyorsan szárnyra kapnak és rövid idő alatt végigfutnak a közösségi hálózatokon, rombolva a rendvédelmi szervezet hírnevét”* (Less, 2015).

A rendőrség tevékenységével összefüggő és a közösségi felületeken megosztott tartalmak véleményezése sokat elárulhat az állampolgároknak a hatósághoz, a hatóság tagjaihoz és azok tevékenységéhez fűződő viszonyulásáról. A rendőrségről szóló hírek kapcsán a felhasználók által előállított tartalomjegyzékek (hozzászólások) narratív egységnek tekinthetők, ezáltal elemzés alá vonhatjuk őket.

Módszertan

Tanulmányunkban kvalitatív elemzési módszerként az online marketing kutatásokban gyakran alkalmazott netnográfia módszertanát alkalmazzuk. A szakirodalmi áttekintés során nem találtunk olyan kutatást, amely korábban a netnográfia módszertana segítségével vizsgálta volna a közösségi oldalak felhasználóinak a rendőrséghez, illetve a rendőri tevékenységhez való viszonyulását. A netnográfia – vagy más néven online etnográfia (Tunçalp & Lê, 2014) – olyan kvalitatív kutatási módszertan, amely az online közösségek tanulmányozását teszi lehetővé alapvetően etnográfiai technikákkal (Kozinets, 2006). A netnográfia

előnye, hogy anélkül férhetünk hozzá szisztematikusan a digitális felületeken természetes, spontán módon zajló beszélgetésekhez, hogy akárcsak közvetve is beavatkoznánk azokba (Csordás & Markos-Kujbus, 2018). A netnográfia előnye továbbá, hogy nem tolakodó, segítségével a kutatók megismerhetik az emberek véleményét, attitűdjeit olyan témákkal kapcsolatban is, amelyek kényesek, mégis fontosak lehetnek. Mindemellett kevésbé költségigényes, az egyéneket saját, természetes közegükben lehet megfigyelni, továbbá a feldolgozandó adatok mindenki számára hozzáférhetők (Dörnyei, 2008).

A netnográfia folyamata összesen öt lépésből épül fel: 1) kulturális entrée kialakítása¹; 2) adatgyűjtés és adatelemzés; 3) hiteles interpretáció (értelmezés); 4) etikus kutatás; 5) visszajelzési lehetőség biztosítása (Kozinets, 2002; 2006). A netnográfia módszertanával zajló vizsgálat tehát alapvetően egy kutatói kérdéseket tisztázó adatgyűjtésből és adatelemzésből áll (Dörnyei, 2008), amelyet hiteles módon és sajátos etikai megfontolásokkal közöl a vizsgálatot végző személy (Janowitz, 2010). A módszertant leíró szakirodalom előírásait követve tanulmányunk elkészítése előtt meghatároztuk azokat a kérdéseket, amelyekre választ szerettünk volna kapni, majd kiválasztottuk és összeállítottuk az elemzésre szolgáló adatok forrását és bázisát.

Mintavételi keretek, mintaválasztási eljárás

Kutatásunkat megelőzően arra voltunk kíváncsiak, hogy az állampolgárok miként vélekednek a rendőri intézkedésekről, illetőleg, hogy a rendőrhatalóság tevékenységével kapcsolatos vélemények kialakításában mennyire meghatározók az objektívnek tekinthető szempontok.

Kutatási kérdéseinkre egy konkrét esemény vizsgálatán keresztül szerettünk volna válaszokat találni. 2020 májusában Budapesten – a Bartók Béla úton – a BRFK rendőrei egy nővel szemben intézkedtek és alkalmaztak kényszerítő eszközt (bilincset), miután az biciklijével szabálytalanul áthaladt a jelzőlámpa piros jelzésén, a rendőri felszólításra nem akart megállni, és ellenállt a rendőri intézkedésnek. Az eseményről felvétel készült, amelyet az Index.hu hírportál 2020. május 16-i cikkében publikált (URL3). Később több hírportál is beszámolt az ügyvel kapcsolatos fejleményekről, amelyek szerint a Központi Nyomozó Ügyészség hivatalos személy elleni erőszak büntette miatt először gyanúsítottként hallgatta ki az intézkedéssel érintett nőt, ezt követően pedig vádat emelt ellene. Az ügyészség szerint a rendőri intézkedésre és a bilincs használatára azután

1 Az elemzésbe bevinni kívánt online felületek meghatározása.

került sor, hogy az érintett az igazoltatás alkalmával valótlán adatokat közölt a rendőrökkel, megpróbálta kivonni magát az intézkedés alól, és közben megkísérelte megütni, illetve meg is rúgta az intézkedőket. A gyanúsítás alkalmával az érintett az ellene felhozott „vádakat” részben el is ismerte (URL4; URL5; URL6; URL7). Ezt követően pedig az ügyészség indítványozta, hogy a bíróság tárgyalás nélkül ítélje felfüggesztett börtönbüntetésre a vádlottat (URL8).

Virág és munkatársai (Virág, Gyurkó & Barabás, 2007) szerint a rendőri tevékenység bemutatásában monopolhelyezettel bíró tömegtájékoztatás óhatatlanul is véleményt közöl és értékítéletet tesz, ezáltal befolyást gyakorol az emberekre. Az állampolgárokhoz elérő információkból tehát, amelyek már eleve átesnek a jogalkalmazás rostáján, a médiumok tovább szelektálnak és egyszerűsítanak. Ezzel párhuzamosan viszont a legtöbbszörnek nincs közvetlen tapasztalata a rendszert, a bűnüldözés világáról, vagy ha mégis, az többnyire elenyésző és semmiképp sem reprezentatív a bűnüldözés egészét tekintve (Vári, 2016). A hírekből fakadó effajta objektivitástorzítást mérséklendő vizsgálatunkban csak azokra a sajtóbeszámolókra – és az azzal összefüggésben született felhasználói hozzászólásokra – fókuszáltunk, amelyekben már a cselekményben érintett felek magatartásának megítélése szempontjából fontos jogi körülmények tisztázottá váltak.

A mintavételi keretet – Papp (2020) nyomán – a legolvasottabb hazai hírportálok, illetve az általuk közölt cikkek alkották. A tíz legtöbb olvasót regisztráló híroldal közül azok kerültek az elemzési keretbe, amelyek beszámoltak a konkrét ügy kapcsán született ügyészségi vizsgálat eredményéről, s ezt nyilvánossá tették hivatalos Facebook-profiljukon. Ez utóbbi feltétel meghatározásakor a szakirodalom által a netnográfiai kutatásba bevonni érdemes csatornák közül azokat az ismertségi hálózatokat, közösségi oldalakat vettük számításba (Dörnyei & Mitev, 2010a), amelyeken a hírportál által megosztott beszámoló kapcsán lehetőség volt arra, hogy az emberek hozzászólásaikban megfogalmazhassák véleményüket az üggyel kapcsolatban. A közösségi oldal kiválasztása úgyszintén a látogatottsági adatokon alapult. A különböző közösségi oldalak látogatottsága tekintetében ugyanis a Facebook áll az első helyen (Bányász, 2017). 2018-ban a magyar felnőttek (16 évnél idősebbek) 89%-a használta legalább heti rendszerességgel a Facebookot (URL2). 2016-ban a regisztrált magyar fiatalok (15–29 éves) 80%-a naponta – 55%-uk naponta többször – jelentkezett fel saját Facebook felületére. Ezzel szemben az Instagram napi felhasználóinak aránya 16%, a Twitteré 12%, a LinkedIn esetében pedig mindössze 6% volt körükben (Bauer et al., 2017).

A vizsgálati mintát tehát a kiválasztott hírportálok hivatalos Facebook-oldalán közzétett, a vizsgált ügy kapcsán született ügyészségi eljárásról/döntésről beszámoló cikkekhez fűzött hozzászólásokból képeztük.

Az általunk is alkalmazott módszertant gyakorta használó területeken született netnográfiai tanulmányok túlnyomó része normál, megfigyelő netnográfian alapszik (Tavakoli & Wijesinghe, 2019). Ennek lényege, hogy a kutatók egyáltalán nem vesznek részt a megfigyelt közösségi interakcióban. A netnográfia ezen formájában a vizsgálatot végző személyek tulajdonképp a „leskelődők, megfigyelők, kémek” („lukers”) egy különleges típusává válnak (Costello, McDermott & Wallace, 2017). Tanulmányunkban mi is a megfigyelő netnográfia módszertanát alkalmaztuk, tekintettel a vizsgált téma érzékeny jellegére. Mindvégig szem előtt tartottuk azokat a kutatásetikai megfontolásokat, amelyeket az ilyen vizsgálatok esetére a szakirodalom meghatároz (Csordás & Markos-Kujbus, 2018; Dörnyei & Mítvel, 2010). Erre tekintettel egyebek mellett minden esetben biztosítottuk a résztvevők (hozzászólók) anonimitását. Az elemzési mintába kerülő hozzászólások számjelet kaptak, kiegészítve azokat a hozzájuk tartozó profil vagy avatár névével (testre szabható, a diskurzusba matricaként beszúrható figura), amennyiben az beazonosítható volt (férfi névvel szereplő hozzászóló – ffi., női névvel szereplő hozzászóló – nő, ismeretlen – ism.).

A vizsgálat tárgyává tett rendőri intézkedésről szóló cikkek kapcsán összesen 1008 hozzászólás született.² A hozzászólások elolvasását és legyűjtését követően az alapsokaságból kizártuk azokat a hozzászólásokat (N = 429), amelyek már nem elérhetők, illetve amelyek közvetve nem a konkrét intézkedésre vagy a rendőri tevékenységre reflektáltak.³ A mintába kerülő 579 hozzászólást ezt követően rendszereztük, majd az esemény, a rendőrök, illetve az intézkedés alá vont személyhez kapcsolódó viszonyulás minősége szerint csoportokba – dimenziókba és aldimenziókba – rendeztük.

A mintában szereplő hozzászólások mintegy harmada (34,8 %) minősült úgynevezett személyeskedésnek (N = 202). A szakirodalomban (Babarczy, 2018) meghatározott szempontok figyelembevételével személyeskedő bejegyzésnek tekintettük azokat a hozzászólásokat, amelyek valamely vitapartner személyében támadják vagy csak annak helyesírását teszik a megszólalások tárgyává. A témával, illetve a cselekmény érintettjeivel közvetlenül foglalkozó pejoratív, durva megjegyzéseket azonban nem személyeskedésként kódoltuk.

2 A legyűjtés időpontja: 2020. augusztus – 2021. május.

3 A vizsgálatból kizárt hozzászólások a hírtortál függetlenségével, szakmaiságával, a kormány egyes döntéseivel, a sajtószabadság helyzetével vagy a demokrácia helyzetével kapcsolatban fogalmaztak meg véleményeket.

Példák:

- „Van egy mondás, miszerint ha mindenki hülye, Te vagy a hülye...Gondold ezt át.” (#9, ffi.)
- „Önre is rá férne egy kis mozgás.” (#25, ffi.)
- „Magának mennyi az IQja?” (#182, nő)
- „A nyelvtan nem jön össze.” (#14, ffi.)

1. számú táblázat: *A mintavételi keret kialakításának menete és a mintába kerülés feltételei*

Mintavételi keret	
2020-ban a tíz leglátogatottabb hírportálok listáján szerepel, továbbá beszámol a vizsgált ügyről	N = 7 (<i>Index.hu; 24.hu; Origo.hu; Blikk.hu; Ripost.hu; Nlc.hu; Hvg.hu</i>)
Hivatalos Facebook-oldalán a cikket megosztotta	N = 5
Mintaválasztás feltételei	
Hozzászólások	N = 1008
Kizárt egységek	N = 429
Teljes minta	N = 579

Forrás: A szerzők saját szerkesztése.

Kódolásukat követően a bejegyzéseket (hozzászólások) az eseményhez, a rendőrhöz, a rendőri tevékenységhez, illetve az intézkedés alá vont személyhez való viszonyulásuk szerint pozitív, negatív, valamint semleges dimenziókban helyezhetjük el. Ezen belül az eseményhez kapcsolódó értékelésekben feltárt aldimenziók a következők voltak.

- × *Kritikus* (n = 105): alapvetően kritikával, kifogásolóan tekint a rendőri intézkedésre és általában a rendőri tevékenységre. A rendőrséghez, a rendőrhöz való viszonyulása negatív.
- ✓ *Támogató* (n = 70): a rendőrség legitimitását, létezésének szükségességét hangsúlyozza. Egyetért az illetén módon való rendőri intézkedésekkel, és indokoltnak tartja a rendőrök határozott fellépését. A rendőrség tevékenységéhez, illetve a hivatásos állományhoz való viszonya kétséget nem ismerő módon pozitív.
- *Tárgyilagos* (n = 39): a cselekményt, a rendőrség tevékenységét, valamint a többi hozzászóló megállapításait, megjegyzéseit objektivitásra törekvő módon, illetve a jogszabályi rendelkezések figyelembevételével értékeli és véleményezi. Sem a rendőrhöz, sem pedig az intézkedés alá vont személyhez

kapcsolódóan nem jelenik meg pozitív vagy negatív viszonyulást kifejező megjegyzés.

- × *Elítélő* (n = 154): a cselekményt az intézkedés alá vont személy felelősségén keresztül, a legtöbb esetben az érintett pejoratív minősítésével értékeli. A rendőri intézkedés legitimitása, a rendőrség munkájának általános értékelése irreleváns a véleményezés szempontjából. A véleményekben egyértelműen az intézkedés alá vont személyhez való negatív viszonyulása tükröződik.
- ✓ *Védelmeső* (n = 9): a cselekményt az intézkedés alá vont személy szemszögéből értékeli. A hozzászólás tartalmában az intézkedés alá vont személyhez fűződő pozitív viszonyulás kap hangsúlyt.

2. számú táblázat: A rendőrökhöz és az intézkedés alá vont személyhez való viszonyulás dimenziói és aldimenziói

	Dimenzió	Aldimenzió	Példaként szolgáló hozzászólások
Rendőrökhöz, rendőri tevékenységhez történő viszonyulás	Negatív viszonyulás	Kritikus	<p>„Gáz a magatartás minősége és a mértéke nem egyenesen arányos a helyzettel.” (#74, nő)</p> <p>„Azért ne higgyünk ám feltétel nélkül a rendőrnek. Semmi bizinyiték nincsen arra hogy megrugta vagy meg akarta rugni bármelyiküket is.” (#162, ffi.)</p> <p>„Dehonesztáló a rendőr. A gond az, hogy a nő polgár, a rendőr pedig tisztet tölt be. Ha te ezt nem érted, akkor a hiba nálad van. 2 nagydarab férfi egy kicsi nő... Az a gond, hogy semmi tiszteletet sugárzó nincs bennük, nem tudnak a rendőrök rendesen viselkedni.” (#170, nő)</p> <p>„Kész vicc a magyar rendőrség! Nőket, gyerekeket részegeket és gyengéket kínoznak és agyonra büntetnek !! A kemény emberektől meg félnek” (#207, ffi.)</p>
	Pozitív viszonyulás	Támogató	<p>„Egy normális világban meg se kérdőjelezzik a rendőrök intézkedéseit, főleg nem egy ilyen picca ügyben! Testkamera: szánalmas!!! Inkább megfelelő jogkör minden hatóságnak, mert már így is egy állatkeretre hasonlít a világunk és ez csak rosszabb lesz a sok liberális barom miatt!!!” (#21, ffi.)</p> <p>„Gratula a srácoknak így kell ezt csinálni, ha valaki egy sima intézkedésnél ekkora paraszt es bunyós pityu verjék is földhöz mit kell energizer nyuszit játszani, egyszerű ha elbasztad viseld a következményeket.” (#64, ffi.)</p> <p>„Alapból azt kell feltételezni, hogy a rendőrnek igaza van. A rendőr nem bánt senkit. Az már baj lenne. A rendőr intézkedik a jogszabályok szerint.” (#99, ffi.)</p> <p>„A magyar rendőröktől azt várom, hogy ha kell, bizony teperjék a géphátetőre a renitenseket.” (#101, ffi.)</p>
Alanyokhoz, eseményhez való viszonyulás	Semleges	Tárgyilagos	<p>„A felvételeken nem látszik a lényeg, ennek kellett, hogy előzménye legyen. Ez így csak rész információ.” (#72, ffi.)</p> <p>„A rendőrön nem kéne lenni kamerának? Mertb az mindent tisztázna.” (#123, ffi.)</p>

Intézkedés alá vont személyhez való viszonyulás	Negatív viszonyulás	Elítélő	„Provokátor, de szerencsére megkapta a kezelést.” (#8, nő) „Hazhoz ment a lofaszert.” (#30, nő) „Visít, mint egy disznó” (#96, ffi.) „Reméljük, hogy tanul belőle a „kedves”, idegbeteg néni!” (#96, ism.) „Idióta egy nő semmiért kötekedett a rendőrökel” (#167, ffi.)
	Pozitív viszonyulás	Védelmező	„esetleg a nő megijedi...” (#147, nő) „Csúnya csúnya biciklis néni bántotta szegény rendőrbácsikat, meg kellett regulázni.” (#124, nő) „két szegény 185 cm magas rendőr megtámadott egy 168 cm nő” (#143, nő)

Forrás: A szerzők saját szerkesztése.

Eredmények

A vizsgálat tárgyát képező eset a hazai rendőri gyakorlatban egyáltalán nem ritka, s egyébiránt közel sem tekinthető olyan súlyúnak, mint az Amerikai Egyesült Államokban ugyanezen időszakban történt Floyd-eset⁴, amely komoly közfelháborodást váltott ki a társadalom tagjaiban nemzeti- és nemzetközi szinten egyaránt (Christián & Erdős, 2021). Az általunk vizsgált cselekmény egyszerűbb megítélését segíti továbbá, hogy az abban részt vevők – rendőrök és az intézkedés alá vont – személyi felelőssége részint tisztázottá vált (URL4). Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy mindezek ellenére az ügyvel kapcsolatban született és elemzés alá vont tartalomjegységek töredéke tekinthető csak tárgyilagosságnak. A tárgyilagosságnak címkézett hozzászólásokban sem a rendőrök, sem pedig az intézkedés alá vont személy minősítésére nem kerül sor. Ezeknek az értékeléseknek a fókuszában kizárólag a cselekmény áll.

Példák:

- „Az intézkedés alól viszont kivonta magát, ez tudomásom szerint olyan tényállás, amire a rendőröknek lépnie kellett. Hogy mennyire állt arányban, azt laikusként eldönteni szerintem nehéz.” (#134, ffi.)
- „Miután áthajtott a piroson, majd nem állt meg az intézkedő rendőrnek, majd nem volt hajlandó igazolni magát, majd ellenállt az intézkedésnek, majd hazudott, majd meg akarta ütni a rendőrt.” (#29, ffi.)
- „A rendőrnek a megkezdett intézkedést be kell fejeznie minden esetben, a polgárnak pedig közre kell működnie, még akkor is, ha ez nem tetszik. Utána

4 Floyd-eset: 2020 májusában a Minnesota állambeli (USA) Minneapolisban egy rendőri intézkedés során egy afroamerikai férfi (George Floyd) életét veszítette. Ezt követően az Egyesült Államok mintegy 2000 városában indultak tüntetések és súlyos zavargások.

meg lehet panaszolni az intézkedést, ha úgy érzi jogsérelem érte. Ezzel csak magának okozott teljesen értelmetlen problémát.” (#185, ffi.)

- *„én nem vitatkoznék, az is felesleges... Vannak ügyvédek, ha esetleg igazam van és nekik nincs” (#291, nő)*
- *„Kérékpárosra is érvényes a kresz szabályok” (#303, ffi.)*
- *„1. Nem megyünk át a piroson. 2. ha átmegyünk és lebukunk akkor felnőttként vállaljuk a következményét. Nem valótlán nevet címet diktálunk be, nem okoskodunk a rendőrrel, nem rugdossuk, és nem ordítunk egy jogos bilincselés miatt mintha ölnének. [...]” (#339, ffi.)*
- *„A nőt intézkedés alá vonták, melynek során nem volt együttműködő, magát nem igazolta, hamis adatokat közölt a rendőrökkel, aminek egyenes következménye az, hogy elő kell állítani. Ennek ellenszegült, és minthogy a megkezdett intézkedést be kell fejezni, a rendőrök végigvitték az intézkedést: az előállításnak ellenszegülő, intézkedés alá vont személyt testi kényszer és bilincs alkalmazásával rakták be a járőrökcsiba, és vitték be az illetékes kapitányságra.” (#552, ffi.)*

A tárgyilagos hozzászólások egy részében kizárólag a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvénynek az intézkedésekre, illetve kényszerítőeszközök alkalmazására vonatkozó részét, vagy a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvénynek a hivatalos személy elleni erőszakról rendelkező passzusát idézték a megszólalók.

A tárgyilagos hozzászólók legtöbbször számolnak azokkal a körülményekkel is, amelyek ebben és az ehhez hasonló helyzetekben objektív módon korlátozzák az érintett felek – az intézkedés alá vont és a hatóság tagja – cselekvését. Különösen ilyennek tekinthető az adott ügy kapcsán alkalmazott szankció tartalma és mértéke, amely jellemzően egy harmadik, független fél értékelésén alapszik.

Példák:

- *„teljesen meg értelek, csak azt nem, hogy ehhez az ítélethez mi köze van a rendőrségnek!!” (#270, ffi.)*
- *„[...] ne keverjük bele a fekete, lesötétített maffia autókat nem ellenőrzőket!! Az egyik, nem jomalap a másokra!!” (#488, ffi.)*

Az e kategóriába sorolt hozzászólások tárgyilagosságát sok esetben a feltételes, illetve kérdő módú megfogalmazások fejezik ki. Az effajta mondatkonstrukciók is elsősorban a cselekményre és nem a cselekvőkre fókuszálnak, miközben számba veszik a történések objektív mérlegeléséhez szükséges egyéb körülmények, illetve jogi szempontból már értékelt bizonyítékok jelentőségét is.

Példák:

- „A kérdés, hogy miért ment at a piroson es allt meg a rendörseg felhivasanak?” !!” (#474, ffi.)
- „Ha tényleg így volt és ez bizonyítható, akkor volt miért.” (#477, ffi.)

Az intézkedés alá vont személyhez való viszonyulás

Az egyes narratív egységek elemzése alapján megállapítható, hogy a legtöbben (26,59%) az elítélők aldimenziójába tartoznak, vagyis hozzászólásaikban az intézkedés alá vont személlyel kapcsolatos negatív attitűdök mutatkoznak. Sok esetben ugyanakkor a negatív viszonyulást kifejező megnyilatkozásban a cselekmény értékelése teljesen irreleváns. Korábbi vizsgálatok szerint a Facebook egyike azon tereknek, ahol különböző témákban arc és név felvállalásával vagy épp e nélkül, különösebb moderálás hiányában fejthetik ki véleményüket a hozzászólók. A felhasználók között kialakuló diskurzusban pedig különböző identitások konstruálódnak (Fazekas & Barabás, 2016). Vizsgálatunkban is megfigyelhető, hogy az intézkedés alá vont személy értékelésén keresztül az elítélő aldimenzióba sorolt hozzászólók különféle identitásokat alakítanak ki. A megkonstruált identitások sajátos perspektíváin keresztül pedig az intézkedés alá vont személy maga is más-más identitást nyer. Megállapításaink szerint a vizsgált cselekmény tehát az elítélők egy részénél identitásközvetítő tényezővé lett, amely révén az intézkedés alá vont személy átlényegül az egyén identitását fenyegető ellenféllé. Ezekben az esetekben az intézkedés alá vont személyhez való viszonyulás minőségét így nem is a cselekményben való szerepvállalása határozza meg, hanem a hozzászóló által megkonstruált identitások szembenállása, összetűközése (2. számú táblázat).

3. számú táblázat: Elítélő hozzászólásokban konstruálódott identitások

Identitáskonstrukciók	Példaként szolgáló hozzászólások
„autós” – „kerékpáros”	<p>„Mi elfogadjuk, befizetjük a büntetést, a bringás meg visít a rendőráutó motorháztetején mint egy malac. Na ez különbség. Sokkal több rendőri intézkedés kellene a bringások ellen!!!” (#24, ffi.)</p> <p>„Remélem az összes szabálytalankodó biciklist megbüntetik. Számtalanszor hajtának ki elém a zebrára.” (#312, nő)</p> <p>„A kerékpárosoknál bevált szokás a piroson áthajtás [...]” (#428, ffi.)</p> <p>„Tudomásul kell venni, Magyarországon, a közlekedés szent tehene a kerékpáros. Persze hogy hisztizik, hogy kivették ebből a szerepből.” (#441, ffi.)</p> <p>„Végre el kell kapni a bunkó bicikliseket is!!! Akkora és olyan bírságokat nekik mint az autósoknak!” (#462, ffi.)</p> <p>„[...] Utalom a bicikliseket.” (#567, ffi.)</p>

Identitáskonstrukciók	Példaként szolgáló hozzászólások
„férfi” – „nő”	<p>„Hát igen, ha valami probléma van, dobd el magad, játszd a szegény ártatlan és sírj olyan gangerővel mint egy felszállni készülő repülő. Női problémamegoldás.” (#46, ffi.)</p> <p>„Pontosan ez a női gondolkodás hitette el vele, hogy mindent megtehet, a rendőrök, a törvények felett áll, mert nő. Megérdemelte” (#184, ffi.)</p> <p>„Sokkal [nőkkel] ez a gond. Aztán csodálkoznak meg visitanak ha a csávóka lekever neki egyet.” (#6, ffi.)</p> <p>„Úristen de buta libák!” (#223, ffi.)</p> <p>„Szemelet váltás kellene Hölgyek! A hivatalos helyen és személyvel szemben nem viselkedtek úgy mint ahogy meg szoktátok a hétköznapi életben. Sajnos nagyon elszaladt viselkedésileg veletek a ló.” (#299, ffi.)</p>
„konzervatív” – „liberális”	<p>„Jó egyébként látni, hogy még a libtartok se állnak ennek a visitó kismalacnak a pártjára” (#66, ism.)</p> <p>„Azt hiszi mindent lehet tipikus libernyák aki azt gondolja mindenki felett áll!” (#202, ffi.)</p> <p>„Tuti libsi, mert sportol!” (#227, ffi.)</p> <p>„Hiszti libsi emanci pu.i. Így járt” (#321, ffi.)</p> <p>„Libsi loyó.” (#572, ffi.)</p>
„józanéletű” – „drogos”	<p>„Hisztis drogos p***a” (#224, ism.)</p> <p>„Keveseb. Koko. No. Problem” (#326, ffi.)</p>

Forrás: A szerzők saját szerkesztése.

Érzékelhető módon az elítélő hozzászólások egy szignifikáns részében a verbális agresszió dominál. A szakirodalom meghatározása szerint a verbális agresszió a nyelvi viselkedésnek azon fajtája, amely mások számára sértő, s mind tartalmilag, mind alakilag deminutív (sértő, lekicsinylő) jellegű közlés (Subosits, 1996). A nyelvi agresszió mint destruktív beszédaktus közvetve vagy közvetlenül, továbbá akarva és akaratlanul egyaránt kihathat a sértettre (Batár, 2009). A verbális agresszió sajátossága, hogy az nem a test vagy az élet, hanem legtöbbször és legáltalánosabban a másik ember énképe ellen irányul (Buda, 1986). A nyelvi agresszió gyakori megjelenési formája a szitokszó (Galgóczi, 2008). Az általunk vizsgált esetben az elítélő megnyilvánulások nagy részét jellemzi a szitokszavak alkalmazásában kifejeződő verbális agresszió.

Példák:

- „Visít, mint egy disznó” (#96, ffi.)
- „A dagadeg visito kocat a rendorautora fektettek” (#152, ffi.)
- „Ez a “nő” egy senkiházi” (#165, ffi.)
- „Idióta egy nő semmiért kötekedett a rendörökel” (#167, ffi.)
- „Hyper pízsi hülye picza” (#226, ffi.)
- „Letöltendő a magát felsőbbrendűnek képzelő hisztis pics. nak” (#241, ffi.).

Egyes hazai vizsgálatok szerint a trágár kifejezések használata az online térben zajló kommunikációban jóval gyakoribb, mint az élő beszédben (Istók, 2018), így nem meglepő, hogy az itt vizsgált hozzászólások egy szignifikáns része is távol áll a klasszikus szépirodalmi nyelvezettől. A nyelvi agressziót jellemző szitokszavak ugyanakkor fontos jelentőséggel bírnak. A durva stílusminősítésű szavak használata (például hülye gyerek) – bár egyes esetekben bizalmi kapcsolatra utal (Domonkosi, 2002) –, és a bennük megnyilvánuló verbális agresszió alapvetően érzelemkifejező szerepet tölt be, nem a tények objektív mérlegelésén alapuló vita kialakulását ösztönzi (Domonkosi, 2008; Galgóczi, 2008).

Rosenberg (2001) elmélete szerint az erőszakos kommunikációban a sértegetés és gorombaság mellett továbbá olyan nyelvi megoldások is fontos szerepet játszanak, mint az összehasonlítgatás, az általánosítás, az erkölcsi ítélkezés, az érzéseinkért való felelősség átruházása vagy a fenyegetés, büntetés. Az elítélő hozzászólók körében a szitokszavak, sértegetések mellett az erőszakos kommunikáció más formái is megjelennek, így különösen a fenyegetés, büntetés, valamint az erkölcsi ítélkezés.

Példák:

1. fenyegetés, büntetés

- „*en minimum jól meg rugdostam volna.*” (#226, ffi.)
- „*Meg kell igazítani a nézését, a járását, csipőjének a ringását. Rajtam múl-na, most művese kezelésre járna*” (#102, ffi.)
- „*Biciklielvonókúrára vele*” (#118, ffi.)
- „*Én a rendőr helyében a rugdosás után, a motorháztetőre a nőnek az arclevontatát belenyomtam volna, hogy megmaradjon az arképe.*” (#115, ffi.)
- „*Hisztéria volt! Kicsit jobban meg kellett volna tekergetni azt a kart.*” (#374, ffi.)

2. erkölcsi ítélkezés

- „*megérdemelte*” (#216, ffi.)
- „*Helyes!!!...meg is érdemli a buntit!*” (#142, ffi.)
- „*[...] Megérdemli, amit kap!*” (#240, nő)
- „*Megérdemli! Bővebben már nem fejttem ki, többször megtettem.*” (#479, nő)

A védelmező aldimenzióba sorolható hozzászólások száma az előzőekhez képest elenyésző, mindössze néhány bejegyzést ($n = 9$) kódoltunk eszerint. A védelmezők kapcsán is helytálló ugyanakkor az a megállapítás, miszerint a tárgyilagos aldimenzióval ellentétben a védelmezők esetében az intézkedés alá vont személyhez való viszonyulás minősége szempontjából az elkövetett cselekmény – illetve ennek részleges beismerése, az ügyészségi tényfeltárás – lényegtelen.

A védelmező hozzászólásokban megjelenő defenzor viszonyulás mindössze a tárgyi cselekmény kapcsán tényszerűen nem igazolható, feltételezett körülményeken alapszik. Az intézkedéssel érintett személyhez való pozitív viszonyulás tehát – hasonlóan az elítélőkhöz – nem tényszerűsége, hanem egyszerű hipotézisen alapszik.

Példák:

- „*esetleg a nő megijedt...*” (#147, nő)
- „*Normalis emberrol beszélunk akinek elborult az agya itt meg mindenki dugna a bortonbe legalabb 5 evre.*” (#265, ffi.)
- „*Nehogy a biciklisek legyen igaza!!!? A tanukat sem hallgatták meg!!!!*” (#330, nő)
- „*A holgy esetleg egy orvos.....a buzgó kozeg vigye hozzá a gyerekét!!!!*” (#429, ffi.)

A rendőrséghez és a rendőrökhöz való viszonyulás

Kutatásunkban az intézkedés alá vont személy és annak viselkedésével kapcsolatos véleményekkel ellentétben, a rendőrség munkájához, illetve a rendőrökhöz való viszonyulás tekintetében markáns kettősség mutatkozik. A rendőri tevékenységhez, illetve az egyenruhásokhoz való viszonyulás dimenziójában ugyanis csaknem ugyanannyi hozzászólást kódoltunk kritikusként, mint támogatóként.

A kritikus hozzászólások túlnyomó többsége a korábban már említett erőszakos kommunikációt jellemző expressziókat és nyelvi megoldásokat tartalmazza. Ennek feltételezett okai az alábbiak szerint foglalhatók össze. A civilizációra jellemző szabály- és hatalomalapú társas szerveződés okán a személyközi interakciókban központi szerepe van a verbális erőszaknak, a szabálykövetésnek és a büntetés-jutalmazás rendszerének (Tihanyi, 2016). Ezek lenyomatai éppúgy megjelennek a családi, munkahelyi kapcsolatokban, mint az állam és polgára viszonyában. A civilizált, jogállamok társadalmában megjelenő közjogi szabályokhoz kötöttség, a formakényszer, a közigazgatás és az ügyfél (állampolgár) közötti kapcsolat ugyanis mind egy sajátos alá-fölé rendeltséget hoz létre (Finszter, 2018). A rendészeti működés mindenkori sajátossága, hogy közhivatalnok-tevékenysége során hatalmi pozícióban áll az állampolgárhoz képest, akaratát pedig szükség esetén akár legitim erőszakkal is kikényszerítheti (Christián, 2012; Erdős, 2020). A rendőr és az állampolgár hierarchikus kapcsolatában ez utóbbi csak igen ritka esetben kerülhet az intézkedővel mellérendelt pozícióba (Erdős, 2021). Ugyanakkor az általunk vizsgált esetben az állampolgárnak lehetősége nyílik arra, hogy a rendőrség és a rendőri tevékenység

szabad, cenzúrázatlan bírálatával maga is hatalmi pozíciót szerezzen, s ezt kihasználva erőszakos kommunikációt folytathat. Az erőszakmentes kommunikáció elméletének terminológiájában ugyanis az erőszak tágabb értelmű, mint a köznapi szóhasználatban. Ez előbbi minden olyan megnyilvánulást erőszakosnak tekint, amely a „jó-rossz” kategóriákat hatalmi pozícióból legitimálja és erősíti (Tihanyi, 2016).

A kritikus aldimenzióba tartozó hozzászólások között az erőszakos kommunikációra jellemző nyelvi megnyilvánulások (Rosenberg, 2001) csaknem mindegyik típusa előfordul (4. számú táblázat). A kritikusok narratívájában gyakori és visszatérő módon jelenik meg az összehasonlítás, amely az ítékezés egy formájának tekinthető (Rosenberg, 2003). A rendészet tevékenységét érő egyik leggyakoribb kritika a hétköznapokban, hogy a rendészeti szervek nem azzal foglalkoznak, amivel – a kritikus véleménye szerint – kellene. Ez a jelenség a centralizált rendőrségek esetén fokozottan jellemző, hiszen ahogy Krémer (2011) fogalmaz: „*a centralizált szervezetben elkerülhetetlen, hogy a rendőrök és az egyes szervezeti egységek érzéketlenné váljanak a kisebb közösségek igényeire és helytelen válaszokat adjanak a problémáikra*” (Krémer, 2011, 220.). Ezzel együtt az összehasonlítás mint kommunikációs eszköz azért is válhat általánossá a rendőrséggel szembeni kritikákban, mert legszélesebb felületen a rendőrség érintkezik a bűnözéssel. A rendőr találkozik a társadalmi együttélés szabályait sértő magatartások legtöbb formájával, az egészen bagatell szabályszegésektől a súlyos büntettekig. A rendőrség feladatrendszerének heterogenitása következképp lehetővé teszi az összehasonlítást.

Példák:

- „*Nem ilyenekkel kellene foglalkozni. Sok gyilkos meg szabadlábon...*” (#155, ffi.)
- „*Ha minden bűnözőt ilyen bravúros gyorsasággal fognának el, akkor talán másképp gondolkodnának az emberek ezzel kapcsolatban.*” (#268, ffi.)
- „*felénk meg van 3 lefóliázott feketemerci a tilosban parkolva, csak kérdezném a rendőr urakat, erre mikor lesznek ilyen bátrak?*” (#391, ffi.)
- „*m richardal is így viselkedtek?*” (#510, ffi.)

A helyzetet tovább bonyolítva, annak is jelentősége lehet, hogy a tág értelemben vett igazságszolgáltatás elsősorban a rendészeti szervek tevékenységén keresztül kapcsolódik az állampolgárokhoz, így az előbbire vonatkozó társadalmi kritika is gyakran utóbbin keresztül csapódik le. Ebből adódóan a rendőrségen sokszor olyan dolgokat is számonkérnek, olyan körülményeket is összehasonlítás tárgyává tesznek, amelyre egyébként a rendészeti szervnek nincs közvetlen ráhatása. Például, hogy az általunk vizsgált hozzászólásokban említett

Kaleta-ügyben⁵ milyen súlyú büntetést kap a vádlott.

Példák:

- „*Kaleta ügyben is így kellett volna intézkedni, de az valahogy elmaradt*” (#61, ffi.)
- „*Veszélyes bűnöző! Kaleta meddig is volt börtönben?*” (#235, ffi)
- „*A Kaletára akkor miért csak felfüggesztetett kért az ügyészség ?????*” (#238, ffi.)
- „*Remélem méltányos büntetést kap mint Kaleta ugye?*” (#301, ffi.)
- „*Akkor meg úszta volna, mint kaleta??*” (#308, ffi.)
- „*biztos többet kap, mint a kaleta*” (#445, nő)

A kritikus aldimenzióba kódolt hozzászólások között gyakori volt az erőszakos kommunikációra jellemző általánosítás és sértegetés is. Az általánosító megjegyzések egyfajta társadalmi előítéletet tükröznek a rendőrséggel szemben. Ez a fajta társadalmi előítélet az általunk vizsgált esetben is megjelenik az elemzett hozzászólások általánosításai nyomán. Az általánosításban megnyilvánuló előítéletes viszonyulás, és az adott témához tartozó rendőri tevékenység értékelése nem áll ok-okozati kapcsolatban. Az előítélet lényege ugyanis, hogy az attitűdöt sokszor nem is a célpont, hanem az egyén belső konfliktusai vagy egyszerűen az attitűdtárgyról alkotott hamis vélekedései hozzák létre (Katz, 1960).

Példák:

- „*Kész vicc a magyar rendőrség! Nőket, gyerekeket részegeket és gyengébekeket kínoznak és agyonra büntetnek!! A kemény emberektől meg félnek*” (#207, ffi.)
- „*[...] ezek a magyar rendőrök csak akkor eredményesek, ha van egy vamzer vagy szerencsájük van... amúgy egy nagy nullák...nekem ez a véleményem...*” (#276, ffi.)
- „*Egy nő ellen kemények. Maradjunk ennyiben. Máskor meg nem lát, nem hall, nem beszél...*” (#409, ffi.)

A sértések, szitokszavak – ahogy az korábban már említett volt – szintén a nyelvi agresszió tipikus megnyilvánulásai, amelyek érzelemkifejező funkciót töltenek be (Galgóczi, 2008). A kritikus aldimenzióba sorolt hozzászólások egy része tartalmilag kizárólag sértéseket foglal magában.

5 Kaleta-ügy: Kaleta Gábor volt perui nagykövét ellen 2020-ban gyermekpornográfia miatt indult büntetőeljárás. Az ügyben eljáró Budai Kerületi Bíróság a vádlottat egy év börtönbüntetésre ítélte, amelynek végrehajtását két év hat hónapra felfüggesztette, továbbá 540 ezer forint megfizetésére kötelezte.

4. számú táblázat: Az erőszakos kommunikáció megnyilvánulása a kritikus aldimenzióban

Összehasonlítgatás	<p>„A gyalogost gázoló bringás retket is megtalálták, remélem” (#31, ffi.) „A cigányok elől meg elfutnak a nagy szteroidos rendőrök. Gáz!!” (#130, ffi.) „ha valaki karddal mászkál az utcán, meg nyíltan lop, csal, hazudik, a rendőr elfordítja a fejét a másik oldalra, mert teli lesz a gatyá.” (#140, ffi.) „Ilyen dolgokra mennek rá, szinte meg halasztanák aki at megy a piroson, amikor komoly ügy van mint pl a móri akkor csak gyorsan rá kenik valakire a csicskások !!!” (#209, ffi.) „Ali Kابدul Haribo meg gyros hús-vágóval hadonászik a rendőrök felé, azok meg beszarva hátrálnak. Dorgálunk és félünk.” (#293, ffi.)</p>
Általánosítás	<p>„Vajon azt miért nem írják meg hogy a hölgy mit nyilatkozott? Személyes tapasztalat. Mocskos korrupt rendszer az egész...” (#161, ffi.) „BRFK utcai allománya mostanában agresszíven lép fel olyanokkal szemben is aki erre koránsem szolgál rá.” (#164, ffi.) „Ez Magyarország” (#229, nő) „Rendőr állam Magyarországon 2020.” (# 256, ffi.)</p>
Erkölcsei ítélkezés	<p>„Ez a protokoll???? Ezt tanítják nekik????” (#157, ffi.) „A rendőr nem tiszteletre méltó.” (#195, nő)</p>
Sértések	<p>„Lassan „koppán a bíró kalapácsa” az ítélet végén, de a két fakabát (ami simán lehet elfogult) tanúvallomásán kívül semmi nincs! [...] nem hatóság elleni erőszak hanem hatósági hatókör túllépést mondnák azaz a két fakabát rossz terembe ült be a moziba! A bírónak meg rossz filmet fűztek be!” (#121, ffi.) „[...] csicskások” (#209, ffi.) „Mocskos karhatalom!” (#217, ffi.) „Féreg rendőrök” (#225, ffi.) „Fidesz maffia” (#222, ffi.) „Bunkó rendőrök, így nem bánunk egy nővel. Két drabális baromállat!!!” (#467, ffi.)</p>
Érzésekért való felelősség átruházása	-
Fenyegetés, büntetés	<p>„Nálam ezek már nem lennének rendőrök.” (#113, ffi.) „Több Több feljelentés és test kamera a rendőrré!!!” (#159, ffi.)</p>

Forrás: A szerzők saját szerkesztése.

A kritikus hozzászólások egy másik részében a felhasználók az erőszakos kommunikációnak olyan burkolt eszközeit használják, mint az irónia. Leech (1989) elmélete szerint a társas kommunikáció során legtöbbször törekszünk arra, hogy az udvariassági elvnek megfelelően kerüljük az agresszív verbális megnyilvánulást. Az irónia viszont a verbális agresszió egyik olyan rejtett formája, amely implikátúra (következtetés) révén alkalmas arra, hogy a beszélő megelőzze az agresszió nyílt manifesztálódását, ezáltal a közlő nem kerül konfliktusba az udvariasság elvével. Az irónia tehát az ártatlanság látszatával fedve válik a támadás eszközévé (Leech, 1989).

Példák:

- „*Le a kalappal, egyre ügyesebbek a rendőreink! El se tudom képzelni milyen hatalmas ügyeket fognak még megoldani. Szívesen ott lennék mikor kitüntetik őket.*” (#27, ffi.)
- „*Csúnya csúnya biciklis néni bántotta szegény rendőrbácsikat, meg kellett regulázni.*” (#124, nő)
- „*Gratulálok a rendőröknek! Miután minden gyilkosságot, betörést, lopást, korrupciót, stb felgonyoltek, eltudtak banni egy piroson athajto biciklis nővel!*” (#137, ffi.)
- „*két szegény 185 cm magas rendőr megtámadott egy 168 cm nő*” (#143, nő)
- „*Ez aztán a bűncselekmény*” (#212, nő)
- „*Gratulálok szép volt. Talán ez a legnagyobb fogás az elmúlt időszakban*” (#300, ffi.)

A kritikusok többségének véleményalkotása tehát a tények interpretálása nélkül történik. A rendőrséghez, illetve a rendőri tevékenységhez való negatív viszonyulást legtöbbször nem az adott intézkedés vagy az intézkedés alá vont személy cselekményének objektivitásra törekvő minősítése alapozza meg.

Az esetek egy kisebb hányadában a kritikusok a rendőrséggel, illetve a rendőri tevékenységgel kapcsolatos véleményalkotásukban az asszertív közlések nyelvi megoldásait alkalmazzák. Thomas Gordon szerint a társas kapcsolatok elkerülhetetlen és szükséges velejárója a konfliktus. „*A konfliktusok minden emberi kapcsolat szerves részét képezik: se nem »jó« se nem »rosszak«.*” (Gordon, 1994). Az asszertív módon zajló közlések sem mentesek tehát szükségyszerűen az értékkülönbségekből származó konfliktusoktól. Az asszertív kommunikátor azonban egészen más módon fogalmazza meg kritikáját (Balázs, Tomesz & H. Varga, 2013). A jól működő emberi kommunikációnak ugyanis mindig két alapvető célja van: egyrészt, hogy megértsük a másikat, másrészt, hogy bennünket is megértsenek mások (Gordon & Burch, 2001). Gordon (1994) elmélete szerint a közléseink akkor lesznek igazán hatékonyak a befogadást illetően, ha – ellentétben az erőszakos kommunikációval – úgynevezett én-üzeneteket (én-közléseket) tartalmaznak. „*Az én-üzenetekben egyrészt a saját érzéseinket, gondolatainkat, másrészt elvárásainkat és igényeinket fogalmazzuk meg. A saját érzéseinkért nem sértődhet meg a másik fél. Az én-üzenetekben sohasem támadunk. Nem hibáztatunk, nem ítélkezünk, nem moralizálunk. Kimondásával nyilvánvalóvá tesszük gondolatainkat, egyben felelősséget is vállalva azokért. Tényszerűen fogalmazunk, még ha ki is fejtjük az érzéseinket*” (Sasfy, 2018). Az én-üzenetek használata

a kritikus közlések alkalmával azért is hasznosabb a verbális erőszak módszereinél, mert könnyebben elősegítik a másik fél változás iránti hajlamát (Gordon, 1994). A kritikus aldimenzióba tartozó hozzászólások ezen kisebb hányada is én-üzenetek használatával fejezi ki véleményét a rendőrséggel, rendőri munkával szemben.

Példák:

- „*Miután hátra tették a kezét, rögtön bilincselni kellett volna és be a kocsiba. De még cseszegették direkt a bepánikolt nő karját. Szerintem ez már nem volt profi, inkább személyes bosszú.*” (#53, nő)
- „*Szerintem ez nem helyes viselkedés egy rendőr részéről egy nővel szemben, nagyon ijesztő lehet egy nő 2 tagbaszakadt férfi számára.*” (#168, nő)
- „*mi a cél, hogy féljenek, vagy megbízzanak a rendőrségben. Bennem bizalmat biztos nem kelt és sok másban. sem.*” (#186, nő)
- „*Meg kellett volna bilincselni, de nem hátra felhúzni a karját...számomra ez volt a durva.*” (#305, nő)
- „*Látjuk az erőszakot, csak pont fordítva! Én a hivatalos személy által elkövetett erőszakot látom!*” (#437, nő)

A kritikusokkal ellentétes aldimenzióba tartozó, támogatóként kódolt narratív egységek szintén nem a tények objektív értékelésén épülnek fel. A támogatók véleményében is erőteljes elfogultság mutatkozik, csakhogy a kritikusokkal ellentétben, ezekben a rendőrség és a rendőrök iránti pozitív viszonyulás fejeződik ki. A közlések jellemvonását illetően ugyanakkor a két aldimenzió nagyon hasonló. A támogatók körében is visszatérő módon találkozunk például az erőszakos kommunikációra jellemző olyan nyelvi megoldásokkal, mint az összehasonlítgatás. Az összehasonlítgatást tartalmazó támogató hozzászólásokban az adott rendőri magatartás pozitív értékelésére a más országok, illetve a maitól jelentősen eltérő történelmi korszak – vélt vagy valós – rendészeti gyakorlatával történő összevetés nyomán kerül sor.

Példák:

- „*Örüljön, hogy leteperték! Amerikába, már zsákban lenne.*” (#206, ffi.)
- „*Az amcsi, német, orosz vagy a holland rendőrök kevesebbért is fejbőlövik helyben.*” (#122, ffi.)
- „*Nincs az az ország, ahol a rendorok ennyi ballepest (hatot, de rugas nélkül is otot) elturnenek.*” (#100, ffi.)
- „*Lehet az USA -ban agyonlövük*” (#42, ffi.)
- „*az USA-ban egy ilyen mutatványért minimum lesokkolják, utána paprika sprével ébresztgetik.*” (#41, ffi.)
- „*Az USA -ba lazán lekezelték volna sokkolóval*” (#279, nő)

- „Egy normális világban meg se kérdőjelezik a rendőrök intézkedéseit, főleg nem egy ilyen picna ügyben! Testkamera: szánalmas!!! Inkább megfelelő jogkör minden hatóságnak, mert már így is egy állatkertre hasonlít a világunk és ez csak rosszabb lesz a sok liberális barom miatt!!!” (#21, ffi.)
- „Meg kellett volna próbálnia az igazoltatás megtagadását /az egyesek által visszasírt/ Kádár rendszerben! Kapott volna a gumibottal...” (#236, ffi.)
- „az én időmben kapott is fülest.csak a mostani nagy demokráciában nem lehet már..” (#416, ffi.)

Jól érzékelhető módon, az összehasonlítgatást alkalmazó támogatók sem a tényeken keresztül értékelik a rendőrséget, illetve a rendőri tevékenységet. Az összehasonlítgatást használó támogatók – ellentétben a kritikusokkal – úgy alkotnak pozitív értékítéletet a rendőri tevékenységről, hogy eközben a rendőri intézkedést kiragadják a saját jogszabályi, kulturális és társadalmi kontextusából.

A támogató hozzászólások másik részében a rendőri hivatás idealizálása, erkölcsi elismerése és feltétlen támogatása jelenik meg. Ezek a narratív tartalmak rendkívül szilárd társadalmi bizalmat fejeznek ki.

Példák:

- „Ha mindeniki úgy viselkedne Magyarországon, mint a rendőri szervek, egy jobb ország lenne. Minden tiszteletem nekik és családjuknak.” (#89, ffi.)
- „Grat a rendőröknek, bár lehettek volna sokkal keményebbek is, de ez sem rossz” (#97, ffi.)
- „PLM azaz Police lifes matter!” (#4, ffi.)
- „Alapból azt kell feltételezni, hogy a rendőrnek igaza van. A rendőr nem bánt senkit. Az már baj lenne. A rendőr intézkedik a jogszabályok szerint.” (#99, ffi.)
- „magnézni pár ember arcát, ha nem lennének rendőrök és anarchia lenne ott, hogy kapálóznának. ha tetszik, ha nem kell a rendőrség szerintem” (#55, ffi.)
- „Nincs az az élethelyzet, hogy egy rendőrt megüssék, mert tudom, hogy én járok szarabbul” (#128, ffi.)
- „Jól tették a rendőrök, amit tettek, még egy füles is ráfért volna amilyen hisztit levágott!” (#415, nő)

A rendőrség iránti bizalom meglepte kétségkívül immanens részét képezi a szervezet hatékony működésének, amellyel a közösség biztonságának megteremtésére törekszik. Az államnak és az egyes rendészeti szervezeteknek ugyanakkor komoly felelőssége van abban, hogy egyfelől tisztában legyen képességeinek határaival és korlátjaival, másfelől, hogy ezek az állampolgárok számára is

világossá váljanak. A modern rendészeti felfogás szerint „*a biztonság létrehozása nem lehet egyetlen ember vagy egy kizárólag erre rendelt szervezet produkciója. A fenyegetések hatásos elhárításához kollektív munkára van szükség, így tehát a biztonság kooperációs termék*” (Finszter, 2018). Ha az állampolgárok számára nem tesszük nyilvánvalóvá a rendészet tevékenységének korlátait, akkor az emberek esetlegesen olyan elvárásokat is megfogalmazznak a rendészeti szervek irányába, amelyek kielégítése azuktól reálisan nem elvárható.

Befejezés

A magyar rendőrök körében végzett egyik korábbi kutatás eredményei szerint a megkérdezett hivatásosok 36%-a érezte úgy, hogy a társadalom közönyös, érdektelen a rendőrökkel szemben. A válaszadóknak pedig közel fele mondta, hogy a civilek elutasítók (33,7%) vagy kifejezetten ellenségesek (12,5%) a rendőrökkel (Vári, 2017). A civilek körében végzett hazai vizsgálatok azonban azt jelzik, hogy a rendőrséggel kapcsolatba kerülő állampolgárok közel 80%-a igenis pozitívan viszonyul a rendőrség munkájához (Christián, 2016). Látható, hogy a rendőrség iránti társadalmi bizalom mérésének eltérő módszerei lehetnek, amelyek más-más megvilágításban mutatják be a vizsgált jelenséget.

A vizsgálatunkban alkalmazott netnográfia újszerű lehetőséget biztosít a rendőrség, illetve a rendőrökhöz való társadalmi viszonyulás, a hatósággal és tagjaival kapcsolatos vélemények tanulmányozására. A netnográfia jól alkalmazható, gyors és hatékony kutatási módszer, amely nyilvános online tereket használ adatforrásként, hogy azonosítsa és megértse a gyorsan alakuló és szétbomló, neotörzsek formájában megjelenő felhasználói csoportok kultúráját, gondolkodásmódját, döntési mechanizmusait (Dörnyei & Mitev, 2010b) és attitűdjét a vizsgálat tárgyát illetően. A netnográfia jellemzően olyan területeken (például marketing, turizmus) alkalmazott módszer, ahol valamilyen termékkel vagy szolgáltatással kapcsolatos fogyasztói tapasztalatok, preferenciák vizsgálata áll a középpontban (Szücs, Lázár & Nagy, 2019). Finszter (2012) szerint „*Tágabb értelemben az egész rendészeti igazgatás tevékenysége felfogható szolgáltatásnak, minthogy az a célja, hogy a jogkövető társadalom részére gondoskodjon a közrend fenntartásáról és a közbiztonság megvédelmezéséről. Ez a felfogás a közbiztonságot, mint nem anyagi jellegű terméket, szolgáltatásként nyújtja a társadalomnak, amely utóbbi cserében fenntartja a rendészetet, anyagi és erkölcsi támogatásban részesíti a rendészeti szerveket*” (Finszter, 2012). Következésképp a rendőrségről mint szolgáltatást nyújtó szervezetről és annak munkájáról alkotott fogyasztói (állampolgári) vélemények, a hozzájuk kapcsolódó

attitűdök vizsgálata nagyon is közel áll a netnográfia módszertanához. Az online térben kialakuló spontán diskurzusok szisztematikus elemzése sokkal árnyaltabb képet nyújthat annál, minthogy az emberek elfogadóan vagy épp elutasítóan viszonyulnak-e a rendőrökhöz, a rendőri intézkedésekhez, illetve a rendőrséghez. Tanulmányunkban egy konkrét rendőri intézkedés kapcsán kialakult online társadalmi diskurzus netnográfiai elemzésén keresztül arra kerestük a választ, hogy az állampolgárok miként vélekednek a rendőrökről, a rendőrség tevékenységéről, továbbá, hogy e vélemények kialakításában mennyire meghatározók a különféle objektív szempontok.

A hozzászólók egymás ellen irányuló személyeskedő megnyilatkozásain túl (34,88%) eredményeink azt mutatják, hogy az online közösségi felületeken a rendőri jogalkalmazás, illetve a rendőrség társadalmi értékelése a legtrikább esetben történik tárgyilagos módon (6,73 %). A vélemények szignifikáns részében a hírközlésben szereplő konkrét cselekményhez tartozó tényeknek valójában nincs meghatározó szerepe. A hozzászólók többsége egyértelműen elfogult az intézkedés alá vont személy vagy a hatóság irányába. A hozzászólások 26,59 %-a az elítélő aldimenzióba sorolható, vagyis az intézkedés alá vont személyhez fűződő negatív attitűd tükröződik bennük, és sokszor rendkívül pejoratív szókészlet jellemzi azokat. Ezzel együtt elhanyagolható a védelmezők aránya (1,55 %), akiknél az intézkedés alá vont személyhez fűződő pozitív viszonyulás kap hangsúlyt.

A rendőrséghez, illetve a rendőri tevékenységhez való pozitív vagy negatív viszonyulás is jobbra független az adott ügy kapcsán világossá tett tényektől. Mindezt kiválóan igazolja, hogy a rendőrséggel (és az intézkedés alá vont állampolgárral) kapcsolatos vélemények többségében olyan tartalmi, nyelvi megoldások dominálnak, mint az általánosítás, az összehasonlítás, az erkölcsi ítékezés, a fenyegetés vagy a sértés. Számos véleményben anélkül fogalmazódik meg értékítélet a rendőrséggel, illetve a rendőrökkel szemben, hogy a hozzászólást indító cselekményben betöltött szerepükre bármiféle utalás történne. A konkrét intézkedésre, a rendőrségre és általában a rendőri tevékenységre alapvetően kritikával, kifogásolóan, sokszor elítélő módon tekintő hozzászólók, az úgynevezett kritikus aldimenzióba tartozók a teljes vizsgálati elemszám 18,13 %-át adják. Ettől valamivel elmarad azoknak a támogató aldimenzióba sorolható hozzászólóknak az aránya (12,08 %), akik a rendőrség és a rendőri intézkedések legitimitását kétségbevonhatatlannak tartják, illetve az attitűd tárgyhoz egyértelműen pozitívan viszonyulnak.

Mindezek alapján nagy bizonyossággal állítható, hogy a rendőrséghez vagy a rendőri jogalkalmazáshoz való viszonyulást egy-egy sajtóhír – legyen az bármennyire is tényszerű – nem képes jelentősen befolyásolni, sem pozitív

sem negatív irányba. Legalábbis, ami az online térben spontán szerveződő közösségeket illeti. Mindez egybevág Miller és munkatársainak (Miller, Davis, Henderson, Markovic & Ortiz, 2003) korábbi megállapításával, amely szerint a rendőrségről szóló sajtóbeszámolók önmagukban nem hatnak érdemben az emberek intézményhez kapcsolódó viszonyulására, kivéve, ha azok valamilyen súlyosabb esetről, botrányról számolnak be.

Az online térben spontán létrejövő közösség vizsgálata alapján levonható legfőbb következtetés, hogy a rendőrséghez és a rendőr tevékenységéhez való viszonyulást elsősorban nem a rendészeti szervről vagy annak jogalkalmazói tevékenységéről szóló beszámolók, hanem nagy valószínűséggel az állampolgárok hatósággal kapcsolatos korábbi közvetlen vagy közvetett tapasztalatai, illetve hiedelmei befolyásolják.

A netnográfia módszertana ezzel együtt segítséget nyújthat abban, hogy újszerű képet kapjunk a rendészeti szervekkel és a rendészeti gyakorlattal kapcsolatos társadalmi kritikákról. A lakossági kritika befogadása pedig növeli a kölcsönös bizalmat és megértést a rendőrség és az állampolgárok között (Denel, Kaptein, Bayerl & Ramirez, 2012), továbbá általuk azonosítani lehetett a rendészeti szervek szelekciós munkamódszereit, és a rendőri intézkedéseket torzító előítéletességet, a lassú reagálás és a nehézkes elérhetőség szervezeti okait (Finszter, 2018).

Felhasznált irodalom

- Babarczy E. (2018). Őcsény a Facebookon: a viták tartalomelemzés. *Médiakutató*, 19(1), 67–75.
- Balázs L., H. Tomesz T. & H. Varga Gy. (2013). *A kommunikáció elmélete és gyakorlata*. Gramma Kiadó.
- Bányász P. (2017). A közösségi média, mint információs hadszíntér speciális tartománya. *Hadmérnök*, 12(2), 108–121.
- Batár L. (2009). *Diskurzusok elemzése nyelvi agresszió szempontjából*. Doktori értekezés, kézirat. Pécsi Tudományegyetem.
- Bauer B., Pillók P., Ruff T., Szabó A., Szanyi F. E. & Székely L. (2017). *Magyar Ifjúság Kutatás 2016*. Új Nemzedék Központ.
- Bonsón, E., Royo, S. & Ratkai, M. (2017). Facebook practices in Western European municipalities: an empirical analysis of activity and citizens' engagement. *Administration and Society*, 49(3), 320–347. <https://doi.org/10.1177/0095399714544945>
- Buda B. (1986). Az agresszió megértésének pszichológiai korlátai. In Csányi V. (Szerk.), *Agresszió az élővilágban* (pp. 183–194). Natura Kiadó.

- Chew, C. & Eysenbach, G. (2010). Pandemics in the Age of Twitter: Content Analysis of Tweets during the 2009 H1N1 Outbreak. *PLOS ONE*, 5(11), e14118. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0014118>
- Christián, L. (2012). Law Enforcement. In Schanda B., Varga, Zs. A. & Csink, L. (Eds.), *The basic law of Hungary: A First Commentary* (pp. 235–242). Clarus Press.
- Christián L. (2013). Miért bíznak a finnek a rendőrségben? Új rendészeti megoldások Finnországból. *Belügyi Szemle*, 61(7-8), 130–142.
- Christián L. (2016). Rendőrség és rendészet. In Jakab A. & Gajduschek Gy. (Szerk.), *A magyar jogrendszer állapota* (pp. 681–707). Magyar Tudományos Akadémia.
- Christián L. & Erdős Á. (2021) Egy tragikus kimenetelű rendőri intézkedéstől a rendőrség koncepcionális újra gondolásáig. *Iustum Aequum Salutare*, 17(2), 11–32.
- Clement, J. (2020). Number of global social network users 2017–2025. *Statista*. <https://www.statista.com/statistics/278414/number-of-worldwide-social-network-users/>
- Costello, L., McDermott, M.-L. & Wallace, R. (2017). Netnography: Range of Practices, Misperceptions, and Missed Opportunities. *International Journal of Qualitative Methods*, 16(1), 1–12. <https://doi.org/10.1177/1609406917700647>
- Csordás T. & Markos-Kujbus É. (2018). Netnográfia – a pozitív és negatív online szájreklám tartalmi tulajdonságai. *Replika*, (1-2), 185–198. <https://doi.org/10.32564/106-107.11>
- Csordás T., Markos-Kujbus É. & Gáti M. (2014). The Attributes Of Social Media as a Strategic Marketing Communications Tool. *Journalism and Mass Communication* 4(1), 48–71.
- de Graaf, G. & Meijer, A. (2013). De nieuwe netwerksamenleving en openbaar bestuur. Wat Landsmeer ons leert over onze bestuurlijke toekomst. *Bestuurskunde*, 22(1), 101–116.
- de Graaf, G. & Meijer, A. (2019). Social media and value conflicts: An explorative study of the Dutch Police. *Public Administration Review*, 79(1), 82–92. <https://doi.org/10.1111/puar.12914>
- Domonkosi Á. (2002). *Megszólítások és beszédpartnerre utaló elemek nyelvhasználatunkban*. A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai, 79, Debreceni Egyetem.
- Denel, S., Kaptein N., Bayerl, P. S. & Ramirez, L. (2012). *Best Practice in Police Social Media Adaptation*. Faunhofer FIT.
- Domonkosi Á. (2008). A nyelvi agresszió szerepe a személyközi viszonylatokban. In Zimányi Á. (Szerk.), *Az agresszió kutatásról interdiszciplináris keretben* (pp. 51–58.). EKF Líceum Kiadó.
- Dörnyei K. (2008). Bioélelmiszer fogyasztási szokások: szegmentálás és a bizalom fontossága. *Marketing & Menedzsment*, 42(4), 34–42.
- Dörnyei K. & Mitev A. (2010a). Netnográfia avagy on-line karosszék-etnográfia a marketing-kutatásban. *Vezetéstudomány*, 41(4), 55–68. <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2010.04.06>
- Dörnyei K. & Mitev A. (2010b). Netnográfia: újradefiniált etnográfia a virtuális világban. In Csépe A. (Szerk.), *Új Marketing Világrend* (pp. 880–890.). Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola.
- Erdős Á. (2020). *Pénzügyőri szolgálati ismeretek*. Magyar Rendészettudományi Társaság.
- Erdős Á. (2021). A rendőri intézkedéssel szembeni ellenszegülés gyakorlati kérdései a bírósági ítéletek tükrében. *Rendőrségi Tanulmányok*, 4(2), 65–94.

- Fazekas N. & Barabás B. (2016). Gender és nyelvi viselkedés az új médiában. *Symbolon*, 17(30), 33–49.
- Finszter G. (2012). *A rendőrség joga*. Országos Rendőr-főkapitányság.
- Finszter G. (2018). *Rendészettan*. Dialóg Campus Kiadó.
- Galgóczi L. (2008). A nyelvi agresszió és diakrón formái a magyarban. In Zimányi Á. (Szerk.), *Az agressziókutatásról interdiszciplináris keretben* (pp. 5–27.). EKF Líceum Kiadó.
- Gordon, T. (1994). *T.E.T: A tanári hatékonyság fejlesztése*. Studium Effektive Kiadó.
- Gordon, T. & Burch, N. (2001). *Emberi kapcsolatok*. Assertiv Kiadó.
- Greene, J. R. (2000). Community Policing in America: Changing the Nature, Structure, and Function of the Police. *Policies, Processes, and Decisions of the Criminal Justice System*, (3), 299–370.
- Gunawong, P. (2015). Open Government and Social Media: A Focus on Transparency. *Social Science Computer Review*, 33(5), 587–598. <https://doi.org/10.1177/0894439314560685>
- Istók B. (2018). Facebook-nyelvhasználat. Normakövetés vagy funkcionális műfajmegkülönböztetés? In Bukor J., Simon Sz. & Vajda K. (Szerk.), *A Selye János Egyetem X. Nemzetközi Tudományos Konferenciájának tanulmánykötete* (pp. 46–85.). Selye János Egyetem.
- Janowitz, K. M. (2010). *Netnography. Doing ethnographic research online: Standards zur Online-Feldforschung*. <https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/10622/ssoar-2010-rez-janowitz.pdf?sequence=1&isAllowed=y&lnkname=ssoar-2010-rez-janowitz.pdf>
- Kappeler, V. E. & Gaines, L. K. (2009). *Community Policing: A Contemporary Perspectives, Fifth Edition*. Mettew Bender & Company.
- Katz, D. (1960). The Functional Approach to the Study of Attitudes. *The Public Opinion Quarterly*, 24(2), 163–204. <https://doi.org/10.1086/266945>
- Keane, N. J. (2016). Police use of social media to support community engagement – It’s rise in police practice in the UK. In Nogala, D., Mesko, G., Fiquet, J-M., Kersten, J., Neidhardt, K. & Görgen, T. (Eds.), *European Police Science and Research Bulletin: Policing civil societies in times of economic constraints* (pp. 101–105). Publications Office of the European Union.
- Kozinets, R. V. (2002). The Field Behind the Screen: Using Netnography For Marketing Research in Online Communities. *Journal of Marketing Research*, 39(1), 61–72. <https://doi.org/10.1509/jmkr.39.1.61.18935>
- Kozinets, R. V. (2006). Netnography 2.0. In Belk, R. W. (Ed.), *Handbook Of Qualitative Research Methods in Marketing* (pp. 129–142.). Edward Elgar Publishing.
- Krémer F. (2011). A biztonság intézménye és a rendőrség. *Replika*, 74, 205–203.
- Leech, G. N. (1989). *Principles of Pragmatics*. Longman.
- Less F. (2015). A közösségi hálózatok és a közösségi rendőrség kapcsolata (Mi keresni valója van a rendőrségnek a Facebookon?). *Nemzetbiztonsági Szemle*, 3(1), 26–51.
- Lieberman, J. D., Koetzle, D. & Sakiyama, M. (2013) Police Departments’ Use of Facebook: Patterns and Policy Issues. *Policy Quarterly*, 16(4), 438–462. <https://doi.org/10.1177/1098611113495049>

- Mergel, I. (2013a). Social Media Adoption and Resulting Tactics in the u.S. Federal Government. *Government Information Quarterly*, 30(2), 123–130. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2012.12.004>
- Mergel, I. (2013b). A framework for interpreting social media interactions in the public sector. *Government Information Quarterly*, 30(4), 327–334. <https://doi.org/10.1177/1098611113495049>
- Miller, J., Davis, R. C., Henderson, N. J., Markovic, J. & Ortiz, C. W. (2003). *Public Opinions of the Police: The Influence of Friends, Family, and News Media*. Vera Institute of Justice.
- Molnár K. (2018). *Rendészeti kommunikáció – a média tükrében*. Dialóg Campus Kiadó.
- Morozov, E. (2013). *To Save Everything, Click Here: Technology, Solutionism and the Urge to Solve Problems That Don't Exist*. Allen Lane.
- Papp G. (2020). A leglátogatottabb magyar weboldalak listája 2020-ban. *Plant-Web Stúdió*. <https://honlapkeszites-mb.hu/a-leglatogatottabb-magyar-weboldalak/>
- Rosenberg, M. B. (2001). *A szavak ablakok vagy falak – erőszakmentes kommunikáció*. Agykontroll Kft.
- Rosenberg, M. B. (2003). *Nonviolent communication: A Language of Life. 2nd Edition*. Puddle Dancer Press.
- Sasfy Gy. Z. (2018). *Konfliktuskezelés, stresszkezelés*. Dialóg Campus Kiadó.
- Szücs K., Lázár E. & Nagy Á. (2019). Netnográfia alkalmazása a turizmus kutatásban. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok*, 4(4), 32–40. <https://doi.org/10.15170/TVT.2019.04.04.04>
- Tavakoli, R. & Wijesinghe, S. N. R.. (2019). The evolution of the web and netnography in tourism: A systematic review. *Tourism Management Perspectives*, 29, 48–55. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2018.10.008>
- Tihanyi B. T. (2016). Egészség, életmód, társas élet az evolúció és civilizáció tükrében. In Csibi M. & Csibi S. (Szerk.), *Aktuális kérdések és alkalmazások az orvosi pszichológiai területéről* (pp. 223–237.). Ábel Kiadó.
- Tunçalp, D. & Lê, P. L. (2014). (Re)Locating boundaries: a systematic review of online ethnography. *Journal of Organizational Ethnography*, 3(1), 59–79. <https://doi.org/10.1108/JOE-11-2012-0048>
- Uricska E. (2020). Közösségi rendszet – közösségi oldalak? Elméleti háttér a rendészeti digitális fogalmának bevezetése. *Magyar Rendészet*, 20(2), 153–168. <https://doi.org/10.32577/mr.2020.2.8>
- Vári V. (2016). A média és a rendőrség iránít bízalom. *Magyar Rendészet*, 16(4), 73–89.
- Vári V. (2017). Empirikus kutatás a rendőrök körében a civil-rendőr viszonyról, a statisztikai szemléletről és a bűnüldözés hatékonyságáról. In Christján L. (Szerk.), *Rendészettudományi kutatások* (pp. 151–166). Dialóg Campus Kiadó.
- Virág Gy., Gyurkó Sz. & Barabás A. T. (2007). „Halál egyenes adásban” – a büntető igazságszolgáltatás megjelenése a tömegkommunikációban. Egy kutatás margójára. In Both E. & Deres P. (Szerk.), *Kriminológiai Közlemények 64* (pp. 127–154.). Magyar Kriminológiai Társaság.

A cikkben található online hivatkozások

- URL1: *IACP (2016) IACP Social Media Survey, IACP.* <http://www.urban.org/sites/default/files/publication/88661/2016-law-enforcement-use-of-social-media-survey.pdf>
- URL2: *Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság, NMHH (2018) Lakossági internethasználat: online piackutatás 2018. Kutatási jelentés.* https://nmhh.hu/dokumentum/202180/lakossagi-internethasznalat_2018.pdf
- URL3: *Áthajtott a piroson, majd rendőrautóra tepertek egy biciklis nőt Budapesten.* https://index.hu/belfold/2020/05/16/athajtott_a_piroson_majd_rendorautora_tepertek_egy_biciklis_not_budapesten/
- URL4: *Kerékpáros nőt bilincselő rendőrök videója: vírusként terjedt a felvétel, most itt az eredmény a Bartók Béla úti, emlékezetes ügyben.* <https://www.blikk.hu/aktualis/krimi/kerekparos-no-piroson-athajtott-rendor-bilincs-ugyeszseg-gyanusított/3rpl8qj>
- URL5: *Kihallgatták a nőt, akit a rendőrautóra tepertek, miután áthajtott a piroson.* https://index.hu/belfold/2020/07/13/piroson_athajtott_biciklis_no_rendorautora_tepert_kihallgatas/?fbclid=IwAR0kfK86VHbDYWWi9sA_YKKILMblDM9ur25sYLNrtv2Ku_9r_-xBI3_o8zM
- URL6: *Megvan a kivizsgálás eredménye a Bartók Béla úti megbilincselte biciklis nő ügyében.* <https://nlc.hu/ezvan/20200713/biciklis-no-rendor-bilincs-bartok-bela-ut/>
- URL7: *Gyanúsított lett a kerékpáros, akit megbilincseltek a Bartók Béla úton.* https://hvg.hu/itthon/20200713_kerekparos_Bartok_Bela_ut_gyanusított?fbclid=IwAR0MivwVmg9Fv9F45XjvmqnvGj4j8A9VBnD5SgYVVUECWkpQ-KdusKBXzI
- URL8: *Vádat emeltek a rendőrökre támadó biciklis nő ellen.* <https://www.origo.hu/itthon/20200805-felfuggesztett-bortonbunteszt-kert-az-ugyeszseg-a-rendorokre-tamado-biciklis-nore.html>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Christián L. & Erdős Á. (2022). A rendőri jogalkalmazás társadalmi értékelésének netnográfiai vizsgálata. *Belügyi Szemle*, 70(1), 119–147. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.1.8>

Füstös Mónika

A feljelentési hajlandóság és a rendőrségbe vetett bizalom összefüggései.

Szisztematikus szakirodalmi áttekintés a Web of Science alapján

**Trust in the police and willingness to report crimes.
A systematic literature review based on Web of Science**

Absztrakt

A rendőrségbe vetett bizalom és a feljelentési hajlandóság közötti kapcsolatot a szakirodalom sokáig evidensnek vette, annak ellenére, hogy ezt kevés empirikus kutatás támasztotta alá. Az elmúlt néhány évben azonban a kutatók figyelmét felkeltette a téma, világszerte egyre több kutatásról publikálnak eredményeket. Ez a tanulmány az eddig angol nyelven megjelent kutatások eredményeit összegzi, és tudományometriai szempontból is megvizsgálja azokat. A Web of Science keresőjét használva, összesen 41 olyan angol nyelvű, 1975 és 2020 között megjelent kutatást találtam, amely a két fogalom közötti kapcsolatot vizsgálja. Ezeket elemezve kiderült, hogy az elmúlt öt évben megugrott a téma iránti érdeklődés, elsősorban a kriminológia, másrészt a jog és társadalomtudományok terén. Kiderült az is, hogy a gazdaságilag fejlett országokban publikálnak a leggyakrabban, ezen belül is az angolszász országok vannak az élbolyban. Az is láthatóvá vált, hogy az eredmények jelentős szórást mutatnak, igaz jóval több az olyan kutatás, amely a két fogalom közötti kapcsolatot igazolja, s szép számmal akad olyan is, amely ennek éppen ellentmond. A kutatásból úgy tűnik a megosztó eredmények sem a gazdasági fejlettséggel, sem azzal nem mutatnak összefüggést, hogy a tanulmány mikor jelent meg. Annak érdekében, hogy a rendőrségbe vetett bizalom és a feljelentési hajlandóság közötti összefüggéseket megérthessük, az összefüggést kvalitatív módszerekkel, illetve az erre a célra létrehozott kérdőívvel is szükséges lenne kutatni.

Kulcsszavak: rendőrség, bizalom, feljelentési hajlandóság, kutatás, tudomány-metria

Abstract

For many years criminology has assumed that the more victims trust the police, the more they will be willing to report crimes. Yet, the relationship between trust in the police and victims' willingness to report has rarely been considered empirically. In the last few years, however, the topic has been attracting more and more attention worldwide. This study reviews the articles published on this topic in English so far and examines them from the perspective of scientific metrics, including the numerical distribution of the correlation. Using the search function of Web of Science, a total of 41 articles were found published between 1975 and 2020 that studied the relationship between the two concepts. Analysing these, it has emerged that research interest in the subject has increased over the past five years, primarily in criminology, but also in the fields of law and social sciences. The results also show that most researches comes from economically more developed regions, mainly Anglo-Saxon areas. The main finding of this article is that the research results are inconsistent. Although most researches confirms the relationship between trust in the police and willingness to report crimes, there are many studies that contradict this. Furthermore, the controversial results do not seem to correlate with the level of economic development nor with the date when the research was published. Therefore, the relationship between trust in the police and the willingness to report crimes should also be researched using qualitative methods in order to gain a deeper understanding of this complex topic, and questionnaires should be designed specifically for this purpose.

Keywords: police, trust, willingness to report, research, science metrics

Bevezetés

A kriminológusokat régóta foglalkoztatja, hogy miért tesznek egyes áldozatok feljelentést, míg mások úgy döntenek, hogy nem értesítik a rendőrséget, amikor bűncselekményt követnek el ellenük (Block, 1974; Skogan, 1976; Skogan, 1984). Ez a tudás nemcsak elméleti szempontból fontos, hanem gyakorlati, a rendőrség működését meghatározó szempontok miatt is. Elméleti szinten fontos, hiszen addig nem ismerjük a bűnözés teljes valóságát, amíg a látenciában maradt esetekről nincsenek ismereteink, gyakorlati szinten pedig fontos a rendőrség mindennapos működése szempontjából megismerni azokat az okokat, amelyek a feljelentés melletti döntésben szerepet játszanak, hiszen a rendőrség munkáját ehhez lehet

igazítani. A látenciakutatásokból néhány fontos okot egyértelműen sikerült azonosítani, ilyen például a vagyoni elleni bűncselekmények esetében a biztosítás, mint erős ösztönző, de erős szignifikáns összefüggést mutat például a bűncselekmény áldozat által érzékelt komolysága is; minél súlyosabbnak érzékeli az ellene elkövetett bűncselekményt, annál valószínűbb, hogy feljelentést tesz (Skogan, 1984). A kriminológiai szakirodalom hosszú ideig evidensnek vette a rendőrségbe vetett bizalom és a feljelentési hajlandóság közötti kapcsolatot is (Kääriäinen & Sirén, 2011), korábban azonban csak szórványosan kutatták az összefüggést empirikus módszerekkel (Fishman, 1979; Bennett & Wiegand, 1994; Sunshine & Tyler, 2003; Goudriaan, Lynch & Nieuwbeerta, 2004; Goudriaan, Wittebrood & Nieuwbeerta, 2006; Davis & Hendricks, 2007; Tyler & Fagan, 2008; Tankebe, 2009; Slocum, Taylor, Brick & Esbensen, 2010; Tyler, Schulhofer & Huq, 2010). Az elmúlt öt-tíz évben azonban egyre több kutatás jelent meg a témát vizsgálva (Kääriäinen & Sirén, 2011; Murphy & Cherney, 2011; Kochel, Parks & Mastroski, 2013; Semukhina, 2014; Murphy & Barkworth, 2014; Sargeant, Murphy & Cherney, 2014; Tsushima & Hamai, 2015; Kruger et al., 2016; Tyler, 2001; Tankebe, 2016; Van Damme, 2016; Karakus, 2017; Khondaker, Wu & Lambert, 2017; Murphy et al., 2017; Slocum, 2018; Wiedlitzka, Mazerolle, Fay-Ramirez & Miles-Johnson, 2018; Boateng, 2018; Murphy & Mazerolle, 2018; Griffiths, 2018; Elntib, Nass, Ioannou, Ryan & Christiansen, 2018; Özaşçılar, Narlı, N & Öztürk, 2018; Sun, Li, Wu & Hu, 2018; Kwak, Dierenfeldt & McNeeley, 2019; Rengifo, Slocum & Chillar, 2019; Tankebe, 2019; Murphy, Cherney & Teston, 2019; Tankebe, 2019; Murphy, Madon & Cherney, 2020; Pösch, Jackson, Bradford & Macqueen, 2020; Li, Sun, Wu & Liu, 2020; Lee & Cho, 2020a, 2020b; Jackson et al., 2020). Ezen írás célja, hogy a témában született angol nyelvű kutatási eredményeket szisztematikusan feldolgozza, (1) rávilágítva, hogy kik, mikor és hol vizsgálták a feljelentési hajlandóság és a rendőrségbe vetett bizalom kérdését; és (2) megvizsgálva milyen eredményre jutottak ezek a kutatások. A cikk tehát a tématerület statisztikai elemzését mutatja be.

Módszertan

Annak érdekében, hogy a kutatási eredmények feldolgozottsága szisztematikus legyen, szigorú módszertant követve gyűjtöttem össze a vizsgált cikkeket. Ehhez a Web of Sciences (WoS) keresőjét alkalmaztam. A WoS egy előfizetésen alapuló weboldal, amely hozzáférést biztosít több olyan adatbázishoz, amelyek különféle tudományterületen kínálnak tudományos igényű kutatási cikkeket. Az oldal kiválóan alkalmas a hivatkozások és publikációk keresésére és mérésére.

Az oldal hasonlóan működik, mint a Google Scholar, annál azonban rendszerezettebb (például több szűrési lehetőség) keresést tesz lehetővé, továbbá fontos szempont, hogy adatbázisa csak referált műveket tartalmaz. A szakirodalmi áttekintéshez 1975 és 2020 között megjelent angol nyelvű tanulmányok között kerestem, úgy, hogy a témát jelöltem meg keresési körnek. Ez azt jelenti, hogy a keresőmotor nem csupán az egyes cikkek címeiben, hanem egész tartalmában kereste az általam megadott kereső szavakat, kifejezéseket.

A kutatás során kvantitatív módszerekkel vizsgáltam az alábbi változókat: megjelenés éve, kutatás helyszíne, legtöbbet publikáló szerzők, megjelentető folyóiratok, tudományterület. Ezen adatok birtokában általános képet kaphatunk a két fogalom kapcsolatát kutató alapvető tendenciákról és a tudánymetriai helyzetéről is. A kutatás során a fő vizsgálati szempont továbbá az volt, hogy meghatározom, hogy a feljelentési hajlandóság és a rendőrségbe vetett bizalom között milyen jellegű összefüggés van, vagyis a kutatási cikkeket tartalmilag is megvizsgáltam, majd a korrelációk számszerűtlen megoszlását bemutatom.

A keresőszavak

A módszertani keretek meghatározása során az egyik fontos lépés a releváns keresőszavak és kifejezések meghatározása volt. Nem volt ugyanis elégséges a legegyszerűbb kifejezések használata, mert például a rendőrségbe vetett bizalom (trust in police) és a feljelentési hajlandóság (willingness to report) kifejezésekre együtt keresve (AND paranccsal) a WoS keresője mindössze két találatot (Murphy & Mazerolle, 2018; Sulkowski, 2011) ad ki. A leggyakrabban használt szinonimák, kifejezések, fogalmak az angol nyelvű szakirodalomban a rendőrségbe vetett bizalomra a következők: trust in police; confidence in police; victims' perceptions of police performance; procedural justice; procedural fairness; instrumental justice; instrumental fairness; effectiveness; victim satisfaction; attitudes toward the police; attitude towards law enforcement. A leggyakoribb kifejezések a feljelentési hajlandóság kifejezésre vagy ahelyett használt rokon fogalmak a következők: unreported crimes; crime reporting; notification; willingness to report; cooperation with the police.

Ezek a kifejezések összesen 55 féle keresési kombinációt jelentenek az AND parancs használatával, egy-egy keresés tehát így nézett ki: „trust in police” AND „unreported crimes”. Az összes ilyen keresési kombinációt figyelembe véve a keresőszavak közül néhány (procedural justice, effectiveness, cooperation with the police) nagyon sikeresnek bizonyult, vagyis sok találatot sikerült a használatukkal elérni, míg néhány teljesen feleslegesnek (unreported crimes, instrumental justice; instrumental fairness, attitude towards law enforcement), mivel semmilyen kombinációban sem adtak egyetlen találatot sem.

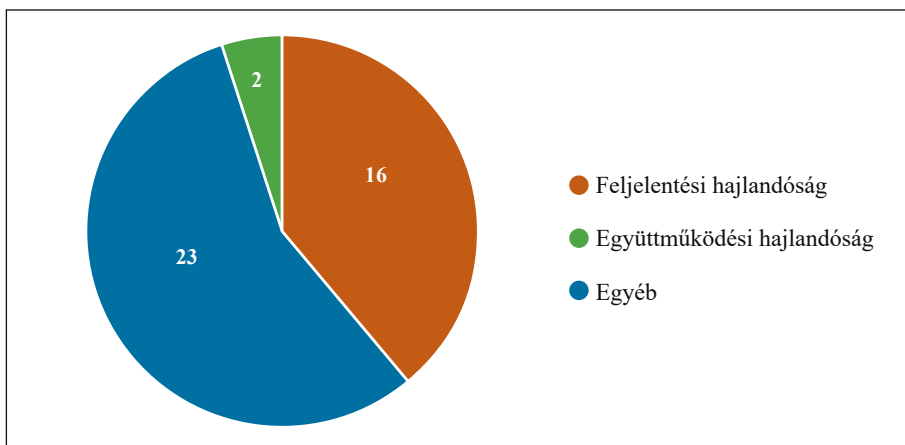
Kategorizálás

Az összes kombináció szisztematikus feldolgozása után több, mint száz kutatási cikket adott ki a WoS keresője. A gyűjtés 2020 decemberében zárult le, így a később, a témában megjelenő cikkek már nem kerültek be az elemzésbe. Voltak olyan cikkek, amelyek témájuk alapján azonnal kiestek, vagyis a kutatás szempontjából nem releváns kategóriába kerültek, voltak azonban olyanok is, amelyek látszólag érintették a témákat, ugyanakkor nem a két fogalom kapcsolatát vizsgálták, sőt néhány olyan cikket is kiadott a kereső, amely érintette a két fogalom közötti kapcsolat témáját, de nem saját kutatáson alapult a kapcsolat vizsgálata, hanem másik kutatásra hivatkozott. Miután ezen szempontok alapján kiválogattam a kutatás szempontjából releváns és nem releváns cikkeket, 41 tanulmány került az elemzendő cikkek kategóriába, amelyeket egyrészt a WoS által rendelkezésre álló adatok, másrészt saját adatbázis készítésével elemeztem. Ez az adatbázis az összes elemzett cikk elolvasása után készült, és összegezte a szerzők nevét, a publikálás évét, az adatfelvétel helyszínét, az adott cikk fogalomhasználatát, a használt módszereket és az eredményeket.

Fogalmak

A vizsgált kutatási cikkekben a szerzők különböző fogalmakat használnak. Az együttműködési hajlandóság és a feljelentési hajlandóság között alapvetően az a különbség, hogy előbbi tágabb fogalom, ide sorolják azt is, ha valaki telefonon jelent egy bűncselekményt, információt ad a rendőrségnek, vagy ha a rendőrség megkéri rá együttműködni, segíti a rendőrség munkáját (Sargeant et al., 2014). A kutatók a fogalmakat vegyesen használják: az együttműködési hajlandóság fogalmát a vizsgált kutatások többezt használták, mint a feljelentési hajlandóságot.

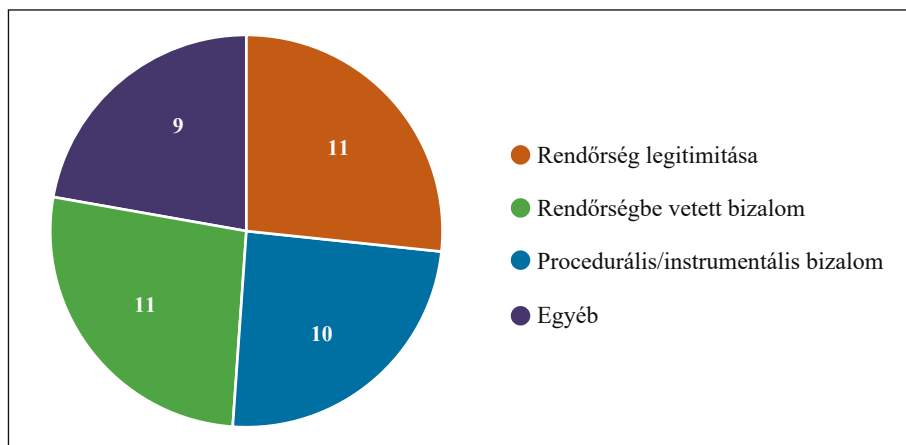
1. számú ábra: A rokon fogalmak használatának gyakorisága a vizsgált kutatásokban I.

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

Ha bízunk valakiben, az azt jelenti, hogy hiszünk abban, hogy jóhiszeműen jár el velünk szemben, és hogy kompetens abban, amit rábízunk (Hardin, 2006). Hardin meghatározása azért fontos, mert láthatóvá válik, hogy a bizalom két dimenziót tartalmaz: a jóhiszeműséget (procedurális vagy eljárásalapú bizalom) és a kompetenciát (instrumentális vagy eredményalapú bizalom). A rendőrségbe vetett bizalom tehát jelzi a rendőrség hatékonyságát, és a testületről meglévő tapasztalatai, információi alapján feltételezi, hogy mennyire járnának el méltányosan (procedurális igazságosság) vele szemben. A rendőrség legitimitása a hatékonyság és procedurális méltányosság mellett magába foglalja a törvényességet/jogszerűséget (lawfulness) és az elosztás méltányosságát (distributive fairness) is (Tankebe, Reising & Wang, 2016). A Bottoms-Tankebe legitimációs modellben a szerzők törvényszerűség alatt azt értik, hogy a rendfenntartás a jogállamiság és törvényesség keretei között zajlik, a rendőrség pedig a jog végrehajtója és nem a törvények alkotója. Az elosztási méltányosság a modell szerint azt tükrözi, hogy a rendőri erőforrások elosztása igazságos-e a különböző csoportok és egyének között. A modellben megkülönböztetnek konkrét és szimbolikus erőforrásokat. Ebben a kontextusban a konkrét erőforrások alatt a rendőri állomány, bírságok, bírósági költségek elosztását érthetjük, míg a szimbolikus erőforrások alatt a tiszteletet, az udvariasságot és a méltóságot.

2. számú ábra: A rokon fogalmak használatának gyakorisága a vizsgált kutatásokban II.

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

A legitimitást kilenc, a bizalmat szintén kilenc, annak egy vagy mindkét összetevőjét (hatékonyság; procedurális igazságosság) szintén kilenc esetben vizsgálták, a többi kutatási cikk rendőrségről alkotott képet vagy rendőrség iránti attitűdöt vizsgál, amely a bizalommal rokon fogalmak, ezért kerültek be a kutatás szempontjából releváns cikkek közé.

Eredmények

A kutatás három területen szolgál hasznos információkkal: egyfelől kirajzolódnak olyan mintázatok, amelyből a kutatási téma tudományos életben elfoglalt helyére következtethetünk, másrészt láthatóvá válik, hogy a téma mikor és hol kapott figyelmet, harmadszor pedig rálátást kapunk a rendőrségbe vetett bizalom és a feljelentési hajlandóság összefüggéseinek kutatási eredményeire. Ezeket összevetve az időbeli és regionális eloszlással arra is választ kaphatunk, hogy az egyes változók befolyásolják-e a korrelációról megállapított eredményt.

Tudományometriai tanulságok

Először a kutatás tudománymetria szempontjából releváns megfigyeléseit tárgyalom és szemléltetem.

A WoS tudományterületekhez rendeli az egyes cikkeket. Ez alapján az rajzolódik ki, hogy a témával elsősorban a kriminológia területén foglalkoznak. Jelen-tős még a jog, a szociológia és pszichológia az érintett tudományterületek közül.

3. számú ábra: A WoS által létre hozott tudományterületi eloszlás vizualizációja

Forrás: A szerző saját szerkesztése a WoS tudományterületi felosztása alapján.

A folyóiratok vizsgálatakor is egyértelművé válik, hogy a rendőrségbe vetett bizalom és a feljelentési hajlandóság kapcsolatának vizsgálata elsősorban a kriminológiai szaklapok érdeklődési körébe tartozik. Emellett a jogi és rendészeti érdekeltségű folyóiratok publikálnak akár többször is erről a témáról.

1. számú táblázat: A legalább két cikket közlő folyóiratok

Folyóirat címe	Publikációk száma
Justice Quarterly	4
Australian & New Zealand Journal of Criminology	3
European Journal of Criminology	3
Law and Society Review	3
Criminology	3
The British Journal of Criminology	3
Journal of Quantitative Criminology	2
Policing and Society	2

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

A korrelációt kutató szerzők közül az Ausztráliában kutató Murphy publikálta a legtöbb tanulmányt, ő gyakran Cherney-vel, vagyis a második legtöbbet publikáló szerzővel közösen jegyzi cikkeit. Tyler, aki a rendőrségbe vetett bizalom téma elismert és sokat hivatkozott szerzője, a korreláció kutatására is nagy figyelmet fordított. Egy nigériai kutatás kivételével Tankebe Ghánában végzett munkásságának köszönhető az, hogy az összefüggés kutatása Afrikában is megvalósul, ő gyakran összehasonlította Ghánában gyűjtött adatait más országok adataival. Három-három cikket publikált továbbá Slocum és Wu. További tíz olyan szerző (Goudriaan, Nieuwbeerta, Mazerolle, Sun, Lee, Jackson, Cho, Bradford, Madon, Pósch) szerepel az adatbázisban, akik két tanulmányt jelentettek meg.

2. számú táblázat: *A legalább három cikket publikáló szerzők*

Szerző	Publikációk száma
Murphy	7
Cherney	5
Tyler	4
Tankebe	4
Slocum	3
Wu	3

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

Idézetség

A 41 tanulmányt a WoS adatbázisa szerint összesen 2071 cikk idézte, összesen 3408-szor, önhivatkozások nélkül az idéző cikkek száma 2037, összesen 3253-szor. Ez azt mutatja, hogy a relatíve kevés empirikus kutatás ellenére a téma iránt jelentős az érdeklődés. Ezt támasztja alá az is, hogy egy cikk átlagos idézettsége 81,14. A gyűjtemény Hirsch-indexe 18, vagyis összesen 18 darab olyan cikk van az elemzettek között, amelyre legalább 18 hivatkozás érkezett.

A rendőrségbe vetett bizalom szakirodalmának egyik legjelentősebb és legtöbbet hivatkozott szerzője Tyler. A 3. számú táblázatból is jól látható, hogy az ő tanulmányai jelentős idézettséget kapnak. Tyler mellett, a fent említett, a témában többször publikáló szerzők közül többen (Tankebe, Murphy, Cherney) jelentős idézettséget is elértek.

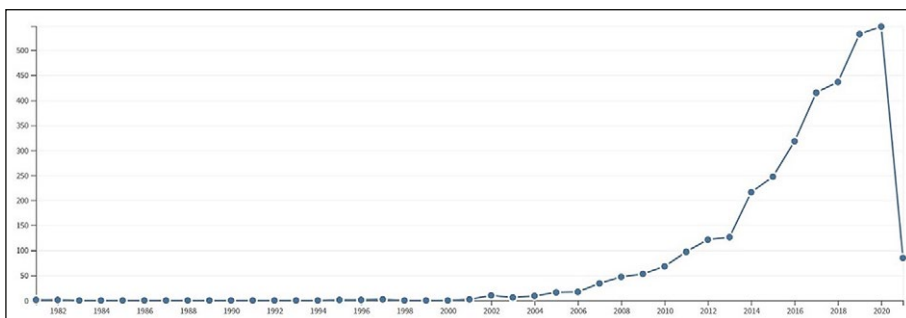
3. számú táblázat: A száz feletti idézettséget elérő cikkek szerzői

Szerzők	Legtöbbet idézett cikkekre érkező idézetek száma
Sunshine és Tyler	1228
Tyler	305
Tankebe	229
Tyler, Schulhofer és Huq	173
Goudriaan, Wittebrood és Nieuwbeerta	132
Murphy és Cherney	119
Kochel, Parks, Mastrofski	108

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

A 4. számú ábrán az idézettség éves eloszlása látszik. Az ábra jól mutatja, hogy a téma iránti érdeklődés évről évre nő (a 2021-es hivatkozások egyelőre csak az első negyedév eredményeit mutatja).

4. számú ábra: Idézettség évek szerint

Forrás: WoS.

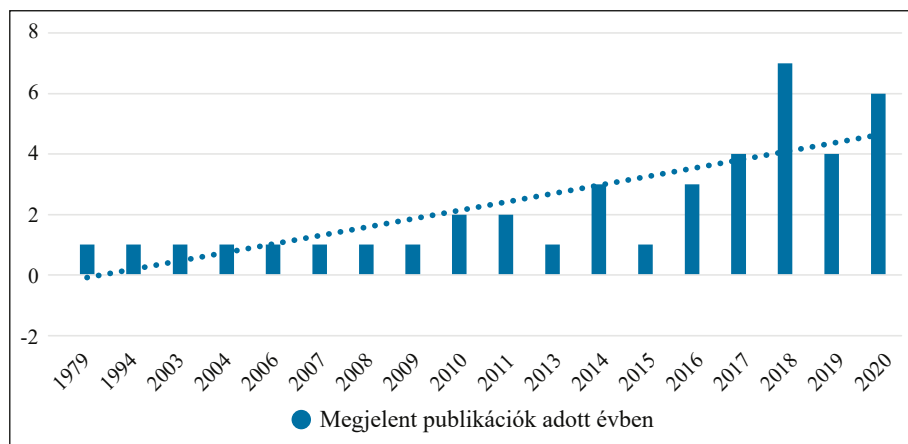
A következő fejezetben látható lesz, hogy maguk a megjelent publikációk száma is évről évre növekszik. Ez természetesen hatással van az idézettség növekedésére is, ugyanakkor jól példázza a téma iránti érdeklődés növekedését is.

Általános tendenciák a kutatási területen

A rendőrségbe vetett bizalom és a feljelentési hajlandóság kapcsolatáról a 2000-es évekig alig születtek empirikus kutatások. Az 5. számú ábrán látszik, hogy

2003 után már majdnem minden évben publikáltak a témában, a téma iránti érdeklődés azonban az elmúlt öt évben ugrott meg jelentősen. Az ábrán látható trendvonal egyértelműen rávilágít arra, hogy a téma iránti tudományos érdeklődés egyre intenzívebb.

5. számú ábra: A publikációk száma megjelenési év szerint

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

A kutatás során az is láthatóvá vált, hogy mely kontinenseken és mely régiókban (fejlett/fejlődő¹) zajlanak kutatások a két jelenség kapcsolatáról. Észak-Amerikában a legintenzívebb az érdeklődés a téma iránt. Ázsiában elsősorban a Távol-Keleten (Japán, Kína, Dél-Korea) kutatják a korrelációt. Európában a kutatások felét angolszász országokban (Anglia, Skócia) végezték, a többi kutatás pedig a Benelux államok területén zajlott. Ausztráliában szintén jelentős érdeklődés tapasztalható a téma iránt, ugyanakkor a legtöbb kutatást ugyanazon szerzők (Murphy, Cherney) publikálják. Hasonló a helyzet Afrikában, ahol az öt kutatásból négyet Tankebe publikált, így valójában elsősorban Ghánáról állnak rendelkezésre adatok. Közép- és Dél-Amerikában csak szórványosan készültek ebben a témában kutatások. A nemzetközi kutatásokban az ENSZ által végzett International Crime Victim Survey adatait vizsgálták a kutatók.

1 Az egyes országokban végzett kutatásokat fejlett és fejlődő kategóriákba soroltam. A fejlődő országok között szerepel: Ghána, Nigéria, Trinidad és Tobago, Belize; a fejlettek között: USA, Ausztrália, Skócia, Anglia, Belgium, Hollandia, Finnország, Oroszország, Törökország, Izrael, Kína, Japán, Dél-Korea.

4. számú táblázat: *A kutatások megoszlása földrészenként (a vizsgált cikkek közül kettő olyan összehasonlító elemzést végez, amelyben az adatokat más földrészen vették fel)*

Földrész	Kutatások száma
Észak-Amerika	10
Ázsia	9
Európa	7
Ausztrália	8
Afrika	5
Közép- és Dél-Amerika	2
Nemzetközi ²	2

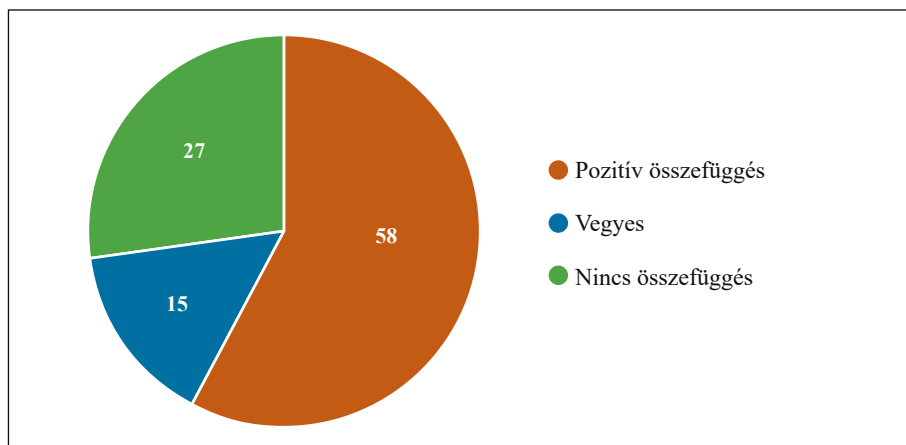
Forrás: A szerző saját készítése.

A korreláció számszerű megoszlása

A kutatásokat összefoglalva az látszik, hogy azok az eredmények erős túlsúlyban vannak, amelyek a fogalmak közötti pozitív kapcsolatot bizonyítják. Összesen 24 kutatás jutott erre az eredményre és további hat olyan kutatás volt, amely részben igazolta az összefüggést [vagy a hatékonyság és a procedurális igazságosság okozott eltérést vagy összehasonlító elemzések során egyes csoportok (többségi, kisebbségi) között volt eltérés, és volt olyan kutatás is, amely több bűncselekménytípust hasonlított össze és ezek között volt eltérés]. Ezzel szemben 11 olyan kutatás került be a mintába, amelyek azt igazolják, hogy a két fogalom között nincs összefüggés vagy az összefüggés nem szignifikáns. További négy olyan kutatás is született, amelyekben a nem szignifikáns kapcsolat csupán részeredmény. Ezenfelül két olyan kutatás is van a mintában, amelyek részeredményként ugyan, de arra a következtetésre jutottak, hogy a két fogalom között negatív kapcsolat áll fenn, vagyis minél jobban bízunk az egyén a rendőrségben, annál kisebb a valószínűsége annak, hogy feljelentést tesz. A 41 kutatási cikkből tehát 24 adott tisztán pozitív, 11 tisztán negatív, további hat kutatás pedig vegyes eredményt. Ez a két részeredmény bár meglepő a többi eredmény tükrében, és a józan logikát figyelembe véve sem releváns, így levonhatjuk azt a konklúziót, hogy nem valószínű, hogy a két fogalom között negatív a kapcsolat, valószínűleg valamilyen módszertani oka lehet az eltérésnek.

2 Az International Crime Victim Survey adatbázis alapján készült kutatások. A kérdőíveket hat hullámban, összesen 80 országban vették fel.

6. számú ábra: A kutatási eredmények százalékos megoszlása

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

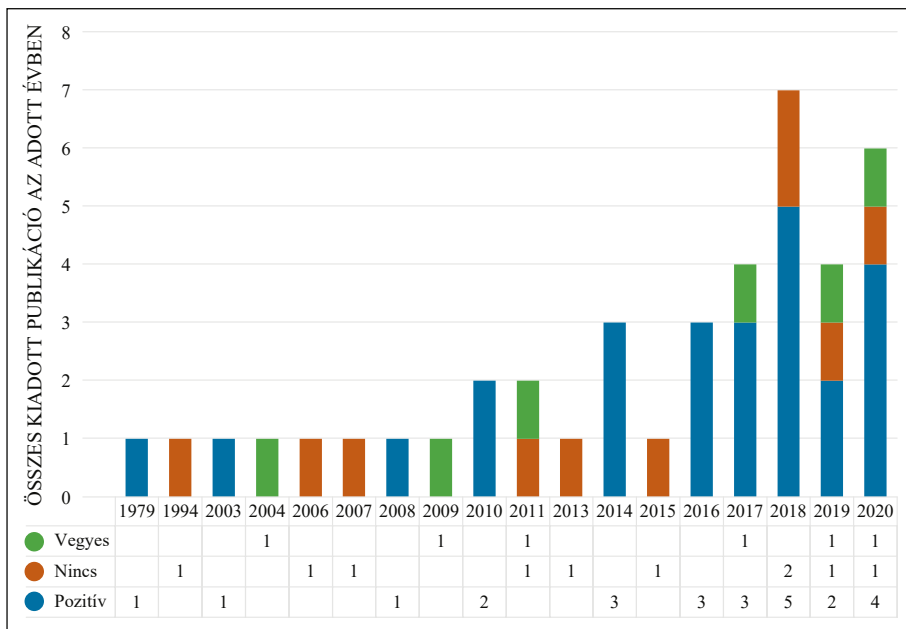
Ugyanakkor az eredmények tükrében relevánsnak tűnik a kérdés, hogy van-e egyáltalán kapcsolat a rendőrségbe vetett bizalom és a feljelentési hajlandóság között. A mintában szereplő kutatások több, mint duplája (24) bizonyítja a kapcsolatot, ami jelentős meggyőző erővel bír ugyan, de az a 11 kutatás, amely nem talált szignifikáns kapcsolatot, sem hagyható figyelmen kívül. Az eltérő eredmények egyfelől további kutatások szükségességét mutatják, másfelől érdemes lenne meglévő kutatásokat górcső alá venni és megtalálni az eltérések okát. Azonban az elemzett 41 cikk részletes módszertani felülvizsgálata túlmutat ennek a kutatásnak a keretein.

Összefüggés időben és térben

A rendőrségbe vetett bizalom és a feljelentési hajlandóság kutatásának kezdeti éveiben nem látható egyértelmű trend abban a tekintetben, hogy a kutatások milyen eredményre jutnak: van összefüggés a fogalmak között, nincs összefüggés vagy vegyes az eredmény. Utóbbi alatt azt értem, hogy egyes kutatások külön vizsgálják például a procedurális és az instrumentális bizalmat, vagy összehasonlítják a többségi és a kisebbségi társadalmat, esetleg bűncselekménytípusokra bontva vizsgálódnak és azokat hasonlítják össze. Azok a kutatások, amelyek során az egyik dimenzió összefüggést mutat, a másik nem, a vegyes kategóriába kerültek. A téma tehát az utóbbi öt évben került igazán a kutatók érdeklődési körébe, és a 7. számú ábrán jól látható, ezzel párhuzamosan egyre

több tisztán pozitív összefüggést mutató kutatás jelent meg. Mivel feltételezhető, hogy a később publikált cikkek szerzői ismerik a korábbi szakirodalmat, így az évek során a kutatás módszertanáról is feltételezhető, hogy fejlődött, így vélhetően egyre pontosabb ismereteket szerezhethetünk a két fogalom összefüggéséről.

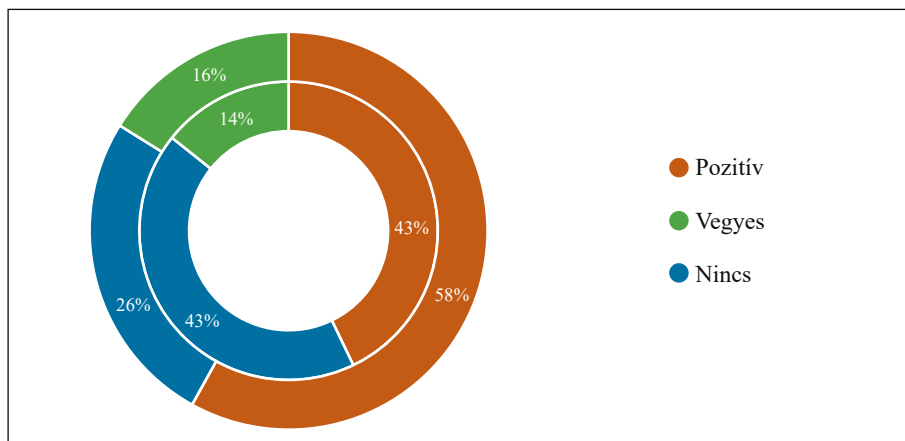
7. számú ábra: A kutatási eredmények éves bontásában

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

A kutatás során végeztem regionális vizsgálatot is. Ebből kiderült, hogy mely kontinenseken kap jelentős figyelmet a kutatási téma. Legerősebben az angolszász területeken figyelhető meg a téma iránti érdeklődés. Kiderült továbbá, hogy a fejlett országokban sokkal intenzívebben foglalkoznak a témával, mint a fejlődő országokban. Felmerült a kérdés, hogy ennek (fejlett/fejlődő) van-e relevanciája az eredmények tekintetében.

8. számú ábra: A belső körön ábrázolt fejlődő országokban és a külső körön ábrázolt fejlett országokban megjelent kutatási eredmények százalékos bontásában

Forrás: A szerző saját szerkesztése.

A fejlett és fejlődő országok kutatási eredményeit összehasonlítva azt látjuk, hogy jelentősebb eltérés azoknál a kutatásoknál fedezhető fel, ahol a kutatók nem találtak kapcsolatot a két fogalom között. Ebből azonban messzemenő következtetést nem érdemes és nem is lehetséges levonni az alacsony elemszámok miatt. A mintában összesen hét fejlődő országban készült kutatás van, amely nem elégséges ahhoz, hogy egyértelmű tendenciákat állapíthassunk meg.

Konklúzió

Fentebb többször felvetettem a módszertani szupervízió szükségességét, a további kutatások és adatgyűjtés fontosságát ezen a területen. Ezek mellett azonban érdemes még néhány szempontot megvizsgálni: először is, amikor a kutatási eredmények különbségeit vizsgáljuk nagy jelentőséggel bírhat az, hogy melyik kutatás, melyik fogalmat használja, szűkebb vagy tágabb értelemben vizsgálják-e a jelenségeket, szétválasztják-e például a procedurális igazságosságot és a hatékonyságot. Egyes kutatások a fogalmakat részletesen konceptualizálták és operacionalizálták, de voltak olyanok, ahol ez kevésbé derült ki a szövegből. Kérdéses lehet az is, hogy a válaszadók, hogyan értelmezték a kérdéseket. Mivel komplex fogalmak közötti összefüggéseket vizsgálnak a kutatások, ez különös relevanciával bírhat. A rendőrségbe vetett bizalmat például nem elégséges egy-két kérdéssel megvizsgálni, ahogy teszi például az egyik legnagyobb

adatgyűjtés, az International Crime Victim Survey. Ennek a felmérésnek természetesen nem a kapcsolat kutatása a fő célja, ezért is van az, hogy kevés kérdés koncentrál a rendőrségbe vetett bizalomra. Ugyanakkor létezik olyan kérdőív, amely a bizalom kérdését mélységében körbejárja (European Social Survey), ugyanakkor az az adatbázis nem tartalmaz adatokat az áldozattá válásról és a feljelentési hajlandóságról. Ismételten, az adott kérdőívnek nem is ez a célja. Ugyanakkor a két kérdőív típust használva, kiváló kérdőívet lehetne összeállítani annak érdekében, hogy a két komplex fogalom közötti összefüggés vizsgálható legyen. Az ideális az volna, ha egy ilyen kérdőív összeállítása, standardizálása után több országban felvehetőek lennének az adatok, akár rendszeresen is, annak érdekében, hogy longitudinális vizsgálatokra is lehetőség legyen.

A fogalmak értelmezésének problematikájára az is megoldást jelenthet – a fent javasolt célzott és részletes kérdőívek mellett –, ha a fennálló kapcsolat meglétét nem csupán kvantitatív, hanem kvalitatív módszerekkel is kutatjuk. Például fókuszcsoportos vagy egyéni interjúkon lehetőség nyílna arra, hogy a kérdezők és a válaszadók tisztázzák, hogy mit is értenek egy-egy fogalom alatt, lehetőség nyílna visszakerdezésre, pontosításra, amely a fogalmak komplexitása miatt ebben az esetben különösen fontos lenne.

A szigorúan vett módszertani kérdéseken túlmutatóan több további faktor is felmerül, amely az eredményeket befolyásolja. Az eredményekből például jól láthatóvá vált, hogy ahol a bűncselekménytípusokat megkülönböztették, összehasonlították vagy egyetlen típust vizsgáltak csak, az azonnal jelentős különbségekhez vezetett. Továbbá az is kiderült egy-egy kutatásból, hogy a többségi és kisebbségi társadalom attitűdjei és döntési mechanizmusai is eltérhetnek, például bevándorlók esetében fontos faktor lehet a kitoloncolástól való félelem (Messing, Becerra, Ward-Lasher & Androff, 2015). Ezek mellett pedig figyelembe kell venni, hogy minden esetben egyéni döntésről van szó, amelyet rengeteg további szempont és faktor befolyásolhat, például a bűncselekmény súlyossága, az elkövető személye, kapcsolata az áldozattal, biztosítás megléte, az áldozat szándéka stb. Annak érdekében, hogy ezen aspektusokkal kapcsolatban tisztábban lássunk, szintén kvalitatív kutatásokra lenne szükség a témában, amelyek akár a kérdőívek pontosításához is vezethetnének.

Felhasznált irodalom

- Ann Slocum, L., Taylor, T. J., Brick, B. T. & Esbensen, F.-A. (2010). Neighborhood Structural Characteristics, Individual-level Attitudes, and Youth' *Crime Reoprtng Intentions*. *Criminology*, 48(4), 1063–1100. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2010.00212.x>
- Bennett, R. R. & Wiegand, R. B. (1994). *Observations on Crime Reporting in a Developing Nation*. *Criminology*, 32(1), 135–148. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1994.tb01149.x>
- Block, R. (1974). Why notify the police: The victim's decision to notify the police of an assault. *Criminology: An Interdisciplinary Journal*, 11(4), 555–569. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1974.tb00614.x>
- Boateng, F. D. (2018). Crime Reporting Behavior: Do Attitudes Toward the Police Matter? *Journal of Interpersonal Violence*, 33(18), 2891–2916. <https://doi.org/10.1177/0886260516632356>
- Culotta, K. A. (2015). Why Victims Hate to Report: Factors Affecting Victim Reporting in Hate Crime Cases in Chicago. *Kriminologija & Socijalna Integracija*, 13(2), 15–27.
- Davis, R. C. & Hendricks, N. J. (2007). Immigrants and Law Enforcement: A Comparison of Native Born and Foreign-Born Americans' Opinions of the Police. *International Review of Victimology*, 14(1), 81–94. <https://doi.org/10.1177/026975800701400105>
- Eltib, S., Nass, Z. S., Ioannou, M., Ryan, S. & Christiansen, P. (2018). Is the Public Willing to Help the Nigerian Police During the Boko Haram Crisis? A Look at Moderating Factors. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 33(1), 55–62. <https://doi.org/10.1007/s11896-017-9234-0>
- Fishman, G. (1979). Patterns of Victimization and Notification. *The British Journal of Criminology*, 19(2), 146–157. <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.bjc.a046979>
- Goudriaan, H., Lynch, J. P. & Nieuwebeerta, P. (2004). Reporting to the police in western nations: A theoretical analysis of the effects of social context. *Justice Quarterly*, 21(4), 933–969. <https://doi.org/10.1080/07418820400096041>
- Goudriaan, H., Wittebrood, K. & Nieuwebeerta, P. (2006). Neighbourhood Characteristics and Reporting Crime. *The British Journal of Criminology*, 46(4), 719–742. <https://doi.org/10.1093/bjc/azi096>
- Griffiths, C. E. (2018). The disjuncture between confidence and cooperation: Police contact amongst Polish migrants and established residents. *European Journal of Criminology*, 15(2), 197–216. <https://doi.org/10.1177/1477370817712962>
- Hardin, R. (2006). Trust. Polity Press. Hickman, L. J., & Simpson, S. S. (2003). Fair Treatment or Preferred Outcome? The Impact of Police Behavior on Victim Reports of Domestic Violence Incidents. *Law and Society Review*, 37(3), 607–634. <https://doi.org/10.1111/1540-5893.3703005>
- Jackson, J., Brunton-Smith, I., Bradford, B., Oliveira, T. R., Pösch, K. & Sturgis, P. (2020). *Police Legitimacy and the Norm to Cooperate: Using a Mixed Effects Location-Scale Model to Estimate the Strength of Social Norms at a Small Spatial Scale*. *Journal of Quantitative Criminology*, 37(7), 547–572. <https://doi.org/10.1007/s10940-020-09467-5>
- Kääriäinen, J. & Sirén, R. (2011). Trust in the police, generalized trust and reporting crime. *European Journal of Criminology*, 8(1), 65–81. <https://doi.org/10.1177/1477370810376562>

- Karakus, O. (2017). Instrumental and Normative Pathways to Legitimacy and Public Cooperation with the Police in Turkey: Considering Perceived Neighborhood Characteristics and Local Government Performance. *Justice Quarterly*, 34(1), 25–54. <https://doi.org/10.1080/07418825.2015.1095346>
- Khondaker, M. I., Wu, Y. & Lambert, E. G. (2017). Bangladeshi immigrants' willingness to report crime in New York City. *Policing and Society*, 27(2), 188–204. <https://doi.org/10.1080/10439463.2015.1040795>
- Kochel, T. R., Parks, R. & Mastrofski, S. D. (2013). Examining police effectiveness as a precursor to legitimacy and cooperation with police. *Justice Quarterly*, 30(5), 895–925. <https://doi.org/10.1080/07418825.2011.633544>
- Kruger, D. J., Crichlow, V. J., McGarrell, E., Hollis, M., Jefferson, B. M., Reischl, T. M., & Zimmerman, M. A. (2016). Perceptions of procedural justice mediate the relationship between local violent crime density and crime reporting intentions. *Journal of Community Psychology*, 44(6), 807–812. <https://doi.org/10.1002/jcop.21797>
- Kwak, H., Dierenfeldt, R. & McNeeley, S. (2019). The code of the street and cooperation with the police: Do codes of violence, procedural injustice, and police ineffectiveness discourage reporting violent victimization to the police? *Journal of Criminal Justice*, 60, 25–34. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2018.11.001>
- Lee, Y. H. & Cho, S. (2020a). Assessing a multidimensional model of police legitimacy in South Korea with latent class analysis. *Journal of Crime and Justice*, 1–22. <https://doi.org/10.1080/0735648X.2020.1773897>
- Lee, Y. H. & Cho, S. (2020b). The Significance of Instrumental Pathways to Legitimacy and Public Support for Policing in South Korea: Is the Role of Procedural Fairness Too Small? *Crime, Law and Social Change*, 73(5), 575–603. <https://doi.org/10.1007/s10611-019-09876-z>
- Li, F., Sun, I. Y., Wu, Y. & Liu, S. (2020). The mediating roles of law legitimacy and police legitimacy in predicting cooperation with police in China. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 000486582096564. <https://doi.org/10.1177/0004865820965641>
- Messing, J. T., Becerra, D., Ward-Lasher, A. & Androff, D. K. (2015). Latinas' perceptions of law enforcement: *Fear of deportation, crime reporting, and trust in the system*. *Affilia*, 30(3), 328–340. <https://doi.org/10.1177/0886109915576520>
- Murphy, K. & Barkworth, J. (2014). Victim willingness to report crime to police: Does procedural justice or outcome matter most? *Victims & offenders*, 9(2), 178–204. <https://doi.org/10.1080/15564886.2013.872744>
- Murphy, K. & Cherney, A. (2011). Fostering cooperation with the police: How do ethnic minorities in Australia respond to procedural justice-based policing? *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 44(2), 235–257. <https://doi.org/10.1177/0004865811405260>
- Murphy, K., Cherney, A. & Teston, M. (2019). Promoting Muslims' Willingness to Report Terror Threats to Police: Testing Competing Theories of Procedural Justice. *Justice Quarterly*, 36(4), 594–619. <https://doi.org/10.1080/07418825.2018.1437210>

- Murphy, K., Madon, N. S. & Cherney, A. (2017). Promoting Muslims' cooperation with police in counter-terrorism: The interaction between procedural justice, police legitimacy and law legitimacy. *Policing: An International Journal*, 40(3), 544–559. <https://doi.org/10.1108/PIJPSM-05-2016-0069>
- Murphy, K., Madon, N. S. & Cherney, A. (2020). Reporting threats of terrorism: Stigmatisation, procedural justice and policing Muslims in Australia. *Policing and Society*, 30(4), 361–377. <https://doi.org/10.1080/10439463.2018.1551393>
- Murphy, K. & Mazerolle, L. (2018). Policing immigrants: Using a randomized control trial of procedural justice policing to promote trust and cooperation. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 51(1), 3–22. <https://doi.org/10.1177/0004865816673691>
- Özaşçılar, M., Narlı, N. & Öztürk, O. (2019). Crime Reporting Behavior Among Syrian Immigrants in Istanbul. *Crime & Delinquency*, 65(14), 1997–2018. <https://doi.org/10.1177/0011128718807157>
- Pösch, K., Jackson, J., Bradford, B. & Macqueen, S. (2020). “Truly free consent”? Clarifying the nature of police legitimacy using causal mediation analysis. *Journal of Experimental Criminology*. <https://doi.org/10.1007/s11292-020-09426-x>
- Rengifo, A. F., Slocum, L. A. & Chillar, V. (2019). From Impressions to Intentions: Direct and Indirect Effects of Police Contact on Willingness to Report Crimes to Law Enforcement. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 56(3), 412–450. <https://doi.org/10.1177/0022427818817338>
- Sargeant, E., Murphy, K. & Cherney, A. (2014). Ethnicity, trust and cooperation with police: Testing the dominance of the process-based model. *European Journal of Criminology*, 11(4), 500–524. <https://doi.org/10.1177/1477370813511386>
- Semukhina, O. (2014). Unreported crimes, public dissatisfaction of police, and observed police misconduct in the Volgograd region, Russia: A research note. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 38(4), 305–325. <https://doi.org/10.1080/01924036.2013.872690>
- Skogan, W. G. (1976). Citizen Reporting of Crime - Some National Panel Data. *Criminology*, 13(4), 535–549. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1976.tb00685>
- Skogan W. G. (1984). Reporting Crimes to the Police: The Status of World Research. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 21(2), 113–137. <https://doi.org/10.1177/0022427884021002003>
- Slocum, L. A. (2018). The Effect of Prior Police Contact on Victimization Reporting: Results from the Police–Public Contact and National Crime Victimization Surveys. *Journal of Quantitative Criminology*, 34(2), 535–589. <https://doi.org/10.1007/s10940-017-9345-x>
- Sulkowski, M. L. (2011). An investigation of students' willingness to report threats of violence in campus communities. *Psychology of Violence*, 1(1), 53–65. <https://doi.org/10.1037/a0021592>
- Sun, I. Y., Li, L., Wu, Y. & Hu, R. (2018). Police Legitimacy and Citizen Cooperation in China: Testing an Alternative Model. *Asian Journal of Criminology*, 13(4), 275–291. <https://doi.org/10.1007/s11417-018-9270-4>

- Sunshine, J. & Tyler, T. R. (2003). The Role of Procedural Justice and Legitimacy in Shaping Public Support for Policing. *Law. Society Review*, 37(3), 513–548. <https://doi.org/10.1111/1540-5893.3703002>
- Tankebe, J. (2019). Cooperation With the Police Against Corruption: Exploring the Roles of Legitimacy, Deterrence and Collective Action Theories. *The British Journal of Criminology*, 59(6), 1390–1410. <https://doi.org/10.1093/bjc/azz030>
- Tankebe, J., Reisig, M. D. & Wang, X. (2016). A multidimensional model of police legitimacy: A cross-cultural assessment. *Law and Human Behavior*, 40(1), 11–22. <https://doi.org/10.1037/lhb0000153>
- Tsushima, M. & Hamai, K. (2015). Public Cooperation With the Police in Japan: Testing the Legitimacy Model. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 31(2), 212–228. <https://doi.org/10.1177/1043986214568836>
- Tyler, T. R. (2001). Public trust and confidence in legal authorities: What do majority and minority group members want from the law and legal institutions? *Behavioral Sciences & the Law*, 19(2), 215–235. <https://doi.org/10.1002/bsl.438>
- Tyler, T. R., & Fagan, J. (2008). Legitimacy and cooperation: Why do people help the police fight crime in their communities. *Ohio St. J. Crim. L.*, 6, 231–245.
- Tyler, T. R., Schulhofer, S. & Huq, A. Z. (2010). Legitimacy and Deterrence Effects in Counterterrorism Policing: A Study of Muslim Americans. *Law & Society Review*, 44(2), 365–401.
- Van Damme, A. & Pauwels, L. (2016). Why are young adults willing to cooperate with the police and comply with traffic laws? Examining the role of attitudes toward the police and law, perceived deterrence and personal morality. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 46, 103–116. <https://doi.org/10.1016/j.ijlcrj.2016.04.002>
- Wiedlitzka, S., Mazerolle, L., Fay-Ramirez, S. & Miles-Johnson, T. (2018). Perceptions of Police Legitimacy and Citizen Decisions to Report Hate Crime Incidents in Australia. *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, 7(2), 91–106. <https://doi.org/10.5204/ijcjsd.v7i2.489>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Füstös M. (2022). A feljelentési hajlandóság és a rendőrségbe vetett bizalom összefüggései. Szisztematikus szakirodalmi áttekintés a Web of Science alapján. *Belügyi Szemle*, 70(1), 149–168. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.1.9>

Boda Mihály

Az igazságos háború elméletének kiterjesztése a rendészetre: történelmi és kortárs elméletek

Az igazságos rendészet elmélete

Applying Just War Theory for Policing: Historical and Contemporary Theories

Just Policing Theory

Absztrakt

Az igazságos háború elmélete az állam háborús viselkedésének legalább a középkorig visszavezethető és részletesen kidolgozott morális elmélete, ami részben korlátozza az állami viselkedést, részben irányt szab annak. Mivel az elmélet az állami cselekvés egy típusára vonatkozik, ezért természetes módon merül fel a háborútól eltérő állami cselekvésre való kiterjesztésének lehetősége. Az egyik ilyen lehetséges kiterjesztési irány az igazságos rendészet elméletének a megalkotása. Az igazságos rendészet elméletének az alapját a 17–18. századi társadalmiszerződés-elméletek alkotják, amelyek segítségével meghatározhatók az elmélet számára jelentőséggel bíró szabályok. Ezen szabályok közé tartoznak a rendészet társadalmi alkalmazásának igazságos céljait meghatározó szabályok, illetve az igazságos célok elősegítésére feljogosított intézmény és személyek körét meghatározó szabály.

Kulcsszavak: igazságos rendészet elmélete, igazságos háború elmélete, társadalmi szerződés elmélete, rendészeti etika

Abstract

Just war theory is an old-established and deeply elaborated moral theory of state's war-related behavior which partly morally restricts, partly morally entitles state's behavior. Naturally arises the possibility of expanding the theory, or at

least some of its rules, to other sorts of state's behavior. One of the possible ways of expansion is just policing theory. The foundations of just policing theory are the social contract theories of the 17–18th centuries. These theories help to define the basic rules of the theory, like the rules of particular and general just purposes of the institution of policing, and the rule of the institutional and personal entitlement to promotion of just purposes.

Keywords: just policing theory, just war theory, social contract theory, ethics of policing

Az igazságos háború elmélete és a procedurálisan igazságos rendészet elmélete

Az igazságos háború elmélete – a nevével ellentétben – nem csupán a háborúval kapcsolatos igazságos cselekvések előírására alkalmas, hanem más területeken is alkalmazható. Egy ilyen másik terület a rendészet. Ennek az állításnak az alátámasztásához bemutatom, hogy szükség van a kiterjesztésre.

Az igazságos háború elmélete

Az igazságos háború elmélete történetének legalább három szakaszát lehet elkülöníteni. Az elmélet eredete legalább a 10–13. századig nyúlik vissza. Az első időszakot követően az elmélet a 16. századtól részben jelentős átalakuláson ment keresztül, részben pedig háttérbe szorult a háború más – főként az állami érdekeket és jogokat középpontba állító nemzetközi jogi pozitívizmusra építő – etikai elméletével szemben (Neff, 2005). Az elmélet végül a 20. század második felében került ismét előtérbe, főként a nemzetközi jogi pozitívizmus elfogadásával és kiegészítésével (hagyományos nézet), majd azt követően attól már jelentősen eltérő változatokban is (revizionista nézet) (Boda, 2019; Lazar, 2017). Az elmélet tartalma az évszázadok során sokat változott, azonban az alapvető kategóriái a kezdetektől fogva nagyon hasonlóak maradtak (még ha időnként bővült is a kategóriák listája).

Az igazságos háború elmélete a szabályok négy nagy kategóriáját foglalja magában. Ezek: a háborúra való felkészülés szabályai (amire sokszor úgy hivatkoznak, hogy *ius ante bellum*), a háborúba való belépés szabályai (*ius ad bellum*), a háborúviselés szabályai (*ius in bello*) és a háború lezárásának szabályai (*ius post bellum*) (Boda, 2015). Ezen szabályok közül a továbbiakban csak az *ad bellum*-szabályok, azok közül is három kap szerepet. Ezek: 1) az igazságos

cél szabálya, aminek értelmében a háborúba lépés konkrét oka valamilyen, az ellenség által elkövetett igazságtalanság lehet, célja pedig ennek elhárítása; 2) a helyes szándék szabálya, ami szerint meghatározott típusú békét kell elősegíteni a háborúval; végül 3) a legitim autoritás szabálya, ami szerint háborúba szállni csak az arra felhatalmazott személy vagy fórum rendelkezésére igazságos. Ezen három *ad bellum*-szabályra lesz szükség az igazságos háború elméletének a rendszetre való alkalmazásában. Az alkalmazás előtt azonban kitérek arra, hogy miért indokolt az igazságos háború elméletének ez a kiterjesztő alkalmazása.

A procedurálisan igazságos rendszet elmélete

Az igazságos háború elméletére, első pillantásra, nagyon hasonlít a procedurálisan igazságos rendszet elmélete (*procedural justice theory of police*). Amennyiben a hasonlóság valós, akkor az igazságos háború elméletének kiterjesztésére nincs szükség, hiszen az már bizonyos értelemben megtörtént.

A procedurálisan igazságos rendszet elmélete empirikus módszerekkel dolgozó szociológiai elmélet vagy legalábbis leíró társadalomelméleti megközelítés. Ez az elmélet azt állítja, hogy az igazságosan intézkedő rendőrség bizalmat ébreszt az állampolgároknál a rendőrség és az állam iránt, ami által önkéntes jogkövető és a rendőri munkát segítő magatartást eredményez. Ez megalapozza a rendőrség legitimációját, ami pedig növeli a rendőri munka hatékonyságát (s ennek a másik összetevője, hogy a rendőrség kikényszeríti a jogkövetést). Az igazságos rendőrségi eljárás szabályai Tom R. Tyler szerint a következők:

- az érintetteket a rendőrségnek be kell vonnia az őket érintő ügyek megoldásába (részvétel szabálya);
- a rendőrségnek semleges, részrehajlástól mentesen, objektív evidenciákat figyelembe véve és transzparensen kell meghoznia döntéseit (semlegesség szabálya);
- az érintetteket a rendőrségnek emberi méltóságukhoz illően, megfelelő tisztelettel kell kezelni (méltósággal való kezelés szabálya); és
- a rendőrségi intézkedések következtében az emberek feltételezhetik, hogy a rendőrségi döntések mögött az a motiváció áll, hogy a döntések az ő javukat szolgálják (helyes motiváció szabálya) (Sunshine & Tyler, 2003; Tyler, 2004; Gau, 2013; Radburn, Scott, Bradford & Robinson, 2016).

Az igazságos háború elmélete és annak kiterjesztése a rendészeti tevékenységre ezzel szemben etikai – azaz előíró – elmélet (Boda, 2015), melynek az ismeretettől alap kategóriái a fogalmak kapcsolatán alapuló (racionális), illetve a gondolkodás történetén alapuló (historikus) definíciót kínálnak. Ezek a módszerek

az empirikus megközelítés alternatíváját képezik. Továbbá ezek a kategóriák éppúgy meghatározzák az alapvetően igazságos cselekvések körét (az *ad bellum*-szabályok), mint azt, hogy milyen módon kell cselekedni az igazságos cél elérése érdekében (az *in bello*-szabályok). Az előbbi szabályokat a szubsztantív igazságosság szabályainak hívjuk, az utóbbiakat pedig a procedurális igazságosság szabályainak.

Ezek alapján azt mondhatjuk, hogy az igazságos háború elmélete és rendészeti kiterjesztése, az igazságos rendészet elmélete, más természetű és tágabb vizsgálódás, mint amit a procedurális igazságosság rendészeti elmélete lefed. Az igazságos procedurális elméletnek azonban vannak olyan részei, amelyek beilleszthetők az igazságos rendészet elméletébe. A Taylor-féle szabályok közül az első három az *in bello* (vagy ahogy a rendészeti elmélet esetében hívhatjuk *in pace*) szabályok közé tartozik (ezekkel nem foglalkozom ebben a tanulmányban), a negyedik azonban az *ad bellum* (*ad pacem*) szabályok közé sorolható, annak ellenére, hogy Taylor a procedurális elmélet szabályai közé helyezi. Erre visszatérek a helyes szándék szabályának tárgyalásánál. Összességében elmondható, hogy nem haszontalan az igazságos háború elméletének kiterjesztése a rendészetre, amennyiben ennek van elvi lehetősége.

Kiterjeszhető-e az igazságos háború elmélete a rendészetre?

A következőkben azt vizsgálom, hogy elvileg kiterjeszhető-e az igazságos háború elmélete a rendészetre. A pozitív válasz alátámasztása érdekében két érvet mutatok be, melyek közül az első alapvetően történeti, a másik pedig elméleti jellegű. A két érv lényegében azt foglalja magában, hogy az igazságos háborút a középkorban főként a béke fenntartásaként és annak érdekében a közösség vezetője általi jogérvényesítésként határozták meg. Az igazságos háború elmélete csak a későbbiekben, a 16–19. században vált a rendészettől élesen megkülönböztetett háború, mint az állami érdekek érvényesítésének elméletévé. A 20–21. század fordulójára azonban jelentősen megváltozott a katonai műveletek természete, ami ismét komoly hasonlóságot mutat az államon belüli rendészeti tevékenységgel.

Az igazságos háború elmélete a középkorban

Az igazságos háború középkori gyakorlata és elmélete nagyon hasonlított az igazságos rendészetre. Az európai társadalomfejlődés 10–11. századi szakaszában, az ekkor még széttagolt társadalom némely – a széttagoltság által közvetlenül negatívan érintett – vezetői egyházi zsinatokat hívtak össze, és/vagy

törvényeket hoztak a magánháborúk visszaszorítására és a béke megvédésére (Györkös, 2000; Robinson, 2004; Szent István király kis legendája, 1983). A zsinatokat az esetek egy részében a helyi püspök hívta össze, más részében pedig a terület kisebb-nagyobb világi kormányzója, a német területeken pedig a császár. A zsinatok nyitottak voltak, azokon részt vehettek az adott terület világi szerzetesi és egyházi személyei, a helyi vagy országos világi hatalmasságok, a katonák/lovagok, illetve a helyi lakosság. A zsinatok általános célja a közbéke fenntartása volt. Ide sorolható az egyházi személyek védelme, a szent helyek és szent időtartamok (a hét csütörtöktől hétfőig terjedő része, nagyobb ünnepek) mentességének igénylése, a szegények (ritkábban a nemesasszonyok, özvegyek, kereskedők, zarándokok) védelme a katonai fosztogatásoktól, illetve a világi vezetők hatalmának békés biztosítása. A zsinatok egy része esküvel zárult, ami által a részt vevők esküt tettek arra (egyféle szerződést kötve), hogy nem törik meg a békét [A tulujes-i zsinat (1046) határozataiból, 1999]. A zsinatok másik részén a püspök adott ki egy speciális utasítást, aminek a tartomány hatalmaságainak, lovagjainak és egyéb lakóinak a kiátkozás terhe mellett kellett eleget tenniük [Bernard béziers-i püspök levele (1170), 1999]. Végül a harmadik esetben a császár vagy a király hozott törvényeket a béke biztosítására. Amennyiben az esküt, az utasítást vagy a törvényt megszegték, akkor bűnbánattal el lehetett kerülni a büntetést, amennyiben azonban ez elmaradt, akkor az esküszegő ellen – a béke megtörése miatt – az eskün, az utasításon vagy a törvényen alapuló igazságos háborút lehetett viselni. A háború annak az irányításával és haderejével zajlott, aki a zsinatot összehívta, legyen az a püspök, a helyi hatalmasság, a német császár vagy a magyar király (Györkös, 2000; Cowdrey, 1970). A kiharcolt békét annak a békéjének tekintették, akinek a feladata volt az igazság szolgáltatása (Wallace-Hadrill, 1975).

A békemozgalom a 11. század végétől a kereszteshadjáratokkal – egyféle korabeli békefenntartó műveletként – kiterjedt a Közel-Keletre, Európában pedig elméleti szinten megfogalmazódott az igazságos háború elmélete. Az elmélet letisztult megfogalmazása a 13. századra, Aquinói Szent Tamás (1225–1274) munkásságára tehető, akinek a gondolatait a következő évszázadokban is használták.

Szent Tamás „*A Teológia foglalata*” című munkájában négy kérdésben tárgyalta a(z igazságos) háború problémáját. Ezek a kérdések:

- 1) Vajon megengedett bármely háború?
- 2) Vajon megengedett az egyháziaknak háborút viselni?
- 3) Vajon megengedett a háborút viselőknak, hogy lesből támadjanak?
- 4) Vajon megengedett a szent napokon háborúzni?

Ezen kérdések közül az első, a háború igazságosságával kapcsolatos kérdés fontos számunkra, amelyre adott válaszában Szent Tamás úgy vélekedett, hogy megengedett, amennyiben a háború megfelel az igazságos (jogos) háború három kritériumának. Ezek:

- az *auctoritas* (legitim autoritás): csak a fejedelem kezdeményezheti a háborút, mivel a háború indítása a közfeladatok közé tartozik, így magánszemély arra nem jogosult;
- a *causa iusta* (igazságos ok): a támadás célpontja az lehet, aki megérdemli azt, mivel valamilyen igazságtalanságot követett el, és nem volt hajlandó jóvátenni a kárt;
- a *recta intentio* (helyes szándék): a háború általános célja a jó elősegítése és a rossz kerülése, alapvetően a keresztény – harmonikus – béke építése, és így nem is viselhető ártási szenvedélyből, bosszúvágyból, könyörtelenségből, felkelés lázában és hatalomvágyból (Aquinas, 2013a).

Szent Tamás elmélete, hogy a fejedelemnek fontos szerepe van a béke fenntartásában, sok tekintetben hasonlít a békemozgalmak logikájára, azonban fontos különbségek is felfedezhetők. A fejedelem korábban (még a békemozgalmak alatt is) azért rendelkezett legitim autoritással, mert amiként Isten volt az egész világ kormányzója, úgy a fejedelem a teremtett világ (egy részének) a kormányzója. Ebben a minőségében Isten képviselőjeként azzal a céllal közvetíti az isteni törvényeket az emberek felé, hogy csökkentse a társadalomban a rendtelenséget. Szent Tamás szerint azonban a fejedelem joga abból származik, hogy a közösség vezetőjeként ő biztosítja a rendet, azaz megvalósítja és védi a közössége javát, a közösségen belüli bűncselekményekkel szemben éppúgy, mint a külső támadásokkal szemben (Aquinoi Szent Tamás, 2016).

Ehhez hasonlóan a fejedelemtől ugyan korábban is elvárták, hogy kegyes, igazságos és békés célokért viseljen háborút (és nem bosszúvágyból, hatalomvágyból, kapzsiságból vagy gyűlöletből), azonban Szent Tamás számára a béke egészen mást jelentett, mint a korábbi gondolkodóknak. A békét a keresztény gondolkodók általában Szent Ágoston (354–430) értelmezése nyomán, spirituális értelemben fogták fel, mint egy ember vágyainak az istenhit által biztosított harmóniáját. Szent Tamás azonban a békét földi értelemben is értelmezte, úgy, mint a keresztény közösségben, a közösség tagjai közötti természetes viszonyok által létrejövő állapotot, amiben a tagok vágyai harmóniában állnak egymással (Aquinas, 2013b).

Szent Ágostontól kezdve számos gondolkodó fogta fel büntetésként az igazságos háborút. Ezeknek a gondolkodóknak azonban más képük volt azokról a mércékről, amelyek alapján a büntetést ki lehetett szabni. A korai középkorban

a büntetés alapja Isten akarata volt. A 10–11. századi békemozgalmaknak köszönhetően a középkori emberek egyre inkább, többé-kevésbé stabil törvényeket láttak maguk körül, amelyeket legfeljebb összességében igazolt Isten szava. Szent Tamás pedig, összhangban az ember természetes maghatározottságai fontosságának fel- és elismerésével, az emberi törvényeket a természeti törvényektől tette függővé, így végeredményben a háború indításával kiróható büntetés is a természeti törvények tartamától függött. Az első és legfontosabb természeti törvény az, hogy „*a jót megtenni és követni, a rosszat pedig kerülni kell*” (Aquinói Szent Tamás, 2011), melynek egyik aloszata, hogy az emberi életet meg kell őrizni, ami a helyes szándékkal indított háború távolabbi célja is egyben (McInerney, 1993; Sigmund, 1993).

Összességében azt mondhatjuk, hogy a középkor jelzett szakaszaiban a háborúról való gondolkodás a közösségen belüli béke fenntartása és a fegyveres jogérvényesítés körül forgott. Ezért ezt a korszakot épp annyira lehet az igazságos rendszet, mint az igazságos háború elmélete egy korai formájának tekinteni.

A katonai és a rendészeti tevékenység a 20–21. század fordulóján

A középkorban a katonai és a rendészeti tevékenység jellege között nem volt nagy különbség, mindkettő egyaránt az állam potenciálisan erőszakot alkalmazó, jogérvényesítő cselekvése volt. Ez a 16. és a 20. század között megváltozott. A rendészet az állam békében folytatott, potenciálisan erőszak használatával járó, közbiztonságot és közrendet fenntartó tevékenysége maradt, a háború azonban a béke megszűnésével létrejövő, a békebeli szabályoktól eltérő szabályok által jellemzett állapotá vált (Finszter, 2020; Neff, 2005). A 20–21. század fordulójára a katonai műveletek és a háború természete azonban ismét megváltozott.

Első megközelítésben a katonai és a rendészeti tevékenység alapvetően különbözni látszik egymástól, így azoknak az értékeknek és morális elméleteknek is különbözőeknek kellene lenniük, amelyek alkalmazhatók rájuk. Ez nyilvánvalóan így van, ha a katonai feladatvégrehajtás terepeként alapvetően a konvencionális háborút határozzuk meg. A konvencionális háború ugyanis egy olyan állapot, amiben a katonák célja a béke és a békebeli állampolgári jogok érvényességének visszaállítása. Ezzel szemben a rendészeti tevékenység a béke és az állampolgári jogok állapotában zajlik, annak fenntartásához, és egy-egy (potenciális) jogsértéshez vagy nem jogtalan állampolgári igényhez kapcsolódik. Az ilyen háborúban a katonák tevékenysége csapatként jelentősen különbözik a potenciálisan fizikai erőszakot használó rendészeti tevékenységtől. A katonák csapatként a csoportos ellenséget bekeríteni, visszavonulási útvonalától elvágni, és soraiban pánikot előidézve megsemmisíteni akarják, és nem szabad utat

hagyva neki szétosztani, alapvetően óvni és a további cselekményt megelőzni, mint a rendőrök. A konvencionális háborúban a katonai tevékenység az egyéneket (katonákat) tekintve is különbözi a rendőrök tevékenységétől. A katonai erőszakhasználatnak a katonai cél eléréséhez szükségesnek, a rendőri erőszakhasználatnak azonban minimálisnak kell lennie (Finszter, 2018). Ezek a különbségek más típusú karaktert (személyiséget) követelnek a katonától és a rendőrtől, és más típusú morális elméletet indokolnak egy-egy művelet megindításának és a művelet során alkalmazott eszközök kiválasztásának igazolásaként.

A 20. század második felében azonban a katonai műveletek között a konvencionális műveletek mellett egyre nagyobb szerepet kapott az ENSZ (Egyesült Nemzetek Szervezete) vagy valamilyen nemzetközi felhatalmazás alapján indított humanitárius beavatkozás és békefenntartás, s a 20–21. század fordulóján a terrorizmus és a terrorszervezetek elleni küzdelem, illetve a 21. század elején az állami nemzetbiztonsági szolgálatok által irányított hibrid hadviselés. Ezek alapvetően olyan műveleteknek tekinthetők, amelyek feltételezik valamilyen béke állapotát, és a békére jellemző emberi jogok védelmére, valamint az állami (állampolgári) jogoknak – a konvencionális katonai eszközökhöz képest jóval kisebb károkozásra képes eszközökkel való – elősegítésére irányulnak.

A humanitárius beavatkozás során az eredetében és jellegében a nemzetállami társadalomhoz hasonlóan elképzelhető emberi társadalmon belüli jogsértés miatt kell beavatkozni annak az intézménynek, amit az emberi jogokat tiszteletben tartó államok hívtak életre (Rawls, 2008). Ehhez hasonlóan a békefenntartási tevékenység is az emberi jogok védelmére irányul, benne azonban az erőszakalkalmazás (minimális) jellege is sokkal inkább hasonlít a rendőri erőszakhasználatához, mint a konvencionális háborúban alkalmazott szükséges jellegű erőszakhasználatához (Pfaff, 2000). A terrorizmus, a terrorszervezetek elleni harcban és a hibrid hadviselés esetében ugyan nem az emberi jogok forognak kockán, hanem az állampolgári és állami jogok, azonban a használt erőszak intenzitása jelentősen alatta marad a konvencionális háborúban alkalmazott erőszak intenzitásának. A terrorizmus elleni harcban a kül- és belbiztonsági erőknek egyaránt felderítési és elhárítási feladat jut (Boda, 2012; Deflem, 2010). A hibrid háború pedig inkább hidegháborúnak tekinthető, amiben bizonyos jogsértéseket csak az tesz egyáltalán (hibrid) háborús cselekménnyé és nem rendészeti beavatkozást igénylő jogsértéssé, hogy az állam politikai vezetése akként fogja fel (Almäg, 2019).

Ezek a műveletek ezért már sokkal közelebb állnak a rendészeti tevékenységhez, mind a tevékenység célját és eszközeit tekintve, mind az ahhoz kapcsolódó értékeket és morális elméleteket tekintve. A mondottak alapján így legalábbis nem indokolatlan kiterjeszteni az igazságos háború elméletét a rendészetre is.

Az igazságos rendészet elmélete: az ad pacem-szabályok

Az igazságos háború elméletének kiterjesztése a rendészetre az elmélet kategóriáinak a rendészeti tevékenységre való értelmezését foglalja magába. A legalapvetőbbek az *ad bellum* és az *in bello*-szabályok kategóriái, amelyek a háborúba lépésnek és a háborúviselés igazságosságának a szabályait foglalják magukba. Ezeket a kategóriákat a rendészeti elméletben a békében való tevékenységre utalva *ad pacem* és *in pace*-szabályoknak nevezhetjük. Az *ad pacem*-szabályok azokat a feltételeket határozzák meg, amelyek mellett a rendészet – a rendészet egész társadalmi intézményének, nem csupán az egyes rendőri intézkedéseknek – léte és működése igazságos. Az *in pace*-szabályok pedig azokat, amelyek mellett a konkrét rendőri intézkedések igazságosak. Most csak az előbbivel, az *ad pacem*-szabályokkal, foglalkozom, amelyek meghatározásában az állam alapvető feladatainak meghatározására fogok támaszkodni.

Az állam alapvető feladatai: Locke és Rousseau

Az állami feladatok jelentőséggel bíró elméletei az államról alkotott 17–18. századi elméletekből, a társadalmi szerződés elméleteiből vezethetők le. A társadalmi szerződéselmélet általános kerete szerint állam nélkül az egyének természeti állapotban élnek, ahol azonban veszélyben vannak, ezért hajlandók közösen, egy szerződés keretei között létrehozni az államot, átruházva arra a jogaikat. Az állam legáltalánosabb feladata így az tagjai életének biztosítása. A társadalmi szerződés elméletét több gondolkodó is elfogadta a 17–18. században, ezek egyike John Locke (1632–1704) volt, aki a *Második értekezés a polgári kormányzatról* című munkájában fejtette ki elképzeléseit.

Locke szerint a természeti állapotban az egyének egyenlően szabadok és függetlenek, mert „szabadon dönthetnek cselekedeteikről, és úgy rendelkezhetnek javaikkal és személyükkel, ahogy jónak látják [...] anélkül, hogy másiktól engedélyt kérnének vagy akaratától függenének” (Locke, 1999). Ezen szabadságukat részben Isten által teremtett (értelmes) voltuk és értelmes emberi természetükből származó szabályaik korlátozzák. Ezek alapján, főszabály szerint, nem károsíthatnak meg másikat életében, egészségében, szabadságában és javaiban; és nem pusztíthatják el önmagukat és semmilyen más teremtményt, ami a birtokukban van. Ugyancsak a természeti törvény értelmében ezen természeti képességek miatt mindenki kötelessége, hogy megvédje saját magát és megvédje a többi embert is, ha ezzel nem kockáztatja saját megmaradását. Valaki így csak akkor károsíthat valakit más vagy olthatja ki valakit másnak az életét, ha ez utóbbi a sértő fél és a vele szemben való fellépés hozzájárul a vele szembeni védelemhez.

A természeti törvény a természeti állapotban így „*az összes emberek kezébe van letéve*”, azaz „*mindenkinek jogában áll megbüntetni a törvény megszegőit oly mértékben, hogy a törvény megsértését megakadályozza*” (Locke, 1999).

A természeti állapotban azonban nagyon bizonytalan a szabadsághoz és a függetlenséghez való jog élvezete. Mivel mindenki egyenrangú, bizonytalanság van az emberek között abban, hogy mi a (természeti) törvény tartalma, hogy ki tudja a törvényeket szakszerűen és érdekmentesen egy adott helyzetre értelmezni és alkalmazni, illetve, hogy ki fog az így értelmezett törvényeknek ténylegesen érvényt szerezni. Ez a bizonytalanság pedig félelmet ébreszt az emberben a tág értelemben vett tulajdonjogait illetően, azaz a személyére, egészségére, szabadságára és a szűkebb értelemben vett tulajdonára vonatkozó jogait illetően. Így a tulajdonjoguk megvédése érdekében az emberek társadalmi szerződést kötnek. Ezzel létrehozzák a törvényhozó hatalmat, ami meghatározza a természeti törvény tartalmát; a bíróságokat, ami értelmezi és alkalmazza a törvényt az egyes esetekre; és a rendőrséget, ami érvényt szerez a törvénynek. A társadalmi szerződéssel az egyének feladják egyéni büntetőhatalmuk gyakorlásának jogát, mert azt a szerződésbeli átruházás értelmében az állam fogja gyakorolni (Locke, 1999; Kleinig, 2008).

A büntetőhatalom gyakorlása jogának átruházása mellett azonban az egyének megtartják tulajdonjogaikat, azaz saját maguk irányítják és szervezik saját életüket és tulajdonukat, abba a létrehozott államnak nincs beleszólása. Az államnak ugyanis éppen az a feladata, hogy az egyének ezen jogait megvédje és lehetővé tegye a zavartalan egyéni gyakorlásukat (Locke, 1999).

A locke-i társadalmi szerződés csak az államot hozza létre, abban az egyének semmilyen kapcsolatban nincsenek egymással, ahogyan az állami feladatok is rendkívül szűkre vannak szabva. Az államnak azonban ennél nagyobb mértékben kell hozzájárulnia tagjai jóllétéhez, hiszen nem csupán a jogsértések zavarhatják meg a békét és az állampolgárok nyugalalmát, hanem például természeti katasztrófák, nem kriminális szociális feszültségek vagy általában véve annak az életmódnak a megzavarása, aminek az állampolgárok egész életükkel elköteleződtek (Kleinig, 1999).

A szerződéselméletek egy másik képviselője Jean-Jacques Rousseau (1712–1778), akinek elméletéhez az a tágabb állami feladat kapcsolódik, ami az állampolgárok életformájának védelmében áll. Rousseau szerint a természeti állapotban élő egyének szabadságuk (joguk) és egyéni erejük segítségével biztosítják az egész életükre kiterjedő önfenntartásukat, és azokat az eszközöket, amiket szükségesnek vélnék fennmaradásukhoz. Az egyének egy idő után azonban belátják, hogy a fennmaradásukat veszélyeztető akadályok már jelentősebbek, mint az az erő, melyet az egyén képes kifejteni az akadályok legyőzésére.

Olyan nagy a különbség az akadályok és az egyéni lehetőségek között, hogy a természeti állapotban az emberiség „kipusztulna”, ha semmi változás nem történne. Az a változás, amivel el lehet kerülni a kipusztulást, a társadalmi szerződés létrehozása, ami által az egyének egyestik erőiket.

A Rousseau-i társadalmi szerződéssel az egyének az „általános akarat” (mint morális személyiséggel felruházott állam) irányítása alatt egyesülnek, akire minden jogukat átruházzák. Nekik maguknak semmilyen egyéni joguk nem marad, még az öfenntartás és önvédelem jogáról is lemondanak, az állam a köz erejével segíti elő az egyén fennmaradását. A közösség általános akarata nem az egyik vagy a másik egyén, például a közösség vezetőjének az akarata, de nem is az egyéni akaratok összesítéséből származó akarat, hanem olyan önálló akarat, ami kifejeződik a közösség képviselőin keresztül (Boda, 2020). Az általános akaratnak magukat alávetők összesége a nép, egyenként pedig a polgárok, akik megszűnnek egyénnek lenni. Az általános akarat és annak képviselői, a mi esetünkben a rendőrség, részben védik az egyének személyét és vagyonát (miként Locke-nál is), részben azonban azt az életformát is, amit a szerződéssel az egyének vállalnak. Ez utóbbi szélsőséges esetben úgy valósulhat meg, hogy aki nem hajlandó követni az „általános akaratot” (az életformát), azt kényszerítik. Kevésbé szélsőséges esetben pedig úgy, hogy az általános akaratnak megfelelő életet élő egyénekkel együttműködnek, azaz segítik őket és gondoskodnak az életformával összefüggő jóllétükről. A kényszer és a segítség szintén a polgároktól származik. Az „általános akarat” alatt egyesülő egyének ugyanis részesei az „általános akaratnak”, az az ő akaratuk is. Polgároknak hívjuk őket akkor, amikor az „általános akarat” és a köz nevében gondoskodnak másokról, és alattvalóknak akkor, amikor mások hasonló módon gondoskodnak róluk (Rousseau, 1978).

Rousseau elmélete és a kétféle állami feladat, illetve összefüggésük a rendőrség működésével Georg Wilhelm Friedrich Hegelnél (1771–1831), majd Magyarországon Concha Győzőnél (1846–1933) is részletesebb kidolgozást kapott. Hegel szerint a „*jog tartalmazza egyrészt, hogy [...] a személy és a tulajdon zavartalan biztonságban legyen, másrészt az egyes ember megélhetésének és jólétének biztosítását*” (Hegel, 1983). Ez utóbbi célt, az elsöre is utalva, úgy magyarázza Hegel, hogy a „*rendőri felügyeletnek és gondoskodásnak az a célja, hogy közvetítse az egyént az általános lehetőséggel, amely az egyéni célok elérésére kínálkozik. Gondoskodnia kell az utcai világitásról, hidépítésről, a mindennapi szükségletek árszabásáról, valamint az egészségről*” (Hegel, 1983).

Concha szerint pedig:

„*A rendőrség feladata [...] az állam és társadalom rendjének előfeltételeit létesíteni, biztosítani, a társadalmi rendnek érvényesülését lehetségessé tenni, nem magát a rendet.*”

*Az állami rend elfeltétele, hogy a király, a parlament, a hatóságok működ-
hessenek. [...]*

*A társadalmi rend előfeltételének is megvan [...] világos fogalma. Az egyes
társadalmi tagok működésének szabadsága s javaiknak élvezhetése, továbbá az
emberi szükségleteknek a meglevő társadalmi kapcsolatban való kielégítése elé
torlódó akadályok elhárítása képezi az előfeltételt” (Concha, 1901).*

Concha a korábban idézettekhez képest tágabban definiálja a rendőrség fel-
adatát, mivel abba nem csupán a jogvédelmet és az életforma biztosítását érti
bele, hanem az állami rend biztosítását is.

Az igazságos rendészet elméletének ad pacem-szabályai

Az igazságos rendészet elmélet *ad pacem*-szabályai, az igazságos háború elméle-
tének analógiája alapján, az igazságos cél, a helyes szándék és a legitim autoritás
szabályai, amelyek meghatározásában az állam feladatainak van nagy szerepe.

Az igazságos cél szabálya

Az igazságos cél szabálya azokat a célokat határozza meg, amelyeket tekintve
igazságos a rendészet – mint intézmény – társadalmi léte és működése. Ezeket
a célokat fel tudjuk sorolni az állami feladatok fenti körülírása után.

Az igazságosság a másik emberrel való egyfajta viselkedés morális indoka,
melynek alapja lehet az, hogy mit érdemel a másik ember (például jutalmat,
büntetést) vagy hogy mi jár a másik embernek a jogai alapján, vagy hogy mi-
lyen törődés illeti őt meg a szükségében. Ezek közül a jog és a szükség kap sze-
repet az igazságos rendészet elméletében.

A locke-i elképzelések középpontjában az egyének tág értelemben vett tu-
lajdonjogainak a védelme áll, ami a természeti állapotban az egyének felada-
ta, a polgári állapotban azonban az államé, illetve az állam szerveié, köztük
a rendőrségé. Ez világos eset, hiszen a jogok védelme, a jogsértés üldözése,
illetve a jogsértésért való kompenzáció adása az igazságosság fogalmkörébe
tartozik. Ha ugyanis valaki megsérti valamilyen jogomat, akkor annak a jog-
nak a védelmében és a jogsértő üldözésében, a törvénynek való érvényszerzés
érdekében az állam és a rendőrség jogosan jár el, és nem csupán abban az érte-
lemben, hogy törvényesen jár el, hanem igazságosan is. A törvények igazoltsá-
ga ugyanis abból származik, hogy a létezésük előtt fennálló természeti jogok
védelmének nagyobb biztosságot adnak.

Az állami feladatok rousseau-i meghatározásában az államnak nem az egyéni jogok védelme a feladata, hiszen Rousseau szerint a társadalmi szerződés az egyén minden jogáról lemond, illetve átruházza azokat az államra. Ezzel összhangban az állam (az „általános akarat”) fő feladata az, hogy a speciális életforma fenntartásával törődjön az így a (minden jog nélküli) szükség helyzetébe került alattvalóiról. A törődést meg lehet szélsőségesen is határozni, mint a gyermekek felnevelését, szocializációját és ebben a minőségében való „felhasználását” magába foglaló totális társadalmi irányítást. Ugyanakkor nem kell ilyen szélsőségesen megfogalmazni, hanem lehet azt jóval kisebb hatókörrel is meghatározni. Ebben a korlátozott hatókörben a törődés a társadalom tagjai cselekvésének csak egy részére terjed ki, a jogvédelemre és az életforma kerekeinek a fenntartására. Ez utóbbi, szűkebb értelmezést támogatja az, hogy az állam szerepvállalásának az alapja a társadalmi szerződés, azaz az egyének saját döntésén alapuló társulása. Ez alapján pedig feltételezhető, hogy az egyéneknek valami olyat kell kapniuk a társulástól, amit a természeti állapotban nem tudnak elérni, azaz a túlélést. A totális társadalmi irányítással ez nem teljesül.

Az igazságosság ezen formájának a keresztény gondolkodásban megtalálható megváltó igazságosság az alapja, aminek értelmében igazságos a rászorulót megsegíteni, ami megváltja őt szükségétől és szenvedésétől (Ramsey, 1978). A szükség kielégítésének az igazságossága ettől csak hajszályival különbözik: a megváltó igazságosság egyféle természetes állapotot tételez fel, amiben az egyén a megváltás nélkül elveszik. A szükség kielégítésének az igazságossága ezzel szemben a polgári állapotot tételezi fel, amiből az állam nem teljesítése esetén a polgár visszakerül a természeti állapotba (ahol azonban újabb társadalmi szerződés nélkül szintén elveszik).

A helyes szándék szabálya: a rendészeti tevékenységhez való hozzáférés és az állampolgári bizalom szabálya

A helyes szándék szabálya abban áll, hogy a rendészeti tevékenységnek általános célként a társadalmi szerződés fenntartását kell megcéloznia, és így ki kell terjednie minden polgárra úgy, hogy a polgároknak az intézmény működése bizalmat ébresszen.

A társadalmi szerződéssel az egyének hozzák létre az államot, azért, hogy az megvédje őket és törődjön velük. Ezért szükséges, hogy az állami védelem és törődés eljusson a polgárokhoz, és eljusson minden polgárhoz, ne csak a kivételezettekhez, hiszen minden polgár részese a társadalmi szerződésnek. Hasonlóan fontos, hogy a rendészeti tevékenység ne csak eljusson a polgárokhoz, hanem olyan módon jusson el, hogy az a polgároknak azt a reflexiót keltse,

hogy az állam a rendőrségen keresztül megvédi jogaikat és törődik szükségleteikkel. Amennyiben a polgárok ezt tapasztalják, akkor megbíznak a rendőrségben (és az államban) (Tylor, 2004; Feldberg, 1991). Ez pontosan az a szabály, ami a Taylor-féle szabályoknak is része volt a procedurális igazságos rendészet elméletében.

Érdemes megjegyezni, hogy a társadalmi szerződésnek nem csak azok a polgárok a tagjai, haszonélvezői és kötelezettjei, akik azt megkötötték, így nem csak rájuk terjed ki az állam védelme és gondoskodása. Minden egyes polgár, aki él a társadalmi szerződés hasznaival, hallgatólagosan elfogadja a szerződést is (Locke, 1999), és annak alkotó részévé válik, azaz vállalja a kötelezettségeket is. A rendészeti tevékenységnek így nem csupán a „régii” polgárokhoz kell eljutni úgy, hogy bennük bizalmat ébresszen, hanem minden polgárhoz.

A legitim autoritás szabálya

A legitim autoritás szabálya azt határozza meg, hogy ki van felhatalmazva arra, hogy megvalósítsa az igazságos célokat. Ebbe beletartozhat az, hogy a legitim autoritással rendelkező személy vagy intézmény cselekszik azokban a helyzetekben, amikor az igazságos cél fennáll, de az is, hogy az ilyen személy vagy intézmény határozza meg, hogy mikor forog fenn olyan helyzet, amikor az igazságos cél fennáll.

Az első esetet tekintve, a természeti állapotban az egyének rendelkeznek legitim autoritással, ám a társadalmi szerződés következményeképpen átruházzák ezt a jogukat az államra, illetve az állam megfelelő szervére, a rendőrségre.

A második esetben, mely a rendészeti elmélet specialitásának tekinthető, az intézkedő rendőr, mint a rendőrség és az állam képviselője, a ráruházott hatalomnál fogva és a törvény adta keretek között legitim autoritással rendelkezik. Ezt a rendőri diszkrecionális jogkörre való utalással lehet kifejezni, ami által az intézkedő rendőr nem csupán követi a törvények és a parancsnok előírásait, hanem maga is gyakorlati (erkölcsi és morális) ítéleteket hoz (Kleinig, 1999; Erdős, 1997).

Összefoglalás

A tanulmány az igazságos rendészeti elmélet *ad pacem*-szabályait fogalmazta meg. Ebben, a szabálytípusokat tekintve támaszkodott az igazságos háború elméletének szabályaira, a szabályok tartalmát tekintve pedig az újkori társadalmi szerződéselméletekre. Az igazságos rendészet elméletének a megfogalmazása

nem teljesen újdonság. Az európai érett középkori gondolkodásban – bár „igazságos háború elmélete” címszó alatt – már alkalmaztak és megfogalmaztak hasonló elméletet, illetve az utóbbi évtizedekben is találkozhatunk a procedurálisan igazságos rendészet elméletével. A középkori elmélet azonban, bár bizonyítja az igazságos háború elméletének a rendészetre való kiterjeszhetőségét, a megváltozott társadalmi és politikai környezet miatt ma nem alkalmazható. A procedurálisan igazságos rendészet elmélete pedig csak egy részét foglalja magában az igazságos rendészet elméletének. Jelen tanulmány éppen annak a területnek a bemutatását célozta meg, amire a procedurális elmélet nem terjed ki.

Az elmélet keretében megfogalmazott szabályok a rendészet (intézményének és nem csupán a rendőri intézkedéseknek) igazságos céljának a szabálya, a rendészet helyes szándékának a szabálya és a legitim autoritás szabálya. A tanulmány a szabályok tartalmát Locke és Rousseau társadalmi szerződéselméleteinek a segítségével határozta meg. Az igazságos cél szabálya az állampolgári jogvédelmet és az állampolgári speciális életforma fenntartását írja elő igazságos célként. A helyes szándék szabálya azt, hogy a rendőrségnek az igazságos célt úgy kell megvalósítani, hogy elnyerje az állampolgárok bizalmát. Ebben pedig a rendőröknek segítségére van speciális legitim autoritásuk, azaz diszkrecionális képességük.

Felhasznált irodalom

Almäg, J. (2019). *War, Vaueness, and Hybrid War*. Defence Studies. <https://doi.org/10.1080/14702436.2019.1597631>

Aquinói Szent T. (2011). *A Summa Theologiae kérdései a jogról*. Szent István Társulat.

Aquinói Szent T. (2016). *A fejedelmek kormányzásáról*. Attraktor.

Aquinas, T. (2013a). Summa theologiae II-II. Question 40: On War. In Reichberg, G. M., Syse, H. & Begby, E. (Eds.), *The Ethics of War: Classic and Contemporary Readings* (pp. 171–182). Blackwell Publishing.

Aquinas, T. (2013b). Summa theologiae II-II. Question 29: On Peace. In Reichberg, G. M., Syse, H. & Begby, E. (Eds.), *The Ethics of War: Classic and Contemporary Readings* (pp. 171–176). Blackwell Publishing.

A tulujes-i zsinat (1046) határozataiból (1999). In Sz. Jónás I. (Szerk.), *Középkori egyetemes történeti szöveggyűjtemény (Európa és Közel-Kelet, IV-XV. század)* (pp. 189–191). Osiris.

Bernard béziers-i püspök levele (1170) (1999). In Sz. Jónás I. (Szerk.), *Középkori egyetemes történeti szöveggyűjtemény (Európa és Közel-Kelet, IV-XV. század)* (pp. 189–191). Osiris.

Boda M. (2012). A terrorizmus morális megítélése. *Hadtudomány*, 22(1-2), 138–151.

Boda M. (2015). A katonai etika helye az etikán belül. *Társadalom és honvédelem*, 19(1), 95–110.

- Boda M. (2015). A katonai vezetés erkölcsi és morális elemei. *Hadtudomány*, 25(E-szám), 204–220.
- Boda M. (2019). Az igazságos háború elméletének újrafelfedezése a 20. század második felében: Paul Ramsey és Michael Walzer. In Gőcze I. (Szerk.), *Keresztény teoretikusok, államférfiak és katonák háborúelméletei* (pp. 63–77). Nemzeti Közszerzői Egyetem.
- Boda M. (2020). Zrínyi hősiességfogalma a katonai hősiesség változó formáinak tükrében. *Hadtudományi Szemle*, 13(2), 79–91.
- Cohen, H. S. & Feldberg, M. (1991). *Power and Restraint: The Moral Dimension of Police Work*. Praeger.
- Concha Gy. (1901). A rendőrség természete és állása szabad államban. *Értekezések a társadalmi tudományok köréből*, 12(6), 1–48.
- Cowdrey, H. E. J. (1970). The Peace and the Truce of God in the Eleventh Century. *Past & Present*, 46(Febr), 42–67.
- Deflem, M. (2010). *The Policing of Terrorism*. Routledge.
- Erdős I. (1997). Szakmai erkölcs. Érvék a rendőri etika mellett. *Börtönügyi Szemle*, 16(2), 20–31.
- Finszter G. (2018). *Rendészettan*. Dialóg Campus.
- Finszter G. (2020). A modern rendészet. A rendészettudomány hazai kísérletei. *Magyar Rendészet*, 20(3), 91–118. <https://doi.org/10.32577/mr.2020.3.6>
- Gau, J. M. (2013). Procedural Justice and Police Legitimacy: A Test of Measurement and Structure. *American Journal of Criminal Justice*, 39(April), 187–205. <https://doi.org/10.1007/s12103-013-9220-8>
- Györkös A. (2000). Isten békéje és *treuga Dei* a 11. századi Franciaországban. *Aetas*, 15(3), 62–75.
- Hegel, G. W. F. (1983). *A jogfilozófiai alapvonalai*. Akadémiai Kiadó.
- Kleinig, J. (1999). *The Ethics of Policing*. CUP.
- Kleinig, J. (2008). *Ethics and Criminal Justice*. CUP.
- Lazar, S. (2017). Just War Theory: Revisionists Versus Traditionalists. *The Annual Review of Political Science*, 20, 37–54. <http://dx.doi.org/10.1146/annurev-polisci-060314-112706>
- Locke, J. (1999). *Második értekezés a polgári kormányzatról*. Polisz.
- McInerny, R. (1993). Ethics. In Kretzmann, N. & Stamp, E. (Eds.), *The Cambridge Companion to Aquinas* (pp. 196–216). CUP.
- Neff, S. C. (2005). *War and Law of Nations*. Cambridge, CUP.
- Ramsey, P. (1978). *Basic Christian Ethics*. The University of Chicago Press.
- Rawls, J. (2008). *A népek joga*. L'Harmattan.
- Pfaff, T. (2000). *Peacekeeping and the Just War Tradition*. Strategic Studies Institute.
- Radburn, M., Scott, C., Bradford, B. & Robinson, M. (2003). When is policing fair? Groups, identity and judgements of the procedural justice of coercive crowd policing. *Policing and Society*, 37(3), 1–18. <https://doi.org/10.1111/1540-5893.3703002>
- Robinson, I. S. (2004). *Henry IV. of Germany*. CUP.

- Rousseau, J.-J. (1978). A társadalmi szerződésről. In Rousseau, J.-J. (Szerk.), *Értekezések és filozófiai levelek* (pp. 463–618). Magyar Helikon.
- Sigmund, P. E. (1993). Law and Politics. In Kretzmann, N. & Stamp, E. (Eds.), *The Cambridge Companion to Aquinas* (pp. 217–231). CUP.
- Sunshine, J. & Tyler, T. R. (2003). The Role of Procedural and Legitimacy in Shaping Public Support for Policing. *Law & Society Review*, 37, 513–548. <https://doi.org/10.1111/1540-5893.3703002>
- Szent István király kis legendája (1983). In Érszegi G. (Szerk.), *Árpád-kori legendák és intelmek* (pp. 16–22). Szépirodalmi Könyvkiadó.
- Taylor, T. R. (2004). Enhancing Police Legitimacy. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 593(1), 84–99. <https://doi.org/10.1177/0002716203262627>
- Wallace-Hadrill, J. M. (1975). War and Peace in the earlier Middle Ages: The Prothero Lecture. *Transactions of the Royal Historical Society*, 25, 157–174. <http://dx.doi.org/10.2307/3679091>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

- Boda M. (2022). Az igazságos háború elméletének kiterjesztése a rendészetre: történelmi és kortárs elméletek. *Belügyi Szemle*, 70(1), 169–185. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.1.10>

Érdekes bűncselekmények, tanulságos nyomozások

Főszerkesztői megjegyzések az új rovat elé

A Belügyi Szemle rovatrendje a jelen lapszámtól új rovattal bővül, melynek címe: „*Érdekes bűncselekmények, tanulságos nyomozások*”. A rovat valójában nem előzmény nélküli. A „*Híres bűnügyek, tanulságos nyomozások*” rovatcím alatt már korábban is számos, büntetőjogi és kriminalisztikai tanulságokkal bíró cikk jelent meg a Belügyi Szemlében. A régi-új rovat újraindítása több szempontból is különös és jövőbe látó gondolatként született meg Szerkesztőségünk égisze alatt. Munkásságuk során maguk a szerkesztők is sok olyan jellegű eseménnyel találkoztak, amelyet később szakavatott bűnügyes kollégák papírra vetettek, és ezen esetek többségükben jó alapot szolgáltattak egy-egy leíró vagy empirikus tanulmány elkészítéséhez, a leendő nyomozó kollégák felkészítéséhez, vagy éppen az adott ügy jogi szempontú feldolgozásához. A rovat mostani elindítását több egyetemi oktató is javasolta. Többen visszaidézték, hogy a korábbi esetleírások kitűnően hasznosíthatók voltak a büntetőjogi és kriminalisztikai szemináriumokon, és igencsak hiányoznak az ilyen jellegű cikkek a mai bűnügyi szakmai folyóiratokból. Most elinduló rovatunkkal tehát egyfajta hiánypótló szerepet is betölteni kívánunk, ezzel is hozzájárulva a rendvédelmi és a joghallgatók praxisorientáltabb felkészítéséhez.

Határozott elképzelésünk szerint minden hónapban közlésezünk egy-egy olyan érdekes bűnügyet és annak felderítését, amely a szélesebb közvélemény körében is érdeklődésre tarthat számot, de az olvasó, a kutató, a hallgató is profitálhat az eset feldolgozásából, elemzéséből. Kezdjük is rovatunkat egy olyan eset leírásával, amelynek tárgyát a gyakori bűncselekmények körébe vonható, a mai kor emberének egyik legnagyobb ellenségévé lett szer képezi. A „szer”, amelyet maga az ember hoz létre, és amelynek elkövetése nem csupán bűncselekményként értékelhető, hanem jelentős mértékű nemzetgazdasági összefüggéseket is hordoz magában. Arról nem is beszélve, hogy jelentős mértékű meggazdagodás reményével kecsgetteti az elkövetőket, ezáltal e bűnözési forma folyamatos reprodukcióját is biztosítja, és kifejezett bűnözői életprogrammá transzformálódik ezen elkövetők tekintetében. Az „egyszerű” bűnismétlési tendencia tehát mentalitásbeli, az ilyen bűnelkövetést igazoló és vonzóvá tevő nézetrendszer kialakulásához vezethet.

Az új rovat vezetője dr. Hertelendi Lajos rendőr alezredes, a Belügyi Szemle kooperatív szerkesztője.

Interesting crimes, instructive investigations

Remarks of the editor-in-chief to the start of a new column

The columns of Belügyi Szemle will be increased by a new column from this issue, titled: 'Interesting criminal cases, instructive investigations'. This column is practically not without antecedents. Under the column title 'Famous criminal cases, instructive investigations' were already published numerous articles with antecedents for criminal right and criminalistic in Belügyi Szemle. The restart of this old-new column was decided under special considerations from several points of view and as a predicting idea by our Editorship. In the course of their work the editors met many events which were later published by professional colleagues of criminalistic and they mostly gave good fundamentals for a descriptive or empirical paper, in preparation of future colleagues or just for a legal elaboration of the given case. The start of this column was suggested by more university lecturers, too. Many of them recalled that the former description of cases could be used very well at seminars for criminal right and criminalistics, and this type of articles are missed in today's criminal professional journals. Our newly starting column should also aim rectification of deficiencies and contribution to a more practice-oriented training of students in law enforcement and law.

According to our clear concept we will publish an interesting criminal case and its reconnaissance every month, which may be of interest for a wider public, but also readers, researchers and students can benefit from the elaboration and analysis of the concerned case. We will start our column with description of a case that belongs to frequent delicts and concerns an agent that became one of the biggest enemies of today's human. The „agent” created by man itself and the use of that is not only considered as a felony but also includes considerable national economical coherences. Not to mention that it promises to gain a significant degree of wealth for the perpetrators, insuring by that the continuous reproduction of this criminal form and transforming the perpetrators for a special criminal lifestyle. The „simple” tendency for recidivism can lead to the development of a mentality that makes this kind of perpetration justified and attractive.

The leader of the new column is Dr. Lajos Hertelendi, pol. lieutenant-colonel, cooperative editor of Belügyi Szemle.

ÉRDEKES BŰNCSELEKMÉNYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

Hertelendi Lajos

Egy kábítószer készítésének elősegítése büntett nyomozása és tanulságai

A „barkács” jelleggel előállított vágy- és teljesítményfokozók
egyes jogi és kriminalisztikai kérdései

**Investigation and edification in a criminal case
of corroboration in the production of drugs**

**Some legal and criminalistic questions of desire and performance
enhancers made in the form of „DIY”**

Absztrakt

A hamis készítményeket nem laboratóriumi környezetben, hanem kimondottan „barkács” jelleggel állítják elő, korántsem steril körülmények között. Az általában szűk körben készülő tablettákat betonkeverékben bevonatozzák, s a padlóra terítve szárítják. A hatóanyagokat haszontalan, emberi fogyasztásra alkalmatlan anyaggal pótolják. Hamis készítmények bevizsgálása során az összetevők között találtak már krétaport, kábítószer, színes készítményekben pedig téglaport, melyeket töltőanyagként használtak. Ismert tény, hogy a legtöbb kábítószer, gyanús vagy hamis gyógyszer szállítmány távolkeleti országokból érkezik, de önmagában a feladó ország ismerete nem feltétlenül eredményezi azt, hogy akár egy kisméretű küldeményt, akár egy teherszállítmányt felnyisson a Nemzeti Adó- és Vámhivatal. Kockázatelemzést végeznek, igen sok jellemzőt vizsgálnak mielőtt egy csomagot felnyitnának, csak így tudják feldolgozni a naponta többeszes csomagforgalmat. Jelen írásban egy magyarországi bűnbanda felszámolását mutatjuk be, amelynek tagjai vágy- és teljesítményfokozó szerek előállításával, értékesítésével írták be nevüket a bűnüldözés nagykönyvébe.

Kulcsszavak: vágy- és teljesítményfokozó szerek, bűnüldözés, prekursor, lőfegyver

Abstract

False preparations are not produced in laboratories but especially in the form of „DIY” under far not sterile conditions. Pills, produced in generally in sheds, will be coated in concrete mixers and dried laid on the floor. The agents will be replaced by useless and for human consumption unsuitable materials. By inspection of false preparations were already found chalk powder, drugs, and in coloured products, brick-dust used as filling material. It is a well-known fact, that the most drugs, suspicious or false drug deliveries arrive from Far East countries but the knowledge of the country of dispatch alone does not necessarily result in opening of a small consignment or even of a big cargo by the National Tax and Customs Administration. A risk analyse is made, checking many features before opening a package, as only in this way they can process thousands of packages a day. In this paper we present the liquidation of a criminal gang in Hungary, whose members made their names memorable in the law enforcement ledger by production and distribution of desire and performance enhancers.

Keywords: desire and performance enhancers, law enforcement, precursor, firearm

Előzmények

A Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda Nemzetközi Bűnözés Elleni Főosztály, Kábítószer Bűnözés Elleni Osztályának munkatársai 2017. április 19. napján rendeltek el nyomozást, a Btk. 182. § (1) bekezdés a) pontjába ütköző és aszerint minősülő, az ország területére behozatallal elkövetett kábítószer készítésének elősegítése büntett megalapozott gyanúja miatt. A bűncselekmény felderítése érdekében ekkor még a régi Büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. évi törvény 200. § (1) bekezdése alapján egyéb adatszerző és titkos adatszerző tevékenység is alkalmazásra került, amely segítette a felderítési munkát.

Ismert tény, hogy a legtöbb kábítószergyanús vagy hamis gyógyszerzállítmány távolkeleti országokból érkezik, de önmagában a feladó ország ismerte nem feltétlenül eredményezi azt, hogy akár egy kisméretű küldeményt, akár egy teherszállítmányt felnyisson a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (továbbiakban:

NAV). Kockázatelemzést végeznek, igen sok jellemzőt vizsgálnak mielőtt egy csomagot felnyitnának, csak így tudják feldolgozni a naponta többeszes csomagforgalmat.

Az eset

A NAV Repülőtéri Igazgatóság 2017. február 1-jén ellenőrzés alá vont egy Kínából érkező, bruttó 214 kg súlyú szállítmányt, amelyben az okmányok szerint ultrahangos tisztítófolyadék-koncentrátum volt, azonban a szállítmány tartalma kábítószergyanús volt. A vámvizsgálattal egybekötött szakértői vizsgálatok viszont azt állapították meg, hogy a szállítmány kábítószernek vagy prekurzoroknak minősülő anyagot nem tartalmazott. Mindennek ellenére elmondható volt, hogy a kockázatelemzés alapján kiválasztott szállítmány – ugyan a szakértői vizsgálatok szerint is „tisztá” – nem illett bele a megrendelő cég profiljába, mivel a megrendelő magyar székhelyű vállalkozás textil nagykereskedelmi tevékenységi körben működött. A kontakt személyt, aki a szállítmány címzettje volt, konspirált ellenőrzés alá vonták.

A nyomozás folyamata

A beindított bűnüldözési, felderítési gépezet eredményeként kiderült, hogy a következő szállítmány márciusban meg is érkezett ugyanazon cég részére, amely egy 250 kg-ot meghaladó, 10 db 20 literes kannában lévő folyadékállapotú szállítmány volt ismét Kínából. Ezen folyadék összetételét illetően viszont már megállapítást nyert, hogy benzil-metil-ke-ton (BMK) nevű vegyület mutatható ki belőle, amely a hatályos jogszabályok alapján kábítószer-prekurzoroknak minősül. A szakértők tájékoztatása szerint az említett anyagból amfetamin típusú kábítószer állítható elő. A rendelkezésre álló adatok és az a tény, hogy a kft. fő tevékenységi köre textil-nagykereskedelem volt, és nem rendelkeztek felhasználói engedéllyel a kábítószer-prekurzorok felhasználására, kereskedelmére, megalapozta a gyanút az eljárásra, viszont ekkor jött a fordulat.

A lefoglalt műanyag kannákban lévő folyadék igazságügyi vegyészszakértői vizsgálata során megállapítást nyert, hogy az alkalmazott vizsgálati módszerekkel nem mutatható ki kábítószer vagy új pszichoaktív anyag a betöltött folyadékból. Feltehetően a kannákban korábban szállítottak BMK anyagot, és az csak szennyeződés jelleggel lehetett jelen a szállítmányban. Az ügy sikeres felderítéséhez szükség volt kitartásra, és a szerencsefaktor is kellő mértékben hozzájárult az eredményességhez.

Viszonylag rövid idő elteltével ismét jelzés érkezett a NAV-tól, hogy 2017. április 17-énegy újabb – 180 kg súlyú – szállítmány érkezett a kft. részére. A rendelkezésre álló adatok szerint egy egymillió forintot meghaladó értékű, nagy teljesítményű elektromos tablettázógép jött légi úton. A gépet tartalmazó csomaghoz megadott telefonszám azonos volt a korábbi vegyszerszállítmányhoz tartozó számlán szereplő telefonszámmal, amelyről megállapítást nyert, hogy előfizetője egy számhalmozó cég, valamint a hívások konspirációs tevékenységre utaltak. A jelzésre ismét beindult a „gépezet”, s a tablettázógép vámkezelését követően, 2017. április 21-én a budapesti vámraktárnál végrehajtott megfigyelés eredményeképpen két fő került beazonosításra. A megfigyelés legfontosabb eredményeként megállapítást nyert, hogy a tablettázógépet tartalmazó ládát a munkások egy XVIII. kerületi családi házhoz szállították, s ott a munkások – K. László közreműködésével – a ládát egy alagsori garázsba vitték be, majd a teherautóval távoztak.

Az ügyben érintett kft. bejegyzett ügyvezetője a tablettázógép átvétele során nem járt el, ezért következtetésként feltehető volt, hogy mindkét szállítmányt a valódi ügyvezető tudta nélkül, közvetlenül nem a kft.-hez tartozó személy vette át és szállította el. Az események előrehaladtával a feltételezés be is igazolódott.

További titkos módszerek alkalmazása során újabb személyek kerültek látókörbe, és megerősítést nyert, hogy K. László, fia közreműködésével, XVIII. kerületi bérelt ingatlanban, jelentős mennyiségű illegális terméket állított elő. Ekkor már G. Tibor Zoltánról is kiderült, hogy részt vett az illegális termékek kereskedelmében, irányító szerepkört betöltve. Az is megállapítást nyert, hogy G. Tibor és társai tevékenységüket leplezni kívánták a XVIII. kerületi ingatlan tulajdonosa előtt. G. Tibor jellemzően ezen a XVIII. kerületi címen tartózkodott, melyhez kulccsal is rendelkezett. A további kapcsolati háló felderítése, és az eljárás ezen szakaszában beszerezhető bizonyítékok megállapítása érdekében K. Lászlóhoz és G. Tiborhoz lehetett kapcsolni P. Sándort, aki az elkövetői kör részére deponálási tevékenységet végzett egy Dunaharasztiiban található családi házában. Emellett P. Sándor, a K. László által a XVIII. kerületi címen előállított illegális szerekből – G. Tibor utasításainak megfelelően – személyesen is átadott különböző vevőknek. G. Tibor irányító szerepét támasztotta alá, hogy a P. Sándor vonatkozásában rögzített több közleményében „boss”-ként (főnként) hivatkoztak rá. Mivel fordulatokban már eddig is bővelkedett a felderítés, egy újabb csavarként felmerült annak gyanúja, hogy P. Sándor az elkövetői kör által előállított illegális szereket – postai csomagként – álnéven adja fel külföldre, ezért miután beazonosították, az eljáró nyomozóhatóságok felvették a kapcsolatot a csomagküldő szolgálattal.

A csomagküldő vállalat tájékoztatása szerint a szóban forgó küldeményt egy Dunaharasztiiban található papírboltban adták fel 2017. május 30-án, majd a csomagot 2017. június 12-én vették át Belgiumban. A csomagokhoz tartozó feladószelvények elemzésével megállapítást nyert, hogy nem kábítószer, hanem illegális gyógyszereket állítanak elő a XVIII. kerületi családi ház pincéjében, és azt P. Sándor megőrzi a Dunaharasztiiban található családi házban, és onnan végzi az értékesítést a vevők részére, részben személyesen, részben pedig csomagküldő szolgálat útján. Mivel a konspiratív módszerekkel és elemzésekkel beszerezett adatok elegendők voltak a realizálás megkezdéséhez, a folyamatban lévő bűncselekmény megszakítása, az illegálisan terjesztett készítmények további árusításának megakadályozása volt a cél, a bizonyítékok begyűjtése mellett.

A fentiek alapján 2017. július 26-án a reggeli órákban nevezett személyek elfogásának végrehajtására került sor. A XVIII. kerületi ingatlanban került elfogásra K. László, K. Kristóf és G. Tibor. A ház alagsorából a házkutatás során előkerült a jelzett tablettázógép, valamint keverőgép, matricázógép, adagológép, portalanító, fóliahegesztő, továbbá a gyártáshoz szükséges alapanyagokat álcázó zacskók (például egy instant kakaóporos zacskóra az elkövetők Stanozolol feliratot tettek, vagy egy ananászos zacskóra a Danabol-metha feliratot rakták). Továbbá lefoglalásra kerültek a legyártott tabletták, nettó 46 kg össz tömegben.

A szakértő a helyszínen úgy nyilatkozott, hogy az ott lévő legyártott és feliratozott termékek hatóanyagai közül több teljesítményfokozó szernek minősül, amennyiben a porok, illetve tabletták a felirat szerinti hatóanyagot tartalmaznak. A ház további helyiségeiben megtartott kutatás során lefoglalásra került 241 db potencianövelő tabletták, 20 db potencianövelő zselé, 13 db potencianövelő pezsgőtabletták, laptopok, több telefon és SIM kártya, iratok, feljegyzések, repülőjegyek, megrendelők, 136 500 forint, 3050 Euro, 109 200 USA dollár, ragasztóval lezárt kartondoboz, 1 db PA-63 éles lőfegyver 16 db lőszerrel. Lefoglalásra került továbbá egy VW Sharan, egy VW Touran és egy Lexus LS600h típusú gépkocsi is.

A Dunaharasztiiban lévő lakóházban elfogásra került P. Sándor. Az épület alagsorában, valamint garázsában összesen 288 232 darab különféle potencianövelő és teljesítményfokozó tabletták, valamint tiltott teljesítményfokozó szerek kerültek lefoglalásra.

A ház további helyiségeiben tartott házkutatás is eredményes volt, ugyanis lefoglalásra kerültek a csomagküldő szolgálat csomagcímkéi, repülőjegyek, mobiltelefonok, számítógép, 314 000 forint készpénz, bizonylatok, iratok, feljegyzések, egy jegyzetfüzet az értékesítéssel kapcsolatos tevékenységről. Az udvaron parkoló VW Polo típusú személygépkocsiból 3 db 60x40x40-es méretű, becsomagolt és Bulgáriába megcímezett, kb. 20 kg súlyú, feladásra előkészített

doboz került elő. Az egyik doboz felnyitásra került, melyben összesen 36 000 db potencianövelő tablettát és 3000 ml – ampullákba csomagolt – teljesítményfokozó szer volt elhelyezve. Lefoglalásra került P. Sándortól egy vonalas spirálfűzet is, amelyben az általa feladott csomagokat, címeket, a feladási összegeket vezette. Kimutatásában a feladott termékek között teljesítményfokozók, potencianövelők szerepeltek.

A fentiek alapján G. Tibort, K. Lászlót, K. Kristófit és P. Sándort gyanúsítottként hallgatták ki, mert 2017 áprilisától – egymás tevékenységéről tudva – a XVIII. kerületi ház pincéjében hamis egészségügyi termékeket állítottak elő az ott talált keverőgép, tablettázógép, adagológép és címkéző berendezés segítségével, napi rendszerességgel, több ezres nagyságrendben.

P. Sándor a termékeket a kapott utasítás alapján csomagolta, és a Dunaharaszti papírboltban adta fel futárszolgálat útján Európa több országába (Olaszországba, Lengyelországba, Angliába, Bulgáriába), különböző címzetek számára heti több alkalommal. Ezt később alátámasztotta a papírbolt eladójának tanúvallomása is. A papírboltban lefoglalásra kerültek a „Nagy Tibor” álnéven feladott csomagok szállítólevelei, valamint átvételi elismervényei. Ez alapján megállapítást nyert, hogy P. Sándor feladóként minden alkalommal a Nagy Tibor nevet tüntette fel a csomagokon. Alkalmanként 1–4 db XL méretű csomagot adott fel, amelynek feladási költségei is tetemesek voltak – csomagonként kb. 20 000 forint költséget jelentettek.

Az eset jogi megítélése

A gyanúsítottak cselekménye alkalmas volt a Btk. 185. § (1) bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdés szerint minősülő üzletszerűen, bünszövetségben elkövetett teljesítményfokozó szerrel való visszaélés büntetnének, illetve a Btk. 186. § (1) bekezdésébe b) pontjába ütköző és a (3) bekezdés c) pontja szerint minősülő bünszövetségben elkövetett egészségügyi termék hamisítása büntetnének megállapítására, és mindezt a helyszíni realizálások során beszerzett tárgyi bizonyítékok is alátámasztották.

A nyílt nyomozás adatai szerint legalább 2017 májusától, de egyes feljegyzések szerint a nevezettek már 2017 februárjától is nagy mennyiségben gyártottak és kereskedtek teljesítményfokozó szerekkel, illetve potencianövelő gyógyszerekkel. A csoport vezetője G. Tibor volt, akinek irányítása alatt K. Kristóf és K. László a tabletták gyártását végezték, míg a csomagolást és a vevők kiszolgálását, a postázást P. Sándor végezte. Az elkövetők konspirált tevékenység keretében, szervezeten, jelentős anyagi beruházások mellett, hosszabb időre

tervezve, egymás részcsелеkményeit összehangolva állítottak elő illegális szereket, melyeket a rendelkezésre álló adatok alapján nagy mennyiségben értékesítettek külföldre is. Az illegális szereket feltehetően Kínából szerezték be, illetve hasonló üzem működhetett Szingapúrban is.

P. Sándor gyanúsított a bíróság előtt tett vallomásában elmondta, hogy kb. 2–3 hónappal azelőtt megkereste őt G. Tibor azzal, hogy mellékes jövedelmet szerezhetsz úgy, hogy G. Tibor raktározni valót viszs hozzá, majd utasítása szerint a dobozokat be kell csomagolnia, és a megadott címekre feladni. Arra is G. Tibor utasította, hogy feladóként hamis nevet és címet használjon. Feladatkörébe tartozott továbbá, hogy G. Tibor utasítására ismeretlen személyeknek egy benzinkúton adjon át a megrendelt termékekből, amelyek ellenértéke G. Tiborhoz került. P. Sándor elmondása szerint G. Tibor volt a főnök, neki nem volt tudomása arról, hogy illegális dologban vesz részt, és az ügy többi szereplőjének sem ismerte a feladatát.

Vallomásának ellentmondanak a nyomozás során beszerzett bizonyítékok, melyek szerint az általa táplálékkiegészítőként ismert tablettákat, „szemes takarmány”-ként, „gold”-ként, „könyv”-ként emlegeti, valamint a csomagponton dolgozó tanúnak is azt állította, hogy Taksonyból jár le feladni a küldeményeket.

G. Tibor védőjén keresztül írásbeli vallomást nyújtott be, amely szerint családjával Thaiföldről Magyarországra kívánt költözni, és az előkészületek során több bőröndbe rejtve is küldött haza alapanyagokat, valamint ismeretlen turistákkal is hozott Magyarországra a bőröndjeiből. A vallomás szerint K. László csak a tablettázógép fuvarozásában segédkezett, K. Kristóf csupán logisztikai segítő szerepet töltött be, P. Sándor pedig csak „néhány” dobozt raktározott el G. Tibor kérésére, melyeket később postázott is. G. Tibor szerint az ügy többi gyanúsítottja nem tudott egymás szerepéről, valamint maguk sem tudhatták, hogy bűncselekményt követnek el. Állításait szintén egyértelműen cáfolják a nyomozás során beszerzett bizonyítékok.

G. Tibor leírta még, hogy a Dunaharasztiiban lefoglalt nagy mennyiségű gyógyszer nem a megrendelt gépen gyártották, hanem azok egy indiai gyógyszergyárból származtak, s a dunaharaszti címre egy ismeretlen indiai férfi küldte a gyógyszereket, melyet mindig egy külföldi rendszámú teherautó hozott, de azt nem tudja megmondani, hogy honnan. Elmondta, hogy a gyógyszereket neki kellett forgalmaznia, de nem volt arról tudomása, hogy ezek Magyarországon nem rendelkeznek forgalomba hozatali engedéllyel.

K. László védőjén keresztül írásbeli vallomást nyújtott be, mely szerint sokáig nem volt tudomása arról, hogy bérleménye garázsában illegális tevékenység folyik, és a tablettázógép működése szakaszos volt, mindössze 3–4 tartálynyi tableta készült összesen. Ő maga G. Tibor kérésére kapcsolódott be a gyártásba,

és a fia, K. Kristóf általában csak pakolt és számolt, nem volt tudomása az ott gyártott termékek tartalmáról.

K. Kristóf szintén írásbeli vallomást nyújtott be, mely szerint nem követett el bűncselekményt, csak édesapja kérésére néha dobozokat pakolt a pincében, melyek tartalmát nem ismerte.

Mind K. László, mind K. Kristóf vallomását cáfolja az a tény, hogy a rendelkezésre álló adatok alapján K. László telefonon utasította fiát, K. Kristófit arra, hogy menjen le a pincébe, és takarja le a gépeket, mivel jön a ház tulajdonosa a bérleti díjért, és nehogy meglássa, milyen bűnös tevékenységet folytatnak.

Tanúként hallgatták ki L. Tibor Csabát, aki a kft. tulajdonosa volt 2017. április 04. napjáig. A kihallgatás egészéből egyértelműen kitűnik, hogy L. Tibor Csaba sosem folytatott kereskedelmi tevékenységet a kft.-vel, csupán strómanként működött Gödöllőn.

Tanúként hallgatták ki továbbá egy teherfuvarozással foglalkozó cég sofőrjét is, akit 2017 tavaszán telefonon keresett meg K. László – aki már több alkalommal költöztette –, hogy lenne egy fuvar, amihez több rakodómunkás is szükséges, mivel kb. 300 kg-ot kellene megmozgatni. A tanú vállalta a megbízást, majd a megadott időben a raktárhoz érkezett, ahol K. László a kezébe adta a rakomány átvételéhez szükséges papírokat, majd a helyszínről távozott. K. László közölte, nem mondja meg mi van a ládában, mert ha megmondaná, „meg kellene, hogy ölje”. Így a láda tartalma nem vált ismertté a tanú előtt, aki munkásaival együtt a Budapest XVIII. kerületi címre vitték a rakományt, majd ott a garázs közepére állították.

Az eljárásba tanúként bevonásra került a Dunaharasztiiban található ház tulajdonosa, akitől az ingatlant P. Sándor négy éve bérelte. A házban folyó illegális raktározási tevékenységről nem volt tudomása. Szintén tanúként került kihallgatásra a XVIII. kerületi családi ház tulajdonosa, aki elmondta, hogy kb. egy éve ügynökségen keresztül adta ki a házat K. Lászlónak havi 210 000 forint + rezsiköltség fejében, aki a bérleti szerződés megkötése után rögtön mindenhol zárat cseréltetett. A tulajdonos kérdésére K. László azt mondta, hogy ruhákkal foglalkozik és gombokat gyárt.

Az ilyen jellegű bűncselekmények során, szinte minden esetben több más bűncselekményre is fény derül, esetünkben is a XVIII. kerületi címen megtartott házkutatás alkalmával K. László szekrényéből lefoglalásra került lőfegyver és lőszer kapcsán az igazságügyi fegyverszakértő megállapította, hogy éles lőfegyvernek és lőszernek minősültek, ezért a férfi megvalósította a vádiratban Btk. 325. § (1) bekezdés a) pontjába és a (2) bekezdés a) pontjába ütköző és aszerint minősülő lőfegyverrel, lőszerrel visszaélés büntett bűncselekményeket is.

A lefoglalt berendezések tekintetében is alátámasztotta a szakértő, hogy alkalmasak voltak gyógyszerkészítmények előállítására, mivel lefedik a gyártási folyamatot.

A G. Tiborral összefüggésbe hozható lefoglalt egészségügyi termék összértéke: 127 401 421 forint, a tiltott teljesítményfokozóké: 87 140 625 forint volt.

A Budapesti XVIII. és XIX. kerületi ügyészség 2020. 01. 20. napján vádat emelt G. Tibor, K. László, K. Kristóf és P. Sándor gyanúsítottakkal szemben, az ügyben jelenleg még született ítélet.

Tapasztalatok és tanulságok

Az eredményesség és az esetleges hibák kiküszöbölése, a felderítések és nyomozások hatékonyabbá tétele érdekében érdemes az esettel kapcsolatosan felmerülő tapasztalatokat és problémákat áttekinteni, átbeszélni. Esetünkben az alábbi gondolatok fogalmazódtak meg.

- 1.) A nyomozás kezdeti szakaszában a NAV Szakértői Intézete által nem szennyvezetőként azonosított benzil-metil-ke-ton (BMK) téves minősítést eredményezett, amely a Nemzeti Szakértői és Kutató Központ munkatársainak szakvéleménye és a felderítési adatok alapján korrigálható volt.
- 2.) A Büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. évi törvény 200. § (1) bekezdése alapján alkalmazott egyéb adatszerző és titkos adatszerző tevékenység nagyban segítette a felderítést és bizonyítást. Az új Be. bevezetésével a leplezett eszközök alkalmazása során beszerzett adatok büntetőeljárásban való felhasználása gyorsabbá, egyszerűbbé vált.
- 3.) Bármely rendőri szervnek problémát okozhat az elhúzódo – akár több napos – helyszíni szemle, a nagyszámú bűnjel, azok tárolása és költsége.
- 4.) A szakértői költségek csökkentése és a szakvélemény mielőbbi elkészülése érdekében célszerű az azonos, nagy mennyiségű vegyi anyagból történő mintavételezés, és csupán a mintának a szakértői vizsgálata. A mintavételt célszerű már az elsődleges helyszíni szemle során végrehajtani. Ugyancsak a mintavétel mellett szól, hogy a megmintázott bűnjelre a továbbiakban nincs szükség, így azok előzetes értékesítése vagy előzetes elkobzása is lehetséges.
- 5.) A vagyonvisszaszerzést már a felderítési szakban érdemes megkezdeni, így a realizáláskor zárolhatók a folyószámlák, zár alá vehetők az ingatlanok. A vagyonfelderítésnek a realizálás utáni, a vizsgálati szakban való megkezdése azt eredményezheti, hogy mire megállapításra kerülnek a folyószámlaadatok, addigra az azokon található készpénzeket felveszik, elvonják.

- 6.) Fontos a lefoglalt mobilkommunikációs és számítástechnikai eszközök adattartalmának kimentése és kiértékelése. Jelen ügyben a kimentett adatok kiértékelését meg kellett ismételni az ügyészség utasítására. A kiértékelést úgy kell elvégezni, hogy az értékelő jelentésben le kell írni, hogy a kimentett adat, fénykép mit ábrázol, az minek a bizonyítására alkalmas, illetve abból milyen következtetéseket lehet levonni.

Hiánypótló céllal indított rovatunk első részében bemutatott nyomozás, az elkövetett bűncselekmény felderítésének ismertetése, a levont tanulságok és megállapítások remélhetőleg hasznos „tananyagként” szolgálnak a rendészeti tisztképzésben résztvevőknek, joghallgatóknak, oktatóknak, gyakorló szakembereknek egyaránt, és mindemellett érdekes olvasmány minden olvasónk számára.

Alkalmazott jogszabályok

1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Hertelendi L. (2022). Egy kábítószer készítésének elősegítése büntett nyomozása és tanulságai. A „barkács” jelleggel előállított vágy- és teljesítményfokozók. *Belügyi Szemle*, 70(1), 191–200. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.1.11>

K Ö N Y V I S M E R T E T É S

Németh Viktor

Hogyan döntünk? ...és hogyan kellene?

How We Decide?
... and how should we decide?

Absztrakt

Jonah Lehrer könyve a döntéshozatali folyamatokat vizsgálja és mutatja be kifejezetten szemléletes gyakorlati példákon keresztül. Az írás alapkérdéseit a szerző így fogalmazza meg: „*Hogyan hoz döntéseket az emberi elme? És hogyan lehet ezeken a döntéseken javítani?*” (Lehrer, 2012).

A döntéshozatali mechanizmusok meghatározzák a mindennapjainkat. Igaz ez a munkahelyi életünkre csakúgy, mint a magánéletünkre. A tudomány képviselői évszázadok óta a racionális agy felsőbbrendűségét hirdetik. A különböző tudományágak egyöntetűen a tiszta rációra alapozott döntéseket tartják helyesnek és egyedül elfogadhatónak. Lehrer könyve ennél jóval szofisztikáltabb képet ad az emberi agy döntéshozatali mechanizmusáról. Rávilágít arra, hogy az evolúció során kialakult egyes agyterületek hogyan járulnak hozzá az egyes döntési folyamatokhoz. Gyakorlati példákon keresztül mutatja be az érzelmek és a racionalitás viszonyát a döntéshozatalok során.

Kulcsszavak: döntéshozatal, jó gyakorlat, neocortex, amigdala, kognitív döntéshozatali folyamat, emocionális döntéshozatal

Abstract

Jonah Lehrer's book examines and presents decision-making processes through practical examples. The essential questions of the book are the following: ‘*How is the human mind deciding? And how can I improve these decisions?*’ (Lehrer,

2012). Decision-making mechanisms define our everyday lives. This is valid for our workplace as well as for our private life too. Scientists believe in the rational brain for centuries. In various disciplines, unanimous decisions based on sheer rationality alone is considered to be correct and acceptable. The book of Lehrer gives a much more sophisticated picture of the decision-making mechanism of the human brain. Enlightening that some brain areas developed during evolution, how they contribute to each decision-making processes. Practical examples illustrate the relationship between emotions and rationality during decision-making.

Keywords: decision-making, best practice, neocortex, amygdala, cognitive decision process, emotional decision-making

Bevezető

Lehrer a Columbia Egyetemen szerzett viselkedés és idegtudományi végzettséget, majd elnyerte a Rhodes ösztöndíjat is. Számos könyve és tudományos publikációja jelent meg ezen a szakterületen. Munkáira jellemző, hogy számos gyakorlati példán keresztül mutatja be az aktuálisan körül járt kérdéskört.

Az első könyve magyarul (Jonah Lehrer: Hogyan döntünk?) 2012-ben jelent meg az Akadémia Kiadó gondozásában, az Elme kerekai sorozatban, Gilicze Bálint fordításában. A könyv a döntéshozatali folyamatok vizsgálatát és meghatározását tűzi ki céljául. *„Amióta csak döntéseket hozunk gondolkodunk a döntéshozatal mikéntjén. Az évszázadok során az emberi viselkedés külső megfigyelése révén számos idevágó elmélet született. Mivel az elme közvetlenül elérhetetlen volt – az agy mintha csak egy fekete doboz lett volna – e korai gondolkodóknak ellenőrizhetetlen feltételezésekre kellett támaszkodniuk azt illetően, mi is folyhat odabent”* (Lehrer, 2012). A köztudatban élő ráció versus érzelmi döntések helyett a szerző arra a megállapításra jut, hogy mindkét oldalra szükség van a helyes döntés meghozatalához: *„A helyzet egész egyszerűen úgy áll, hogy a döntéshozatalhoz elménk mindkét oldalára szükség van. Túlon túl sokáig alkottunk képet az emberi gondolkodásról vagy-vagy alapon. Vagy racionálisan vagy irracionálisan gondolkodunk. Vagy a rideg statisztikai adatokra támaszkodunk, vagy zsigeri megérzéseinkre hallgatunk. Apollóni logika a diónüszosi érzelmesség ellen, az egóval szemben, a hullóagy és a homloklebeny küzdelme.”* (Lehrer, 2012).

A könyv számos, különböző élethelyzetben hozott döntési folyamaton keresztül bizonyítja lépésről-lépésre a racionalitás és az emóció egymást kiegészítő szerepének fontosságát a legjobb döntések meghozatalában. A könyv 279 oldalon

logikusan felépített, koherens szerkezetbe foglalt 8 fejezeten keresztül vezet végig az olvasót az emberi döntéshozatal legfontosabb dimenzióin.

A fejezetek tartalmi bemutatása

Az első fejezetben az amerikai focin, a szappanoperák szereplőválogatásán vagy éppen a baseballon keresztül mutatja be pontos és érzékletes példákon keresztül, hogy az agy döntéshozatali folyamatai nem csak a racionális agyhoz kapcsolódnak, s nem csak a neocortexben (új agykéregben) végbe menő kognitív folyamatok eredményei. Az evolúció során korábban kialakult agyi részek – elsősorban az érzelmekért felelős limbikus rendszer – azok, amelyek döntően befolyásolnak egy döntési folyamatot, tehát a logikusnak tűnő racionális döntéshozatali folyamat helyett több agyi terület is összedolgozik a lehető legpontosabb és legmegfelelőbb eredmény elérése érdekében. Lehrer itt arra a fontos tényre világít rá, hogy az agyunk érzelem nélkül is képes lenne bizonyos helyzetekben jó és optimális döntéseket hozni.

A második fejezetben a dopamin döntéshozatalban és kiválasztásban játszott szerepét elemzi a szerző. A dopamin egy olyan neurotranszmitter, amely a negatív és a pozitív érzelmek szabályozásában egyaránt részt vesz (Lehrer, 2012). A dopamin már az elvárt, megtanult folyamatok végbemenetele előtt elkezd termelődni, és elküldi a „minden rendben” visszajelzést. Ha azonban nem történik meg a várt folyamat, az „az állj le” jelet, azaz a probléma visszajelzését küldi el. Tehát akár pozitív, akár negatív meglepetés éri az embert, mindenképp végbemegy a visszajelzési folyamat valamilyen előjellel. Ez a visszajelzés az ACC (nucleus accumbens) agyterületről indul, amit a „hiba visszajelzési” területnek is neveznek az agykutatók. Így történhet meg az, hogy sokszor nem tudjuk megmondani, hogy honnét tudtuk pontosan a megoldást egy adott helyzetben, vagy éppen honnan ismertük fel a veszélyt előre. *„A dopamin neuronok folyamatosan a tapasztalatokon alapuló mintákat generálnak: »ha ez történik, ez lesz.« A dopamin neuronok képesek olyan finom minták észlelésére, amelyeket magunk észre sem vennénk és olyan adatok esszenciáját halmozzák fel, amelyet tudatosan fel sem fogunk.»* (Lehrer, 2012).

A könyv harmadik fejezete az *Érzésektől megcsalva* címet viseli. Számos szemléletes példán keresztül kaphatunk képet arról, hogy *„Érzéseinkben bízva mintákat vélünk felfedezni ott is, ahol valójában nincsenek.”* (Lehrer, 2012). Ilyen a sportban a forró kéz vagy jó forma, vagy éppenséggel a szerencseszéria képzelete, amelyek a valóság érzelmi alapon történő félreértelmezései. Egy másik vizsgált jelenség a fejezetben a veszteségkerülés. A veszteség egy fájdalomérzés.

„Megpróbáljuk a fájdalmat elodáztatni addig, amíg csak lehet – és ezzel még nagyobb veszteségbe sodorva magunkat.” (Lehrer, 2012). A szerző több, a mindennapi életből vett példán keresztül demonstrálja a veszteségből adódó fájdalomérzet elhúzásának módjait a hitelkártya használatától, az akciós termékektől való függésig bezárólag. „Az átlagos amerikai háztartásnak ma több mint kilencezer dollár hitelkártya tartozása van, és az amerikai polgárok átlagosan 8,5 hitelkártyát birtokolnak” (Lehrer, 2012). A hitelkártya példája jól megvilágítja, hogy agyunk csak az azonnali és konkrét, objektíven mérhető és kézzelfogható dolgokkal tud mit kezdeni: leárazások, kuponok stb. Azonban mindezek valós árával már nem – tehát például a hitelkártya elképesztően magas kamatát már nem tudja értelmezni. Az emberi agy hosszútávú nyereségei és tervei a neocortex területén mennek végbe, míg a rövidtávú, azonnali örömeiért felelős agyterület a középagy dopaminrendszere és a nucleus accumbens. A hitelin-tézetek, ezt a különbséget használják ki a kecsegtető rövidtávú ajánlataikkal.

A negyedik fejezet a racionális gondolkodás agyi területével, a prefrontális kéreggel, illetve annak egyes területeivel és működésével foglalkozik. Bemutatja a racionalitás fogalmának különböző történelmi megközelítéseit, valamint ennek az agyterületnek a tudomány általi vizsgálati eredményeit. Az egyik legmeglepőbb eredmény, hogy bár a félelmeink, negatív gondolataink az amigdala aktivitásához köthetők, a félelemmentes döntéseket nem az amigdala alacsonyabb aktivitása jelzi, hanem a prefrontális kéreg aktivitása, vagyis az, ha gondolkodunk a félelmeinkről. „A prefrontális kéreg ugyanis lehetővé teszi, hogy saját elménkről is gondolatokat alkossunk – ezt a képességet nevezik a pszichológusok metakognitív gondolkodásnak.” (Lehrer, 2012). A racionális gondolkodás-képesség, vagyis a prefrontális agyi aktivitás és az érzelmi késztetések leküzdése között egyértelmű korreláció áll fent. Azok az egyének, akik képesek legyőzni érzelmi késztetéseiket, sikeresebben boldogulnak a koncentrációt és összetett gondolkodást igénylő feladatok megoldásakor. A prefrontális kéreg tehát képes az agy többi részének kontrolálására. „Míg minden más kéregi terület specializálódott bizonyos típusú ingerek kezelésére – a látóideg például csak vizuális információk feldolgozására képes -, a prefrontális kéreg sejtjei hihetetlenül rugalmasak: bármilyen adatot képesek feldolgozni, amihez csak hozzájutnak.” (Lehrer, 2012).

Az ötödik fejezet a fojtogató gondolatokról szól, arról a jelenségről, amikor a racionális gondolkodás is tévútra visz. De vajon, hogy lehetséges ez? „Nagyszerűen illusztrálja, milyen az, amikor a racionalitás vakvágányra visz, illetve amikor nem a megfelelő agyterületeket használjuk, ha egy problémával szembeesülünk. Az operaénekesek és a golffjátékosok esetében az ilyen tudatos gondolati folyamatok beavatkoznak izmaik gördülékeny összjátékába, így saját

testük elárulja őket.” (Lehrer, 2012). Ezek a fojtogató gondolatok magukban foglalják a sztereotipikus fenyegetést is, ami azt jelenti, hogy bizonyos társadalmi csoportok leblokkolnak tesztek, vizsgák, kérdőívek vagy más számadások során. *„A diákok a sztereotipikus fenyegetés hatására óvatossá válnak és megkérdőjelezzik saját döntéseiket.*” (Lehrer, 2012).

A hatodik fejezetben – az eddigiektől eltérően – nem az agy valamely részével és annak működésével foglalkozik a szerző, hanem az agyak, vagyis az emberek egymással való hatásával, amely alapvetően hozzájárul a döntéseink és cselekedeteink kialakításához. Az erkölcsi rendszerek alapján hozott döntéseket gondoljuk racionálisnak és helyesnek. *„Az idegtudomány ma már látja az erkölcsi döntések hátterét és abban semmi racionalitás nem fedezhető fel.*” (Lehrer, 2012). Ezt a tényt a második világháborúban rögzített példa is alátámasztja, ahol a kutatások szerint a katonák kevesebb mint húsz százaléka lőtt az ellenségre, amikor támadás alatt álltak. *„A harctéri kudarc leggyakoribb oka – írja Marshall – a gyilkolástól, nem pedig a haláltól való félelem.*” (Lehrer, 2012). Lehrer úgy találja, hogy erkölcsi döntéseink során alapvetően nem akarunk fájdalmat okozni másoknak.

A hetedik fejezet találóan az *„Agyvita*” címet kapta. Lehrer arra a tudományos tényre utal vele, hogy amennyiben választás előtt állunk az agyban az erősebb érzelmi kötődésű opció lesz a győztes. Az első benyomás az adott tárgy megpillantásakor a nucleus accumbensre hat a legerőteljesebben, ami a dopamin, azaz a jutalmazással összefüggő döntések esetén aktivizálódik. Amennyiben itt pozitív a válasz, másodjára a termék árának ellenőrzésekor az insula és a prefrontális agykéreg lép aktivitásba. *„Általánosságban elmondható, hogy tartózkodunk minden olyan dologtól, ami izgalomba hozza az insulánkat. Közéjük tartozik a pénzköltés is. A prefrontális kéreg pedig a kutatók megállapítása szerint, azért mutatott aktivitást, mert különféle számok összehasonlítására volt szükség, hogy eldöntsük valóban jó üzletről van-e szó.*” (Lehrer, 2012). A kereskedelemben finoman és precízen kidolgozott rendszerek erősítik a nucleus accumbensünket, és folyamatosan csökkentik insulánk aggodalmát a minél több vásárlás érdekében. Erre vonatkozóan számos érdekes példát mutat be a szerző ebben a fejezetben.

A könyv nyolcadik és egyben utolsó fejezete a pókerjátékosok stratégiáin keresztül mutatja be a komplex gondolkodás egyes fázisait és elemeit. *„A pókerjátékosok különböző stratégiái rávilágítanak arra, milyen előnyei vannak egy agynak, mely egyaránt képes racionális elemzésre és irracionális érzelmekre.*” (Lehrer, 2012). A pókerben a racionalitás és az érzelmi döntések olyan elegyet alkotnak, amely hasonlatossá teszi a mindennapi valóságunkhoz. A két döntéshozásért felelős régió közül, ahogy a pókerben, úgy a hétköznapi életben sem

lehet egyértelműen a másik elé helyezni egyiket sem. „*Gyakran kell döntéseket hoznunk túlságosan bonyolult körülmények között. Ilyen helyzetekben valószínűleg hibát követünk el, ha tudatosan megvizsgálunk minden lehetőséget, hiszen így túlterheljük a prefrontális kérget.*” (Lehrer, 2012). Az egyszerűbb, hétköznapi döntési helyzetekben viszont pont a racionális gondolkodásunk az, ami segít elkerülni a hibás gondolkodást, vagyis a legjobb döntéshez vezet minket. Hogy mi számít túlterhelésnek? Nos a kutatók többsége úgy véli, hogy minden olyan kérdésben, ahol négynél több független változó van, az túlterheli a prefrontális agykérget, vagyis az már nem számít egyszerű döntési helyzetnek. Ilyenkor kell az intuíciót és az érzelmeinket is tudatosan bevonni döntéseinkbe.

Összegzés

A könyv utolsó részében a szerző összegyűjti azokat a körülményeket, és eszközöket, amelyek segítik elkerülni a hibás döntéshozatalt. Ezek közül a legfontosabbak a szimulált gyakorlás a repülőgép szimulátorban vagy próbatanításon. Ebben a folyamatban az agy felkészül a váratlan helyzetekre és megszokja a gyors elhárító gondolkodást. A másik segítő eszköz a helyes döntések meghozatalához a csapatban való gondolkodás, azaz a „több szem többet lát” elve, amely segít a legmagasabb szintre emelni a döntések hatékonyságát. Ez egyben hozzásegít bennünket ahhoz, hogy olyannak lássuk magunkat, amilyenek vagyunk – hibáink felismerése egyre jobb és jobb döntési hatékonyságot eredményez számunkra.

Felhasznált irodalom

Lehrer, J. (2012). *Hogyan döntünk?* Akadémia Kiadó.

Lehrer, J. (2009). *How We Decide?* Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Németh V. (2022). Hogyan döntünk? ...és hogyan kellene? *Belügyi Szemle*, 70(1), 201–206.
<https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.1.12>

I N T E R J Ú

Hertelendi Lajos – Hornyik Zsuzsanna

**„Mesterséges intelligencia a köz szolgálatában”
Interjú Hajzer Károly informatikai helyettes államtitkárral**

“Artificial intelligence in the service of the public”

**Interview with Károly Hajzer,
deputy secretary of state for information technology**

Absztrakt

A mesterséges intelligenciában rejlő megoldások számos innovatív fejlesztésre adnak lehetőséget az élet számos területén, így a közigazgatásban is. A Belügyminisztérium informatikai fejlesztésekért felelős helyettes államtitkársága az elmúlt néhány évben jelentős korszerűsítéseket valósított meg az állampolgárokat érintő ügyintézés rendszerében. Odáig jutottunk, hogy a közigazgatás

igyekeznek „megismerni” az állampolgárok nyelvét. A cél a fülünkkel hallható, beszélt szöveg feldolgozása, használhatósága hivatalos ügyekben. Ehhez pedig nincs is másra szükség, mint egy mesterséges intelligenciával rendelkező chatrobotra. Arról, hogy milyen kézzelfogható változások történtek, hány különböző területet érintenek az utóbbi időszak fejlesztései, kérdeztük Hajzer Károly informatikai helyettes államtitkárt. Az interjút Hertelendi Lajos kooperatív szerkesztő és Hornyik Zsuzsanna főszerkesztő-helyettes készítette.

Kulcsszavak: interjú, mesterséges intelligencia, informatika, innováció

Abstract

The solutions inherent in artificial intelligence offer opportunities for many innovative developments in many areas of life, including public administration. The Deputy Secretariat of State for IT Development in the Ministry of the Interior realised significant improvements in the administration system meeting citizens in the past few years. We have come to the point where administration tries to “get known” the language of the citizens. The aim is to process the spoken text that can be heard by our ears, and its usability in official matters. And all we need is only a chat robot with artificial intelligence. We asked Károly Hajzer, deputy secretary of state for information technology, about tangible changes that have taken place and how many different areas have been affected by recent developments. The interview was conducted by Lajos Hertelendi, cooperative editor and Zsuzsanna Hornyik, deputy editor-in-chief.

Keywords: interview, artificial intelligence, informatics, innovation

Mi mindenre használható az eSzemélyi igazolvány? Milyen adatok tölthetők rá? Várhatók-e további fejlesztések az eSzemélyi igazolvány funkcióit érintően?

Az elektronikus személyazonosító igazolvánnyal – az okmányba épített chip segítségével – lehetőség van elektronikus szolgáltatásokat interneten keresztül, magas biztonsági szintű azonosítással igénybe venni. Emellett a kézi aláírással jogi szempontból egyenértékű minősített elektronikus aláírást hozhatunk vele létre. A schengeni vagy más államközi egyezmények alá eső – zömében európai uniós – országokban az eSzemélyi segítségével lehetőség van automatizált határbelépésre is, így gyorsabb és gördülékenyebb határátlépés valósul meg, magasabb technikai és biztonsági szinten. További praktikus szolgáltatások is

igénybe vehetők, például egyes közlekedési szolgáltatóknál (a debreceni DKV Zrt.-nél és a MÁV Zrt.-nél) bérletet vásárolhatunk az eSzemélyinkre, így az okmányunkkal igazolhatjuk utazási jogosultságunkat a közlekedési eszközökön.

A chip minden olyan adatot tartalmaz, amelyek az okmányon láthatók, de olyanokat is, amelyek nem jelennek meg azon (ujjnyomat, személyi azonosító, lakcím, TAJ szám, adóazonosító, vészhelyzet esetén hívható telefonszám stb.). Ezeknek az adatoknak az elektronikus kiolvasásával lényegesen csökkenthető az ügyintézési idő és az adminisztráció.

Hamarosan publikálásra kerül az ingyenesen letölthető eSzemélyiM mobilapplicáció, amelynek segítségével lehetővé válik az elektronikus kártyaolvasás, így egyes okostelefonok kártyaolvasóként is funkcionálhatnak majd Android platformon. Ennek köszönhetően az olvasók beszerzéséhez kapcsolódó limitációk megszűnnek, amely a jelenleginél is szélesebb körű felhasználást eredményez.

Folyamatban van a szerepkörös tanúsítvány fejlesztése, amelynek köszönhetően a közeljövőben az okmány elektronikus funkciói kiegészülnek a szerepkörös aláírás lehetőségével, így a jövőben megnyílik a lehetőség ügyvédként, közjegyzőként és más szakmai képviselőként történő ellenjegyzésre is.

Milyen platformon lehet tájékozódni az új e-ügyintézési lehetőségekről? Milyen ügyeket lehet otthonról intézni?

Az új e-ügyintézési lehetőségekről az állampolgárok és a vállalkozások a központi elektronikus ügyintézési portálon, a www.magyarorszag.hu oldalon tájékozódhatnak, amely egységes felületet biztosít az elektronikus ügyintézéshez, és közérthető információkkal, teljes körű támogatást nyújt az ott megtalálható szolgáltatások használatához.

A portálon elérhető szolgáltatások köre folyamatosan bővül. Emellett a Nemzeti Infokommunikációs Szolgáltató Zrt. (továbbiakban: NISZ Zrt.) az elmúlt évek során a honlap funkcionalitásának és megjelenésének fejlesztésére is nagy hangsúlyt fektetett annak érdekében, hogy az állampolgárok és a vállalkozások egységes, letisztult és könnyen kezelhető felületen érhesék el az általuk keresett szolgáltatásokat. Ennek köszönhetően az elektronikus ügyintézés terén újdonságnak számító megoldások – mint például az iFORM űrlaptechnológia –, illetve a portálon elérhető hasznos alkalmazások (például a gépjárműadatok lekérdezésére szolgáló Jármű Szolgáltatási Platform, Időpontfoglalás, Elektronikus lakcímbejelentés, Hazatérés elektronikus bejelentése, Személyazonosító igazolvány pótlása) még praktikusabb ügyintézési lehetőségeket nyújtanak, amelyek segítségével a felhasználók az asztali számítógép mellett laptopon és egyéb mobil eszközökön is bárhol, bármikor elintézhetik ügyeiket.

A 2020 februárjában megújult www.magyarország.hu portálhoz, annak indulása óta 153 szervezet csatlakozott, és köztük számos hivatal mellett 12 közüzemi szolgáltató ügyei is elérhetők a honlapon. A ma már átlagosan havi hatmillió látogatót számláló központi e-ügyintézési felületen jelenleg 2659 különböző ügy várja a felhasználókat, melyek közül 2263-at elektronikusan is elintézhettek. Ez utóbbi ügyek közül 344-hez tartozik közvetlenül kitölthető, úgynevezett iFORM űrlap, 14-hez pedig olyan kisalkalmazás, amely szintén lehetővé teszi a felületről történő azonnali ügyindítást. A www.magyarország.hu portálon elérhető ügyek között megtalálható a nyelvvizsga, illetve a KRESZ-vizsga díjának visszaigénylésével kapcsolatos űrlap, amelyek a fiatal korosztályt is bevonják az elektronikus ügyintézésbe. A vezetői engedély automatikus kiállításához szükséges nyilatkozat pedig nemcsak az első jogosítványt igénylők számára, hanem a hosszabbítás vagy kategóriabővítés miatt vezetői engedély cserét kezdeményezők számára is lehetővé teszi, hogy új okmányukat személyes megjelenés nélkül igényeljék.

Ezen kívül a www.magyarország.hu portálon nyújtható be a családok otthonfelújítási támogatása iránti kérelem, illetve akár védettségi igazolvánnyal kapcsolatos ügyeket is intézhetünk.

A fiatalabb generációt vagy a családokat érintő elektronikus ügyintézési lehetőségek mellett számos olyan ügy is elérhető a felületen, amelyek az idősebb korosztály számára nyújtanak segítséget, mint például a nyugdíj előtt állók számára a nyugdíjbiztosítási adategyeztetés, amely segítségével pontos képet kaphatnak a nyugdíjuk számításához nyilvántartott munkaviszonyaikkal kapcsolatban, de akár a nyugellátás Ügyfélkapun keresztüli igénylésére is van lehetőség. Emellett az elveszett közgyógyellátási igazolvány pótlása, vagy akár az időskorúak járadékának igénylése is intézhető elektronikusan.

Az ügyintézési folyamatok során már megszokott, hogy azonosítanunk kell magunkat. Míg a személyes ügyindítás során valamely arcképes okmányunkat kell bemutatnunk, az online térben több lehetőség is rendelkezésünkre áll az azonosításhoz: a Központi Azonosítás Ügynök (KAÜ) lehetővé teszi a különböző szolgáltatások elérését Ügyfélkapu, telefonos azonosításhoz szükséges kódok, valamint eSzemélyi segítségével. Ezen azonosítási szolgáltatások köre bővült ki 2021 februárjában az arcképes azonosítással, amelynek nagy előnye, hogy a szolgáltatás eléréséhez szükséges regisztráció is az online térben zajlik.

Hogyan alakul át a jövőben a határátlépés folyamata a mesterséges intelligenciának köszönhetően? Mikorra várható az új eszközök megjelenése a határátlelő pontokon?

A folyamatos forgalomnövekedés és az illegális bevándorlás fokozódó veszélye manapság jelentős nyomást gyakorol a határátlelőhelyekre, és az ott szolgálatot teljesítő személyzetre. Ezenkívül a hosszadalmas ellenőrzési procedúrákból fakadó lassú határátlépés befolyásolja az utazók elégedettségét és a kereskedelmet is. Megoldásként a határátlelőhelyeken megkezdődött a „*mesterséges intelligenciával támogatott önkiszolgáló ügyintézési oszlopok*”, más néven KIOSK-ok, és a hozzájuk tartozó automata átléptető kapuk bevezetése. Az önkiszolgáló automata KIOSK-os rendszerek alkalmazása a modern határátléptetési folyamat kötelező eleme, amely a személyes adatok biztonságos kezelése mellett megkönnyíti és felgyorsítja a határátlépési folyamatokat a résztvevők számára.

Az említett KIOSK-okból pilot jelleggel beüzemelésre került egy a Beregsurány közúti határátlelőhelyen belépő autóbusz-terminálban. Az eddigi vizszajelzések, tesztelések, és a felhasználók egyre rutinosabb használata alapján a határátlépés folyamata 94 másodpercre csökkent. Az eszközök további beszerzése és telepítése, valamint azok bevezetésével kapcsolatos intézkedések az ORFK-val közösen zajlanak.

A határátlépés során a határon átlépni szándékozó személyek a KIOSK-ok alkalmazásával kezdik meg a határátlépést, ahol a mesterséges intelligencia segítségével az úti okmányaik és az arcképmásuk beolvasásával megkezdődik a különböző nyilvántartásokban történő ellenőrzés. Ezután az utasokat az átléptető kapukhoz irányítják, amelynek működését a határforgalom-ellenőrzést végző személy folyamatosan figyelemmel kíséri. Az átléptető kapuk két zsilipkapuból állnak, amelynek első ajtajánál elhelyezett kamera ismét rögzíti az utas arcképét, és automatikusan összeveti a KIOSK-on az ellenőrzés időtartamáig ideiglenesen tárolt arcképekkel. Egyezés esetén az első kapu kinyílik, és amennyiben adattári ellenőrzés során sem merült fel probléma a zsilipkapu második ajtaja is – az újabb arckép-összehasonlítást követően – szabad utat enged, ezzel engedélyezve az átlépést. Ha a különböző adatbázisokba való lekérdezés során a rendszer találatot jelez, akkor még a második zsilipkapu kinyitása előtt az eredményt átküldi az átléptetést végző határrendész erre a célra kifejlesztett alkalmazásokkal ellátott mobilkészere, további személyes intézkedés céljából. A jelenlegi tapasztalatok alapján egy határrendész 4–6 átléptető kapu felügyeletére képes biztonsággal, így az automatizált rendszerek telepítése nagyban hozzájárul a tervezett tehermentesítéshez is.

Hogyan segíti a mesterséges intelligencia a bűnüldöző szervek munkáját? Milyen új fejlesztéseket hajtott végre a Belügyminisztérium a bűnüldöző szervek mesterséges intelligenciával történő támogatása során?

A mesterséges intelligencia rohamos fejlődésének köszönhetően lehetőség nyílt arra, hogy a közszolgáltatás területén felhasználhatóvá váljanak azok a megoldások, amelyek elősegítik a közigazgatás folyamatos tehermentesítését. Legtágabb értelmezésben a közszolgáltatás felölel minden olyan tevékenységet, amelyet az állam nyújt a magánszemélyek számára. Ezen kategóriába tartozik az igazságszolgáltatás és a bűnüldözési tevékenység. A Belügyminisztérium kiemelten szem előtt tartja, hogy a rendvédelmi szervek számára elérhetővé váljanak mindazon technológiai lehetőségek, amelyek céljai, hogy az egyes szakterületek részére csökkentsék az eljárási folyamatok időtartamát, és könnyítsék az adott eljárásban részt vevő személyek munkavégzési folyamatait. Ennek érdekében megalakult egy munkacsoport, amelynek kiemelt feladata jelenleg a mesterséges intelligencia (a továbbiakban: MI) által nyújtott szolgáltatások vizsgálata és beépítése a Robotzsaru Neo bűnügyi moduljába. Az MI támogatja a nyomozó hatóságok munkáját a bűnözői csoportok felderítésében, amelynek köszönhetően részletesen kimutatható, hogy egy adott csoport felépítése és azon belül az egyes személyek elhelyezkedése a hierarchián belül milyen kapcsolatrendszerrel rendelkezik, hogyan oszlanak meg a csoporton belül a tevékenységi folyamatok. Lényegét tekintve az élet minden egyes szegmensére kiterjedő elemzést lehet végrehajtani. Továbbá az MI támogathatja a bűnügyi helyszínelést a nyomok digitalizálásában, a helyszíni szemle jegyzőkönyv elkészítésében, valamint a videó- és képfelvételek elemzésében (például virtuális tér kialakítása).

A jövőben a megfelelő jogszabályi módosításokat követően az MI segítségével megvalósulhat a tanúkihallgatás, gyanúsított kihallgatás videófelveteles elemzése, amely alapján az MI segítségével következtetni lehet a kihallgatott személy viselkedési mintájára (érzelmi állapotára). Továbbá automatikus hangleiratozás alapján elkészülhetnek a jegyzőkönyvek, valamint a hangalapú bizonyítékok leiratozása, videófelvételek elemzése, az azon szereplő személyek azonosítása (például arckép- és mozgáselemzés), cellainformációk alapján egy adott személy környezetének feltérképezése.

A bűnügyi munka erősítése, támogatása, illetve az iratkezeléssel összefüggő adminisztratív feladatok csökkentése érdekében a folyamatokat MI alapú megoldásokkal szükséges támogatni. A fejlesztések során alapvető célkitűzés a digitális közszolgáltatási tér szolgáltatásainak MI-vel történő kibővítése az MI stratégiával összhangban. A Belügyminisztérium szakpolitikai elvárásainak

megfelelően a fejlesztési irányok meghatározása során alapvető elvárás az, hogy a fejlesztések alkalmazzák a feltörekvő technológiákat, MI megoldásokat, az automatizációt.

Mennyire eredményes az elmúlt év távlatából nézve a bírósági távmeghallgatásokat segítő új videókonzferencia-rendszer? Milyen új informatikai fejlesztések várhatók a bírósági munkák támogatására?

A NISZ Zrt. által már korábban is használt videókonzferencia-rendszer 2018-tól induló továbbfejlesztésének alapvető célja volt, hogy az általános videókonzferencia mellett kifejlesztett távmeghallgatás szolgáltatással a bíróságok és a büntetés-végrehajtási intézmények számára minimalizálják a fogvatartottak szállításával járó biztonsági kockázatokat és költségeket, másrészt pedig az állampolgároknak is lehetővé tegyék, hogy a lakóhelyükhöz legközelebb eső bírósági távmeghallgatási pontok használatával ne kelljen nagyobb távolságokra utazni (távtanúzás). A szolgáltatás már a kezdetektől nagy népszerűsége tett szert a felhasználók körében, és az elmúlt években az igazságügyi intézmények részéről is folyamatosan nőtt az igény újabb végpontok létesítésére.

A kialakított végpontok számának növekedésével párhuzamosan nőtt azok kihasználtsága is. 2021 októberének végéig például közel ötször annyi távmeghallgatást bonyolítottak a videókonzferencia-rendszeren (a továbbiakban: VIKI) keresztül, mint 2019-ben, amikor is 6534, míg 2021-ben 30 244 távmeghallgatásra került sor. A 2020 tavaszán kialakult pandémiás helyzet felértékelte a szervezetek közötti kapcsolattartás tekintetében a különböző videókonzferencia-rendszereket, az emberek közötti személyes kontaktus minimalizálása érdekében. Az Országos Bírósági Hivatallal egyeztetett, a NISZ Zrt.) által kifejlesztett VIKI rendszer már a pandémiás helyzet előtt is bizonyította létjogosultságát a videókonzferencián keresztül lebonyolított bírósági tárgyalásokkal, amely a bírósági tárgyalótermek, a büntetés-végrehajtási intézetek, illetve más – rendőrségi, kormányablak – helyszínek között biztosítja a videókapcsolatot. A koronavírus-járvány hullámai alatt mind a NISZ Zrt. által üzemeltetett Skype vállalati verziója, mind a VIKI rendszer használata megnövekedett, nemcsak a bírósági gyakorlatban, hanem a közigazgatás különböző szereplői között is. Ez a fokozott felhasználás újabb fejlesztési igényeket generált mind a bíróság, mind a közigazgatás területéről, amelyet a NISZ Zrt. haladéktalanul kezelt. Ilyen például a legutóbbi fejlesztés, a VIKI rendszerbe integrált szinkrontolmács funkció, mely az elkövetkező napokban, hetekben kerül bevezetésre. A VIKI rendszerrel biztosított távmeghallgatás a büntetés-végrehajtási intézeteknél folyamatosan növekszik, de teljes mértékben nem tudja kiváltani

az elítéltek szállítását, mivel a bíró szuverén döntése, hogy a meghallgatást videórendszeren keresztül vagy személyes jelenléttel kívánja lefolytatni. Az Országos Bírósági Hivatal különböző ösztönző technikákkal igyekszik a bírókat a videokonferencia felé terelni annak érdekében, hogy az elítéltek szállításából eredő költségek – üzemanyag, élőerő, logisztika – csökkenjenek.

A 2020 tavaszától kialakult járványügyi helyzet miatt előtérbe került annak igénye is, hogy a távmeghallgatások mellett a NISZ Zrt. infokommunikációs támogatást nyújtson a minisztériumok és a háttérintézmények számára a mobil, a távoli, valamint a rugalmas munkavégzés lehetőségének bevezetéséhez is. Ennek köszönhetően számos más ellátotti intézménynél is új VIKI végpontok épültek, amelyek száma 2021 októberének végére elérte a 962 darabot. A rendszer legnagyobb felhasználói között ma már az igazságügyi intézmények és büntetés-végrehajtási intézetek mellett, a Legfőbb Ügyészség, az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság, az Országos Rendőr-főkapitányság, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal, a minisztériumok többsége és kormányhivatalok is megtalálhatók. Ma már mind a hazai, mind a nemzetközi szintű kormányzati tárgyalások a NISZ Zrt. biztonságos videokonferencia-hálózatán keresztül történnek. A különböző intézmények a megoldásnak köszönhetően online nemzetközi konferenciákat is tartanak, valamint a kormány tagjai is rendszeres állampolgári tanácskozásokat folytatnak a VIKI rendszeren keresztül. Nagyszámú résztvevő igény esetén pedig használható a VIKI konferenciához beállítható közvetítés szolgáltatás, amellyel akár 1000 néző követheti élőben a konferencia tartalmát egyszerűen, böngészővel (PC, mobil, tablet eszközről).

A további fejlesztéseket illetően meg kell említeni a webes csatlakozást. 2020-ban a NISZ Zrt. felgyorsította az általános videokonferencia, a közvetítés, a webinárium és a web-csatlakozás kiterjesztésének fejlesztéseit. A rendszert szoftvermegoldás is támogatja, így a felhasználók akár mobil eszközökön is folytathatnak videokonferencia-hívásokat. Mindamelllett a VIKI eszközökkel nem rendelkező felhasználók is be tudnak csatlakozni egy VIKI konferenciába egy weblinke történő kattintással (a meghívó mellett csak böngészővel kell rendelkezni). Az annotáció keretén belül a fejlesztésnek köszönhetően a távmeghallgatásokról készült felvételekhez majd automatizált feliratozás is biztosítható lesz (például „...a Bíró leült...”, „...a Bíró ítéletet hoz...”), amellyel a tartalmi utólagos feldolgozó munka jelentősen felgyorsítható (a felvétel mellé integrált feliratozás által könnyen ugrani lehet a megjelölt időpontra/részletre). A V4-konferenciák támogatása érdekében 2021. év végéig bevezetésre kerül a VIKI rendszeren a szinkrontolmács funkció, amelynek köszönhetően egy konferencia különböző nemzetiségű résztvevői a saját nyelvükön szólhatnak hozzá az eseményen elhangzottakhoz, és a saját nyelvükön is hallgathatják a többi megszólalót.

Az egyedi fejlesztés az élő szinkrontolmács-technika funkcióit valósítja meg egy VIKI konferencia keretén belül, amelyhez a résztvevők és a tolmácsok is tetszőlegesen végponttal csatlakozhatnak.

A Belügyminisztérium az elmúlt két év során milyen szakterületeket támogatott a fentiekén túl az informatikai fejlesztéseivel?

A Robotzsaru NOVA vonatkozásában az elmúlt évek eseményeit jelentősen befolyásolták a koronavírus-világjárvány okozta hatások, amelyek kezelése kiemelt feladatként jelentkezett az informatika területén is. Új feladatok jelentek meg, amelyekre az informatikai szakterületnek is gyorsan kellett reagálni. Olyan rendszereket kellett megvalósítani, amelyek érintették a teljes közigazgatást. A területen történt fejlesztésekkel megvalósult az érintkezés nélküli ügyintézés (határátlépések engedélyezési folyamata, beutazási kérelmek feldolgozása, hatósági házi karanténban lévő személyek ellenőrzése), továbbá az Automatikus Karantén Határozathozatali Rendszer segítségével megvalósulhatott a teljes érintésmentes ügyintézés. A központi elektronikus szolgáltatások a belügyi ágazat ügyintézési és iratkezelési képességét is támogatja. Ezenfelül rendszeres egyeztetéseink eredményeként az Országos Rendőr-főkapitányság által meghatározott szakmai igények kielégítése áll a bűnügyi fejlesztések fókuszában, a nyomozati munka innovatív eszközökkel való támogatása érdekében. Az MI alapú alkalmazások segítségével fejlettebb elemzési képesség, a valós idejű folyamatok könnyebb megértése, az összefüggések hatékonyabb feltárása, ezáltal a bűncselekmények gyorsabb felderítése, esetlegesen megelőzése is lehetővé válik.

Az ORFK Bűnügyi Elemző-Értékelő Főosztályával, az Alkalmazásfelügyeleti Főosztályával, az ORFK Hivatallal folytatott szakmai egyeztetéseink során az alábbi MI alapú fejlesztések Robotzsaru vagy egyéb rendszerbe való implementálása terén mutatkozott igény, amelyekre az értekezleteken részt vevő személyek felhasználási eseteket is javasoltak. A hangleiratozás (MIA STT) alkalmazást kihallgatások, szemle, kutatás, házkutatás, lefoglalás esetén a jegyzőkönyvek, iratok készítéséhez. A diktálás funkció a kézi gépírási feladatot támogatja, a felhasználás módjától függően akár teljesen kiválthatja, mellyel optimalizálható a nyomozó vagy ügyintéző munkafolyamata. A szolgáltatás segítségével lehetővé válik a távkihallgatás, kamerás, hangfelvétellel rögzített médiatartam leiratozása kereshető szövegállománnyá. A vakok és gyengén látók, illetve diszlexiás, diszgráfiás ügyfelek akadálymentesítése is megvalósul. A nyomozó feladatát teljes mértékben nem veheti át gép, ugyanakkor a modernizáció és az adminisztrációs folyamatok gyorsítása érdekében, illetve a jegyzőkönyv

utólagos kiegészítésének, javításának lehetőségére való tekintettel a jegyzőkönyv készülhet MI által is, amennyiben a jegyzőkönyv hitelesítése előtti ellenőrzés minden esetben humán erőforrás által történik. Ügyelet, segélyhívó felvételeinek leiratozása, illetve az állampolgárok által tett telefonos bejelentések leiratozása is tervben van. Az illetékes szakterülettel egyeztetve megállapítható, hogy a hívásfogadó rendszerben (HIR-ben) nagy előrelépést jelentene, ha az állampolgári bejelentések rögzítése azok megtételével egy időben történne. A bejelentésről készült adatlap rögzítése során a hívást fogadó operátorok által készített leirat helyett az adatlap kitöltése hangvezérelten valósulna meg, így a gépelésből adódó problémák nem befolyásolnák hátrányosan a bejelentések rögzítését és a szükséges segítség helyszínre érkezését. Lecsökkenhetne a készenléti szervek irányába továbbított „adatlap küldési idő”, és az állampolgárok elégedettségi szintje is kedvezően alakulhat. A szolgáltatás használatának további pozitív hozadékaként szolgálhat, hogy a hívást fogadó ügyintéző által kitöltött elektronikus űrlap mellett a beszélgetés leirata is tárolásra és megküldésre kerülne a készenléti szervezetek szakrendszerébe, hogy az elhangzottak kereshetővé és felhasználhatóvá váljanak az ügyintézők, nyomozások során.

A kommunikációs asszisztens (ChatRobot) olyan rendszer, amely működhet teljesen automatizáltan, vagy operátori felügyelet mellett egyaránt. Az eljárási folyamat kezdeti integrálása után, az operátori munkára támaszkodva a tudásbázis folyamatosan bővíthető, naprakészen tartható, ezzel tehermentesítve a humán erőforrást. A szolgáltatás alkalmazásával hatékony ügyfélkapcsolat alakítható ki. Jelenlegi cél a licencek számának korlátlanra bővítése annak érdekében, hogy KEÜSZ-ként (központi elektronikus ügyintézési szolgáltatások) zavartalanul igénybe vehesse a szolgáltatást bármely közigazgatási és/vagy rendvédelmi szerv. Az eljárás lényege az állampolgárok oldaláról nézve, hogy hangfelismerés és további személyazonosítást követően, csupán a hangunkkal, a hivatalos ügyintézés szóban is megtehetjük, felgyorsítva és leegyszerűsítve ezzel az ügyintézés folyamatát.

A védettségi igazolványok milyen információkat hordoznak, külföldön is leolvashatók az adatok?

A vakcinát igazoló hatósági igazolvány magyar és angol nyelven tartalmazza az érintett nevét, az érintett útlevelének számát, ha ezzel rendelkezik, az érintett állandó személyazonosító igazolványának számát, okmányazonosítóját, a vakcinát igazoló hatósági igazolvány sorszámát, az oltás idejét, informatikai eszközzel optikailag olvasható adattároló kódot (QR kód). Az igazolványon lévő QR kód kiolvasásával online kapcsolat útján a kártyán vizuálisan is

megjelenő, illetve a kártya érvényességére vonatkozó adatok ismerhetők meg. A QR-kód 2021. július 1-jétől tartalmazza az első és a második oltás időpontját és a beadott vakcinák típusát is. A QR kód az EESZT lakossági portáljára irányít, amely az Országos Kórházi Főigazgatóság geolokációs beállításai révén az Európai Unió IP címeiről érhető el, ennek értelmében a QR kód EU-n belüli olvashatóságát teszi lehetővé.

Hajzer Károly informatikai helyettes államtitkárral készült interjúnk zárásaként megállapíthatjuk, hogy a 21. századba történő átlépéssel, a modernizáció felgyorsulásával olyan lehetőségek nyíltak meg a köz szolgálatában dolgozók, és az állampolgárok számára, amelyek széleskörűen biztosítják a gyorsabb, pontosabb és időtakarékosabb ügyintézését.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Hertelendi L. & Hornyik Zs. (2022). „Mesterséges intelligencia a köz szolgálatában”. Interjú Hajzer Károly informatikai helyettes államtitkárral. *Belügyi Szemle*, 70(1), 207–217. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.1.13>

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

A Belügyi Szemle kiemelten a Belügyminisztérium felügyeleti és szervezeti rendszeréhez illeszkedő olyan tudományos közleményeket fogad be és jelentet meg, amelyek elsősorban a rendvédelemmel, a közrenddel és a közbiztonsággal, a biztonságpolitikával, az önkormányzatisággal összefüggő kérdésekkel, a társadalmi devianciákkal, valamint a rendészet kérdéseit kriminológiai, kriminálszociológiai, büntetőjogi és rendészeti szempontból elemzi és értékeli.

A Belügyi Szemle az Open Journal Systems folyóirat-szerkesztő rendszer alkalmazáson keresztül fogadja a szerzőktől a kéziratokat.

A beküldött közlemény visszaigazolása során a Szerkesztőség tájékoztatja a szerzőket a beküldött kézirat befogadásáról és várható megjelentetéséről. A Szerkesztőség a beérkezett kéziratokat szakmai és tudományos szempontokból lektoráltatja, és fenntartja a jogot a kéziratok stilizálására, korrigálására, tipografizálására.

A Szerkesztőség másodközlést nem vállal.

A Belügyi Szemleiben megjelent cikkek nem feltétlenül tükrözik a Szerkesztőség álláspontját, azok tartalmáért való felelősség minden esetben a szerzőket terheli. A lap egésze, az egyes cikkeket is beleértve, szerzői jogilag védett, ezeknek a szerzői jogi törvény keretein kívül történő bármilyen felhasználása jogellenes és büntetendő.

A cikkek a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY-NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemények, melynek szellemében a cikkek bármilyen médiumban szabadon felhasználhatók, megoszthatók és újraközölhetők, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

A folyóirat megrendelhető a Szerkesztőség e-mail címén vagy telefonon.

Telefonszám: +36 (26) 795-900 / 24-600

Email: szerkesztoseg@belugyiszemle.hu

Web: www.belugyiszemle.hu

OJS: ojs.mtak.hu/index.php/belugyiszemle/index

Ára: 530 Ft

